

אי-שפה:

**אקטיביסטיות, משפטניות ונציגות המדינה בפועלן נוכח
משמעויותיו המשתנות של החוק למניעת הטרדה מינית**

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת:

יעל בר-צדק

היחידה ללימודים בינתחומיים

התוכנית ללימודי מגדר

הוגש לסנאט של אוניברסיטת בר-אילן

עבודה זו נעשתה בהדרכתה של פרופ' אורלי בנימין מהמחלקה לסוציולוגיה
ואנתרופולוגיה והתוכנית ללימודי מגדר באוניברסיטת בר אילן.

תודה

בניגוד גמור למיתוס הדוקטורנטית הבודדה, לעבודה זו שותפות ושותפים רבים שלא יכולתי לזכות בטובים מהם. הבית שהיתה לי התוכנית ללימודי מגדר בבר אילן, נשות המקצוע המופלאות שזכיתי לעבוד לצידן ואתן, משפחתי וחבריי, כולן. חלק בלתי נפרד מהרעיון, התהליך, ההתלבטויות, החשיבה, נדודי השינה ושמחת התובנות המתגלות ועל כך תודתי הגדולה לכולכן ולכולכם.

תחילתה של עבודה זו בפגישה עם פרופ' אורנה ששון-לוי שפתחה לי את הדלת לתוכנית ללימודי מגדר באוניברסיטת בר אילן ולמחשבה על כתיבת דוקטורט. המשכה בשיחות עם שלומית הברון חברתי על הטרדה מינית, תלונות שווא והתמודדות עם מיתוסים שעדיין מציפים את התקשורת והממסד. אורנה – על האכפתיות הגדולה, התמיכה והאמונה בי, על העובדה שתמיד היית שם ועל כל מה שלמדתי ממך לאורך הדרך אני מודה לך מעומק לבי. שלומית – תודה על מסע החיים המשותף, על חברות שהיא מעבר למילים, על אתגרים פמיניסטיים ואחרים, על המשפחה שאת.

קפיצת המדרגה שאפשרה לי להפוך את הנושאים שהעסיקו אותי למחקר בעל ערך, נזקפת כולה לזכותה של פרופ' אורלי בנימין, מנחת עבודה זו. אי שם בין רוגלעך לקפה שחור בהפסקה של כנס אקדמי, אורלי לקחה על עצמה להוביל תהליך שאפשר לי לבחון ולפתח שאלות מחקר מורכבות בתוך קונטקסט תיאורטי ואמפירי. אורלי – על האופן בו פתחת את ליבך וליווית אותי במסע המחקרי והאישי שלי. על סקרנות בלתי נדלית, על מצוינות בלתי מתפשרת, על הירתמות לעזרה בהיבטים שהם הרבה מעבר להנחיה אקדמית, על האיתגור המתמשך והעמידה על כל פרט, על היכולת לשנות ולהשתנות תוך כדי תנועה, על השפה המשותפת, הצחוק והקיטורים, על כך שלמדתי אותי סולידריות נשית להלכה ולמעשה ועל המאבק הפמיניסטי שהוא בנשמתך, כל כך רחוק ממיתוס מגדל השן האקדמי – על כל אלה אני אסירת תודה עד אין קץ.

תודה גדולה נוספת אני חבה למרואיינות המחקר, על שבחרו לשתף אותי בחוויותיהן ולהיות לי כר פורה ללמידה, ולמפעל מלגות הנשיא של אוניברסיטת בר אילן שאפשר כתיבתה של עבודה זו.

תודה עצומה וגדולה לתוכנית ללימודי מגדר, ביתי המקצועי והאקדמי. תודה גדולה ונרגשת לאורית קנדל, הרכזת האקדמית שהיא לב התוכנית והרוח החיה שבה, על הרים שרק את יודעת להזיז, על אהבת אמת לסטודנטיות ולסגל, על כל מי ומה שאת שלא פוגש בכלל את הטייטל "רכזת אקדמית" ועל כל מה שאנו, כולנו, בזכותך. תודה לסגל המופלא של התוכנית - פרופ' אורנה ששון-לוי, ד"ר רונית עיר-שי, פרופ' דני קפלן, ד"ר ענת הרבסט, ד"ר מירי רוזמרין וד"ר גילי הרטל על רוחב הלב, הנדיבות והאמון בה פתחתן בפני את הדלת ואפשרתן לי ללמוד, להתפתח ולצמוח במחקר ובהוראה.

תודה לראשות התוכנית שליוו את דרכי בה, פרופ' רחל בן ארי, פרופ' סילביה אדלר, פרופ' רבקה תובל-משיח וד"ר רונית עיר-שי על המשימה הבלתי מתפשרת שלקחתן על עצמכן להפוך את התוכנית ללימודי מגדר למופת של מצוינות ואקטיביזם גם יחד, אף על פי ולמרות הקשיים והמורכבויות שבדרך ומבלי לאבד ולו שמץ מאופיייה החם והייחודי כל כך של התוכנית.

תודה למרצות הנפלאות שליוויתי כמתרגלת לאורך השנים – ד"ר מיכל רוס, ד"ר תניא ציון וולדקס וד"ר גילי הרטל, על הזכות ללמוד מכן ועל כך שאמרתן – רוצי. לא פחות מכך תודתי נתונה לסטודנטיות ולסטודנטים שלי בתוכנית ללימודי מגדר אשר למדו אותי ללמד מחקר ופמיניזם.

תודה גדולה לאין קץ לד"ר מירי רוזמרין, מורתי. מירי, כל שיעור, כל מפגש וכל שיחה אתך הן מקור בלתי פוסק ללמידה. תודה על אינספור מפגשים כאלה. תודה על חכמה אינסופית, על נדיבות ללא גבולות, על האתגר האינטלקטואלי וההשראה שאת. תודה על הכרת הטוב שלך, הרגישות, השיתוף והחברות, הליווי העדין והרוח הגבית. בלעדיך כל זה לא היה קורה.

תודה עצומה וגדולה לד"ר גילי הרטל, המנטורית שלי. גילי, על הזכות ללמוד ממך, על היכולת לעבוד לצידך ואתך, על חברות, על דחיפה אקדמית, על האפשרות להתבונן עליך ועל דרכך, לבקש, להתייעץ, להיעזר. על ההבנה והתמיכה, על כל מה שנתת לו מקום, על מי שאת ועל השינוי שאת עושה בעולם הזה בדרכך הבלתי מתפשרת. בחלומותיי הטובים ביותר לא יכולתי לבקש לי חברה-מנטורית-שותפה כמוך.

תודה גדולה לפרופ' נויה רימלט. על מצוינות ומקצוענות אקדמית, על המקום שנתת לי לצידך ועל כל מה שלמדתי ועוד אלמד ממך בעבודתנו המחקרית המשותפת.

תודה לד"ר שרי אהרוני ולד"ר יעל חסון על כל שלמדתי מכן בתקופה קצרה אך משמעותית בה זכיתי לעבוד לצידכן. המחקר שלכן הוא פריצת דרך והיה בשבילי עוגן של חשיבה והתבוננות.

תודה גדולה לחברותי שהן גם שותפותי למסע, רחל לוי הרץ ונעמה לנסקי על חברות וקוליגאליות, על דיאלוגים עד אין קץ על המחקרים של כל אחת מאתנו, על אהבה לתהליך ולחשיבה המשותפת, על כל אותם רגעים שזר לא יבין – אתן הבנתן. תודה.

תודה לחברותי וחבריי האהובים שליוו אותי לאורך המסע הזה שהוא מסע מחקר אך גם מסע חיים: נגה ברומברגר, מיקי הוניג, אורית שור, יעל חסון, שלומית הברון, חגי גריידי ועפר קידר – על תובנות, מחשבות, התלבטויות, הכלה ודברי עידוד, תמיכה רגשית וטכנית - תודה.

תודה גדולה לילדי האהובים, עמרי ואביב, על הבית והמשפחה שאנחנו. תודה על רגישות לאין קץ,
על טוב הלב והעדינות, האכפתיות והעיניים שראות הכל. תודה על רגעי הצחוק, על סערת הרגש
ושמחת החיים.

עבודה זו מוקדשת ללאה סטניצקי, אמי, ולנועה קינן, אחותי. על כל מה ומי שאתן ועל מה שנתתן
מאז ולתמיד. על אהבה ללא תנאי, על הביחד בטוב וברע, על כל מה שלמדתן אותי לאורך השנים, על
כל מה שלא יכולתי להיות בלעדיכן.

תוכן עניינים

א	תקציר	1
1	פתח דבר	3
3	מבוא	6
6	רקע תיאורטי	6
6	התפתחות התנועה הפמיניסטית	11
11	התפתחות המושג הטרדה מינית	15
15	קהילות מעשה	22
22	טמפורליות	31
31	פמיניזם משילותי	40
40	סדר השיח	58
58	סיכום והצגת שאלות המחקר	60
60	מתודולוגיה	60
60	מטרה	60
60	הגישה הפנומנולוגית – פרשנית	61
61	הפרדיגמה האיכותנית פמיניסטית	63
63	אוכלוסיית המחקר	65
65	כלי המחקר: ראיון מובנה למחצה	67
67	איתור המרואיינות למחקר ועריכת הראיונות	70
70	ניתוח הנתונים	72
72	אתיקה	74
74	מבט רפלקטיבי על התהליך המחקרי – יחסי זמן מרחב	78
78	פרקי הממצאים	78
78	הקדמה	80
80	ציר הזמן הלינארי של המאבק למניעת הטרדה מינית בישראל	124
124	'המטוטלת' כציר זמן במאבק למניעת הטרדה מינית בישראל	150
150	עמימות מאפשרת – עמימות המושג הטרדה מינית כאמצעי שבירת השתקה	178
178	דיון מסכם	178
178	אי-שפה בקטגוריה 'הטרדה מינית'	180
180	מודל אנליטי לבחינת תוצרי התמסדות הפרויקט למיגור הטרדה מינית בישראל	186
186	יחסי הגומלין המאפיינים את תהליך המיסוד של הפרויקט למיגור הטרדה מינית בישראל	190
190	מגבלות המחקר ומחקרי המשך	190
190	השלכות יישומיות למחקר זה	192
192	רשימת מקורות	202
202	נספחים	I
I	Abstract	

תקציר

המאבק בתופעת ההטרדה המינית החל את דרכו כפרויקט פמיניסטי שמטרתו קידום שוויון והבטחת ביטחונן של נשים במקומות עבודה ובמרחבים ציבוריים. מאבק זה עבר תהליך של התמסדות והכרה מצד מדינות רבות בהובלת ארצות הברית. בישראל, ראשית תהליך ההתמסדות התבטא בחקיקת החוק למניעת הטרדה מינית.¹ חוק זה חולל שינוי משפטי וחברתי ויצר מפנה תודעתי ביחסו של הציבור בישראל לתופעה זו. נוכח שינויים אלה והמהלך הפוליטי המגולם בהכנסת הרעיון הפמיניסטי לספר החוקים של מדינת ישראל, ולאחר יותר משני עשורים של תהליכי מיסוד הפעולות למיגור הטרדה מינית, ניתן לראות בחוק מקרה בוחן לביאור הטיעון של תיאוריית הפמיניזם המשילותי ביחס לתהליכי המיסוד של תנועת הנשים בישראל. על פי הפמיניזם המשילותי, השתלבות פרקטיקות פמיניסטיות במוסדות המדינה עלולים להפוך את הפעולה הפמיניסטית לשמרנית באמצעות היענות לפרקטיקות שיח מקובלות יותר, או לדרישות אסטרטגיות כלליות יותר, אשר מאדירות קורבנות ומשאירות נשים בעמדה מוחלשת וא-שוויונית.

על מנת לבחון את האפשרות שמיסוד המאבק למניעת הטרדה מינית הפך ממהלך רדיקלי למהלך שמרני, כפי שעשוי להשתמע מתיאוריית הפמיניזם המשילותי, המחקר הנוכחי בוחן את תהליכי ההתמסדות של הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית ואת משמעותם בעת הנוכחית. משמעויות אלו נבחנות לאור הטענה אשר רואה בהתמסדות של מהלכים פמיניסטיים, תוך שימוש ביכולת הכפייה של המדינה, פוטנציאל להתחזקותה של עמדה שמרנית הפועלת בניגוד לערכים מרכזיים של שחרור נשים מכבלי הפטריארכיה שהובילה התנועה הפמיניסטית מראשיתה. ביקורת זו של גישת הפמיניזם המשילותי (Governance Feminism) מתבוננת על תהליכי ההתמסדות של פרויקטים פמיניסטיים מתוך עמדה ביקורתית כלפי ההכרח של פמיניסטיות ממשליות (GFeminists) - נשים בתפקידים הנגזרים מתוך רעיונות פמיניסטיים הפועלות בתוך הממסד המדינתי – להתאים את עמדותיהן לעמדה הממסדית על מנת שיתפסו מומחיות ורצינות ויצליחו לשמר את מעמדן בארגון. עד לאחרונה לא הועמד מודל אנאליטי שיטתי לבחינתה של עמדה זו של התמסדות הטיפול בהטרדה מינית כמהלך שמרני, אשר עומד בניגוד לערכים עליהם הושתת. על מנת להתמודד עם חסר זה ולקדם מודל שיאפשר הערכה אמפירית של הטענה, עבודה זו העלתה את השאלה, כיצד ניתן לפרש את התמסדות הטיפול בהטרדה מינית וכיצד פועלים בעת הנוכחית ממדי הכוח שצברו רעיונות ועמדות פמיניסטיים בנוגע להטרדה ואלימות מינית, לצד הרדיקליות של

¹ חוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח - 1998, ס"ח 166.

הרעיונות מתוכם הם שאובים. לצורך קידום הערכה מבוססת אמפירית של משמעויות התמסדות הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית, והאפשרות של הצבר כוח לצד העלמה של היבטים רדיקליים של הרעיונות הפמיניסטיים שהיו את הבסיס לפרויקט זה, ערכתי במסגרת המחקר הנוכחי ניתוח טמפורלי-מרחבי המברר את משמעויותיו של הזמן בהתמסדות הטיפול בהטרדה מינית בישראל. המשגת הטמפורליות כ'זמן חי' הוצגה על-ידי הוגים כמבטאת ממדים פוליטיים ודינאמיים ולפיו כמתאימה לצורך ההתחקות אחר הצבר הכוח כפי שהוצע במחקר זה. הפרספקטיבה הטמפורלית ממלאת חלל תיאורטי בשיח הפמיניסטי העדכני על פמיניזם משילותי והיא אפשרה לניתוח הממצאים לענות על שתי שאלות מובחנות – האחת עוסקת באופן בו המרואיינות מבינות את התפתחות המשילות בתחום מניעת הטרדה המינית, והשנייה עוסקת באופן בו תופסות מרואיינות אלה את מקומן בתהליך, כחלק מהתפתחות משילות זו.

על מנת לענות על שאלות המחקר התבססתי על הגישה הפנומנולוגית-פרשנית ועל פרדיגמת המחקר האיכותנית פמיניסטית. במסגרת זו ערכתי 52 ראיונות עומק מובנים למחצה בקרב נשים העוסקות בהוצאה מהכוח אל הפועל של החוק למניעת הטרדה מינית, ואשר משתייכות לקהילות המעשה (community of practice) המרכזיות העוסקות בפרויקט זה: קהילת המעשה המשפטית, קהילת המעשה הפמיניסטית-אקטיביסטית וקהילת המעשה של עובדות ציבור (נציגות המדינה). הראיונות הוקלטו, תומללו ונותחו ניתוח תמטי.

ניתוח הממצאים מפרספקטיבה טמפורלית חשף קיומם של שני נרטיבים באמצעותם ספרו המרואיינות את הסיפור הפוליטי של תהליך ההתמסדות של הפרויקט למיגור הטרדה מינית כפי שהן תופסות אותו ומתמקמות ביחס אליו. מתוך הנרטיב הראשון ניתן לזהות ציר טמפורלי לינארי של התקדמות ושינוי. האוחזות בנרטיב זה, תופסות את הנקודה הנוכחית על ציר הזמן כמבטאת התפתחות חיובית מאוד וכמעידה על הצלחת המאבק הפמיניסטי כפי שעולה מההשוואה בין הווה לעבר, הן ביחס למצבן של נשים בעבר והן ביחס למצבה של הקטגוריה הטרדה מינית כשלעצמה. הנרטיב השני שנחשף במסגרת המחקר הנוכחי הוא 'נרטיב המטוטלת'. נרטיב זה רואה בפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית כזה שהלך רחוק מדי. נרטיב המטוטלת מתאר פרויקט שהתחיל מנקודת חולשה משמעותית של נשים בהשוואה לגברים, הגיע כיום לנקודת חוזק וכוח משמעותית של נשים על גברים. משמעותה הנתפסת של עמדה זו - פגיעה בזכויותיהם של גברים ובאיזון הראוי בין זכויות נשים וגברים. מרואיינות אלה שללו את אופן ניהול העמדה הפמיניסטית כיום. הן בטאו להלכה ולמעשה את הביקורת שלהן באמצעות צמצום הגדרת הטרדה המינית ובחירת פרקטיקות פעולה המדגישות רטוריקה של דאגה שהיוותה, לעיתים, תחליף לעשייה פוליטית. בכך מלמד נרטיב

המטוטלת על ממד קריטי להערכת משמעויותיו של המיסוד ובו זמנית מאתגר את הטיעון המרכזי של גישת הפמיניזם המשילותי: את הטענה שהרדיקליות אבדה בתהליך המיסוד, יש להחליף בהערכה אמפירית הממוקדת בשאלת תהליכי הריאקציה המתרחשים ביחס למיסוד ודווקא על-ידי נושאות תפקידים שהן חלק ממנו. הערכת הפעולה הריאקציונית קריטית להבנת משמעויות המיסוד ויותר מכך, להבנת דחיפות קידומה של חשיבה המתמודדת עם הריאקציה ובוחנת כיצד נכון להתמודד עם המחזיקות במטאפורת המטוטלת באופן שימנע את הסגת ההישג הפמיניסטי לאחור. בנוסף חשף הניתוח האיכותני תהליך חברתי המלמד כי נשים בציבור הרחב עושות שימוש בקטגוריה הטרדה מינית על מנת לתת שם ולפנות לעזרה ביחס למגוון רחב של פגיעות מיניות ומגדריות. הדיון בתהליך אפשר לי להמשיגו כ"עמימות מאפשרת" (facilitating ambiguity) שתכליתה הפרת ההשתקה באמצעות שיום שאינו עולה בקנה אחד עם ההגדרה המשפטית של 'הטרדה מינית'. באמצעות שני הנרטיבים הטמפורליים והמשגתה של העמימות המאפשרת, במסקנותיי אני מציעה מודל תיאורטי אנליטי אשר תורם לתיאורית הפמיניזם המשילותי באמצעות חילוצה מהטענה הביקורתית החזקה על אובדן רדיקליות. חילוץ זה מתאפשר תוך התמקדות אמפירית בשלושה קריטריונים הפועלים בכיוונים שונים, לצורך בחינת משמעויותיו של תהליך המיסוד של הפרויקט הפמיניסטי: קריטריון הבין דוריות, קריטריון מטאפורת המטוטלת וקריטריון התהליך של שיום שגוי כביטוי וכאפשרות של הפרת השתקה. כך, חקר זה מרחיב את ההסתכלות התיאורטית והאמפירית על משמעות התמסדותם של מהלכים פמיניסטיים לשינוי חברתי, דרך בחינת משמעויות טמפורליות ושפתיות בתהליך התמסדותו של המאבק למניעת הטרדה מינית.

פתח דבר

ב 5 ביוני 2013, פרסמה העיתונאית אריאנה מלמד טור אישי באתר Ynet², בו חשפה כי בגיל 14 נאנסה באכזריות. הטור נכתב בתגובה לאמירתו של שופט בית המשפט המחוזי, ניסים ישעיה, כי "יש בנות שנהנות מאונס" - במסגרת דיון בתיק אונס קבוצתי שבוצע בנערה בת 13. "מי שמאמין כי ילדה בת 13 יכולה ליהנות מאקט שהוא עבירת אלימות קשה בגופה הקטון, ועוד על ידי ארבעה גברים בזה אחר זה" כתבה מלמד, "צריך להיעלם מיד ובבושת פנים מן הזירה הציבורית כולה".

בעקבותיה חשפה העיתונאית שרון שפורר מעל דפי עיתון "הארץ"³ כי בגיל 11 נפגעה מינית על-ידי אחד ממוריה בבית הספר היסודי. שפורר עסקה באותה עת בתחקיר אודות העיתונאי עמנואל רוזן. שורת עדויותיהן של נשים שטענו כי רוזן פגע בהן מינית, כמו גם פעילות תא העיתונאיות להבטחת שוויון מגדרי וסביבת עבודה נטולת הטרדות מיניות בארגוני תקשורת הניעו אותה לפעולה. "השיא הגיע כשקראתי את [הטור של אריאנה מלמד](#) שבו התוודתה על אונס קשה שעברה" כתבה. "הווידויים שלהן נתנו לי כוח". שפורר, עיתונאית אקטיביסטית, צעדה צעד גדול נוסף קדימה. במאמרה, שכותרתו "קומו וצאו מהארון", קראה לנפגעות אלימות מינית להצטרף אליה, "להקיא את זה החוצה, כל אחת את הסיפור שלה. להראות, פשוטו כמשמעו, שמדובר במכת מדינה". קריאתה של שפורר נענתה. בזו אחר זו, החלו נשים רבות לחשוף את הפגיעות המיניות שעברו בחייהן. עדויות על אלימות מינית קשה, על אונס וגילוי עריות, על הטרדה מינית מילולית, הטרדה מאיימת, מעשים מגונים וצילומים שלא כדין – כל אלה ועוד גדשו בקיץ 2013 את עמודי הפייסבוק בישראל ותוארו לפרטיהם הכואבים.

ה "MeToo" הישראלי הקדים את זה הבינלאומי בשלוש שנים ויצר מהפכה. כחלק מתהליך זה פתחה שלומית הברון, חברתי הקרובה, יחד עם גל שרגיל, את עמוד הפייסבוק "אחת מתוך אחת"⁴, שלימים הפך לעמותה. הברון ושרגיל ביקשו לייצר מרחב עבור נפגעות אלימות מינית לסוגיה לשם פרסום עדויותיהן, בין אם באנונימיות ובין אם בגלוי. נשים רבות נענו לקריאה ובקשו לפרסם עדות בדף. פעולתן היתה פוליטית. היא נועדה לעודד חשיפת סיפורים אישיים לשם העלאת המודעות לעובדה כי אלימות מינית מהווה חלק מחוויות החיים של כל נערה ואישה. כלומר, לייצר סדר יום ציבורי בו מובן כי אלימות מינית הינה תופעה, שלא לומר מחלה חברתית קשה המחייבת התגייסות גורפת ופתרונות עומק.

² <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4388524,00.html> אוחזר בתאריך: 6.8.21

³ <https://www.haaretz.co.il/opinions/premium-1.2045655> אוחזר בתאריך: 6.8.21

⁴ <https://www.facebook.com/oneofone1> אוחזר בתאריך: 6.8.21

לאורך השנים הייתי שותפה לפעילות עמותת "אחת מתוך אחת", תחילה כחברת וועדת הביקורת ובהמשך כחברת הוועד המנהל. כך, בין היתר, למדתי כמה רבים האתגרים והשאלות הכרוכות בעיסוק בסוגיות של הטרדה ואלימות מינית, בפרט בכל הנוגע לדרכי הסיוע לנפגעות וקידום הכחדתה של 'מגיפה' זו. סוגיות כגון גישתן של רשויות המדינה השונות לנפגעות אלימות מינית, היעדר המודעות של רבות ורבים לשכיחותה ופגיעתה הרעה של אלימות מינית וניסוח מענים המביאים לידי ביטוי סולידריות נשית ויצירת כוח פוליטי, הם רק קומץ מהאתגרים והשאלות שליוו את מובילות העמותה לאורך שנות פעילותה.

במקביל לפעילות העמותה התחלתי אני את לימודי בתוכנית ללימודי מגדר בבר אילן בשנת תשע"ה (2014-2015). החיבור בין ההתבוננות על פעילות העמותה ואתגריה לצד לימודי בתוכנית ללימודי מגדר הביאו אותי לניסוח שאלות, אותן ביקשתי לבחון אמפירית, בהתייחס לשיח המחקרי הקיים. שאלות אלה זכו לעומקים נוספים ומוסגרו מחדש בדיאלוג הפורה עם מנחת העבודה, פרופ' אורלי בנימין, שהניב את עריכתו וכתבתו של המחקר הנוכחי.

מבוא

באמצע שנות השבעים החל להופיע בספרות הפמיניסטית צמד המילים "הטרדה מינית" (Sexual Harassment), כשיום של תופעה אשר עד אז לא ניתן לה שם. אם קיבלה התייחסות כלשהי, נחשבה עניין פרטי או בינאישי, המבטא שובבות מינית ותו לא. בעקבות זיהוי התופעה כפוליטית, נבנה המושג במפורש כבעיה וכאחד המקורות לדיכוי נשים (MacKinnon, 1979). בהמשך לכך, ובתוך שנים מעטות, הוכרה "הטרדה מינית" על ידי בית המשפט העליון של ארצות הברית כעבירה על החוק, בהיותה הפליה על בסיס מין וככזו, מנוגדת לעקרון שוויון הזדמנויות בעבודה המעוגן בפרק השביעי לחוק זכויות האזרח האמריקני⁵ (רימלט, 2010, עמ' 98). בישראל היווה האיסור על הטרדה מינית חלק מחוק שוויון הזדמנויות בעבודה החל משנת 1988.⁶ כעשור מאוחר יותר חוקקה הכנסת את החוק למניעת הטרדה מינית⁷ המניח היקף רחב יותר של התופעה ולפיכך כולל איסור הטרדה מינית בכל תחומי החיים, ומגדיר מגוון מעשים והתנהגויות לא לגיטימיים: סחיטה מינית באיומים, מעשה מגונה, הצעות מיניות חוזרות, התייחסויות חוזרות המתמקדות במיניותו של אדם, ביזוי או השפלה על רקע מין, מיניות או נטייה מינית או פרסום תצלום, סרט או הקלטה המתמקד במיניותו של אדם ללא אישורו (קמיר, 2008).⁸ החוק למניעת הטרדה מינית היווה פריצת דרך משפטית וחברתית. כיום משמשת הפרשנות המשפטית של הטרדה מינית כמגדירה של התופעה כולה, והפכה מושג בשפה המדוברת (הקר, 2014).

בשל המהלך הפוליטי שבחקיקת החוק למניעת הטרדה מינית שהובילו ארגונים וחברות כנסת פמיניסטיות, ולאחר שני עשורים של תהליכי מיסוד הפעולות למיגור הטרדה מינית ובכלל זה מינוי ממונות על הטרדה מינית בארגונים; ניתן לראות בתהליך חקיקת החוק והתמסדותו, מקרה בוחן לביאור הטיעון של תיאוריית הפמיניזם המשילותי ביחס לתהליכי מיסוד של תנועת הנשים. תיאוריית הפמיניזם המשילותי (Governance Feminism), טוענת כי התנועה הפמיניסטית ורעיונות פמיניסטיים עברו תהליכי התמסדות בעקבותיהם הפמיניזם הפך מתנועת נגד חברתית הפועלת לשינוי פוליטי ממניעים אידאולוגיים, לתנועת שימור אשר נכנסה למוקדי כוח, צברה משאבים ולפיכך הפכה לחלק מממסדים מדינתיים וממשליים בצפון הגלובלי. בתהליך התמסדות זה נזנחו לכאורה מטרות וערכים פמיניסטיים השמים לעצמם כמטרה קידום שוויון לנשים. את

⁵ Title VII of the Civil Rights Act of 1964, 42 U.S.C. § 2000e et seq., להלן הפרק השביעי לחוק זכויות האזרח האמריקני הקובע איסור הפליה במקום העבודה על בסיס מין.

⁶ סעיף 7 לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1988, ס"ח 38.

⁷ החוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח-1998, ס"ח 166.

⁸ הסעיף האחרון התוסף לחוק בשנת 2014 (סעיף 10).

מקומם תפסו עמדות הגמוניות ואף שמרניות שמטרתן שימור הסדר החברתי באצטלה של רעיונות פמיניסטיים (האלי, 2018; סודאי, 2018; Halley, 2016, 2018).

עד לאחרונה, לא נבחנה התמסדות החקיקה בתחום מניעת הטרדה מינית כתהליך כניסה למוקדי כוח והצבר משאבים באופן שיאפשר בחינת משמעויותיה של הפיכת הפרקטיקה למניעת הטרדה מינית לחלק בלתי נפרד מארגונים וממסדים בישראל. על מנת לאפשר בחינה כזו, המטרה ששם לעצמו מחקר זה היתה לבחון את התמסדות החוק למניעת הטרדה מינית בישראל, כפרויקט פמיניסטי שהחל דרכו כרעיון רדיקלי וזכה לתמיכת הממסד מאז חקיקתו. מחקר זה נועד לאפשר בירור התהליכים שעבר פרויקט פמיניסטי זה בעקבות ההתמסדות המדינתית-חקיקתית, לצד מגמות נוספות של עבודה עם ואל מול הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית, בדגש על פעילות ציבורית מתנגדת ועל השיח המרובה ברשתות החברתיות, ובכלל זה תנועת #me too. על מנת לברר תהליכים אלה כפי שהתרחשו על פני זמן ובמרחבים שונים, העמדתי, בעקבות Massey (2001), פרספקטיבה טמפורלית-מרחבית וניתחתי ראיונות עם נציגות של שלוש קהילות מעשה – קהילת המעשה הפמיניסטית אקטיביסטית, קהילת המעשה המשפטית וקהילת המעשה המורכבת מנציגות המדינה.

המחקר הנוכחי מבקש אם כן, לבחון את האופנים בהן המושג הטרדה מינית פועל ביחס לקהילות המעשה וכיצד קהילות אלה פועלות עליו, באמצעות שלוש שאלות מחקר עיקריות: ראשית מבקש מחקר זה לבחון שאלת השפעתו הנתפסת של האלמנט הטמפורלי על תהליך יצירת משמעותה של "הטרדה מינית" בקרב הקהילות השונות. בהמשך לכך בוחן המחקר את האופנים בהן קהילות מעשה אלה עושות שימוש בשיחים מתוכן הן פועלות על מנת להוביל שינוי ולייצר מנגנונים של כוח לצורך קידום תפיסת העולם המקצועית והפוליטית בשמה הן פועלות. שאלה שלישית העומדת בבסיס המחקר הנוכחי בוחנת את האופנים בהם קהילות המעשה השונות – הפמיניסטית, המשפטית והציבורית – מייצרות, תוך כדי קונפליקטים ומאבקים פנימיים וחיצוניים בין קהילות ובתוכן, את משמעות המונח הטרדה מינית.

על מנת לבסס את הדיון בממצאי המחקר ביחס לשאלות אלה, תוצג בסקירת הספרות מסגרת תיאורטית המבוססת על ארבעה מושגים עיקריים: קהילות מעשה, טמפורליות, פמיניזם משילותי וסדר שיחי. בחלקה הראשון של סקירת הספרות אציג את התפתחות המושג הטרדה מינית והחוק למניעתה. בהמשך אציג את מושג קהילות המעשה, אסקור את התפתחות המושג ואת האופנים בהם הוא משמש כלי אנליטי ותיאורטי לצורך הדיון בהבניית המשמעות המושגית הנוצרת תוך כדי עשייה ומתוך מאבק על משמעויות בתוך שלוש קהילות המעשה העיקריות העוסקות בהוצאה מהכוח אל הפועל של החוק למניעת הטרדה מינית בישראל: קהילת המעשה הפמיניסטית

אקטיביסטית, קהילת המעשה המשפטית וקהילת עובדות המדינה. לאחר מכן אדון במושג הטמפורליות ובחיבור בין ממד הזמן לממד המרחבי-חברתי, המגולם במחקר זה בקהילות המעשה. לאחר הפרק הטמפורלי אציג את תיאורית הפמיניזם המשילתי כתיאוריה ביקורתית המאפשרת לבחון את האופנים בהן השתלבות של פמיניסטיות ורעיונות פמיניסטיים בשדה הממשלי והאזרחי משפיעים על יישום החוק למניעת הטרדה מינית במגוון דרכים, לאו דווקא כאלה שעולות בקנה אחד עם מטרותיו. בחלקה האחרון של סקירת הספרות אדון בסדר השיח, אסקור את מושג השיח הפוקויאני ואת התפתחות מושג הסדר השיחי תוך סקירת שלושת השיחים העיקריים המבנים את שדה המחקר ובדגש על הקונפליקטים השיחיים בתוך קהילות המעשה בנוגע למשמעויות המושג הטרדה מינית והחוק למניעתה.

לאחר הצגת הרקע התיאורטי לעבודה זו, מובא הפרק המתודולוגי המתאר את שיטת המחקר. מחקר זה נערך באמצעות שיטת המחקר הפנומנולוגית-פרשנית ומתוך גישה פמיניסטית, וכלל 52 ראיונות עומק בלתי מובנים עם מרואיינות הלוקחות חלק באחת משלוש קהילות המעשה שתוארו לעיל. הפרק מתאר את מטרת המחקר, את הרקע התיאורטי עליו נשענת הפרדיגמה הפנומנולוגית פרשנית והפמיניסטית, וכן את כלי המחקר, הליך המחקר, כלי הניתוח ודיון אתי במחקר זה. לבסוף מציע הפרק התבוננות רפלקטיבית על חוויתי כחוקרת במהלך עריכת המחקר. בהמשך מופיע פרק הממצאים, המחולק לשלושה תת פרקים. פרקי הממצאים הראשון והשני מתארים את הקשר בין קהילות המעשה לטמפורליות, ומראה כיצד בעת הנוכחית מתקיימים שני נרטיבים טמפורליים מתחרים אשר חוצים את קהילות המעשה: הנרטיב הלינארי ונרטיב המטוטלת. הפרק הראשון יוקדש לסקירת הנרטיב הלינארי, והפרק השני יתמקד בנרטיב המטוטלת. בשני הפרקים אעמוד על טיבם ומשמעותם של כל אחד מהנרטיבים הטמפורליים שצוינו לעיל, ואבחן אילו כלים הם נותנים לבעלות התפקידים לצורך התבוננות על המאבק ולצורך התמקמות ביחס אליו. הפרק השלישי בוחן את סדר השיח ביחס למשמעות המונח הטרדה מינית והחוק למיגורה. בפרק זה אני עומדת על משמעות החוק והמושג הטרדה מינית כפי שתופסות אותו הנשים הפונות לקבלת עזרה מנציגות קהילות המעשה ועל משמעות ההרחבה המושגית שהן מבצעות. בחלקה האחרון של עבודה זו מובא דיון המציע תמונה פרשנית העולה מתוך התבוננות על מכלול ממצאי המחקר תוך התמקדות במשמעותם ביחס לתיאורית הפמיניזם המשילתי. דיון זה כולל מודל תיאורטי אנליטי אשר תורם לתיאורית הפמיניזם המשילתי באמצעות חילוצה מהטענה הביקורתית החזקה על אובדן רדיקליות, ומציע כיוונים אפשריים למחקרי המשך.

רקע תיאורטי

לצורך בחינת משמעויותיו של תהליך ההתמסדות שעבר הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית בישראל, ובירור תהליכים אלה מפרספקטיבה טמפורלית-מרחבית, אפרוש בהמשך פרק זה תשתית תיאורטית שתכליתה סקירת הידע הקיים בתחומים הרלוונטיים והעמדת תשתית מבוססת ספרות לדיון בממצאי המחקר הנוכחי.

הפרק מאורגן סביב חמישה חלקים. החלק הראשון מתאר בקצרה את התפתחות המושג הטרדה מינית והתמסדותו המשפטית. החלק השני בוחן את התפתחות מושג קהילות המעשה (communities of practice) ואת משמעויותיו האנליטיות והיישומיות. החלק השלישי דן במושג הזמן. בעקבות דורין מאסי (Doreen Massey) מתאר הפרק את חשיבות החיבור בין הממד המרחבי-החברתי לממד הזמן, ובהמשך סוקר בקצרה חלקים ממשנתן של ההוגות הפמיניסטיות אליזבת גרוס (Elizabeth Grosz) ולורן ברלנט (Lauren Berlant) בנושא הטמפורלי. החלק הרביעי סוקר את הרעיונות המרכזיים שעומדים בבסיס תיאוריות של פמיניזם משילותי אשר מבקרות תהליכים של התמסדות רעיונות פמיניסטיים והטמעתם במוסדות המדינה ומציג מעט מהביקורות על תיאוריות אלה. בחלק החמישי והאחרון של סקירת הספרות אציג את מושג סדר השיח שתבע מישל פוקו (Paul Michel Foucault) ואת פיתוחו על ידי מרטין הייג'ר (Hajer). בהמשך אציג את הביקורת הפמיניסטית על מושגיו של פוקו, ואפרט את הנחות היסוד המרכיבות את שלושת השיחים המרכזיים בשדה השיחני של הטרדה מינית - השיח המשפטי, השיח הפמיניסטי והשיח הציבורי כפי שהוא מתקיים באמצעי התקשורת וברשתות החברתיות.

התפתחות התנועה הפמיניסטית

מאז ומעולם כללה ההגדרה "פמיניזם" מגוון רחב של דעות, הלכי רוח, זרמי מחשבה ודפוסי פעולה שונים. זאת מאחר והתנועה הפמיניסטית מעולם לא היתה אחידה באופן בו התייחסו פמיניסטיות לגורמים להדרת נשים ולפתרונות למצב זה בעקבות תהליכים והתפתחויות היסטוריות שהדגישו בעיות וחסמים שונים לנשים, כמו גם התפתחויות תיאורטיות בתחומי ידע שונים, נוצקו למושג הפמיניזם תכנים חדשים ומשתנים מה שהוביל להמשגות תיאורטיות ולאופני פעולה חדשים (הרצוג, 2009; ששון-לוי ומשגב, 2017). שונות זו הובנתה בין השאר באמצעות מטאפורה של "גלים פמיניסטיים". מטאפורת הגלים משמשת לתיאור התפתחות כרונולוגית של התנועה והרעיונות הפמיניסטיים. על פי מטאפורה זו, מדובר בהתפתחות הנעה לאורך ציר הזמן ההיסטורי כסדרה

עולה של "גלים" או "שלבים" (Sandoval, 2000, p. 47). חנה הרצוג טוענת כי התפתחות זו היא חלק ממאבק המתקיים בשדה השיח הפמיניסטי על גבולות ומשמעות, תוך ביקורת עצמית ובחינת נקודות של עיוורון והדרה מתוך המאבק הפמיניסטי לשוויון וצדק חברתי. התפתחות מסוג זה, טוענת הרצוג, עוברת כחוט השני בין כל סוגי ה"פמיניזמים" תוך התאמה של האוריינטציה הפמיניסטית לתנאים החברתיים המשתנים וקיבוע הפמיניזם כעמדה ביקורתית (הרצוג, 2009).

הריבוי והמגוון שמציג הפמיניזם כרעיון מבטא על פי רוזמרי טונג את קוצר הנשימה שיש לפמיניסטיות אשר "עוברות מנושא לנושא, ומשנות את מחשבותינו תוך כדי תנועה" (Tong, 2014, p.1). לדידה של טונג, מגוון הגישות ונקודות המבט כפי שבא לידי ביטוי בתפיסת הגלים והזרמים בפמיניזם, מבטא את העומק ההיסטורי ורוחב היריעה הפמיניסטית בהתייחסות לשאלת הגורמים לדיכוי של נשים כמו גם בנוגע לפתרונות המוצעים לצורך קידום שוויון מגדרי. המיפוי שמציעה טונג מבוסס על ההנחה כי זרמים פמיניסטיים מגיבים בראש ובראשונה לזרם הפמיניסטי המבוסס על המחשבה הליברלית ומכונה פמיניזם ליברלי, אשר אפיין הן את נשות הגל הראשון (הסופרג'יסטיות, מאה 19) והן את נשות הגל השני החל משנות השישים של המאה העשרים.

הפמיניזם הליברלי נשען על עקרון הדוממות ורואה בהיעדרן של נשים מהזירה הציבורית ודחיקתן למרחב הפרטי הביתי את הבסיס לאי השוויון. זאת, מאחר והבחנה זו כוללת דפוס משמר של יחסים מגדריים לפיהן מקומן הטבעי של נשים מצוי במרחב הביתי משפחתי ואילו המרחב הציבורי שייך לגברים. הנחות אלא יוצרות ומשעתקות חלוקת תפקידים מגדרית שמשמעותה יחסים היררכיים ואי שוויון בכוח של נשים ביחס לזה של גברים. מכאן מקומה של הביקורת הפמיניסטית המתייחסת להסדרים החברתיים המוטבעים בכלכלת השוק ובסדר הפוליטי הקפיטליסטי (הרצוג, 2009).

לתפיסתן של פמיניסטיות ליברליות, ההכרה בכך שנשים שוות לגברים בכישוריהן ויכולותיהן צריכה, על פי הרציונל הדמוקרטי הליברלי, לאפשר להן השתלבות מלאה בשוק העבודה ובמוקדי קבלת ההחלטות בדיוק כפי שניתן לגברים, ובמקביל, בשם אותם ערכים, לדרוש מהן את אותן הדרישות המופנות כלפי גברים (Tong, 2014).

כחלק מהגל השני וכתגובה לפמיניזם הליברלי התווספו לאורך השנים הפמיניזם הרדיקלי, הפמיניזם המרקסיסטי / סוציאליסטי, הפמיניזם הפסיכואנליטי, פמיניזם של דאגה (care), פמיניזם רב תרבותי, פמיניזם גלובאלי, פמיניזם קולוניאלי ואקופמיניזם (Tong, 2014). אל מול הדגש המבני הפוליטי-קפיטליסטי, הזרם המכונה פמיניזם רדיקלי בקש להראות כיצד מין ומיניות נמצאים ביסוד השליטה הגברית הפטריארכלית. קייט מילט (Millett, 1970), קתרין מקינן (MacKinnon, 1987), אנדראה דוורקין (Dworkin, 1981), סוזן בראונמילר (Brownmiller, 1975) ואחרות, טענו כי המיניות הגברית והאופן שבו היא מגדירה את המיניות הנשית ומכאן את הנשיות, מבנה יחסי

שליטה וכפייה. יחסים אלה כוללים מחד מה שיוגדר כעבירות מין אך מאידך גם אלמנטים שהפכו חלק בלתי נפרד מתפיסות של מין ומיניות כגון תפקידים מגדריים ביחסי מין, אלימות ושליטה כמעוררי תשוקה וכדומה (הרצוג, 2009). הזרם הרב תרבותי שגם הוא תוצר של מה שמכונה "פמיניזם הגל השני" ומאפיין את המחשבה הפמיניסטית משנות השמונים של המאה העשרים ואילך, מתייחס לכל שכיוון שמקומן של נשים על צירי הכוח משתנה לא רק על ציר הזמן אלא גם בין ובתוך חברות, יש חשיבות בהדגשת ההבדלים בין נשים כפונקציה של לאום, אתניות, מעמד, זהות מינית, מוגבלות, גיל וכדומה. מכאן השיח הפמיניסטי נפתח למגוון רחב של התנסויות ונקודות מבט של נשים, המבקרת את השונה על פני המאחד ומבקשות לפרום את קשר השתיקה סביב חוויותיהן הייחודיות של נשים ערביות בישראל, נשים ממוצא מזרחי, נשים בעלות זהות מינית שאיננה הטרונומטיבית ועוד (הרצוג, 2009; קמיר, 2007; Motzafi-Haller, 2001; Herzog, 2005).

בשלב הבא, שלב ה"גל השלישי" הקורם עור וגידים משנות ה-80-90 של המאה הקודמת, אנו עדות להתפתחותו של הפמיניזם הפוסט מודרני (Tong, 2014), אשר מגיב לתהליך הפירוק הזהותי שהתווה הפמיניזם הרב תרבותי. פמיניזם רב תרבותי מבקש לבחון חוויות של נשים ביחס ישר למיקומן הזהותי ולמשמעויות שיש למיקום זה על מיקומה ההיררכי של האשה בתוך מסגרת חברתית של יחסי כוח. מי שערערה על עצם קיומה של "זהות" אנושית אחודה, היא ג'ודית בטלר. לשיטתה, מגדר כשלעצמו עשוי להוות קטגוריה כפויה ומכלילה ולפיכך כזו שמנרמלת ומדירה מתוך עמדה של כוח. לפיכך מציעה בטלר לפרק את קטגורית המגדר ולהימנע מאפיון זהותי, מתוך הבנה כי מדובר בהבניה חברתית של גוף, מין ומיניות (באטלר, 2001).

התנועה הפמיניסטית של שנים האחרונות מאופיינת, על פי קתרין רוטנברג (Rottenberg, 2019), במספר מגמות שלעיתים סותרות זו לזו. ראשית היא מאופיינת בחיבור לימין כאשר תנועות ואנשי ימין עושים שימוש ברעיונות פמיניסטיים לצורך קידום האידאולוגיה שלהם, אידאולוגיה נאו ליברלית ונאו שמרנית. שנית, הפמיניזם הפך פופולרי וחלק מהמיינסטרים, והתגאות בהיות פמיניסטית היא פתח להון תרבותי וסימבולי עבור נשים עם תפיסות עולם שונות ומגוונות. מגמה שלישית היא של התעוררות והתגייסות פמיניסטית המונית באירועים כגון מצעד הנשים לאחר בחירת טראמפ (2017), שביתת הנשים, ו-Metoo ו-Timesup. התארגנות פמיניסטית זו הינה גלויה מאוד, המונית וטרנס-לאומית והיא צמחה בשנים האחרונות בקנה מידה שלא נראה כמותו עשרות שנים. מגמה פמיניסטית זו מבוססת על כעס עמוק כלפי הזכאות והפריבילגיות של גברים, ומדורבנת על ידי העוולות שמיליוני נשים ממשיכות להתמודד איתם. המגמות הללו אינן ניתנות לרדוקציה זו לזו ולרוב נמצאות בסתירה וקונפליקט. אך קיומן זו לצד זו בעת הנוכחית מהווה עדות לשינוי מתווה הפוליטיקה המגדרית של הזרם המרכזי, שינוי שבו שיח פמיניסטי קיבל חיים חדשים.

שלב זה מכונה גם "הגל הרביעי" או פמיניזם נאו ליברלי, והוא עושה שימוש במושגי יסוד של הפמיניזם הליברלי אך באופן שמעקר אותם מתוכנם המקורי והופך את הפמיניזם הנאו ליברלי לסוכן שימור של הסדר החברתי הניאו ליברלי שהגיונו מושתת על כלכלת השוק. בכך מוותר הפמיניזם על עמדתו כשיח ביקורתי הקורא תיגר על מרחבים הגוניים ועוסק בקידום שוויון באמצעות חשיפת הכשלים המבניים המייצרים אי שוויון זה. במקום זאת, הפמיניזם הניאו ליברלי ממקם בעיות מבניות במרחב הפרטי ומתייחס אליהן כאל עניין הדורש מהאישה לקח אחריות על חייה ולתקן את הדורש תיקון בעצמה (רוטנברג, 2018). כך קורה שהפמיניזם הנאו ליברלי מאיץ בנשים להיות בטוחות בעצמן, להשקיע בעצמן ולהישען על עצמן בלבד, מתוך תפיסה היפר אינדיבידואלית. גם כאשר הוא עסוק בנושאים כגון פערי שכר, איזון בית-עבודה ופגיעות מיניות, הוא עושה זאת תוך הישענות של האשה הפרטית על עצמה כאשר הכלי המרכזי המשרת אותה במאבקה הוא האינטרנט והרשתות החברתיות באופן שממסמס ומסתיר את התשתית המבנית והכלכלית של התופעות האלו, ובכך מסייע להפוך נשים מאוכלוסיות שוליים לשקופות יותר. בדרך זו, הפמיניזם הניאו-ליברלי מסייע לחיזוק הפריבילגיה הלבנה והמעמדית, כמו גם ההטרונורמטיביות, ובכך הופך עצמו שימושי לאג'נדות ניאו-שמרניות ושל שנאת זרים (Rottenberg, 2019). כך, צעירות בנות הגל הרביעי מבוסס על תפיסה עצמית של אחריות הסובייקט על מצבה, חייה ורווחתה בתהליכים שקופים של אינטרפלציה. נקודות מבט הופכיות אלה היוו את התשתית לצמיחת הבדלים אידאולוגיים בין-דוריים בפמיניזם הישראלי בכלל ובמאבק בהטרדה מינית בפרט.

התנועה הפמיניסטית בישראל נדונה גם היא באמצעות מטאפורת הגלים. על פי היסטוריוגרפיה זו מחולקת על פי הספרות לשתי תקופות מרכזיות (ספרן, 2006; Fogiel-Bijaoui, 1997): ה'גל הראשון' מתייחס לתקופה שבין העלייה השנייה לקום המדינה. בשנים אלה קרמה עור וגידים התארגנות פמיניסטית תנועתית בישראל באמצעות הקמתם של מספר ארגוני נשים שפעלו ברוח הציונות והסוציאליזם ונאבקו לצורך קידום שוויון לנשים, בעיקר בתחומי העבודה וההשפעה על אופי החברה והמדינה שבדרך. ה'גל השני' מתייחס להתעוררות שחלה בשנות השבעים של המאה הקודמת, בעקבות עלייתן של תנועות פמיניסטיות במערב. בשלב זה קוראות פמיניסטיות ישראליות תיגר על אתוס השוויון הציוני, ופועלות לצורך התבססות בדעת הקהל והגברת השפעתן על השדה הפוליטי בתחומי זכות האישה על גופה ועל חייה, מאבק באלימות נגד נשים ובהפליית נשים בשוק העבודה (ספרן, 2006). ליאורה בילסקי מתארת במאמרה "יבוא תרבותי: המקרה של הפמיניזם בישראל" (2001) את ההשפעה הרבה שיש לפמיניזם האמריקאי על זה הישראלי החל משנות השבעים של המאה העשרים. בילסקי טוענת כי כתוצאה מכך שמשפטיים פמיניסטיות ישראליות

חזרו מלימודיהן בארצות הברית והחלו לשלב תיאוריות פמיניסטיות אמריקניות שלמדו שם ולהתאים תיאוריות אלה למציאות הישראלית בהוראה, במחקר ובעיסוקן בפרקטיקה המשפטית. מהלך זה של יבוא תיאוריות פמיניסטיות מארה"ב נתפס טבעי ומובן מאליו ועל כן לא נבחנו בשלבים מוקדמים שלו המשמעויות של ויתור על העיקרון הפמיניסטי לפיו תיאוריה נוצרת 'מלמטה', מהשטח. גם כיום 'אמריקניזציה' זו של מהדהדת בפמיניזם הישראלי של הגל הרביעי (רוטנברג, 2018), אם כי באופן טבעי הגל הרביעי מעצם טבעו מדבר בשפה אוניברסלית שמבוססת על התקשורת ברשתות החברתיות.

מחשבה פמיניסטית מאופיינת בחיבור בין פעילות אקטיביסטית בשטח לבין מחקר ותיאוריה, וכפי שטוענים ששון-לוי ומשגב (2017), לא ניתן ולא כדאי להפריד ביניהם. לפיכך, ההדהוד של רעיון ה"גלים" הפמיניסטיים בישראל בא לידי ביטוי הן בהתמקדות מחקרית והן בפעילות של ארגונים ופעילות פמיניסטיות בזירה הציבורית. כך למשל הראתה אסתר פוקס כי המחקר הפמיניסטי בישראל עבר מביקורת ליברלית בשנות השבעים והשמונים של המאה העשרים לביקורת רדיקלית בשנות ה-90 ולביקורת פוסט מודרנית מאז בשנות האלפיים (Fuchs, 2009). חנה הרצוג (2000), הראתה כיצד התפתח המחקר על מגדר בישראל החל משנות השישים של המאה ה-20 שאז התמקד המחקר בהבדלים בין המינים ונבחנו הדת והתרבות המסורתית שמבנים דכאניים המדירים נשים, עבור לאמצע שנות השבעים, שבהשפעת התנועה הפמיניסטית האמריקאית הולידו הן תנועות פמיניסטיות בישראל והן מחקר שבחן את הדרת הנשים משוק העבודה בגישה הליברלית ומתוך תפיסת נשים כקטגוריה אחידה ובחינת נשים ממעמד הביניים. בהמשך, החל מאמצע שנות ה-90, שולבה גישת הפמיניזם הרדיקלי במחקר שעד אז התאפיין בגישה הליברלית ולפיכך החלה מגמה של התבוננות רחבה על דיכוי נשים כעניין כולל ומקיף ודרישה להפוך על פיו את הסדר החברתי לטובת קידום שוויון לנשים. ולבסוף, טוענת הרצוג, חל מפנה פרדיגמטי המקביל לזרם הרב תרבותי במסגרתו את מקומה של ההתבוננות על נשים כקטגוריה אחידה תפסה גישה מחקרית המבקשת להדגיש את ההבדלים בין נשים לבין עצמן ומתוך כך בוחנת קבוצות נשים שונות, בדגש על נשים במיקומי שוליים חברתיים כגון נשים דתיות, נשים מזרחיות ונשים פלסטיניות. מחקר זה נשען כאמור על הגישה הרב תרבותית ועל פמיניזם שחור (Collins, 1990) המבקש לבחון את חוויות החיים של נשים כפי שהן מתכוננות סביב מספר צירי דיכוי ביניהם מגדר אך גם לאומיות, אתניות, מוגבלות וכדומה שינוי זה היווה שלב מכוון בפמיניזם המערבי בכלל והישראלי בפרט, והוא מחובר בטבורו לשינויים חברתיים ומחקריים גם יחד (ששון-לוי ומשגב, 2017).

התפתחות המושג הטרדה מינית

באמצע שנות השבעים החל להופיע בספרות הפמיניסטית צמד המילים "הטרדה מינית" (Sexual Harassment), כשיום של תופעה אשר עד אז לא ניתן לה שם. אם קיבלה התייחסות כלשהי, נחשבה עניין פרטי או בינאישי, המבטא שובבות מינית ותו לא. בעקבות זיהוי התופעה כפוליטית, נבנה המושג במפורש כבעיה וכאחד המקורות לדיכוי נשים (MacKinnon, 1979). בהמשך לכך, ובתוך שנים מעטות, הוכרה "הטרדה מינית" על ידי בית המשפט העליון של ארצות הברית כעבירה על החוק, בהיותה הפליה על בסיס מין וככזו, מנוגדת לעקרון שוויון הזדמנויות בעבודה המעוגן בפרק השביעי לחוק זכויות האזרח האמריקני⁹ (רימלט, 2010, 98).

למעשה, בתוך שנים ספורות עבר המונח "הטרדה מינית" את תהליך השינוי, הטלת האשם

והעמידה על זכות במשמעותה כתביעה משפטית - Naming, Blaming, Claiming (Felstiner, Abel, & Sarat, 1980). כך, מזיהוי התופעה ושיומה, דרך הענקת המשמעות המגדרית לפיה גברים מטרידים נשים בכדי לשמר את עליונותם, וכלה בעיגונה המשפטי של התופעה כפסולה וככזו שיש לה זכאיות להגנת המשפט מפניה (ביטון, 2013). בתהליך מואץ זה, נזנחו מגוון הגדרות נוספות, אשר בחלקן נטו להרחיב את ההתבוננות עליה והתייחסו לממדים אחרים של הטרדת נשים, גם כאשר אינה מינית, ואף להטרדה מינית של גברים המופנית כלפי גברים אחרים (Brodsky, 1976).

הביקורות המרכזיות על צמצום זה, שמנע התייחסות להיררכיה וסגרגציה בשוק התעסוקה כתוצרים אפשריים של הטרדה מגדרית שאינה בעלת אופי מיני, וכן של הטרדה המופנית כלפי גברים שאינם עונים על קוד הגבריות ההטרונורמטיבי, הוכרו בספרות כלקונה בהגדרת החוק וביישומו (Franke, 1997; Schultz, 1998). ביקורות אלה נתנו ביטוי לכך שהגדרה המשפטית המצומצמת, כפי שנוסחה על ידי המשפטנית הפמיניסטית קתרין מקינאן והזרם הפמיניסטי הרדיקלי, מגבילה את היכולת המשפטית והציבורית לנסות ולמגר הטרדה מבוססת מגדר. יתרה מכך, לא תמיד עמדה ההמשגה הרדיקלית והתיאורטית במבחן פעולתן המשפטית של מקינאן ועמיתותיה הלכה למעשה. כך, כאשר ייצגו מוטרודות בבתי המשפט, הן עשו זאת ברוח השיח המשפטי הליבראלי נגדו יצאו בדיוניהן התיאורטיים. בכך תרמו לאימוצה של הגדרה מצומצמת של התופעה, גם כשמערכת המשפט היתה נכונה להרחיבה (רימלט, 2010, 112-96).

בישראל היווה האיסור על הטרדה מינית חלק מחוק שוויון הזדמנויות בעבודה החל משנת

1988.¹⁰ כעשור מאוחר יותר חוקקה הכנסת את החוק למניעת הטרדה מינית¹¹ המניח היקף רחב

⁹ Title VII of the Civil Rights Act of 1964, 42 U.S.C. § 2000e et seq., להלן הפרק השביעי לחוק זכויות

האזרח האמריקני הקובע איסור הפליה במקום העבודה על בסיס מין.

¹⁰ סעיף 7 לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1988, ס"ח 38.

¹¹ החוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח-1998, ס"ח 166.

יותר של התופעה ולפיכך כולל איסור הטרדה מינית בכל תחומי החיים, ומגדיר מגוון מעשים והתנהגויות לא לגיטימיים: סחיטה מינית באיומים, מעשה מגונה, הצעות מיניות חוזרות, התייחסויות חוזרות המתמקדות במיניותו של אדם, ביזוי או השפלה על רקע מין, מיניות או נטייה מינית או פרסום תצלום, סרט או הקלטה המתמקד במיניותו של אדם ללא אישורו (קמיר, 2008).¹² החוק למניעת הטרדה מינית היווה פריצת דרך משפטית וחברתית. כיום משמשת הפרשנות המשפטית של הטרדה מינית כמגדירה של התופעה כולה, והפכה מושג בשפה המדוברת (הקר, 2014). חוק זה רדיקלי גם ביחס למתרחש בעולם (Yanisky-Ravid, 2020) בין השאר בשל הלשון הא-מגדרית בה הוא מנוסח, המאפשרת גם לגברים לתבוע הגנה משפטית מפני הטרדה מינית; בזכות כללי ה'עשה' ו'אל תעשה' הכוללים הטרדות מילוליות ומעשים בעלי אופי מיני; ובאפשרות שהוא פותח בפני נפגעות ונפגעים להגשת קובלנה ולדרישת פיצוי לא רק באמצעות תביעה משפטית אלא גם באמצעות הגשת קובלנה למעסיק במקרה שמדובר על הטרדה מינית בעבודה. זאת ועוד, החוק מחייב מינוי ממונות על הטרדה מינית וקובע תנאים ליידוע עובדים בדבר זכויותיהם וחובותיהם (קמיר, 2008). החוק חולל שינוי משפטי וחברתי ויצר מפנה תודעתי ביחסו של הציבור בישראל לתופעת הטרדה המינית וכפי שכותבת דפנה הקר 'יממושג שמוכר למעטים, הפכה ה'טרדה מינית' למטבע לשון שגור בפי כל' (הקר, 2014, עמ' 102).

מפנה זה הוא חלק בלתי נפרד מפועלן של פמיניסטיות הגל השני, אשר סמן לקראת אמצע שנות השמונים את הזירה המשפטית כשדה פעולה רלוונטי (רימלט, 2010). השפעת הפמיניזם על חקיקה ופסיקה הצליחה בעיקר בתחומים הקשורים להסרת המגבלות על השתתפות נשים בזירה הציבורית וזאת מאחר וניתן היה להישען על רעיון השוויון הפורמאלי (שויון אריסטוטלי) העולה בקנה אחד עם הרעיון הציוני. יחד עם זאת, הניסיונות הפמיניסטיים לצקת לתוך המשפט הישראלי תפיסה מורכבת של שוויון מהותי, טוענת רימלט, לא נחלו הצלחה גדולה, נהפוך הוא. סילביה פוגל-ביז'אווי (Fogiel-Bijaoui, 1997), טוענת כי בשלבים אלה הארגונים הפמיניסטיים עצמם העדיפו לעסוק בסוגיות של שוק העבודה, השכלה ואלמנות נגד נשים ונמנעו מדיונים בנושאים אתניים ולאומיים אשר עשויים היו לאתגר את המפעל הציוני.

בין הסוגיות שקודמו כבר אז על ידי ארגוני הנשים ואף זכו להצלחות חקיקתיות, נמצאים תחומי האלימות במשפחה והאלימות המינית המופנית כלפי נשים. חקיקה זו, הנשענת על התיאוריה הרדיקלית (המכונה גם פמיניזם של שליטה), התבטאה בין השאר בחקיקת החוק למניעת הטרדה מינית, ראשית כסעיף בחוק לשוויון זכויות בעבודה בשנת 1988 ואחר כך בחקיקת החוק למניעת הטרדה מינית בשנת 1998. חוק זה מסמל יותר מכל את התהליך שעברו הרעיונות

¹² הסעיף האחרון התווסף לחוק בשנת 2014 (סעיף 10).

הרדיקליים, בדגש על הכיוון אותו התוותה קתרין מקינן, רעיונות שהתחילו כעמדות שוליים והתברגו תוך מספר שנים ללב הקונצנזוס המשפטי והנורמטיבי בישראל ובארצות הברית בתחומים מסוימים, תוך שימוש בהליכים של התאמה תרבותית, משפטית ופוליטית לשדה הישראלי (בילסקי, 2001; קמיר, 2009). אורית קמיר, מנסחת החוק למניעת הטרדה מינית, למדה במשיגן אצל פרופ' קתרין מקינן, לה מיוחסים הזיהוי והשיום של תופעת ההטרדה המינית כפרקטיקה מפלה המופנית כנגד נשים בשוק העבודה ופוגעת בזכותן לשוויון (MacKinnon, 1979). עם שובה של קמיר מלימודיה, כתבה מאמר בנושא הטרדה מינית ובו היא מנסה להתאים את הרעיונות הפמיניסטיים האמריקאים של מורתה למציאות הישראלית (קמיר, 1998). זאת לאחר שיבוא מוקדם יותר של הרעיון לחוק הישראלי כסעיף לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה התשמ"ח-1988 שאימץ לחלוטין את הרציונל האמריקאי לא צלח כפי שבא לידי ביטוי בהיעדר כמעט מוחלט של תלונות בגין הטרדה מינית ובהיעדר פסיקה משמעותית בנדון. הרציונל המופיע במאמר בשילוב עבודת השטח של קמיר כמשפטנית פמיניסטית מטעמה של שדולת הנשים, שהיתה מעורבת בדיוני וועדת הכנסת, הם שהובילו לחקיקת החוק הישראלי למניעת הטרדה מינית התשנ"ח – 1998. חוק זה מבוסס כאמור על התרגום שעשתה קמיר לחוק האמריקאי, ולשינויים שבקשה להכניס בו על מנת להתאימו למציאות הישראלית. התאמה אחת שכזו נגזרת מהפערים בין התפיסה האמריקנית לפיה הטרדה מינית היא עבירה מסוג הפליה על רקע מין ולכן פוגעת בעקרון השוויון. לתפיסתה של קמיר, נושא השוויון אינו מושרש לעומק בחברה הישראלית ואינו מעורר עניין ודיון. על רקע זה, בקשה קמיר להמשיג את ההטרדה המינית עבירה על כבודן של נשים. אמנם קמיר התכוונה בכך לפרשנות המונח כבוד במונחי האמנציפטוריים ולא הפטריארכליים, אך נראה כי בפועל הפסיקה בנושא, ולכל הפחות בעשור הראשון לאחר החקיקה, הושפעה מפרשנות פטריארכלית של ערך הכבוד כביטוי לכבוד בת מלך פנימה ולצורך להגן על נשים ובנות (רימלט, 2010). חיבור לערך זה הוא שאפשר ככל הנראה את חקיקתו המהירה של החוק, בשיתוף מפלגות חרדיות אשר תמכו בו מסיבות פטרנליסטיות ולא דווקא מתוך עניין בקידום ערך השוויון לנשים (מיכאלי, 2014). בנוסף, הדגש על ערך הכבוד האינדיבידואלי פגם ביכולתו של המשפט להיות כלי של שינוי חברתי ביחס לנשים כקבוצה (רימלט, 2010) והפך לעניין פרטי ואישי או דתי. "בצורה כזו, הניסיון להקל על הקליטה של איסור על הטרדה מינית בישראל על ידי שינוי הדגש משוויון לכבוד האדם פועל בו זמנית כדי לטשטש את המסר הרדיקלי העומד בבסיס החוק" (בילסקי, 2001, עמ' 557).

בעקבות מספר מקרים של עבירות מין שמשכו את תשומת לבו של הציבור הישראלי, מתחזק המאבק באלימות מינית מחוץ לכותלי בית המשפט החל בעשור האחרון של האלף הקודם. מקרה בולט אחד היה משפטו של השר והאלוף לשעבר יצחק מרדכי, שהורשע בשנת 2000 במעשה

מגונה בכוח בחיילת תחת פיקודו ונאלץ לעזוב את החיים הציבוריים (Lomsky-Feder and Sasson, 2006). בשנת 2006 נחשפו שני מקרים חמורים נוספים של פגיעה מינית: האחד על ידי השר לשעבר חיים רמון, שהורשע בביצוע מעשה מגונה והשני על ידי משה קצב, נשיא מדינה מכהן שהורשע בהטרדה מינית ואונס של נשים שעבדו תחתיו במשך שנים. בעקבות מקרים אלו יצרו ארגוני נשים מקשת פוליטית-פמיניסטית רחבה קואליציה קצרת מועד של ארגונים, שפעלה ליצירת קמפיין להרחקת עברייני מין מעמדות כוח. הקואליציה הצליחה בצורה חסרת תקדים להסביר את היקף התופעה ויצרה תשתית לשיח ציבורי ותקשורתי בנושא. הפעילות המשותפת אפשרה הרחבת המאבק וגיוון הפעילות בתחום האלימות המינית (אברמוביץ', 2008).

בעשורים שחלפו השיח על הטרדות מיניות צבר תאוצה, בשל מקרים נוספים של אישי ציבור שהאשמו, בתקשורת המיינסטרים או ברשתות החברתיות ו/או בהליכים משפטיים, בהטרדה ופגיעה מינית. דפי פייסבוק שנוצרו ברחבי הרשת ונועדו להגביר מודעות ולמנוע הטרדה מינית הובילו להתרחבות השורות ולשיח ציבורי ופמיניסטי נרחב נגד אלימות מינית ואף הקדימו את תנועת #MeToo העולמית, כאשר כבר משנת 2014 החלו עדויות על הטרדה ואלימות מינית לעלות לדף הפייסבוק "אחת מתוך אחת". אז והיום, השיח העוסק באלימות מינית ברשתות החברתיות מהווה את אחד ממוקדי אי ההסכמות ביחסים הבין דוריים בקרב פמיניסטיות ישראליות. לצורך הדיון במרחבים החברתיים בתוכם מתקיימים תהליכים אלה מאז חקיקת החוק למניעת הטרדה מינית ועד היום, אני פונה כעת לדון במונח קהילות המעשה. מונח זה ישמש אותי במחקר הנוכחי כאמצעי לבחינת מגוון התהליכים המעורבים בפרשנות השונה שמקבל המושג הטרדה מינית בקרב קבוצות שונות ובפרקטיקות המגוונות המשמשות את העוסקות בנושא בעת הטיפול בו.

קהילות מעשה

המונח קהילת מעשה (Community of Practice), הלקוח מתחום החינוך, הוצג לראשונה בראשית שנות התשעים על ידי ג'ין לייב ואיתן וונגר בספרם Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation (Lave & Wenger, 1991). בספר מתוארת קהילת המעשה כרכיב אחד בתיאוריה חברתית של למידה. המושג פותח על ידי וונגר ועמיתיו בעשור העוקב (Wenger et al., 2002; Wenger, 1998), לצורך ביקורת על מודלים מסורתיים של למידה, עד כדי הרחבת המושג לתיאוריה מקיפה המתייחסת לאופן בו ארגונים ויחידים בתוך ארגונים עובדים יחד (Wenger, 1998). המושג מתאר את תהליך הלמידה לא כמהלך של הבנה, הפנמה וזכירה של ידע חיצוני, אלא **כתהליך שמתרחש באמצעות השתתפות פעילה בפרקטיקות של קהילות חברתיות** – כיתות לימוד, מקומות עבודה וכיוצא באלה - והבניית זהויות מתוך התייחסות לקהילות אלה, ובמילותיו של וונגר "תיאוריה חברתית של למידה צריכה לכלול את הרכיבים הדרושים לאפיון מעורבות חברתית כתהליך של למידה וידיעה" (Wenger, 1998, p. 4). רכיבים אלה כוללים על פי וונגר הענקת משמעות, פרקטיקה, קהילתיות וזהות (Wenger, 1998, pp. 4–5). קהילות מעשה תוארו כ"קיימות בכל מקום" וכ"חלק בלתי נפרד מחיי היומיום שלנו" (Wenger, 1998, pp. 6–7).

מתוך כך צמחה התפיסה החינוכית לפיה למידה היא תהליך שמתרחש במסגרת של השתתפות פעילה. בהתאמה, תהליכי למידה מתווכים על ידי מגוון הפרספקטיבות השונות של חברי קהילת המעשה ביחס אליה (Hanks, 1991). מתוך כך נבחנים היחסים בין קהילות המעשה השונות ונבדקת השאלה כיצד זהותו של הפרט מעוצבת על ידי חברותו במגוון קהילות מעשה, מתוך הנחה כי שייכות לקבוצה בעלת מאפיינים של קרבה רעיונית ושיחנית היא חלק מתהליכי יצירת זהות של הפרט (Wenger, 1998). בנוסף נראה כי קהילות מעשה יכולות לחרוג מגבולות ארגוניים ואף להתקיים בתוך ומחוץ לרשתות פורמאליות (Koliba & Gajda, 2009). כך קרה שהשימוש הראשוני במושג קהילת מעשה ראה בה **אמצעי לתיאור הדרך בה הפרקטיקות של קבוצות מקצועיות ספציפיות משקפות את המשא ומתן על משמעויות בקרב חבריהן** (Wesley & Buysse, 2001).

על מנת לקבוע כי קבוצות מסוימות עונות על הגדרת קהילת המעשה הציע וונגר (Wenger, 1998, p. 76) שלושה ממדים קריטיים לקיומה של קהילת מעשה: מעורבות הדדית, מיזם משותף ורפרטואר משותף. מעורבות הדדית כוללת במרבית המקרים אינטראקציה קבועה: זהו הבסיס לקשרים המאפשרים את קיומה של קהילת המעשה. כך לדוגמה אנשים שעובדים יחד באותה יחידה בדרך כלל מתקשרים באופן קבוע: כלאחר יד, כשהם עוברים במסדרון או נפגשים בפינת הקפה; באופן אינטנסיבי, בזוגות או בקבוצות קטנות, כדי לדון בפרויקטים ספציפיים; וכיחידה, באופן

מקיף, כקבוצה גדולה שנפגשת פעם בשבוע בכדי לדון על סוגיות כלליות יותר. במיזם המשותף הכוונה לתהליך: כלומר, לא רק מטרה משותפת מוצהרת, אלא מיזם שנמצא כל הזמן במשא ומתן, תוך שהוא מערב מערכות יחסים מורכבות של אחריות הדדית אשר הופכות לחלק מהפרקטיקה של קהילת המעשה (Wenger, 1998, p. 80). ברפרטואר משותף הכוונה לכך שעם הזמן, הרדיפה אחר המיזם המשותף מייצרת רפרטואר משותף של משאבים משותפים למשא ומתן על משמעות ובכללם משאבים לשוניים כגון טרמינולוגיה ייחודית ורוטינות לשוניות, אך גם משאבים כגון טקסים משותפים ומחוות שהפכו לחלק מהפרקטיקות של הקהילה (Wenger, 1998, p. 85).

אופייה ההטרוגני והפלורליסטי של קהילת המעשה פירושו שחברות פרטניות, של אינדיבידואלים בקהילה, תהיה שונה ומגוונת. חלק מהאנשים יהוו חברי ליבה בקהילה ואחרים חברים פריפריאליים. הבסיס לשייכות זו טמון במידת ההצלחה שבה אדם רכש את הרפרטואר המשותף, הטמיע את המטרות של המיזם המשותף, או ביסס דפוסים של מעורבות עם חברים אחרים בקהילה (Holmes & Meyerhoff, 1992). על פי וונגר (Wenger, 1998), התהליך של היעשות חבר בקהילת מעשה מערב למידה: אנו לומדים לבצע התנהגות חברתית ראויה, כיאה למעמד החברות שלנו בקהילת המעשה בהתחלה כ'חברים פריפריאליים', ובהמשך לעיתים כ'חברי ליבה'. במילים אחרות, קהילת מעשה כרוכה בהכרח ברכישת יכולות סוציולינגוויסטיות. וונגר מבחין בין חברים "פריפריאליים" (peripherals) בקהילת המעשה, לבין חברים "שוליים" (marginal), כפונקציה של האם העמדה היא זמנית ודינמית. למרות שחברי ליבה בקהילת המעשה עשויים לתפוס מישהו כחבר פוטנציאלי, הפעילות של אותם חברים פוטנציאליים עשויה להיות פריפריאלית בעודם לומדים בהדרגה את הפרקטיקות שיעשו אותם לבסוף חברי ליבה. עם זאת, אינדיבידואלים עשויים לבחור להישאר חברים פריפריאליים. בניגוד, חברי שוליים (marginal) הם אינדיבידואלים מהם נמנעת השתתפות מלאה בקהילת המעשה. וונגר מביא כדוגמה את העובדה ש'לא פעם קשה לנו לנהוג כמבוגרים במשפחות המוצא שלנו' (Wenger, 1998, p. 175). כלומר, הפרקטיקות שלנו ושל חברים אחרים בקהילת המעשה מייצרות את עמדתנו השולית (Holmes & Meyerhoff, 1992, p. 182).

ברוח דומה מציע וונגר (Wenger, 1998, p. 130-131) כי מאפייני הקריטריון של קהילת

מעשה מועברים באמצעות מספר תכונות ספציפיות יותר:

- קשרים הדדיים מתמשכים – הרמוניים או קונפליקטואליים
- דרכים מוסכמות לעסוק בעשייה המשותפת
- זרימה מהירה של מידע ושל רעיונות חדשניים

- היעדרם של 'הקדמות' ו'מבואים', שכן השיחות והאינטראקציות הנן המשך של תהליך קיים
- התארגנות זריזה סביב דיון בבעיות
- חפיפה רבה בתיאורי המשתתפים מי שייך לקהילת המעשה 'שלהם'
- הידיעה מה אחרים יודעים, מה הם יכולים לעשות וכיצד ביכולתם לתרום למיזם
- הגדרה הדדית של זהויות
- היכולת להעריך את מידת ההתאמה של פעולות ותוצרים
- כלים ספציפיים, ייצוגים ספציפיים וחפצים ספציפיים
- 'תורה שבעל פה' משותפת, סיפורים משותפים, הומור משותף, בדיחות פנימיות
- ז'רגון וראשי תיבות או כינויים משותפים להקל ולקצר את התקשורת וכן יכולת לייצר עוד כאלה (ז'רגון, קודים תקשורתיים) בקלות
- סגנונות מסוימים המוכרים כמאפיינים את החברים בקהילת המעשה
- שיח משותף, המשקף נקודת מבט מסוימת על העולם

באמצעות מאפיינים אלה ניתן לפתח את האינדקס הייחודי לקהילות מעשה שונות. באופן ספציפי, השיח המשותף כמאפיין של קהילות המעשה מאפשר להתבונן על התהליך הרפלקסיבי של ההתמקמות (Harré & Davies, 1999). 'התמקמות' מוגדרת כפרקטיקה שיחנית, פעולה באמצעותה יחידים קושרים עצמם לערכים חברתיים באמצעות נקיטת עמדה בתוך שיח קונקרטי, וכך ממקמים עצמם ביחס למגוון העמדות השונות המתקיימות במרחב השיחני וביחס לאחרים השותפים למרחב זה. זאת, כחלק מתהליך דינמי, מתמשך ודיאלקטי – יחסותי. יתרה מכך, מונח ההתמקמות מאפשר לבחון את התהליך הרפלקסיבי והביצועי של יחידים ביחס לפרקטיקות השונות בהן הם עושים שימוש, מתוך התבוננות על יחסי הכוח השונים הנרקמים בתוך התהליך הדיאלקטי בין הכוחות הפוליטיים הפועלים בשדה, אל רמת הפרט שבה היחיד מכיל כללי משמעת אלה על עצמו באמצעות צורות הדיבור בהן הוא בוחר לעשות שימוש. במחקר הנוכחי, שנערך בקרב מספר קהילות מעשה המערבות מגוון רחב של שיחים, מושג ההתמקמות מתייחס לבחירה של יחידות בשיחים מסוימים בהקשרים מסוימים וספציפיים, והעדפתם על פני שיחים אפשריים אחרים הקיימים בתוך המרחב

הדיאלקטי של קהילת המעשה. כמו כן ניתוח תהליכי התמקמות אלה מאפשר בחינה ביקורתית של שאלת יחסי הכוח במרחב השיחי בהקשר טמפורלי מסוים, כפי שנבחן בעבודה זו.

קהילות מעשה, שפה ומגדר

את דרכו החל מושג קהילות המעשה בתחום החינוך, אך עם הזמן הפך נפוץ במגוון דיסציפלינות ושדות מקצועיים במדעי החברה. תחומי האנתרופולוגיה, הפסיכולוגיה החברתית ולימודי המגדר, השתמשו בקהילת המעשה כאמצעי לתיאור ולניתוח של יחסים בין קבוצות שונות, בדגש על יחסי חניכה (באנתרופולוגיה) ותהליכי גיבוש זהות (פסיכולוגיה חברתית ולימודי מגדר). דיסציפלינות אחרות בהן נעשה שימוש במסגרת ניתוחית זו, ביניהן מנהל עסקים, מדעי המחשב, הנדסה, בריאות, מדעי המדינה, עבודה סוציאלית ומדיניות ציבורית, נוטים להשתמש במושג כדי לחקור התנהגות מקצועית וארגונית בתוך ההקשר המקצועי והמוסדי הרלוונטי. בנוסף, תיאוריית קהילת המעשה משמשת לניתוח בריתות אסטרטגיות ושיתופי פעולה חוצי סקטורים במונחים של שותפויות, ביניהם שיתופי פעולה בין ממשלתיים, ארגונים ממשלתיים בין לאומיים, וקשרים של ארגונים לא ממשלתיים. מחקר בתחומים אלה מצביע על כך שרשתות בין-ארגוניות ושיתופי פעולה מהווים קרקע פורייה ליישום תיאוריית קהילת המעשה (Koliba & Gajda, 2009). לפיכך, תיאוריית קהילת המעשה יכולה למלא תפקיד מרכזי בתיאור והערכה כיצד ממשליות מתרחשת באמצעות דינמיקות בינאישיות בהקשרים של רשתות חברתיות (Koliba, 2008), וככלי באמצעותו ממשלות עשויות לערב אזרחים, רשויות ממשליות אחרות, ארגונים ללא מטרות רווח ועסקים (McNabb, 2007; Snyder, Wenger, & De Sousa Briggs, 2003).

לקראת סוף שנות התשעים המונח קהילות מעשה מתחיל לשמש ככלי אנליטי במחקרי שפה ומגדר. זאת, בעקבות עבודתם של אקרט ומקונל-גינט, שהפכה רבת השפעה בזירת מחקר זו. וכך מגדירים החוקרים את קהילות המעשה:

"מצבור של אנשים המתכנסים סביב מעורבות משותפת בתהליך עשייה. במהלך עשייה משותפת זו נוצרים אופנים מסוימים בהם מקובל לעשות את הדברים, נוצרות דרכי דיבור מסוימות, אמונות, ערכים, יחסי כוח, בקיצור – פרקטיקות. כמבנה חברתי, קהילת מעשה שונה ממה שמוגדר באופן מסורתי כקהילה בראש ובראשונה מאחר והיא מוגדרת סימולטנית על ידי חבריה ועל ידי הפרקטיקה בה הם עוסקים ואשר מאפיינת אותם במסגרת קהילה זו". (Eckert & McConnell-Ginet, 1992a, p. 464).

הגדרה זו מציעה כי המושג קהילת מעשה הוא מושג עשיר, דינאמי ומורכב. זוהי דרך אחת להתמקד במה שעושים וכיצד פועלים החברים בקהילה: הפרקטיקה או הפעילויות המצביעות על כך שהם חלק מהקבוצה, והמידה שבה הם שייכים לה. פרקטיקה או פעילויות אלה כוללות לרוב היבטים רבים של התנהגות, כולל היבטים גלובליים או ספציפיים של מבנה שפתי, שיח ודפוסי אינטראקציה. מוקד המשיכה של גישה זו נשען על העובדה שהיא מציעה מסגרת של הגדרות, שבתוכה ניתן לבחון את הדרכים בהן היות חבר בקהילת מעשה מתקיים בתוך אינטראקציה עם תהליך השגת השליטה בשיח המותאם לה והראוי בעיניה. זאת, באמצעות הדגשת האופנים בהם חברי הקהילה מטמיעים התייחסויות כלפי מצבים ושותפי תפקיד ולומדים כיצד להתאים את עצמם מבחינה לשונית-שפתית והתנהגותית, באופן שמזין תפיסות של עצמי ושל אחרים (Holmes & Meyerhoff, 1992).

המשגה זו של קהילות המעשה תואמת גישות הבניה חברתית הבוחנות כיצד מגדר נוצר ומבוצע, בהשוואה למושגים אחרים, פחות דינמיים ופחות ממוקדים בעשייה. לפיכך התקבלה הגדרה זו בברכה בקרב חוקרי שפה ומגדר, כתיקון לגישות מהותניות לא מספקות לניתוח מגדרי. במילותיה של קמרון, מושג קהילת המעשה מעודד מיקוד שונה: "לא הבדלים מגדריים אלא ההבדל שמגדר עושה" (Cameron, 1992, p. 13). אקרט ומקונל-גינט מציינים כי במקום להדגיש הבדלים מגדריים הנובעים מדפוסים שונים של סוציאליזציה מוקדמת, חוקרי מגדר יכולים להתמקד באופן מפרה יותר "במעורבות פעילה של אנשים בייצור של- או בהתנגדות ל- סדרים מגדריים בקהילותיהם" (Eckert & McConnell-Ginet, 1992a, p. 466). במקום להוציא את המגדר מפרקטיקות חברתיות, הם מציינים את הצורך להתמקד ב"מגדר במלוא מורכבותו: כיצד המגדר מובנה בפרקטיקות חברתיות, וכיצד הבניה זו משתלבת עם זו של רכיבים אחרים של זהות, של שוני ושל שפה" (ibid, p. 472). קהילת המעשה מאפשרת לחוקרים של שימוש בשפה ממוקמת חברתית, לראות את השפה בהקשר של הפרקטיקה החברתית. יתרה מכך, היא מאפשרת ניתוח חברתי רב ממדי, כולל מבנה וסוכנות, אידאולוגיה וזהות, נורמות ואינטראקציות, ואינה מוגבלת לניתוח של אלמנט זהותי יחיד. להיפך, היא מתאימה לחקירה בו זמנית של היבטים מרובים של העצמי, מאלמנטים ברמת המקרו כמגדר, מעמד ואתניות, לאלמנטים ברמת המיקרו זהויות כגון 'עורכות דין פמיניסטיות' או 'פמיניסטיות אקטיביסטיות בתחום של אלימות מינית'. מסגרת תיאורטית זו מאפשרת גם לחקור את האינטראקציה המתקיימת בין רמות שונות של זהות (Bucholtz, 1999).

קינג (King, 2019) מחזק טענה זו ומראה כי האימוץ של תיאורית קהילות המעשה בקרב חוקרי שפה ומגדר נבע מצורך של חוקרים אלה בעיקר לאור המפנה המחקרי לטובת ניתוח רב-ממדי של הצטלבות מיקומים (Intersectionality). כך, העובדה שהתיאוריה מתרכזת בפרקטיקות ככלל ולא רק בשפה, כמו גם התמקדות המושג במערכות מקומיות דינאמיות שנוצרו ונחו על ידי

אנשים שממוקמים בצמתים של קטגוריות חברתיות שונות, הופכים את קהילות המעשה למודל מצוין למסגור סוגים רבים של מחקר רלוונטי כיום ובעתיד הנראה לעין, וזאת בעיקר סביב יכולתו של המונח לחבר בין הפרטיקולרי לכללי, בין המקומי לאוניברסלי ובין הפרקטיקה למבני-העל (Meyerhoff & Strycharz, 2013).

בהמשך לטענה זו, הספרות מלמדת כי השיח סביב מגדר ומיניות תרם תרומה מרכזית לתובנות מפתח בנושאי אותנטיות, מבנים חברתיים והפרשנויות המקומיות שלהם בקהילות מעשה. כמו כן, ניכר כי מגדר, מיניות, מרחביות, טמפורליות וקהילה מעורבים כולם בפרקטיקות של החברות והחברים בקהילות המעשה, אך לא בהכרח באופנים מובנים מאליהם או גלויים לעין (King, 2019). למעשה, הבניות של נשיות נובעות מהשתתפות במגוון קהילות מעשה. לפיכך הן משתנות בין נשים שונות, ודינמיות בתוך אדם יחיד :

"וכך, למרות שזהותם של הפרט ושל קהילת המעשה שלו נחוות כעקביות, הרי שבפועל שתייהן משתנות ללא הרף. אנו ממשיכים וממשיכות לאמץ דרכים חדשות להיות נשים וגברים, הומואים, לסביות והטרוסקסואלים, ואפילו משנות את דרכינו להיות פמיניסטיות, או מאהבות, או אימהות, או אחיות. בהפיכתנו לשוטרות או לפסיכיאטריות או לפיסיקאיות או לפרופסוריות לבלשנות, אנו עשויות לשנות את דרכינו להיות נשים ואולי להיות רעיות או מאהבות או אימהות... ויש עוד הרבה דרכי חשיבה, הווייה, התייחסות ועשייה ללא שם שאנו מאמצות ומתאימות כאשר אנו משתתפות בדרכים שונות בקהילות המעשה השונות אליהן אנו משתייכות". (Eckert & McConnell-Ginet, 1992b, p. 97).

המחקר הנוכחי בקש לבחון את שאלת התמסדות הטיפול בהטרדה מינית מתוך המשא ומתן על משמעויות החוק למניעת הטרדה מינית בישראל כפי שבא לידי ביטוי ביחסי הגומלין בין ובתוך שלוש קהילות המעשה הבולטות בזירה: קהילת המעשה האקטיביסטית-פמיניסטית, קהילת המעשה המשפטית וקהילת המעשה של עובדות המדינה אשר עוסקות מתוקף תפקידן בהיבטים שונים של החוק למניעת הטרדה מינית. כפי שעולה מהסקירה שלעיל, השימוש במונח קהילות מעשה יש בו כדי לשפוך אור על האופן בו תחום מניעת ההטרדה המינית והטיפול בה מתנהל תוך ריבוי שחקנים ממגוון קהילות, הפועלים כחלק ממערך יחסי הכוח הממשלתי, בין אם מתוך שיתוף פעולה עמו ובין אם מתוך התנגדות כלפיו. מונח קהילות המעשה שימש לפיכך כבסיס אנליטי למיפוי והערכה של האופנים בהם יחסי הכוח והדינמיקה מול הממשל משפיעה ומושפעת מהשיחים השונים בזירה. קהילות מעשה אלה מתייחסות כולן לפרויקט הפמיניסטי למניעת הטרדה מינית בעשייתן המקצועית והאידאולוגית. על פי שרה מילס (Mills, 2003), בקהילות מסוג זה, המאופיינות בכך

שיש בתוכן מי שמגדירות עצמן פמיניסטיות ומי שלא; והן מכילות שיחים מקצועיים שונים, חברות הקהילה תופסות עצמן כמשתייכות לקהילות קונפליקטואליות במיוחד ולכן כמי שנאלצות להתמודד עם מגוון רחב של לחצים שיחניים הנע משיחים פמיניסטיים מסוגים שונים ועד לשיחים מקצועיים שמרניים ואף אנטי פמיניסטיים. מתוך כך, המשא ומתן על משמעויות השיח והפרקטיקה בנוגע להטרדה מינית מתגלה כתהליך דינמי ומתמשך בין יחידים וקבוצות. התבוננות על הטרדה מינית כתופעה חברתית אשר עברה שינויים רבים ועדין ממשיכה להשתנות כפונקציה של קהילות המעשה המעורבות ביישומה, השיחים הדומיננטיים והמרחבים הפוליטיים, החברתיים והטכנולוגיים אשר משתנים אף הם ללא הרף, מובילה אותי לדון במושג הטמפורליות. לפיכך אני פונה כעת לפרק בנושא זה, בו אסקור את הגותן של דורין מאסי, אליזבת גרוס ולורן ברלנט. פרספקטיבות אלה יסייעו בהמשך בבחינת הנרטיבים הטמפורליים של שלוש קהילות המעשה ביחס לפרויקט למיגור הטרדה מינית בישראל.

טמפורליות

אחת השאלות העומדת בבסיס המחקר הנוכחי היא שאלת השפעתו הנתפסת של אלמנט הזמן על תהליך יצירת משמעותה של "הטרדה מינית" בקרב הקהילות השונות והאופנים בהם השימוש בנרטיב של זמן וזמניות מייצר סיפור פוליטי על העבר, ההווה, העתיד והקשר ביניהם. המשמעות של ממד הזמן כמו גם חשיבותה של 'רטוריקה של זמן' במשמעותה כהתייחסות לקשר בין עבר, הווה ועתיד, נדונות בספרות ביחס לתנועות מחאה ולאופנים בהם תנועות אלה מאמצות נרטיבים טמפורליים לצורך הדגשת חשיבות מאמצייהן ליצירת שינוי כאשר העבר מגלם את העוול, ההווה – את רגע הקריאה לפעולה והעתיד מסמן את היכולת לנוע לעבר עולם טוב יותר (Houdek & Phillips, 2020). בהקשר של הפרויקט הפמיניסטי והמפגש בינו לבין אימוץ מוסדי ושגרות פעולה פורמליות המבטאות אותו, לממד הזמן הפוטנציאל להאיר תהליכי התמקמות והצבר כוח של הנשים המשוקעות בעשייה הפוליטית, שטרם הומשגו.

מושג הטמפורליות מתייחס ל'זמן חי', כלומר לזמן ככל שהוא בא לידי ביטוי בחוויה האנושית (Hoy, 2009). חוקרים ביקורתיים עושים שימוש במושג הטמפורליות מתוך התייחסות לאלמנטים הכופים של מושג הזמן. הזמן מתייחס לתחושת זרימה וסדר זמנים כרונולוגי 'טבעי', אך חוקרים ביקורתיים רואים בו אתר של כוח מחד ושל התנגדות מאידך, שכן תחושת ה'טבעיות' ביחס לזמן אינה מובנת מאליה אלא היא תוצר של יחסי כוח (Houdek & Phillips, 2020). במילים אחרות, הזמן כאמצעי הממשטר ומקבע את סדרי החיים, משמש כלי יעיל בידיהן של קבוצות הגמוניות לצורך שימור הסדר החברתי וכפייתו על קבוצות שוליים במגוון רחב של זירות ומישורי חיים, כגון המישור הלאומי, הדתי, הכלכלי, ההטרונורמטיבי וכיוצא באלה. קבוצות השוליים מצדן, קוראות תיגר על תפיסות זמן שנובעות מאורח החיים של הקבוצות ההגמוניות. כך למשל, זמן קווירי הוא זמן שקורא תיגר על תפיסות זמן שנובעות מאורח החיים ההטרונורמטיבי ואשר כוללות נישואין, לידה וגידול ילדים, באמצעותן מייצרת הקבוצה ההגמונית שגרה של זמן ותפיסות הווה, עבר, עתיד קונקרטיות וספציפיות, אשר אינן עולות בקנה אחד עם זהותם של חברי קהילת הלהטבי"ק (Halberstam, 2005). לפיכך הבחירה בשימוש במושג טמפורליות מאפשרת התבוננות על הזמן החי תוך התייחסות לריבוי זמנים וצורות חיים וידע (Cipriani, 2013).

כאתר של יחסי כוח, הגיאוגרפית החברתית דורין מאסי קוראת להתבונן על ממד הזמן לא ככזה העומד בפני עצמו אלא כחלק מהיחסים זמן-מרחב. לדבריה, רק התבוננות על היחסים בין ממד הזמן לממד המרחבי היא מפתח לבחינת שינויים פוליטיים ויחסי כוח חברתיים (Massey,)

2001). למעשה טוענת מאסי, התנועה הטמפורלית היא גם מרחבית; לאלמנטים הנעים יש יחסים מרחביים זה עם זה ואת החיבורים ה'מרחביים' שמבליחים על פניהם ניתן להרכיב רק באופן טמפורלי. את המרחב מגדירה מאסי כמרחב שיכול להיות גם פיזי, אך עיקר התייחסותה למרחבים חברתיים ומטאפוריים דווקא. את המרחב החברתי היא מתארת כדינמי וכמתקיים תמיד מתוך יחסי גומלין עם ממד הזמן. כמובן שמרחביות וזמניות שונות זו מזו אך אף אחת מהן לא יכולה להיות מומשגת כהיעדרו של האחר כפי שנטען בעבר¹³. האתגר לפיכך הוא להתבונן על המציאות במונחים של כל הממדים של זמן-מרחב. וכיוון שהמרחב מובנה חברתית, הרי שהוא כולל גם יסוד של סדר וגם אלמנט של כאוס (Massey, 2001).

את היחסים הללו בין זמן ומרחב נסחה מאסי בספרה *Space, Place & Gender*. מאסי יוצאת כנגד תפיסת הזמן בתרבות האנדרוצנטרית מתוך הנחה כי אחד ממאפייניה של תרבות זו היא ההסתכלות הדיכוטומית על העולם, הסתכלות שמבנה את הצמדים הבינאריים גבר – אישה, מסורתי – מודרני, זמן – מרחב וכיוצא באלה. הרעיון של דיכוטומיות הוכר בספרות הפמיניסטית כפועל לטובת קבוצות חברתיות דומיננטיות, שכן דיכוטומיה יעילה בהתנגדות לשינויים (Jay, 1981). זמן, טוענת מאסי, מוגדר כיש, כדינמי, היסטורי, תנועתי; בהינתן שכך ובהינתן אותם הגיונות דיכוטומיים עליהן נשענת החשיבה המערבית, נובע לכאורה כי המרחב הוא כל מה שהפוך מזמן. לפיכך טוענת מאסי כי לצורך הבנה עמוקה יותר הן של זמן והן של מרחב, כמו גם של הגברי והנשי, יש להתגבר על עצם הניסוח של זמן / מרחב בתוך מסגרת דיכוטומית זו ולהתחיל להתבונן עליהם כעל מארג יחסותי (Massey, 2001).

מאסי מבהירה כי הטיעון שלה ביחס ליחסים בין מרחב/זמן ומגדר אינו כי האופן הזה שבו מאופיין המרחב הוא גברי במהותו; אין כאן מהותנות נשית/גברית. הטיעון הוא שהאפיון הדיכוטומי של מרחב וזמן, יחד עם מגוון שלם של דואליות מתחומים נוספים ויחסי הגומלין הרב משמעיים שלהם, עשויים הן לשקף והן להיות חלק מהחוקיות של, בין השאר, גבריות ונשיות בחברה הסקסיסטית בה אנו חיים. במקביל אין כאן טענה לפיה יש ליצר סדר עדיפויות חדש שבו המרחב יהיה שווה במעמדו או יחליף את הזמן. מיקומו פחות הערך של המרחב הוא בין השאר חלק מהקונוטציות המגדריות שלו, שכן מילים כמו היסטורי ופוליטי משדרות כוונה של מוטיבציה, דינמיות, כוונה וחיוניות אנושית, אך מרחביות משמעה קיפאון, ניטרליות ופסיביות. לכן, הטענה המרכזית של מאסי היא כי החסם עליו יש להתגבר הוא עצם הניסוח של זמן/מרחב בתוך המסגרת הדיכוטומית הזו.

¹³ להרחבה ראו דיונה של מאסי מול תפיסת הזמן שהציג ארנסטו לקלאו (Ernesto Laclau) בספרה *Space, Place & Gender*, pp. 249-269.

הבנת הסימולטניות ביחסי זמן ומרחב כחלק מהמבנה החברתי, נשענת על תפיסת המרחב כמובנה חברתית, על תפיסת החברתי והמרחבי כבלתי ניתנים להפרדה ועל התצורה המרחבית של החברתי כמקיימת בתוכה יחסים של סיבה ותוצאה. למעשה, 'מרחב' נוצר מתוך המורכבויות העצומות של האלמנטים שמשתלבים ביניהם ואלה שלא, ומתוך רשתות של יחסים בכל סקאלה, מהמקומי לגלובלי, כאשר יחסים חברתיים הם תמיד דינמיים, כלומר בו זמניים וסימולטניים (Massey, 2001, pp. 254–255). בהתאמה, מרחב הוא בה בעת יציב וכאוטי, מסודר ופרוע.

הסדר המרחבי מתקיים בשני מובנים. ראשית, למרחב יש סדר כיוון שכל המיקומים המרחביים הם תוצאה של גורמים מסוימים; כלומר ניתן ברמה העקרונית להסביר אותם. שנית, במרחב יש סדר משום שאכן קיימות מערכות מרחביות, במובן של קבוצות של תופעות חברתיות בהן הסדרים מרחביים (כלומר מיקומים יחסיים הדדיים ולא מיקומים 'מוחלטים') הם חלק מההבניה של המערכת. הארגון המרחבי של ממונות על הטרדה מינית בארגונים למשל, הוא דוגמה לכך. יש כאן קוהרנטיות מרחבית אינטגרלית, המבנה את החלוקה הארגונית ואת הארגון של היחסים החברתיים. אך יש גם אלמנט של 'כאוס' שמובנה בתוך המרחב. שכן למרות שמיקומה של כל אחת מהממונות הוא תוצר ישיר של הסדר המרחבי-ארגוני (אנו יודעים מדוע לארגון מסוג X יש ממונה ומדוע לארגון מסוג Y יש ממונה) המיקום המרחבי של האחת ביחס לאחרת (המיקום של ממונה X ביחס לממונה Y) לא יכול להיגרם ישירות. מיקומים יחסיים כאלה בין שתי נשים ספציפיות מארגונים ספציפיים מיוצרים מתוך פעולה עצמאית של החלטות ארגוניות נפרדות. הם במובן הזה 'השלכות לא מכוונות'. לפיכך, תוהו ובוהו של המרחב נובע מהצמידות המקרית, ההפרדות המקרית, האופי הפרדוקסלי של ההסדרים המרחביים הנובעים מהפעלה של כל הסיבות הללו כפי שבאה לידי ביטוי ביחסים הספציפיים, הייחודיים והמשתנים בין כל ממונה לארגון שלה, לאנשיו ולמנהליו וכן לקהילת המעשה שלה, לממונות אחרות וכיוצא בזה.

בנוסף לכך, חשוב לראות כיצד הסימולטניות שבין זמן למרחב מאתגרת את ההשקפה לפיה אלמנטים כגון שוביניזם, אלימות כלפי נשים, זהויות אתניות או פונדמנטליזם, ימוקמו בעבר כך שניתן יהיה לספר סיפור פרוגרסיבי על קדמה, גיוון, סובלנות ושוויון. במקום זאת, ההתבוננות על ממד הזמן תוך התייחסות למרחבים בהם הוא מתרחש מאפשרת לנו לראות את המורכבות והדינמיות של עוד ועוד הבדלים שהולכים ונרקמים תוך כדי שאחרים משתנים או מחליפים פנים. כך למשל הקטגוריה הטרדה מינית היא לא משהו שניתן למקם בעבר אלא כתופעה שהדינמיקה סביבה מורכבת מאוד וכוללת מגוון של אלמנטים שונים בזמן ובמרחב, המשפיעים בה בעת על ריבוי פניה של התופעה הצצים במיקומים שונים ובנקודות זמן משתנות. לפיכך, לפי מאסי יש לחשוב על המרחב כחלק אינטגרלי מתהליך ייצורה של ההיסטוריה וכאלמנט בלתי נפרד מהטמפורלי,

ולתעקש לבחון תופעות חברתיות מתוך עמדה הרואה בו זמנית טמפורליות, מרחב והאופנים בהם הם מבנים זה את זה באמצעות יחסי הגומלין בין התופעות.

בהמשך לקריאתה של מאסי (Massey, 2001), אני מבקשת לבחון את הממדים המרחביים-טמפורליים של המאבק בהטרדה מינית בקרב העוסקות במלאכה. הממד המרחבי-חברתי של עבודה זו נשען על החלוקה לשלוש קהילות מעשה שונות, אשר חולקות את זירת הפעולה של המאבק בהטרדה מינית ובכך מייצרות מרחב חברתי המורכב משלושה קודקודים: קהילת המעשה האקטיביסטית פמיניסטית, קהילת המעשה המשפטית וקהילת המעשה של עובדות המדינה. שלוש קבוצות אלה מהוות, בהתאם להגדרתו של וונגר (Wenger, 1998), קהילות מעשה בזכות המטרות הספציפיות שכל אחת הן שמה לעצמה ביחס למאבק זה ולמקומה בתוכו; בשל השיחים המאפיינים אותן ואת הקשרים ביניהן; בזכות ז'רגון ובפרקטיקות בהן הן נוקטות לצורך השגת מטרותיהן, בתהליכי העבודה ובשיתוף במשאבים. כפי שקורה לעיתים קרובות כשמדובר בקהילות מעשה, גם במקרה הנוכחי מאפיינים אלה מתרחשים מחוץ לגבולות ארגוניים ולרשתות פורמאליות ואף מעבר לסקטורים מקצועיים ספציפיים, וכוללים שיתופי פעולה בין ארגונים מהסקטורים העסקי והציבורי וארגוני המגזר השלישי (Koliba & Gajda, 2009). לפיכך, השימוש בתיאורית קהילת המעשה סייע בידי במחקר זה בתיאור והערכת התמסדות הפרויקט למיגור הטרדה מינית ואפשר לי לדון בטענה של הפמיניזם המשילותי בדבר אובדן הרדיקליות והערכים הפמיניסטיים (Halley, 2018), המתרחשים כחלק מתהליך זה של ממשליות (Koliba, 2008).

לצורך הדיון ביחסי מרחב-זמן בין קהילות המעשה לבין הנרטיבים הטמפורליים המשמשים אותן בתיאור המאבק בהטרדה מינית ומיקומן ביחס אליו, אני פונה כעת לסקירה של שתי תיאוריות טמפורליות הבוחנות את היחסים בין עבר הווה ועתיד מזווית פמיניסטית: התיאוריה של אליזבת גרוס והתיאוריה של לורן ברלנט.

התיאוריה הטמפורלית של אליזבת גרוס

אליזבת גרוס טוענת כי האופן בו אנו תופסים ומבנים את הקשר בין הווה ועבר, משפיע ישירות על כל תפיסה שיש לנו ביחס לעתיד ולאפשרויות הגלומות בו (Grosz, 2000). לפי גרוס, העבר נתפס בדומה מאוד להווה ולפיכך מהווה משאב רווח לפתרון בעיות ההווה. כך, אתגרי ההווה מושווים לאלו של העבר והדרכים בהן מצאו פתרונם בעבר נתפסות כברות חיקוי וכיעילות גם כעת. הבעיה במודל כזה של יחסים טמפורליים, על פי גרוס, היא הפיכת העתיד לגרסה משופרת של ההווה. יתרה מכך, תפיסות העבר מתבססות למעשה על ההווה והוא אשר מבנה בפועל את האופנים בהן אנו

מתבוננים על העבר בהתאם לנושאים ולנקודות המבט הרלוונטיות בעת הנוכחית. לפיכך כל התבוננות על העבר איננה נעשית בחלל ריק ואיננה מסתפקת בבחינה נטולת פניות של נקודות על ציר הזמן, נהפוך הוא. הבניית העבר מתרחשת מתוך פרספקטיבות של ההווה ומתאימה עצמה אליהן. לטענת גרוס, בפועל נוצר דמיון רב בין העבר להווה ומכאן בין שניהם אל העתיד. דמיון זה מייצר חזון של עתיד שיכול לכל היותר להיטיב את המציאות הנוכחית, אך אינו מאפשר לדמיין את הבלתי נודע, את הבלתי מוכר, את הנשאף והחדש. לפיכך מטרתה של גרוס היא להעמיד תפיסה טמפורלית של היסטוריה ייחודית ומיוחדת, כזו שבה אין חזרתיות או שכפול של רגעים ומצבים. במקום זאת מבקשת גרוס לייצר נרטיב היסטורי המתבסס על הנכונות לשינוי, לחדש ולבלתי צפוי, בעיקר כאלה שלא ניתן להסבירם במונחי העבר. כך, הזמן על פי גרוס כרוך בעיבוד מתמיד של החדש ובפתיחות כלפיו. "הזמן, אם הוא בכלל דבר מה, הוא בדיוק זה: הבלתי קבוע, המתגלגל, החדש" (Grosz, 2000, p. 1018).

לשם יצירת האפשרות לבנות את העתיד כפי שאנו רוצות שיהיה, מציעה גרוס כי נבנה אותו מחדש אחרת, כתמונת מראה שנקודת ההתחלה שלה מתייחסת לשאלת העתיד – לאן רוצות להגיע, ודרכה לספר על העתיד אך גם על העבר. כיוון שהעבר על פי גרוס הוא תמיד הבנייה חברתית ולא דווקא עניין של דיוק היסטורי, הרי שתמיד ניתנת לנו האפשרות לספר אותו בצורה מסוימת ולא אחרת והוא תמיד יכול לקבל תצורות חדשות בעתיד. לכן לתפיסתה ניתן לספר את העבר מתוך העתיד, להצליח ולהבהיר אותו לעצמנו ולהשתמש בו לצורך למידה ולא דווקא לצורך הדיוק הכרונולוגי, שכן הדגש הוא בשימוש בעבר ככלי לייחל לעתיד אחר.

מכאן מבקשת גרוס ליצר מחדש את העמדה הפמיניסטית ביחס למרכיבי הטמפורליות – עבר הווה ועתיד - מתוך הנחה כי לצורך קידום מעמדן של נשים אנו נדרשות ליכולת לייצר עתיד שונה איכותית ומהותית מהעבר. הפרויקט ההיסטורי הפמיניסטי נדרש, לטענתה, לתאר את היחסים בין המינים ובין בני אותו מין בקווים השונים באופן דרמטי מיחסים אלה בהווה. לשם כך טוענת גרוס כי אל לנו לראות בעבר דבר מה נתון או קבוע. עלינו לבטל ולבקר את הנרטיב לפיו פמיניזם היא תנועה אשר מבוססת על התפתחות כרונולוגית כפי שעולה מהשימוש במטאפורת ה'גלים הפמיניסטיים', על מנת שנוכל לייצר נרטיב טמפורלי הקורא תיגר על תפיסות זמן הגמוניות. נרטיב טמפורלי חלופי שכזה יאפשר לנו לשאוף לעתיד חדש ואחר באמצעות דמיון פוליטי – דמיון של עולם פמיניסטי עתידי, כעולם שונה ואף הפוך לעולם אותו אנו מכירות וחוות ביומיום – עולם שמעבר לפטריארכיה.

מטאפורת הגלים הפמיניסטיים אליה מתייחסת גרוס בהגותה, מכוונת לתפיסות שהלכו והתעצמו בשנים האחרונות ואשר מבנות מודל פמיניסטי מרכזי שלפיו התפתחות התנועה והרעיונות

הפמיניסטיים נעה לאורך ציר הזמן ההיסטורי כסדרה עולה של "גלים" או "שלבנים" (Sandoval, 2000, p. 47). ההתייחסות אל התנועה הפמיניסטית כמורכבת מ'גלים' או 'שלבנים' עוקבים, מרמזת על כך שרק סוג אחד של פמיניזם אפשרי בכל פעם, ויתרה מכך, שתיאוריות ופרקטיקות שנוצרו בעבר מתיישנות בהכרח עם חלוף הזמן. תפיסה זו מוליד גישה סגורה ומקובעת ביחס לעבר, ומונעת מאיתנו לתפוס את מגוון האפשרויות שהותיר אחריו הפמיניזם בתקופות קודמות. יתר על כן, המודל ההגמוני של ה'גלים' הפמיניסטיים מתייחס לתהליכים שמקורם בפמיניזם המערבי-אירופאי והצפון אמריקאי, ומשתמע מכך שפמיניזם בכל מקום עבר, או יעבור בסופו של דבר, את אותם התהליכים, התזוזות והדפוסים. באופן זה, מנציח רעיון ה'גלים' את העמדה לפיה יש פמיניזמים "מתקדמים" יותר מאחרים (Browne, 2014).

הטיעון של גרוס, בבואה להציע תפיסה אלטרנטיבית למודל הגלים הלינארי של הפמיניזם, הוא שיש ליצור מושג אלטרנטיבי של זמן היסטורי. מאחר ותפיסות פמיניסטיות נדרשות לתקווה לעתיד טוב יותר מעצם היותן בסיס לתנועה לשינוי חברתי, הרי שעליהן לעמוד במשימה המפרכת של הימנעות משעתוק של העבר לתוך העתיד וזאת למרות ואולי על אף היותן תפיסות ביקורתיות, וככאלה נוטות להתבונן בצדדים האפלים והמתכלים של מציאות חיינו. השאלה אותה מעלה גרוס ואשר אותה היא מפנה כלפי חוקרות התנועה הפמיניסטית היא האם העתיד פתוח בפנינו והאם יש לנו יכולת בלתי מוגבלת לדמיין אותו. תשובתה של גרוס לשאלה זו היא כי מאחר ואנו מדמיינות את העתיד דרך העבר, אין לנו למעשה את האפשרות לדמיין עתיד אחר, פתוח, שאינו מתכתב עם מגבלות העבר וההווה (Grosz, 2000).

התיאוריה הטמפורלית של לורן ברלנט

התפיסה שמציגה אליזבת גרוס מציעה אוטופיה ותקווה. לעומתה, התיאורטיקנית לורן ברלנט (Berlant, 2011) מציעה תמונת מראה והיא היעדרה המוחלט של התקווה. עבור ברלנט, העולם כמקום אלים אינו מאפשר סיכוי אמיתי לעתיד אלא אך ורק לפגיעה. כך, אם גרוס מציעה לדמיין את העתיד מתוך ההווה ואתו ליצר את העבר, הרי שברלנט יוצאת מתוך הנחה לפיה הבנייתו האופטימית של העתיד לעולם לא תתממש – וכל מה שיכול להתממש הוא ההווה.

בספרה "אופטימיות אכזרית" ("Cruel Optimism") מצגיגה ברלנט את האוקסימורון בשם הספר כפער בין ממשיותן של סכנות הקיום באמריקה והביטויים היומיומיים של סכנות אלה במרחב הציבורי, לבין תחושות של אופטימיות ותקווה לעתיד בתוך מציאות מעורערת ואלימה זו. לתפיסתה, בכל חיים נורמטיביים יתממשו משברים שכן החיים עצמם מכילים סכנה שתתממש

בשלב זה או אחר. מכאן שהשאלה היא כיצד אנו מייצרים סדר בתוך חיים שהם מראש כאוטיים, מסוכנים ופגיעים. זאת, תוך הימנעות מקבלה של מושג הטראומה שכן כאשר הסכנה היא תמידית וממשית הרי שאלומות ופגיעות אינן אירוע חריג ויוצא דופן. אם הסכנה היא המצב הקיומי היומיומי שלנו, אזי המונח טראומה אינו יכול לסייע לנו ללמוד משהו על מציאות חיים זו (Berlant, 2011).

את תחושת האופטימיות ביחס לעתיד למרות מציאות חיים אלימה וכאוטית, תולה ברלנט במצבים של מפגשים חברתיים המייצרים ריגוש אקסטטי ותחושת תקווה פוליטית שמקורה באשליה. היא עושה זאת באמצעות שימוש בשני מושגים – 'ציבורים אינטימיים' (intimate publics) ו'סולידריות אוויריתית' ('atmospheric solidarity') (Berlant, 2011, pp. 226–228). באמצעות מושגים אלה היא מתארת את המפגש של הפרט עם אנשים וקבוצות שהחיבור אליהם מספק ליחיד תחושת שייכות ומבנה תפיסות של עתיד בעל ערך. תחושות אלה אמנם מבססות תודעה כוזבת אך בה בעת מאפשרות מידה של יציבות וביטחון, גם אם מדומיינות, אשר אי אפשר לחיות בלעדיהן; ודאי וודאי במציאות הכאוטית והאלימה המאפינת את החיים בעידן הניאו-ליברלי באמריקה.

משמעות התחושות והתפיסות הכוזבות הללו היא העובדה כי בסופו של דבר, החיבורים האינטימיים כביכול ותחושת הסולידריות והתקווה נועדו מראש להנחיל אכזבה לאוחזים בהם. כך, על פי ברלנט, הצורך שלנו בהתקשרות (attachment) לאנשים, אובייקטים או רעיונות סופו להיכשל שכן אין אובייקט התקשרות שיצליח תמיד לספק את הצרכים המופנים כלפיו ומיוחסים לו. כך, גם כאשר השאיפה האנושית לעונג אינה ברת מימוש, האופטימיות שלנו משאירה אותנו במצב תמידי של תקווה וציפייה להנאות נוספות, רבות יותר, עוצמתיות יותר. אלא שהפנטזיה הזו נדונה לכישלון שכן המציאות היא תמיד כזו שמייצרת מחסומים בפני השגשוג האנושי. למעשה, האופן שבו אנו מייצרים התקשרויות עם אנשים, אובייקטים או רעיונות בעולם פועל כך שהסובייקט האנושי לא יכול לממש את חלומותיו שכן אותם רעיונות, אובייקטים או אנשים לעולם לא יצליחו לספק את אותו צורך ואותה תשוקה שלשמה נועדו, עד שבסופו של דבר הם עלולים להיות אלה שמייצרים את הפגיעה בסובייקט. אם כך, הציפייה האופטימית לעתיד טוב יותר היא מלכוד אשר בה בעת מאפשר חיים ומאין אותם (Berlant, 2011).

תפיסת עתיד חיובית ומסוכנת זו נשענת על פי ברלנט על תפיסות העבר אשר מוטמעות בהווה וכך מייצרות תפיסות עתיד. לטענתה, הווה הוא אפקט (רגש, affect), והאפקט הוא הכלי שבעזרתו אנשים מבצעים רפלקסיה על עולמם וחוויותיהם. דרך החוויה האפקטיבית של גופנו ביחס לדברים שקורים לנו אנו יכולים להבין משהו, ללמוד משהו, על העולם. אלא שההבנה הזו, הפרשנות

הזו של תגובה אפקטיבית ביחס לאירוע זה או אחר, מתרחשת כאשר אותו אירוע איננו מתקיים כבר באותו הווה שברירי. למעשה, הפרשנות האפקטיבית כבר מתרחשת ביחס לעבר. אם כך, ברלנט משתמשת בהווה כדי לבחון את השאלה כיצד האפקט ממשיך ומייצר מראה של 'העולם'. דרך השימוש באפקט לצורך אנליטי זה ניתן להתבונן על כוחות של סובייקטיביות הכרוכים בסיבתיות מבנית, ובה בעת להימנע מקריאה שטחית שתהפוך את האובייקטים של האופטימיות האכזרית לרעים ודכאניים ואת הסובייקטים של אותה אופטימיות לסימבולים של אי שוויון כלכלי, פוליטי ותרבותי (Berlant, 2011).

ההתחקות אחר ההווה אותו מנסחת ברלנט מורכבת מאוד, שכן הפרשנות, הרפלקסיה על האפקט שחווינו, מתבצעת בהווה אך מתייחסת לאירוע שכבר עבר. לעומת זאת, ההתבוננות שלנו על העתיד, האופנות דרכה אנו חווים וממשיגים אותו, מתנסחת תמיד על פי ברלנט מתוך עמדה אפקטיבית של אופטימיות. הטענה של ברלנט כי לא ניתן לשרוד את הקיום בעולם הזה מבלי להיות אופטימיים, מבלי לחיות בפנטזיה, מייצרת הגדרה של אופטימיות כקשר חברתי הכרוך בהתקשרויות (attachments) המארגנות את ההווה ואשר האוריינטציה המרכזית לגביהן היא החיפוש אחר העונג מתוך החיבור לאובייקט ההתקשרות. מכאן שגם אם אופטימיות היא שגיאה אכזרית, הרי שלא ניתן להימנע ממנה: האופטימיות היא אכזרית כי לא ניתן להגיע לידי מימושה, אך אי אפשר להתקיים בלעדיה כי היא שהופכת את החיים לנסבלים. לכן, גם כאשר מתברר כי מערכת היחסים עם האובייקט, הרעיון, האדם או הקבוצה היא מערכת יחסים אכזרית, תהיה זו טעות לראות את השליליות שבאופטימיות כסימפטום של בעיה, סטייה או נזק: אופטימיות היא זירה של משא ומתן על תמיכה, על הזנה, אשר הופכת את החיים לנסבלים, בעודם מציגים את עצמם באופן אמביוולנטי, לא אחיד ולא קוהרנטי (Berlant, 2011, p. 14). כך אנו עדים להיווצרותם של מנהגים, פרקטיקות ודפוסים אשר מבטאים עמידה אל מול תנאי החיים הבלתי אפשריים שהסיטואציה הנוכחית מגלמת, מבלי לנסות לשנות אותה (ibid, p. 16).

אותה אופטימיות אכזרית ביחס לחיים הטובים אחריהם תר הסובייקט האנושי היא, לתפיסתה של ברלנט, האמצעי של הממשל והשיטה הנאו ליברלית להמשיך את הסדר החברתי הנוהג, וקשורה להיעדר אחריות של המדינה ביחס למצבם הכלכלי והמשפטי-אזרחי של פרטים ואוכלוסיות. ריק זה דורש מאוכלוסיות אלה מציאת דרכים אלטרנטיביות אשר מבנות את האמצעים המיידים והניתנים לניהול עבור המשך קיומה של פנטזיית החיים הטובים. כך מתאפשר המשך המשטור והשלטון של המערכת הקפיטליסטית בה אנו חיים באמצעות תהליך מתמשך של 'שיווק' האופטימיות מצד המערכות מחד והיאחזות בה עד כדי כליה של יחידים, חברות וקהילות, מאידך (Berlant, 2011).

לסיכום, חלקו זה של הפרק תאר את התפיסות הטמפורליות אשר, בשילוב עם תפיסות של מרחב חברתי המגולמות בקהילות מעשה, יאפשרו לעבודה זו לבחון את טענת הצבר הכוח ואבדן הרדיקליות של התנועה הפמיניסטית בעקבות תהליכי התמסדות. טענה זו שייכת לתיאוריית הפמיניזם המשילותי, ולפיכך אני פונה כעת לסקירת לסקירתה. בחלקו הבא של הפרק אדון בטענות שמעלות תיאורטיקניות שעומדות מאחורי גישת הפמיניזם המשילותי, בעוגנים התיאורטיים וההיסטוריים עליהן היא מושתתת, במחקרים שבוצעו בהשראתה, בביקורות עליה ובמושגים מרכזיים מתוכה.

פמיניזם משילותי

'פמיניזם משילותי' ('Governance Feminism' ובקיצור GF), הוא מונח שטבעו לראשונה גינט האלי ועמיתותיה ופותח על ידן בשני ספרים שעסקו בנושא בהרחבה, Governance Feminism: An Introduction (Halley, Kotiswaran, Rebouche, & Shamir, 2018) ו-Governance Feminism: Notes from the Field (Halley, Kotiswaran, Rebouche, & Shamir, 2019). המונח פמיניזם משילותי מתייחס לכל צורה שבה פמיניסטיות ורעיונות פמיניסטיים השתלבו בסדר המשפטי והמוסדי והטביעו חותמן עליו. הפמיניזם המשילותי מהווה למעשה 'מושג גג' למושגים ותיאוריות רבות נוספות, אשר מתארות מופעים ספציפיים של פמיניזם משילותי, ובכלל זה פמיניזם מדינתי ו'פמוקרטיות' ('femocrats') - מונח המשמש בעיקר פמיניסטיות אוסטרליות לתאר נשים בעלות אג'נדה פמיניסטית העובדות במוסדות השלטון (Eisenstein, 1989); 'פמיניזם כליאתי' - מונח שטבעה הסוציולוגית אליזבת ברנסטין (Bernstein, 2007) ואשר מתייחס לעשייה פמיניסטית שמטרתה הגברת הביטחון בקרב נשים באמצעות הפללה וכליאה של גברים והעדפת פרקטיקות של כפייה וענישה מדינתית על פני מהלכים אחרים שיסייעו לנשים ממגוון קבוצות חברתיות ועוד. כל אחד מהמונחים האלה מתייחס למבנה משילותי מסוים, שבמסגרתו פועלות פמיניסטיות ורעיונות פמיניסטיים. המושג פמיניזם משילותי מנסה לפיכך להקיף את מכלול המונחים הללו מתוך הנחה שכל סוגי הכוח המדינתי או זה שקשור למדינה יכול להיות כזה שפמיניזם ופמיניסטיות משפיעים עליו ומושפעים ממנו ולפיכך ראוי לעיון, לדיון ולמחקר. מכאן שפמיניזם משילותי מייצר מסד תיאורטי לביקורת התנועה הפמיניסטית, ובכלל זה ביקורת על הפוליטיקה, האתיקה וההשלכות של התקשרויות פמיניסטיות עם מבני כוח בינלאומיים, לאומיים ומקומיים. הרעיונות של הפמיניזם המשילותי אמנם מעוררים דיון ער בקהילה הפמיניסטית, אך העמדה שמציגות האלי ועמיתותיה זכתה לביקורת רבה הן מצד תיאורטיקניות והן מצדן של פעילות פמיניסטיות. הנחת המוצא של הפמיניזם המשילותי התייחסה לפמיניזם כמה שבמקור היה תנועה חברתית אך עבר מהפך שהחל אי שם בשנות השבעים כאשר התנועה צברה עוד ועוד כוח כפי שבא לידי ביטוי, בין השאר, במהלכים של חקיקה שהובילו פמיניסטיות ורעיונות פמיניסטיים ברחבי העולם. מכאן שרעיונות פמיניסטיים והתנועה הפמיניסטית בכללותה הפכו מתנועה לקידום שינוי חברתי עבור זכויות נשים וקהילות מוחלשות, לשחקנית בעלת כוח שלטוני המופעל במידה משתנה של הצלחה (סודאי, 2018). כחלק מהשפעה זו התייחסו האלי ועמיתותיה לא רק למשילות במובן המדינתי אלא גם לממשליות עצמית, 'governance of the self' במונחיו של פוקו, והשפעה בזירות

לא מדינתיות כגון הרשת החברתית, ובנושאים כגון ההורות, זוגיות וכדומה. במילים אחרות, מושג המשילות מתייחס, על פי תפיסה זו, לאותם דפוסי שימוש בכוח מאורגן שהולכים ומתרחבים מצדה של המדינה, באופנים מוסדיים ובאמצעות פרקטיקות חברתיות (Halley, 2018). תפיסה זו של כוח הושתתה על ההגדרה הפוקויאנית הרואה בכוח רכיב מפוזר ומבוזר, כזה שאינו עובר מלמעלה למטה אלא מתפשט לאורך ולרוחב תוך שהוא זוכה להתנגדות מתמדת. מתוך עמדה זו, תיאורטיקניות של פמיניזם משילותי תופסות את התנועה הפמיניסטית כמוקד כוח בעת הנוכחית, בזכות "כל הישויות המאורגנות שהן חלק אורגני ממוסדות השלטון או כרוכות בו באופן שעוזר לו למשול" (סודאי, 2018, עמ' 61). בהתאמה, גם המשילות הפמיניסטית אינה מרוכזת בארגון או מוסד ספציפי, אלא מבוזרת בין אם בגופים ממוסדיים, בתנועות חברתיות הממומנות על ידי המדינה או עובדות בכפפות לה ובנשים נוספות אשר כחלק מתפקידן בתפקידים הנגזרים מתפיסת עולם פמיניסטית שזכו לתמיכת המחוקק, כגון למשל ממונות על שוויון מגדרי והטרדה מינית בארגונים, מסייעות למדינה לממש את משילותה.

הדוגמה המרכזית לרעיון של פמיניזם משילותי מגולמת, על פי התיאורטיקניות העומדות מאחוריו, בטיפול הפמיניסטי באלימות מינית ובאופנים בהם רעיונות אלה מתקיימים במסגרת המוסדית והמדינתית ובאים לידי ביטוי בחקיקה וברגולציה. העיסוק המרובה של התנועה הפמיניסטית בטיפול בפגיעות מיניות ומה שנתפס כהצלחות פעולות פמיניסטיות בתחומים אלה בהקשרים חקיקתיים ומוסדיים, מהווה כר נרחב לדיון ביחס לפמיניזם משילותי ויותר מכך, נראה כי תיאורטיקניות שעומדות מאחורי התיאוריה מבקרות הן את ריבוי המשאבים המוקדשים לנושא, על חשבון טיפול בבעיות אחרות; והן את האופנים בהן בוחרות פמיניסטיות להדגיש נושאים אלה, בדגש על הפער בין רעיונות פמיניסטיים של שחרור להדגשת הצורך באחריות המדינה ובענישה על עברייני מין. דוגמה בולטת לביקורת שמותחות האלי ועמיתותיה ביחס לטיפול הפמיניסטי באלימות מינית ניתן לראות בשימוש במילים "סקס רע" לצורך הדיון באלימות מינית ומגדרית (Halley, 2018, pp. 6–10, 13, 14). המשגה מקוממת זו של ג'נט האלי מתבוננת על הרפורמות שהשיגו פמיניסטיות לאורך העשורים האחרונים ביחס לאונס, הטרדה מינית, אלימות במשפחה, זנות ופורנוגרפיה. ביקורת זו נובעת גם מהתפיסה על פיה קיים פער בין רעיונות של שחרור מכבלי הפטריארכיה שאפיינו את התנועה הפמיניסטית בראשית דרכה, להדגשת הצורך באחריות המדינה ובענישה כלפי עברייני מין. הפללתם של גברים באלימות מינית מובילה, לפי האלי (2018), לענישה המתמקדת בגברים מקבוצות שוליים ומשאירה את הנשים בעמדה קורבנית. בכך מורחקות לכאורה נשים מהיכולת לקחת בעלות על גופן ועל חייהן ולפעול מתוך עמדה של סוכנות פעילה המקדמת שוויון וסולידריות.

השימוש בכוחה של המדינה למניעה וענישה על אלימות מינית מבוססים על רעיונות של הזרם המכונה פמיניזם רדיקלי או, כפי שמכנה אותו האלי, 'פמיניזם של שליטה'. זרם זה התמקד בדיכוי באמצעות מין ומיניות ומעט בבחינת אלמנטים נוספים של דיכוי, כגון עוני וגזע. גינט האלי עצמה, משפטנית פמיניסטית¹⁴ ומהוגות התיאוריה של הפמיניזם המשילותי, היא מבקרת מובהקת של פמיניזם של שליטה, ושל תהליכי ה'משפטיזציה' כלפי אלימות מינית. במאמר משנת 2016 מראה האלי כיצד המגמה של רפורמות של הסכמה פוזיטיבית בנוגע ליחסי מין בהובלת חלק מהתנועה הפמיניסטית, מייצגות ניצחון חלקי (ולכן גם תבוסה חלקית) של הפמיניזם הרדיקלי ('פמיניזם של שליטה'), שמבקש להפוך לפלילית כל התנהגות מינית סובייקטיבית בלתי רצויה, מבלי לקחת בחשבון את הכוונות או הידע של הנאשם; היסטורית היחסים של הצדדים; הפער הגזעי, התרבותי או פער חברתי אחר בין הצדדים; ואת אופיו של זיכרונה של המאשימה ביחס לאירועים. כך, טענתה של האלי היא כי למרות שיש אלמנטים חיוביים להסכמה פוזיטיבית שכן היא מכבדת נורמות של סקס טוב שאותן כולנו חולקים, כחוק שאמור להיאכף בתהליך ענישה, בין אם בקמפוסים או בתוך מערכת המשפט הפלילי, הרי שהיא תהיה מכלילה מדי, מדכאת מאוד ושמרנית מאוד באכיפה שלה של תפקידי מגדר מסורתיים (Halley, 2016).

תיאורטיקניות של פמיניזם משילותי מוסיפות וטוענות כי הבעיה המרכזית של הפמיניזם של השליטה היא אובדן ערכי השמאל עליהם הושתתו רעיונות פמיניסטיים, בכלל וזרם זה בפרט; ושילוב הזרועות שלו עם כפייה מדינתית (Halley, 2018). במקביל הן טוענות כי יש לשים לב לכך שפמיניזמים בעלי גוון שמאלי מובהק – פמיניזם מרקסיסטי ופמיניזם סוציאליסטי – נעלמו כמעט מן העין. לדבריהן, זוהי השמטה מכוונת של הפמיניזם של השליטה שהעדיף להתמקד במיניות מאשר בחלוקת ההון, כמו גם תוצר ישיר של תפיסת השמאל כבוגד ורעיונות מרקסיסטיים כמקור כל הרע, כפי שהללו מתויגים בארצות הברית החל מתקופת המלחמה הקרה (ibid). ביקורת זו מצטרפת לביקורות שהושמעו מצד משפטניות ונשות מדעי החברה בנוגע למקום המרכזי שתופסות עבירות מין בשיח הציבורי, בחקיקה ובפסיקה וכן בדיון ובעשייה הפמיניסטיים. כך לדוגמה פטרישיה היל קולינס שדנה בספרה *Black sexual politics* (Collins, 2004), באופנים שבהם החקיקה כנגד עבירות מין הפכה גברים מקהילות שוליים, בדגש על קהילת האפרו-אמריקניים, לפושעים. לטענתה, מספר גדל והולך של גברים שחורים צעירים שהגבריות שהוסללו לייצר לעצמם זהות היפר מינית כשל כובשים ואשר כוחם טמון לכאורה באלימותם ובעוצמתם המינית, הפכו לפושעים בין השאר בעקבות העיסוק הפמיניסטי בחקיקה מוגברת נגד עבירות מין. גם הדימוי של

¹⁴ על עמדתה האמביוולנטית כלפי הפמיניזם ראו: Halley, J. (2006). *Split Decisions: How and Why to Take a Break from Feminism*. Princeton University Press.

הגבר השחור כמסוכן ואלים כפי שמוצג על ידי התקשורת אינו עושה עמו חסד ואחראי גם הוא על הכליאה המרובה של גברים שחורים. שיעורי הכליאה של גברים אפרו אמריקאיים שהולכים ועולים משחזרים ומשמרים מצב זה, שכן הכלא כשלעצמו הוא מוסד היפר גברי, שתרבותו משפיעה על התרבות וחיי היומיום של נשים וגברים, בנות ובנים אפרו אמריקאיים. גם קריסטין ביומילר (Kristin Bumiller), פרופסור למדע המדינה, יצאה בספרה "In an Abusive State: How Neoliberalism Appropriated the Feminist Movement against Sexual Violence", כנגד המאבק הפמיניסטי באלימות מינית, שכן לטענתה הוא הוביל להידוק הפיקוח המדינתי והפילי לא רק על גברים, אלא גם על מיעוטים, מהגרים ואף על נשים ובכך גרע מזכויותיהן של אוכלוסיות אלה והעצים שלא לצורך ומתוך חוסר מודעות לכך, את כוחה של המדינה תוך שימור וחיזוק אינטרסים נאו ליברליים על חשבון חיזוקן והתמיכה בנשים שהיו קורבנות של פגיעה מינית (Bumiller, 2008).

הסוציולוגית האמריקנית אליזבת' ברנסטין מתייחסת אף היא למהלך שעשתה התנועה הפמיניסטית מתנועה לשחרור לתנועה המעדיפה עיסוק בכליאה וענישה של גברים עברייני מין. ברנסטין נתחה במאמרה "The sexual politics of the 'new abolitionism'" (Bernstein, 2007) את האקטיביזם הפמיניסטי כנגד סחר בבני אדם באופן שהוביל לרדוקציה של סוגים שונים של עיסוק במין (זנות) כסחר בבני אדם. לתפיסתה, זהו צעד שמחזיר אחורה את העובדות בתעשיית המין שהחלו לקדם את זכויותיהן ואת יכולת ההתאגדות שלהן. ניתוח מקרה זה שימש את ברנסטין בטענתה כי התנועה הפמיניסטית פועלת באופן שמקדם פוליטיקה של ענישה, בארצות הברית ומחוצה לה (Bernstein, 2012).

לצד השימוש שעושה עבודה זו בתיאוריה של הפמיניזם המשילותי כבסיס למיפוי יחסי הכוח בזירות השונות הפועלות למיגור הטרדה מינית בישראל, חשוב לציין כי העמדה שנוקטות האלי ואחרות ביחס לטיפול המדינה באלימות מינית אין בה כדי לבטא את רוח עבודה זו וודאי שאיננה נמצאת בקונצנזוס הפמיניסטי. קולות אחרים בשיח הפמיניסטי מבטאים ביקורת כלפי מושג הפמיניזם המשילותי בשל תמיכתו במהלכים של התנערות המדינה מתפקידיה ומאחריותה כלפי שלומן וביטחונן של נשים. הדיון הביקורתי בתפקידי המדינה הדמוקרטית ובאופנים בהן היא מתנערת מאחריותה כלפי נשים ואוכלוסיות מוחלשות אחרות, תוך כדי משטור יתר של אוכלוסיות אלה (Young, 2001), מקיף מגוון רחב של דיסציפלינות ועבודות, החל מקולות המבקרים תפיסות ליברליות מתוך שאיפה לשימור המבנה החברתי שהוא מציע (Nussbaum, 2011) ועד קולות רדיקליים המציעים כללי משחק חלופיים מתוך עמדה ביקורתית ביחס להיעדר תפקוד של המדינה במגוון סוגיות סוציאליות ואזרחיות הרלוונטיות חיי נשים (ראי/ה למשל בנימין, 2006, 2015; Benjamin, 2015; Kittay, 1999; MacKinnon, 1989; Tronto, 1993). גישות אלה מתנגדות

לתיאורית הפמיניזם המשילותי אשר מבקרת את הגברת האכיפה והתערבות המדינה בחייהן של נשים בעקבות התמסדות הפמיניזם. ביקורת נוספת על הרעיונות העומדים מאחורי תיאורית הפמיניזם המשילותי מתייחסים בין השאר לנכונות של גישה זו לוותר על עמדות כוח פמיניסטיות ועל חקיקה המגנה על נשים מפני אלימות ואלימות מינית בשל הדאגה לזכויותיהם של גברים מהווה נטישה של נשים מוחלשות והתקרבות לצד הימני של המפה הפוליטית (West, 2019; Abu-odeh, 2011; Williams, 2010).

פרויקט הפמיניזם המשילותי מבקש אם כן לבחון היכן ומתי מוקדי כוח אלה שצברו רעיונות פמיניסטיים בנושא הטרדה מינית משפיעים, על מי ובאילו אופנים. מאחורי השאלות שמפנות תיאורטיקניות של פמיניזם משילותי, עומדת הטענה כי למעשה התנועה הפמיניסטית מכחישה את הכוח שצברה, וכתוצאה מכך פוגעת או מתעלמת מנשים מוחלשות. בניגוד, תיאורטיקניות של פמיניזם משילותי ממשיגות את תרומת התיאוריה באפשרויות שהיא פותחת להחזרת נקודת המבט הפמיניסטית מהסימבולי למטריאלי, ובאפשרות לבחון כיצד מעמד, אזרחות, מוגבלות ואלמנטים נוספים אשר עשויים להיות ספציפיים לנושא מסוים, הם מאפיינים חשובים לא פחות מפטריארכיה בקביעת מיקומם של נשים וגברים על צירי הכוח אל מול כוחות הגמוניים. לכן עוסקות חוקרות העובדות עם מושג זה בבחינת השאלה אילו מהלכים פמיניסטיים הובילו לשחרורן של נשים מכבלי הפטריארכיה ולקידום שוויון לנשים, כפי שדרש הפמיניזם מתחילת דרכו, ואילו מהלכים הם בעלי השלכות פוגעניות שכן הם עלולים לחסום קבוצות מסוימות של נשים ולעיתים אף של גברים, מהשחרור המיוחל מכבלי הפטריארכיה וקידום שוויון של קהילות ומגזרים שונים. הרעיונות של תיאוריית הפמיניזם המשילותי שימשו לניתוח מגוון פרויקטים הנמצאים בליבת העשייה הפמיניסטית המשילותית במרחבים מקומיים ובינלאומיים (ראיה למשל Engle, 2019), ביניהם אלימות מינית, אלימות במשפחה, זנות, סחר בבני אדם, מקומן של נשים במלחמות וסכסוכים מקומיים, בהחלטות ביטחוניות (Otto, 2019) ובריאותיות (Ahmed, 2019). ניתוחים אלה כללו מבט ביקורתי על הישגי הפמיניסטיות הממשליות, תוצריהם הלא מכוונים של עשייתן, סכסוכים תוך פמיניסטיים, טעויות והצלחות, שיתופי פעולה בלתי צפויים עם מי שערכיהם שונים ואף הפוכים מאלה של הפמיניזם (Bernstein, 2019) והמחיר שמשלמים נשים וגברים מאוכלוסיות שוליים על חקיקה פמיניסטית שהובילה להפללה על עבירות כגון אלימות במשפחה, אלימות מינית ואי תשלום מזונות (Adler & Halley, 2019; Goodmark, 2019). ממצאי המחקרים השונים חושפים את ריבוי המשמעויות של השתתפות פמיניסטיות ממשליות במוקדי הכוח וקבלת ההחלטות, כאשר לצד חשיפתן של טעויות ואף פגיעה בנשים ובאוכלוסיות חלשות, שימור מעמדן של נשים כקורבנות ושל גברים כפוגעים וזניחת אידאולוגיה וערכים פמיניסטיים, קיימות גם עדויות

לכך שפמיניסטיות ממשליות מייצרות פתיחות המסייעת בקידום חזונות טרנספורמטיביים יותר של צדק חברתי, שוויון ושלוש (Otto, 2019).

בישראל נתח אייל גרוס ביטויים שונים של "ממשל הומוסקסואלי" (gay governance) והראה כיצד בריטניה וארצות הברית עושות שימוש במדיניות החוץ שלהן לצורך קידום זכויות של להט"בים וכיצד ישראל נענית להן לצורך הבלטת מקומה כדמוקרטיה ליברלית בניגוד לשכנותיה – מדינות מוסלמיות המוצגות כפחות ליברליות (Gross, 2019). הילה שמיר בחנה את אופני ההתנהלות של הפמיניזם המשילותי ביחס לזנות ולסחר בבני אדם, והראתה כיצד חוקים האוסרים על זנות, חשפנות וסחר בבני אדם פגעו בעובדות זרות שהוחזרו למדינות מוצאן. לטענתה של שמיר, באצטלה של זכויות אדם מתנהל פרויקט של גירוש שאינו זוכה להתנגדות מצד ארגוני זכויות אדם שכן פעולת הגירוש נתפסת כהגנה על העובדות (Shamir, 2018). מעין סודאי דנה בפמיניזם משילותי בישראל באמצעות התבוננות על מקרה הבוחן בנושא פונדקאות. לטענתה, התנועה הפמיניסטית שהתנגדה להסדרת הפונדקאות בחוק (חוק הסדרים לנשיאת עוברים) אמנם לא הצליחה לסכל אותו, אך מאידך השפיעה מאוד על היחסים בין האם הפונדקאית, ההורים לעתיד והמדינה כפי שהללו מגולמים בחוק. על פי ניתוחה של סודאי, יחסים אלה לא תמיד משרתים את צרכיה של האם הפונדקאית, בעיקר במישור הכלכלי (סודאי, 2018).

"מומחיות לענייני מגדר"

המונח 'הטמעת חשיבה מגדרית' ('gender mainstreaming'), מתייחס לפרקטיקה של עשייה למען קידום שוויון מגדרי באמצעות חשיפת טבען המגדרי של הנחות, תהליכים ותוצאות בזרם המרכזי של הפעילות הפוליטית והציבורית בקרב קובעי המדיניות (Walby, 2005). הטמעת רעיונות פמיניסטיים בחקיקה ובתקנות מוסדיים ופיתוח אסטרטגיה של הטמעת חשיבה מגדרית הובילו, על פי האלי ועמיתותיה, ליצירת מומחיות למגדר כפונקציה של ריבוי המשרות והעיסוקים בתחום (Halley et al., 2018). ריבוי המשרות והתפקידים הנשענים על אידאולוגיה פמיניסטית שהתמסדה, יצר מצב פרדוקסלי שבו נשים שאינן מגדירות עצמן פמיניסטיות ואינן תומכות בהכרח ברעיונות פמיניסטיים, החלו לאייש משרות אלה והפכו למה שמכונה "פמיניסטיות תשע עד חמש". כך, נשים המאיישות משרות בעלות צביון מגדרי פמיניסטי הפכו לבעלות הידע, הניסיון והמיומנות, אלו המקבלות הכשרות בתחום ושהינן חלק מרשת מקצועית בנושא, ומכאן למה שהאלי מכנה מומחיות למגדר (האלי, 2018).

שיתופן של נשים שאינן מאופיינות בתפיסת עולם פמיניסטית במשרות שמטרתן קידום שוויון לנשים, היא נושא רחב יריעה שנבחן במגוון מחקרים. כך למשל, על פי קונלי ופיגי (Conley & Page, 2014), חקיקת חוק ה - Gender Equality Duty (GED) בבריטניה, אפשרה למי שעוסקים בקידום שוויון במגזר הציבורי לפתח מנגנונים להטמעה של החוק ובכלל זה לייצר תקנים ומשרות לאחראיות על יישומו. אלא שהדבר הוביל לכך שפמיניסטיות עצמאיות וארגונים מבוססי קהילות שהיו קיימים קודם לכן – התפוגגו. כך הפך שיח השוויון המגדרי השולט לשיח פמיניסטי ליברלי, ו"שוויון מגדרי" תורגם לעיתים קרובות למתן דגש זהה על צרכים של נשים בהשוואה לצרכיהם של גברים. מכאן הוסלל רעיון השוויון המגדרי לזרם מרכזי בעבודת הרשויות באמצעות תהליכי ניהול וקואופטיציה. בהתאמה, עמדת המומחיות לענייני שוויון ומגדר הפסיקה להיות עמדת נגד 'בתוך וכנגד המדינה', והפכה לעמדה 'רדיקלית משולבת' כלומר עמדה של נאמנות כפולה לארגונים אליהם הם שייכים ולקידום מטרות פמיניסטיות של שוויון לנשים.

התהליך שהוביל ליצירת ה'מומחיות לענייני מגדר' קשור לסדר המשפטי הבינלאומי שהחל להתפתח בשנות התשעים ולמחויבות של האו"ם לנושא המגדרי פמיניסטי עד כדי הקמת ה Women UN והעברת תקציבים מאסיבית למדינות החברות באו"ם לביצוע פעולות מגדריות ופמיניסטיות. מהלכים אלה זכו לביקורות לא מעטות מצד כותבות פמיניסטיות. כך לדוגמה הביקורת של ננסי פרייזר שטענה כי מכלול המהלכים הללו הובילו בסופו של דבר לקידום הכרה בזהות ובשוני וייצוג לנשים אך זאת תוך מתן הכשר להתבססותם של מבנים קפיטליסטיים, מה שעומד בסתירה ישירה לחזון הפמיניסטי בדבר חברה צודקת. לפיכך נזנחה חלוקה מחדש של משאבים, ונשים ומיעוטים בעוני הופקרו לסבלם (2017 [2009]). מהלכים אלה עודדו חיבור בין גופים מוסדיים לבין ארגוני החברה האזרחית שחברותיהן נתפסו לראשונה כבעלות מומחיות וידע בעלי ערך. וולבי מציינת כי תהליכי הטמעת חשיבה מגדרית אשר הובילו לשילוב בין המומחיות שמביאות אתן נשות הארגונים הפמיניסטיים לצד אנשי אקדמיה, כמו גם גורמים פוליטיים קונבנציונליים יותר כגון פוליטיקאים נבחרים, עובדי מדינה ותנועות חברתיות יצרו צורה משולבת חדשה של קהילה או רשת בפני עצמה וכך הובילה ליצירת מודל משלב של מומחיות ודמוקרטיה (Walby, 2005). בכך הפכו ארגונים לא ממשליים שהיו חלק מהחברה האזרחית, לחלק מתהליכי קבלת ההחלטות בגופים ממשליים מדינתיים ובינלאומיים. בה בעת יצרו ארגונים אלה קשרים בינם לבין עצמם והפכו מוקד ליצירת ידע ושיתופי פעולה ברמות לאומיות ובינלאומיות (האלי, 2018).

פמיניסטיות הממלאות תפקידים בעלי אופי מגדרי ופמיניסטי במוסדות השלטון והשררה מכונות על-ידי חוקרות הפמיניזם המשילותי פמיניסטיות ממשליות, GFeminists. הגדרה זו נשענת על פוקו שראה במשילות מושג המתאר את מה ש"מנהל את התנהלותם של בני אדם" (Foucault,)

2008, p. 186). חוקרות העובדות עם התיאוריה מתכוונות בעיקר למאמצים שעשו פמיניסטיות להשתלב בכוח מדינתי, מעין מדינתי וכזה שקשור למדינה. לפיכך, פמיניסטיות ממשליות הן מי שמפעילות כוח שלטוני בעניינן של סוגיות אנושיות, ומסדירות התנהלות של אנשים במישור המקומי והגלובאלי. זאת, בין אם מדובר בפעילות אשר קידמו פוליטיקה תומכת בנשים וקודמו לתפקידים ממשליים בזכות התמסדותם של רעיונות פמיניסטיים, ובין אם מדובר בנשים שהיו במערכת הציבורית קודם לכן וממלאות תפקידים בתחום קידום השוויון המגדרי כתוצאה מהישגי התנועה הפמיניסטית, גם אם בעבר לא הייתה להן אוריינטציה מגדרית או פמיניסטית.

התהליכים ההיסטוריים שהובילו לכך שפמיניסטיות מכהנות בתפקידים ממשליים מחד, ושנשים שאינן בעלות עמדות פמיניסטיות עוסקות בתפקידים שנועדו לקדם שוויון לנשים מאידך, יצרו, לטענת האלי, 'התמחות' פמיניסטית שמחירה לצדה. אותן נשים המכהנות בתפקידים מערכתיים, נאלצות לעיתים מתוקף תפקידן להתמודד עם דילמות אשר גורמות להן להפוך רעיונות רדיקליים של צדק חברתי ל'אמת' שקופה, ניטרלית ואבסולוטית על מנת שניתן יהיה לשלבם בממסד. הידע שהן מביאות אתן יתקבל רק אם ניתן יהיה להציגו כא-פוליטי, 'מקצועי' ותו לא. גינט האלי מסבירה כי מחד, הפמיניזם המשילתי הולך והופך לפמיניזם של כליאה במובנו כמחפש להרשיע אנשים בביצוע פשע, להענישם ולהוציא את מעשיהם מחוץ לחוק כדרך להשליט סדר. מאידך היא טוענת כי נשים שהתברגו במערכת המשפט כפמיניסטיות נדרשות לפעולה "ניטרלית" ו"אובייקטיבית" ובכך מאבדות לעיתים קרובות את הזיק הפמיניסטי ובחורות לפעול באופן שמרני וימאוזן על מנת לשמור על מקומן ולהמשיך לצעוד קדימה (Halley, 2018, pp. 3–18). במילים אחרות, האלי טוענת כי פמיניסטיות אלה נדרשות לתמרן בתוך מערכת פטריארכלית מבלי לתבוע שינוי רדיקלי, שכן מחירה של דרישה ופעולה שכזו עשויים להיות אובדן הישגים שכבר נצברו לטובת נשים במערכת הציבורית מדינתית. כדוגמה מביאה האלי את היווצרותו של סינדרום האישה המוכה כפיתוח של מושג מתחום בריאות הנפש שנוצר בזכות ארגוני נשים שטענו למען נשים שהיו קורבנות לאלימות מצד בני זוגן ולאחר שנים של התעללות רצחו את בן הזוג המתעלל (ibid). על פי האלי זו דרכן של פמיניסטיות המוגדרות כ'מומחיות' ובעלות ידע לצבור עמדה וכוח ולהוביל מהלכים פוליטיים ואסטרטגיים. המחקר הנוכחי אשר נערך בקרב נשים העוסקות בהוצאה מהכוח אל הפועל של החוק למניעת הטרדה מינית, רבות מהן כחלק מארגונים ממשלתיים או כאלה הזוכים לתמיכה ממשלתית, בחן את נקודת המבט הסובייקטיבית שלהן ביחס לתהליכים אלו ואפשר דיון באופנים בהן מעגלים של פמיניסטיות ממשליות ולא ממשליות משתמשות בכלים שלרשותן. תיאורטיקניות של פמיניזם משילתי מבקשות לדרוש דין וחשבון מנשים המשמשות כ'מומחיות לענייני מגדר' ו-GFeminists על מעשים פמיניסטיים והשלכותיהם, או, במילים אחרות,

לחייב פמיניסטיות ממשליות לאתיקה של אחריות, אשר מאפשרת חשיבה מחודשת במידת הצורך האם וכיצד יש להמשיך ולפעול במסגרת נושאים פמיניסטיים המטופלים על ידי פמיניסטיות ממשליות (GFeminists). 'אתיקה של אחריות' (ethics of responsibility) הוא מושג שטבע הסוציולוג מקס וובר אותו הוא מעמיד אל מול אתיקה של כוונה (ethics of conviction) (Weber, 2004 [1919]). באמצעות מערכת מושגית זו מבחין וובר בין אתיקה של כוונה, הדוגלת בהתבצרות פוליטית בעמדה מוסרית ואף מוסרנית והיצמדות לטוהר הכוונות עד כדי העדפתם על שיקולים תוצאתיים, לעומת אתיקה של אחריות הכוונת לשימוש בכוח פוליטי מתוך עמדה הבוחנת ובודקת את השלכות המעשים ותוצאותיהם בפועל. לפיכך, תיאור הכוח שצבר הפמיניזם מהווה, לטענת האלי ועמיתותיה, בסיס לדרישה לפיתוח אתיקה של אחריות מצדן של פמיניסטיות. מכאן שהמטרה של עמדה זו היא עריכת ניתוח חלוקתי ריאליסטי המבקש לבחון כיצד השפיעה הרפורמה בנדון על השחקניות השונות המעורבות בה, בדגש על נשים כקהל היעד של התנועה הפמיניסטית ושל פמיניסטיות ממשליות.

לסיכום, בחלק זה של הפרק הנוכחי תארתי את המושגים והטענות המרכזיות שעומדות מאחורי גישת הפמיניזם המשילותי. בעבודה זו אפשרה התיאוריה של הפמיניזם המשילותי לבחון את התמסדות הטיפול בפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית בישראל בעקבות חקיקת החוק למניעת הטרדה מינית. הבחירה של המחקר הנוכחי לעשות שימוש בעמדה תיאורטית זו נובעת מתוך הרצון להתבונן בקהילות המעשה השונות, המרכיבות את המרחב שדרכו מתנהלת ההוצאה מהכוח אל הפועל של החוק – עובדות ציבור, משפטניות ואקטיביסטיות פמיניסטיות. קהילות מעשה אלה כוללות מגוון רחב של שחקניות, בעלות אוריינטציות שונות ויחס שונה לרעיונות פמיניסטיים, למאבק בהטרדה מינית, לידע מקצועי ואקדמי ולחיבור לממשליות. לפיכך, כל אחת מקהילות המעשה מתקיימת בתוך שדה שיחני שונה, המושתת על הנחות יסוד, קטגוריות, פרקטיקות ומיונים. לצורך סקירת השיחים בתוכם ממוקמת כל קהילת מעשה, אני פונה כעת להצגת הרעיונות התיאורטיים שהובילו את המשגת הסדר השיחי של פוקו, ולדיון בכל אחד מהשיחים המאפיינים את קהילות המעשה ביחס להטרדה מינית.

סדר השיח

במושג 'שיח' מתייחס פוקו (1996, 2005א, 2005ב) למערך מוסדר של היגדים, המשתלבים אלה באלה לכדי מכלול של משמעויות חברתיות אשר מבנות את האופן בו אנו תופסים את המציאות. פוקו המזהה את השיח כמגוון של דרכים לייחוד של ידע ואמת – על מה מותר לדבר ברגע נתון, ולאיזה סוג של 'דיבור' יכולה להיות משמעות. דרך המשגת מה שניתן לשיום ולדיבור נוצרים האופנים באמצעותם ניתן לחשוב על העולם ולפענח את המציאות. לפיכך השיחים השונים מתפקדים כסט של חוקים, מהם נגזרות תוכניות ודרכי פעולה המפרטות מהו 'הדבר' ומה איננו 'הדבר' - מה כולל המושג ומה לא, מה יגדיר אותו ומה לא רלוונטי או שגוי ומוטעה. במובן זה, השיח הוא תוצר של תחומי ידע מקצועיים אשר מעמידים הנחות יסוד, קטגוריות, פרקטיקות ומיונים. במילים אחרות, שיחים מייצרים אמיתות ו"אנו לא יכולים להפעיל כוח אלא באמצעות הפקתה של אמת" (Foucault, 1980). כוח זה יכול להיות מופעל באופן רשמי או לא רשמי, על ידי מוסדות המדינה או על ידי החברה או קבוצות בתוכה, באמצעות מגוון של פרקטיקות. בנוסף, כוח זה תמיד מבנה את השיחים ונמצא בתוכם. המושג שיח מוליד לכן מספר מושגים קשורים המתקיימים ב'שדות שיחניים' ומולידים 'צורות דיסקורסיביות' או קבוצות של פרקטיקות מוסדרות. וכפי שאומר פוקו:

אל לנו לדמיין עולם שיחני המחולק בין שיחים מקובלים ושיחים מודרים, או בין השיח השולט לשיח הנשלט; אלא כמכלול של אלמנטים שיחניים שיכולים להיכנס למשחק במגוון אסטרטגיות... שיח מעביר ומפיק כוח; הוא מחזק אותו אבל גם חותר תחתיו וחושף אותו, מעבד את שבריריותו והופך לאפשרי את סיכולו
(Foucault, 1984, p. 100).

אם כך, כאשר השיח מאומץ על ידי המדינה, יש לו הכוח לעצב את הדרכים ה'ראויות' בהשוואה לדרכים ה'בלתי ראויות' בהן נכון לאזרחים לתפוס את המציאות ולפעול ביחס אליה. לשיח שאומץ אל תוך מבנה העוצמה המדינתית, יש כוח ממשטר וממשמע והוא כזה שיש לו גבולות ברורים, מכילים ומדירים בה בעת. במקביל הרי ששיח שלא יאומץ על ידי מוסדות המדינה עלול להישאר שיח אופוזיציוני, חלש ובעל כוח השפעה מצומצם יותר.

לפרט, לסובייקט, אין בתפיסתו של פוקו כוח המאפשר לו לשלוט על השיח באופן בלתי מוגבל שכן הכוח אינו יכול להימצא בבעלותו של איש. לתפיסתו, לכוח אין מקור מסוים, ומאחר

והוא מעוגן בשיח, הכוח הוא בכל מקום וקודם לכל דבר. לכן פוקו אינו רואה בסובייקט האנושי את מי שיכול להתנגד לכוח או לקחת עליו בעלות. פוקו מתייחס ל'סובייקטים דיסקורסיביים' (discoursing subjects), הווה אומר אנשים שמשתמשים בשיח ומרחיבים אותו, ובכך נוטלים חלק ב'שדה הדיסקורסיבי' (פוקו, 2005). בין השיחים השונים הפועלים בתוך שדות דיסקורסיביים מתקיים מאבק על כוח ההשפעה שלהם. מאבק זה כולל את פעולת השיחים ההגמוניים לצורך שימור כוחם, ואת ניסיונות החתירה תחתם של שיחים אלטרנטיביים, שלרוב יישארו מושקעים ומודרים (פוקו, 2005). התנגדות לכוחם של שיחים הגמוניים מתרחשת באמצעות שיחים חדשים אשר מייצרים אמיתות חדשות. אלה יכולים להיות 'שיחים מתנגדים' (counter discourses) אשר מתנגדים לאמיתות דומיננטיות, או 'שיחים הופכיים' (reverse discourses), כלומר כאלה שאינם נוגדים את השיח הדומיננטי אלא מציגים רעיון חדש בתבנית ובמושגים של השיח הדומיננטי (Foucault, 1984).

העובדה שהשיח מעניק משמעות למציאות, הופכת את הבנת היחסים בין השיחים שנוכחים בחיי הפרט חיונית לניתוח חיי היחיד בכלל, וההבנות שלו את המציאות שסביבו, באמצעות ההשתייכויות שלו לקהילות, בפרט (Wesley & Buysse, 2001). כששיח הופך הגמוני בהקשר היסטורי שבו הכוחות הנושאים אותו הצליחו לצבור עוצמה פוליטית הוא הופך לבסיס של יחידים להבנה ופרשנות של מציאות חייהם. במצב זה, רק קטגוריות המוכלות בתוך השיח יכולות לשמש את הפרט על מנת לתפוס את מציאות חייו. כלומר, המציאות של חיי היחיד נוצרת כחלק מהשיח ועל ידו. כך, השיח מפעיל באופן בלתי אלים בהגדרה, מנגנון שליטה יעיל של הדרה והכלה, הקובע מה נכנס לתוך השיח ומקבל בו ביטוי ולגיטימציה ומה כלל אינו נכלל בו ולמעשה, כלל אינו בר-ביטוי במנגנונים הלשוניים שלו. מכאן שמאפיין נוסף של הכוח בתפיסה הפוקויאנית הוא היותו, במרבית המקרים, ייצרני ולא מדכא. ההמשגה של פוקו ל'שיח' היא לפיכך מרכזית הן להבנת עבודתו והן לצורך ההבחנה בין התיאוריה הפוקויאנית לחשיבה הפמיניסטית על כוח. אנשים הם, אליבא דה פוקו, עצמי חברתיים, ועצמי חברתי זה אינו מהות בלתי ניתנת לשינוי אלא כזו שנוצרת בתוך יחסי הכוח ושמשתנה לאורך ההיסטוריה. אנשים מכוננים כסובייקטים בשיחים ובפרקטיקות דיסציפלינאריות, וכך, במודע או שלא במודע, מעמידים עצמם לרשות התהליך של הפיכתם לסובייקטים מסוג מסוים. מהפרספקטיבה של פוקו, אין זה הגיוני לחשוב על שינוי פוליטי, כפי שעשו קונוונציות פמיניסטיות, במונחים של שחרור מדיכוי. אך כן הגיוני לחשוב על יחסים פוליטיים טרנספורמטיביים באמצעות הפקתם של שיחים חדשים ולפיכך באמצעות צורות חדשות של כוח וצורות חדשות של עצמי. מרטן הייג'ר (Maarten Hajer) המשיך ופתח נושא זה, בדגש על האופנים

בהם מתנהל המאבק בין שיחים הגמוניים לשיחים אופוזיציוניים. על כן אני פונה כעת לתיאור תרומתו לדיון בסדר השיח.

מרטן הייג'ר ותרומתו למושג השיח

עבודתו של מרטן הייג'ר (Hajer, 1995), אשר פיתח את רעיון השיח הפוקויאני, תרמה למושג הסדר השיחי כמאפשר התבוננות על האופנים בהם שיח שהיה בעמדת עוצמה והשפעה מאבד מכוחו כששיח אופוזיציוני מצליח לסדוק את הנחות היסוד של זה שהיה הגמוני. בתנאים אלו, עולה השפעתו של השיח האופוזיציוני והוא הופך לגיטימי. בשלב זה, הלגיטימיות שלו מאפשרת לשיח זה להכתיב את קווי המתאר של הטיעון שיכול להישמע רציונלי בתוך מרחב מוסדי מסוים. כך מתרחש בין השיחים השונים תהליך של הפרת כללי הראוי של השיח הדומיננטי בעקבות שיח אלטרנטיבי, ואזי דחיקתו של השיח שהיה דומיננטי לשוליים באמצעות מנגנוני השתקה שיחניים. האינטראקציה בין השיחים בתהליך זה מגדירה את צורות הדיבור שנחשבות לראציונליות וראויות, ומשפיעה על מרחב השיח בכללותו. במודל שלו לניתוח השיח, טוען הייג'ר (Hajer, 1995) כי העימות בין הטיעונים השונים המועלים במפגשים בין שחקנים חברתיים הדוברים כל אחד מהשיחים והמכוונים לקידומו, הוא רגע מכונן שבו נקבע איזו מתוך מכלול הפרספקטיבות תצבור עוצמה ותשמר או תיקח את עמדת הכוח כדומיננטית במערכת, כראויה, רציונלית ובעלת סמכות מכולן. בעימות זה, לעיתים הסדר השיחי נשמר, לעיתים הוא משתנה כך ששיח שהיה דומיננטי יורד בהשפעתו, אך יש לזכור ששינוי כזה לעיתים קרובות גם יגרור אחריו הליך מהיר של שיקום מעמדו של השיח הדומיננטי שהובס. למשל באמצעות ניכוס מונח מתוך השיח האופוזיציוני תוך נטרול משמעויותיו הרדיקליות (Lazar, 2007).

פעילות של שינוי או שימור בסדר השיח מושתתת על עלילות וקואליציות שיחניות, שני מושגים אשר מבטאים את האפשרות לפרש שיח פרטיקולרי במגוון אופנים, מה שמייצר לו נקודות ממשק רבות יותר עם שיחים אחרים ומסייע לשימורו (Hajer, 1995). עלילה היא אמצעי מרכזי לצורך שינוי של השיח, שכן היא מאפשרת לשחקנים לתת ביטוי לרעיון פוליטי חדש או להתבוננות מחודשת על הסדר החברתי הנוהג והמקובל. באמצעות העלילה ניתן ראשית לטעון לבעייתיות בתחום מסוים, ושנית להציע סדר חדש ביחס לתחום שבנדון. קואליציות שיח מוגדרות על ידי הייג'ר כצירוף של עלילות, השחקנים שעושים בהן שימוש והפרקטיקות שבהן פעילות שיחנית זו מיושמת. למעשה, כותב הייג'ר, במאבק על מרכזיותו של שיח זה או אחר עשויות להיווצר קואליציות בין שחקנים שונים בשל המשיכה של כל אחד ואחת מהם לעלילה ספציפית או להרכב ספציפי של

עלילות. הקואליציות פועלות למען שימור הסדר השיחי מתוך האינטרסים השונים של מגוון השחקנים שמחזיקים בהן, כאשר המשותף לכל אותם שחקנים הוא דבקותם באותה עלילה או הרכב עלילות לצד השימור של סדר השיח שהעלילה מצדיקה ומחייבת.

אם וכאשר, למרות ההתנגדות מצד השיח ההגמוני, מתרחש היפוך של הסדר השיחי ושיח אופוזיציוני הופך לדומיננטי, אזי משמעויות חדשות נוצרות באופנים המצליחים לשנות תבניות קוגניטיביות קיימות. אמינות, מקובלות ואמון הם האינדיקטורים, על פי הייג'ר, לתהליך התמקמותו של שיח כדומיננטי במרחב ארגוני מוסדי ספציפי ולכוח ההגדרה שלו את קווי המתאר של טיעונו כרציונליים. באמינות (credibility) כוונתו להתמקמות של שחקנים המאמצים את השיח והמחויבות שהם מקבלים על עצמם ביחס אליו; מקובלות (acceptability) מיוחסת למידה שבה מיקום זה המתאפשר על ידי השיח שנראה אטרקטיבי או נחוץ; ואמון (trust) מתייחס לאופן שבו השחקנים המשתמשים בשיח או בפרקטיקות הנגזרות ממנו, מייצרים אמון בקרב קהל השומעים ומאפשרים להם לחוש ביטחון בדובר או במוסד העומד מאחוריו. כך, מעמדו של השיח והדומיננטיות שלו בתוך המבנה החברתי משקפים למעשה תהליך חברתי וקוגניטיבי שבו ממדים של ההכרתי והסוציאלי נראים כמתלכדים.

הדיון הפמיניסטי אל מול ועם פוקו

מאחר ופוקו תפס את הכוח כחסר מקור מסוים וכמעוגן בשיח, על פי התיאוריה הפוקויאנית הרי שהכוח הוא בכל מקום וקודם לכל דבר. עמדה זו שוללת הנחת יסוד פמיניסטית, שרואה את המין כטבעי וקודם למגדר ואת המגדר כהבנייה תרבותית של המין. במילים אחרות, תיאורטיקניות פמיניסטיות יוצאות מתוך הנחת יסוד כי ישנה מציאות פרה-דיסקורסיבית כפי שבא לידי ביטוי בין השאר בקיומו של גוף אנושי כמציאות הקודמת להבניה החברתית המגדרית של הגופים האנושיים באמצעות השיח. לכן השאלה האם כוח יכול להתקיים קודם לשיח היא מוקד מחלוקות בין גישות פמיניסטיות רבות לבין התיאוריה הפוקויאנית. מי שקבלה את הטענה של פוקו בדבר קדימות השיח היא ג'ודית באטלר אשר השתמשה בהמשגה הפוקויאנית של שיח לצורך פירוק התפיסה לפיה קיים מתאם בין מין, מגדר ונטייה מינית. פירוק זה מבוסס על טענתה של באטלר כי המגדר הוא מנגנון דיסקורסיבי של הבניה חברתית שמייצר את המין כמהות טבעית קדם-שיחית (באטלר, 2001).

מאפיין נוסף של הכוח בתפיסה הפוקויאנית הוא היותו, במרבית המקרים, ייצרני ולא מדכא. גם כאן מדובר בעמדה שונה ואף הפוכה מזו של מרבית התיאוריות הפמיניסטיות. תיאוריות אלה סברו כי הכוח הוא אלמנט מדכא, ולכן על הסובייקט לפעול כנגדו בהיותו בעל סוכנות

(agency). סוכנות זו מאפשרת לסובייקט לחתור לאמת אשר תשחרר אותו מהדיכוי שמפעיל עליו הכוח שלא בטובתו. למשל, כפי שמתרחש במסגרת המציאות הפטריארכלית בה אנו חיים ואשר אותה מבקשות פמיניסטיות לשנות באמצעות חתירתן כנגד הכוח הגברי ההגמוני (Ramazanoglu, 2002).

למרות הביקורת על פוקו וכחלק ממסורת פוסט מודרניסטית ופוסט סטרוקטורליסטית, עוסקות חוקרות פמיניסטיות, החל משנות התשעים, בסוגיית הסדר השיחי ובאופן שבו חקר יחסי הכוח בין שיחים פותחים פתח להבנת המציאות החברתית הן ברמת הפרט והן ברמה המוסדית. עבודתה של מישל לזר שבחנה את השימוש במושגים פמיניסטיים לצורך שיווק של מוסדות פטריארכליים כמוסד הנישואין והמשפחה ההטרונורמטיבית באמצעות ניתוח אינטראקציה בין שיחים היא דוגמה בולטת לכך (Lazar, 1993, 2000, 2007). על פי לזר, נושאים כמגדר, אידאולוגיה וכוח הפכו מתוחכמים ומורכבים יותר באופן שבו הם מופיעים בשיח. זאת, מאחר ותיאוריות פמיניסטיות מאז שנות השמונים הראו כי תפיסת 'נשים' ו'גברים' במונחים אוניברסליים ומוחלטים הפכה בעייתית ביותר. מגדר כקטגוריה חברתית מצטלב עם קטגוריות אחרות של זהות חברתית, ביניהן נטייה מינית, מוצא אתני, גיל, מוגבלות, מעמד ומיקום חברתי וגאוגרפי. בה בעת, גם הפטריארכיה כמערכת אידאולוגית מצטלבת בדרכים מורכבות עם, למשל, אידאולוגיות תאגידיות וצרכניות. בנוסף הרי שפעולותיה של אידאולוגיה מגדרית ויחסי הכוח הא-סימטריים במבנה השיחני, לובשת כיום צורה מעודנת בחברות מודרניות מתקדמות, אם כי בדרגות שונות ובדרכים שונות בקהילות השונות. במקביל, עם הזמן הולכות ומתעוררות צורות חדשות של סקסיזם בוטה (וראו לדוגמה לוי הרץ, 2020) כמו גם טענות על סקסיזם הפוך (וראו לדוגמה Boyle & Rathnayake, 2019) שצצו בעקבות תגובת נגד לפמיניזם. כחלק ממהלך זה, טוענת לזר, השיח הפטריארכלי ההגמוני אשר פועל לצורך שימור מעמדו עושה שימוש בפרקטיקות דיסקורסיביות פמיניסטיות. בכך הוא מנטרל את השיח הפמיניסטי מעוקצו הביקורתי וממשיך ומשמר יחסי כוח מגדריים הגמוניים כטבעיים ושקופים. האינטראקציה שבה הוא עושה זאת עשויה להיות מורכבת ועדינה או ברורה וחד משמעית. כך או כך, המשמעות היא שהנחות מגדריות ויחסי כוח הגמוניים שנלקחים כמובן מאליו, מיוצרים, משתמרים, מבצעים משא ומתן ומאותגרים בתוך השיח, בקהילות שונות ובהקשרים שונים. צורך זה נובע מההכרה בכך שמהלכים דיסקורסיביים אלו הם בעלי השפעה מהותית ופנומנולוגית על נשים וגברים בקהילות השונות.

בישראל עשו שימוש בבחינת האינטראקציה בין שיחים מיכל רום ואורלי בנימין בדיון שלהן על יחסי הכוח בין השיח הפמיניסטי לשיח הפמיליסטי בישראל (Rom & Benjamin, 2011). ממצאיהן הראו כי השיח הפמיניסטי מוכפף לשיח הפמיליסטי וכי האחרון עושה שימוש

בפרקטיקות פמיניסטיות של התנגדות לקבלת שם בן הזוג בעת הנישואין תוך הישענות על ערכים נאו ליברליים של אינדיבידואליזם ושימור זהות.

במחקר הנוכחי, המגוון הרחב של הפרשנויות השגורות בפי קהילות פרשניות שונות בנושא משמעותה של תופעת ההטרדה המינית והלגיטימיות לדון בה ולפעול מולה, תבחן לאור מושגי הסדר השיחי כדיאלקטיקה בין מספר שיחים אשר מתחרים על הענקת המשמעות כפי שהיא מתרחשת בתוך הקהילות השונות. כך, עבודה זו מבקשת לבחון את משמעות המונח הטרדה מינית ואת הפרקטיקות הנלוות אליו בקרב מומחיות משלוש קהילות מעשה, אשר כל אחת מהן נתונה בתוך סדר שיחי בעל מאפיינים ייחודיים הפועל בתוך הקשר ספציפי, מתוך הסכמה והתנגדות לשיחים אחרים המבנים את משמעות הקטגוריה בעקבות תהליך ההתמסדות שעברה. לצורך הדיון בשלושת השיחים הגוזרים הנחות יסוד, פרקטיקות, קטגוריות ומיונים שונים על כל אחת מקהילות המעשה העוסקות בהטרדה מינית, אני עוברת כעת לבחון את מאפייני השיחים הרלוונטיים ביחס לכל אחת מקהילות.

השיח בשדה

הספרות מדגישה את הקשר בין שיחים לבין הכוחות החברתיים הנושאים אותם ומקדמים את עמדות הכוח שלהם, שאין ביניהן אחידות. השיחים המבנים את השדה השיחי עליו נשען מאבקן של קהילות המעשה בהטרדה מינית כוללים את השיח הפמיניסטי, השיח המשפטי והשיח הציבורי המבוסס על ייצוגים תקשורתיים של הטרדה ואלימות מינית במדיה המסורתית וברשתות החברתיות. מטרתו של חלק זה היא לפיכך לבחון את המאפיינים הבולטים של שיחים אלה, בדגש על נקודות קונפליקט ומחלוקת סביב משמעויותיו של המושג הטרדה מינית ושל החוק הישראלי העוסק בו.

השיח הפמיניסטי

השיח הפמיניסטי על הטרדה מינית הוא נגזרת של תפיסת העולם המכונה פמיניזם רדיקלי המניחה כהנחת יסודי כי כל מעשה של אלימות מינית מהווה אמצעי לשימור וחיזוק העליונות הגברית ולמניעת שוויון לנשים בכל תחומי החיים (MacKinnon, 1979, 1987, 1989). על מנת לדון בסדר השיח הפמיניסטי בישראל, אציין כי הקהילה הפמיניסטית בישראל מורכבת ממגוון של קולות וזרמים פמיניסטיים, ביניהם פמיניזם ליברלי, פמיניזם מזרחי, פמיניזם דתי, פמיניזם פלסטיני

ואחרים ; אשר ממקדים את השיח בנוגע לתופעה סביב היבטים שונים ומתוך תפיסות עולם שונות אשר לא פעם מייצרות חיכוך וקונפליקט בתוך הקהילה הפמיניסטית ובינה לבין קהילות אחרות.

הנחות היסוד של השיח הפמיניסטי בנושא הטרדה מינית נשענות על התייחסות רחבה יותר לאלמות מינית כנגד נשים, כאשר לעיתים קרובות אין הבחנה שיחנית בין המרכיבים השונים של אלימות מינית והם מופיעים כמרחב אחיד בתוך השיח. הנחת יסוד נוספת המעוגנת בבסיס שיח פמיניסטי זה, רואה בתגובות החברתיות כלפי נשים המעידות כי נפגעו מינית כנובעות ממיתוסים, סטראוטיפים והנחות שגויות ביחס לטבען של נשים. מכאן הצורך להפעיל את השיח כמבנה כוח אשר מטרתו לקעקע סטראוטיפים ביחס לאלימות מינית בכלל והטרדה מינית בפרט, ביניהם הנטייה להאשים את הקורבן ולראות בנשים היסטוריות, מניפולטיביות ולא אמינות¹⁵. כתוצאה מכך, השיח הפמיניסטי נוטה לעיסוק בשאלת הקורבניות של עצם השימוש בהטרדה מינית מסוגים מסוימים ושואל שאלות ביחס למקום של נשים מוטרויות במניעת התופעה (קזין, 2011). יתרה מכך, הדיון במשמעות של 'היות קורבן' כפונקציה של הקטגוריה הטרדה מינית והשימוש ההולך וגדל בה, מייצרת ויכוח בין פמיניסטיות שרואות בשימוש במונח זה ביטוי של שבירת השתקה ביחס לדיכוי נשים (Clair, 1998), לעומת כאלה שרואות בה ביטוי שהפך לשכיח ביותר לכל אי נוחות הנוגעת למיניות או לייצוג מיני, ולמעשה לכל סוג של כפיפות (Ziv, 2016; Halberstam, 2017; Halley, 2016; Ziv, 2018).

בהמשך לכך, שיחים פמיניסטיים בנוגע להטרדה מינית ולאלימות מינית בכללותה, מאופיינים בדיון הנרחב בשאלת האמון במתלוננת. שיחים אלה מבקשים לייצר מציאות חברתית שאיננה נותנת מקום ליחס מפלה ומבזה כלפי המתלוננות על הטרדה מינית באמצעות האשמתן בתלונות לצורך נקמה או השגת יעדים אחרים כגון קידום בעבודה, מניעת פיטורין וכיוצא באלה¹⁶.

סוגיה נוספת אשר מאפיינת את השיח הפמיניסטי, מתייחסת לאופן שבו ראוי ונכון להתנצל על הטרדה מינית ולסלוח עליה, מי יכול להתנצל ומי לא, ומי רשאית לסלוח. גם כאן כמו ביחס לסוגיות האחרות יש דעות שונות וסותרות וריבוי קונפליקטים, ונראה כי בכל פעם שנאשם בהטרדה

¹⁵ להרחבה ביחס לסטראוטיפים ודעות קדומות ביחס לנשים המתלוננות על אלימות מינית ראי/ה עירית נגבי, "סיפורי אונס בבית המשפט: ניתוח טקסטואלי של פסקי דין" שהוגשה לסנאט האוני' העברית כעבודת דוקטורט בשנת 2006. בעמודים 8-10 מתארת נגבי את המיתוסים והאמונות שנכרכו לאורך השנים בעבירת האונס ובאלימות מינית בכלל תחת הכותרת 'תרבות האונס'. עבודה זו אמנם עוסקת ביחס כלפי אונס אך נראה כי מיתוסים אלה נכונים ביתר שאת בכל הנוגע להטרדה מינית.

¹⁶ אחד הביטויים המעניינים לכך הוא קמפיין "מאמינה לך" שהחל כהשטאג של תמיכה בנשים שחשפו סיפורי אלימות מינית מכל הסוגים ברשת ונמשך במרחבים ציבוריים כגון הפגנות נגד אלימות נגד נשים, ליווי של מתלוננות בחקירות משטרה ובדיונים בבית המשפט וכד'; ואף לקמפיין תמיכה ישראלי במתלוננת הבריטית באונס הקבוצתי באיה נאפה. להלן מספר דוגמאות לשימוש בסלוגן "מאמינה לך" בהקשרים שונים שהולכים ומתרחבים גם מעבר למעגלים הפמיניסטיים. <https://www.haaretz.co.il/opinions/premium->, <https://beactive.co.il/project/57545>, https://www.facebook.com/yntnews/posts/10159154768020572_1.2878030, https://www.facebook.com/events/384870845184451/?acontext=%7B%22event_action_history%22%3A%7B%22mechanism%22%3A%22search_results%22%2C%22surface%22%3A%22search%22%7D%7D, <https://www.facebook.com/naama.lazimi/posts/10158852703798069>. (דוגמאות אלה אוחרו ב 27.9.2020).

מינית מביע התנצלות במסגרת פרשה המערבת דמויות מוכרות ושיש לה ביטוי נרחב ברשתות החברתיות ובמדיה המסורתית, עולה מחדש הדיון בסוגיה זו.¹⁷

בנוסף ובדומה לשיח המשפטי הדן בסוגיה זו ואשר יפורט בעמודים הבאים, גם הקהילה הפמיניסטית עוסקת לעתים קרובות בשאלה מה נכלל בקטגוריה 'הטרדה מינית' ומה מודר ממנה במובנה כשם כולל לתופעה של אלימות מינית מסוגים שונים כפי שהיא מוגדרת בחוק הישראלי למניעת הטרדה מינית.¹⁸ בהמשך לכך עוסק השיח הפמיניסטי בדיון המוסרי לעומת זה המשפטי ביחס לתופעה. זאת, מתוך רצון של חלק מהקהילה, בדגש על פעילות שאינן משפטניות, לדון בסוגיות של מוסר גם אשר התופעה המתוארת אינה עונה בכל היבטיה על הגדרת העבירה בחוק. במקביל קיים עיסוק גם בקולת הענישה הניתנת למי שנמצא אשם בהטרדה מינית ובאלימות מינית ומתקיים דיון בנוגע לאופן בו רשויות החוק והמשפט מטפלות בתלונות על הטרדות מיניות.¹⁹

דיון נוסף אשר מאפיין את השיח הפמיניסטי בנוגע לעברת הטרדה המינית על פי הספרות, עוסק בקשר בין הטרדה מינית לאתניות, מעמד ומיקום חברתי. דיון זה בוחן את ההשלכות של הטרדה מינית על נשים מקבוצות אוכלוסייה שונות, את חיבור המאבקים או היעדרו, את היכולת להכיר בהבדלים שגורמים לשוני באופן בשבו נשים חוות הטרדה מינית ובמידה שבה היא משפיעה על חייהן בטווח הארוך, ובכללם גזע, מעמד, זהות מינית ועוד (e.g. Battaglia, Edley, & Ann

¹⁷ דוגמה לכך ניתן לראות בתגובות של הקהילה הפמיניסטית לראיון שערכה ד"ר אורית קמיר, מנסחת החוק למניעת הטרדה מינית, עם ארי שביט עיתונאי הארץ שהודה בהטרדה מינית. <https://www.haaretz.co.il/gallery/premium-1.6242143> MAGAZINE-1.6242143 ראיון זה נתפס כמהלך של קמיר המבקש לאפשר לשביט לחזור לעבודתו מתוך מחילה על מעשיו ועורר תגובות נזעמות בקהילה וחשיפות נוספות של פגיעות מצד שביט וראייה למשל <https://www.the7eye.org.il/295808>. לתגובת קמיר להאשמות נגדה כאן: <https://www.haaretz.co.il/opinions/1.6247667> וכאן, במכתב פתוח לקהילה הפמיניסטית ובניתוח שלו של הד"ר שרי אהרוני: <https://www.facebook.com/sarai.aharoni.3/posts/10156549297184861> דוגמה נוספת עולה מהדיון בבקשת הסליחה של העיתונאי רועי צ'יקי ארד לכתבת התחקיר שערכה בעניינו עיתונאית "המקום הכי חם בגיהינום" שרון שפורר ובה הובאו עדויות לפגיעות והטרדות שהטריד ארד לאורך השנים. דוגמה לפוסט המתנגד לאופן בו נערכה בקשת הסליחה ולתגובות אליו שהביעו מגוון עמדות ניתן למצוא בדף של הפעילה הפמיניסטית ספיר סלוצקר עמרו: <https://www.facebook.com/sapir.sluzker/posts/10221325033448667> הח"כית אילת נחמיאס ורבינן ביחס להחלטתה לקבל את התנצלותו של ח"כ ברושי על שהטריד אותה והתגובות לכך: <https://news.walla.co.il/item/3174509> (כל הקישורים אוחרו בתאריך 27.9.2020).

¹⁸ וראייה לדוגמה הדיון בשאלה האם אראל סגל הטריד מינית אם לאו את חברת הכנסת סתיו שפיר בתכניתו בהובלתה של עורכת הדיון קרן גרינבלט, האם החשיפה שנגרמה לחבר הכנסת אורן חזן בתקשורת סביב אירוע רפואי שעבר היא בגדר הטרדה מינית <http://www.ha-makom.co.il/post/doar-keren-greenblatt-hazan>, הדיון בשאלה האם ההאשמות של הפעילה הפמיניסטית מיטל סטרול כנגד המשורר שלומי חתוכה אכן מהוות הטרדה מינית <https://www.facebook.com/ortalbendayan/posts/10153009052323277>, הדיון בהאשמתה של אמילי עמרוסי כלפי העיתונאי חיים לוינסון כי הטריד אותה מינית כאן: <https://b.walla.co.il/item/2881378> ותגובת האקטיביסטית מיכל בן יגיי השוללת קיומה של הטרדה כאן: <https://www.haokets.org/2015/08/13/%D7%94%D7%A0%D7%A4%D7%92%D7%A2%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%AA%D7%99%D7%95%D7%AA-%D7%A9%D7%9C-%D7%A7%D7%A8%D7%91%D7%95%D7%AA-%D7%A2%D7%A9%D7%95%D7%99%D7%A0%D7%A1%D7%95%D7%9F-%D7%90%D7%9A-%D7%91%D7%92%D7%99-%D7%99-%D7%92%D7%99-%D7%93%D7%96%D7%A8-%D7%93%D7%99%D7%9F>.

¹⁹ כך למשל הדיון בעונשו של השחקן משה איבגי על הטרדות מיניות בהן נמצא אשם ועל חשיבות הענישה החברתית ראייה: <https://www.onlife.co.il/news/society/sexual-violence/264283>, <https://timeout.co.il/%D7%9E%D7%A9%D7%94-%D7%90%D7%99%D7%91%D7%92%D7%99-%D7%92%D7%99-%D7%92%D7%96%D7%A8-%D7%93%D7%99%D7%9F>.

Newsom, 2019; Halberstam, 2017). כמו כן מתקיים דיון בשאלת המרחבים והזירות המאפשרים פגיעה והטרדה מינית יותר מאחרים²⁰.

נראה אם כך כי השדה השיחני הפמיניסטי מתנהל שיח ער הכולל ריבוי משאים ומתנים על משמעות המונח הטרדה מינית והדרכים הנכונות לפעול למניעתה מתוך מגוון רחב של עמדות, תפיסות ונקודות מבט, וכי לא ניתן להניח על עמדה פמיניסטית חד משמעית ביחס לאף אחד מהאלמנטים שנסקרו לעיל.

השיח המשפטי

המחוקק הישראלי בטא לראשונה התנגדות להטרדה מינית במסגרת חוק שוויון הזדמנויות בעבודה. עשור מאוחר יותר, בהובלת ארגוני הנשים ובראשם הד"ר אורית קמיר, חוקק החוק למניעת הטרדה מינית. חוק זה רדיקלי גם ביחס למתרחש בעולם (הקר, 2014) בשל הלשון הא-מגדרית בה הוא מנוסח, המאפשרת גם לגברים לתבוע הגנה משפטית מפני הטרדה מינית; בזכות כללי העשה ו'אל תעשה' הכוללים הטרדות מילוליות ומעשים בעלי אופי מיני; ובאפשרות שהוא פותח בפני נפגעות ונפגעים להגשת קובלנה ולדרישת פיצוי לא רק באמצעות תביעה משפטית אלא גם באמצעות הגשת קובלנה למעסיק במקרה שמדובר על הטרדה מינית בעבודה. זאת ועוד, החוק מחייב מינוי ממונות על הטרדה מינית וקובע תנאים ליידוע עובדים בדבר זכויותיהם וחובותיהם (קמיר, 2008). החוק חולל שינוי משפטי וחברתי ויצר מפנה תודעתי ביחסו של הציבור בישראל לתופעת ההטרדה המינית ובשימוש הנרחב במושג זה (קמיר, 2008; הקר, 2014). למרות השיח הציבורי הער, מיעוט יחסי של מחקר אקדמי בחן את התקבלות החוק ומשמעויותיו בחברה הישראלית (הקר, 2014; לבנקרון, 2014; קמיר, 2008). מחקרים שבחנו את החוק והשלכותיו מהזווית המשפטית, מעלים מספר סוגיות המובילות את השיח המשפטי בישראל בסוגיית ההטרדה המינית:

מה הבעיה בהטרדה מינית? לפי קמיר, הבעיה המרכזית בהטרדה מינית היא הפגיעה

בכבוד המחייח ואף בכבודן הסגולי של נשים, כלומר ביכולתן להתפתח ולהגשים את עצמן ובמקרים חמורים - באנושיותן (קמיר, 2007, 63-51). לפיכך הוגדרה מטרת החוק כך: "לאסור הטרדה מינית כדי להגן על כבודו של אדם, על חירותו ועל פרטיותו, וכדי לקדם שוויון בין המינים". מנגד, עומדת הביקורת הפמיניסטית של נוייה רימלט (2005, 2007, 2010, 2013), אשר לאחר ניתוח מעמיק של פסקי דין בטאה ספקנות ביכולתו של החוק, בניסוחו הנוכחי, לשמש בסיס לקידום שוויון מגדרי

²⁰ כך לדוגמה הדיון בנושא תופעת ההטרדות המיניות בקרב דרות הדיור הציבורי: <https://www.facebook.com/riki.benlulu/posts/10213858690450762>, הדיון בהטרדה מינית באקדמיה: <https://www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.7870765>, הדיון על הטרדה מינית והטיפול בה בתוך הציונות הדתית: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5051459,00.html>, ועוד.

לנשים, הן בשל הבחירה להעמיד במרכז את ערך הכבוד, אשר מקבל פרשנות פטרנליסטית (הדרת כבוד, במילותיה של קמיר); הן בשל ההתעלמות מהצורך להגן על נשים גם מפני הטרדות מגדריות שאינן מיניות בהכרח; והן בשל זניחת ערך השוויון באופן המייצר פסיקה אינדיווידואליסטית ומזניח את המאבק לשוויון נשים ואת הטיפול במאפיינים נוספים של אי-שוויון זה. אם כך, פסקי הדין בתחום ההטרדה המינית עשויים להכיל הן שיחים ריאקציוניים והן כאלה המקדמים נשים, אולי אף בערבוביה, ומכאן להבנות עמימות ולייצר תהליכי יישום סותרים, אשר ישפיעו על הקהילה המקצועית בפרשנות שהיא נותנת למהות הפגיעה המגולמת בהטרדה מינית.

מקומה של עבירת ההטרדה המינית בזירה המשפטית. בשנים הראשונות להתקבלות

החוק, הזירה המשפטית היתה מורכבת בין השאר מהתומכים, ובעיקר תומכות, לטיפול עונשי במסגרת הסדרים משפטיים בעבירת ההטרדה המינית, לבין מי שהתנגדו לרעיון שהטרדה מינית, בדגש על הטרדה מינית מילולית, תטופל באמצעות המשפט בהינתן החשיבות שרואה מדינה דמוקרטית בזכותו של אדם לחופש דיבור. דיונם של קרמניצר ולבנון (2011) מרחיב בסוגיה זו מתוך עמדה המתנגדת לחוק. דיונה של יפעת ביטון אשר תומכת בחוק, מציע את האפשרות לראות בהטרדה מינית לא רק עבירה פלילית אלא גם ובעיקר עוולה אזרחית הדורשת פיצוי כספי לנפגעות (ביטון, 2006).

מה כולל החוק למניעת הטרדה מינית? במחקר שערכה אורית קמיר במלאת עשור לחוק

(קמיר, 2008), היא מצביעה על האפשרות שהציבור אינו מבין מהן ההתנהגויות האסורות על פי החוק, עד כדי חרדה המקשה על הציות לחוק ודמוניזציה של השקפת העולם הפמיניסטית אותה הוא מייצג. ממצאי מחקרים (מור, 2011; מינהל תכנון, מחקר וכלכלה, 2012) העלו כי הטרדה מינית מילולית היא הדומיננטית בחייהן של נשים. לעומת זאת, מחקרה של קמיר (2008), מעיד כי מרבית התלונות מוגשות דווקא בגין פגיעה פיזית. על פי מיכאלי (2014), העובדה שעל מנת להניח את דעתו של המחוקק נדרשו ארגוני הנשים לכלול תחת קורת גג אחת הן הטרדות מילוליות והן מעשה מגונה היא מקור הבלבול והיא שיוצרת היררכיה בינו לבין הטרדה מינית מילולית מחד, ומורידה את המעשה המגונה לדרגת הטרדה מאידך. סעיף זה תורם לדיון בעמימות שכן הוא מנכיח את האופנים באמצעותם מבנה המסד הפטריארכלי השתקה ואיון של תלונות על פגיעה, תוך כדי הליך מיסוד החוק.

מי מוטד מהטרדה מינית? בארץ ובעולם, המוטרות הן לרוב נשים (קמיר, 2008; הקר,

2014). לפי מור (2011), נשים רבות חוות הטרדה במקום העבודה. לבוש חשוף או שינוי דעתה של המוטרת לגבי קשר אינטימי נתפסים כמייצרים הטרדה מינית וכאחראים לה (שם, שם). ממצא זה מקבל משנה תוקף גם בדיון המשפטי, שכן נשים שנתפסות ברות ותמימות זוכות להגנת החוק

עשרות מונים יותר מנשים 'פרוצות' שעשויות לסבול מאלימות מינית מסוכנת, משפילה ומאימת, אך לזכות להגנה מינימאלית, אם בכלל, מצד הרשויות (אלמוג ויפת, 2015). אם כך, נראה כי 'הטרדה מינית אמתית', המזכה את קורבנה בהגנה, נתפסת, בדומה למיתוסים על 'אונס אמיתי' כזו המתרחשת רק בקרב נשים 'מהוגנות' (בוגוש ודון-יחיא, 1999; נגבי, 2006). נקודה נוספת שראוי להתייחס אליה היא הטראומה הנפשית. ספרות ענפה מעידה על קשיים נפשיים משמעותיים אותן חוות נשים שהוטרדו מינית (Dansky & Kilpatrick, 1997; O'Hare & O'Donohue, 1998). יחד עם זאת, הספרות מלמדת כי הפסיקה מחד והתקשורת מאידך מבקשות להישען על קיומה של טראומה שכזו על מנת להוכיח כי הטרדה מינית אכן התרחשה (אלמוג ויפת, 2016; להב, 2008). במילים אחרות, קורבנות הטרדה מינית הפכו למי שמחויבות להוכיח טראומה על מנת לזכות בהגנת החוק, ולא למי שזכאיות להגנת החוק על מנת להימנע מנזקיה של טראומה. אלמנט זה מגלם היפוך מצבי, כאשר בפועל תופעת הטרדה המינית היא שגורה ויומיומית, ולא בהכרח טראומטית. הצורך לשייך את התופעה הנפוצה והנורמטיבית לז'רגון משפטי או פסיכולוגי, מלמדת משהו על הצורך החברתי להימנע מלהכיר ביומיומיות שלה ומכאן בהיותה כלי פוליטי דכאני יעיל. אם כך, תפיסות שונות ביחס לשאלת מי היא המוטרדת עשויות להשפיע על יצירת מרחב שיחני דיפרנציאלי ועמום הן בתוך אולם בית המשפט והן מחוצה לו.

כיצד מטפלים בהטרדה מינית? השיח בשדה המשפטי דן באופני הטיפול בהטרדה מינית ובמשמעויותיהם. על פי ממצאי מחקרים, נראה כי ביחס לשכיחות התופעה, הרי ששכיחות השימוש בכלים שמעמיד החוק לרשות הנפגעות קטנה במפגיע (מיכאלי, 2014; מינהל תכנון, מחקר וכלכלה, 2012; קמיר, 2008; Dancig-Rosenberg, 2008). קמיר (2008) טענה כי פתיחת שלושת אפיקי התביעה - הפלילי, האזרחי והמשמעתי; יצרה בלבול והובילה לפניית יתר לאפיק הפלילי דווקא, בין השאר מתוך מסקנה שגויה כי כל תלונה צריכה להתברר ראשית לכל במשטרה. משגה זה מוביל לכך שתלונות לא מטופלות בשל העומס על המשטרה, ולכך שמעסיקים נמנעים מלטפל בתובענה ולהעביר מסר תקיף וחד משמעי ביחס להטרדה מינית, כפי שהחוק מחייב אותם (לבנקרון, 2014; קמיר, 2007; עמ' 69-70; שטיינברג, בונפיל וציבלין, 2014). כך מובנית עמימות סביב הטיפול בהטרדה מינית הן ביחס לתפיסת הגורם המוסמך, הן ביחס לאחריות המוסדית של ארגונים; והן בשל היעדר טיפול מונע בדמות העלאת מודעות במקומות העבודה, אשר היה עשוי ליצר תודעה בהירה ומחויבת מצד העובדים והמעבידים גם יחד.

הרחבה תיאורטית ויישומית של החוק. סוג נוסף של שיח משפטי-אקדמי נשען על מאמרים ופיתוחים תיאורטיים, אשר מבטאים התייחסות לחוק כאל הישג ולתהליך יצירתו כמודל לחיקוי, ומבקשים להרחיבו ולהכילו על תחומים נוספים. כך למשל צבי טריגר (2013), המבקש לראות

בהפרדת נשים באוטובוסים עברה על החוק למניעת הטרדה מינית, וכן עיריית נגבי (2013), המבקשת לדון בסביבה העוינת והמיזוגנית באינטרנט תחת החוק ורואה בו בסיס לרפורמות חקיקתיות בנושא פיצוי לנפגעות אונס (נגבי וברנבלום, 2011).

פתרונות חלופיים לטיפול בהטרדה מינית. בשנים האחרונות, ובעיקר בעקבות תנועת

metoo הבינלאומית אשר הפכה את הרשתות החברתיות לכלי מרכזי במאבק בהטרדה מינית בפרט ובפגיעות מיניות בכלל, השיח המשפטי מקדם מחקר ודיון בפתרונות חלופיים לאלו שמציעה מערכת המשפט לנפגעות הטרדה ואלימות מינית. כך למשל הדיון בצדק מאחה ובבתי משפט קהילתיים (Gal & Dancig-Rosenberg, 2020) בתופעת השיימינג (דנציג-רוזנברג ופלג, 2020) ובתפקידן של הרשתות החברתיות בבמתן מענים שמערכת המשפט נכשלת מלספק לנפגעות מהטרדה מינית כמו גם ביחסים המרכבים בין אמצעי התקשורת, הרשתות החברתיות ומערכת המשפט (דנציג-רוזנברג ופלג, 2020, א, 2020; פוג'י ופלג, 2021). נראה כי יש בכך כדי להעיד על הרחבת גבולות השיח המשפטי מעבר לגבולות הדיסציפלינריים המוכרים שלו, כהדהוד של מהלכים חברתיים המשתקפים בין השאר בשיח הציבורי. אני פונה כעת להצגת השיח הציבורי כפי שהוא משתקף בייצוגי התקשורתיים.

השיח הציבורי וייצוגים תקשורתיים

הטרדה מינית בפרט ופגיעות מיניות ככלל, זוכים לייצוג תקשורתי גדל והולך בשנים האחרונות (להב, 2008; הקר, 2014). הספרות מלמדת כי ייצוגים תקשורתיים, ובעיקר ייצוגים של פרשות ציבוריות בעלות השלכות פוליטיות ובולטות בתקשורת ההמונים, הם שמייצרים את הידע הציבורי בנוגע לתופעה (Hersch & Moran, 2014; Judd & Eastal, 2014; Weaver, Carter, & Stanko, 2000). ייצוגים אלה אף מבנים את עמדות הציבור כלפי אירועי הטרדה המינית באמצעות השימוש שעושה התקשורת בטכניקות נרטיביות, המייצרות מבנה הגיוני וסדור לאירוע, אשר מכיל סיבה ומסובב, אחריות ואשמה (Street, 2011, p. 4), ומכאן שעוצמת השפעתם של ייצוגים תקשורתיים במדיה וברשתות חברתיות על הבניית השיח הציבורי בנושא אלימות והטרדה מינית גבוהה ביותר. לפיכך סקירה זו מציעה לבחון את השיח התקשורתי בנושא הטרדה מינית ועבירות מין בכלל, כפי שהספרות מציגה אותו הן ביחס למדיה התקשורתית המסורתית והן ביחס לרשתות החברתיות. כפי שאראה בסקירה זו, המחקר שעסק בייצוגים של אלימות מינית לרוב אינו מפריד בין ייצוגים של הטרדה מינית לסוגים אחרים של אלימות מינית, והדבר נכון גם ביחס לייצוגים עצמם אשר לעיתים קרובות אינם מפרידים בין סוגים שונים של פגיעות מיניות אליהם הם מתייחסים ולפיכך פרק זה דן בהם כמכלול. הבחירה להתייחס למופעים של השיח התקשורתי הן

במדיה המסורתית והן ברשתות החברתיות מבוססת על השינויים שחוללו אתרי הרשתות החברתיות במפת התקשורת, באופי צריכת התקשורת ובמאפייניה (Fox & Ramos, 2012). אתרים אלה יצרו מרחבים חדשים ושונים למעורבות חברתית ופוליטית ולביטויים סימבוליים של ייצוג העצמי, וחוללו שינוי במערך הכוחות מול שומרי הסף בכלי התקשורת המסורתיים (Ekman & Widholm, 2015). עוד עולה ממחקרים שעסקו בנושא כי שתי הפלטפורמות, המדיה המסורתית והרשתות החברתיות, מזינות זו את זו וכי שתיהן גם יחד רלוונטיות ליצירת השיח הציבורי. יחד עם זאת, נראה כי אמצעי המדיה המסורתיים, בדגש על עיתונות כתובה ומשודרת, פונים לקהלים מבוגרים יחסית בעוד שרשתות חברתיות פונות לקהל צעיר יותר (De Benedictis, Orgad, & Rottenberg, 2019; Starkey, Koerber, Sternadori, & Pitchford, 2019).

התקשורת האלקטרונית, הכתובה והמדוברת היא, כך נראה, 'כיכר העיר', מרחב ציבורי בעל נוכחות, המביא לידי ביטוי מגוון פרקטיקות להבניית מציאות שהן בעלות משמעות רבה להבנת מבנים חברתיים פטריארכליים (Barat, 2005), והייצוגים התקשורתיים של הטרדות ותקיפות מיניות מהווים דוגמה טובה לכך. אפנה לכן לבחון את תוצרי השיח הציבורי כפי שמושפעים מהסיקור התקשורתי במדיה המסורתית ובהמשך אדון במאפייני השיח ברשתות החברתיות בנושא אלימות והטרדה מינית.

בעקבות מחקרה אשר בחן את סיקור משפט קצב, מתארת אודליה דיין-גבאי (2020) את השיח המאפיין את הסיקור התקשורתי של עבירות מין בישראל ככזה שממשיך ומשמר מאפיינים שמרניים ופטריארכליים. אמירה זו מהדהדת את ממצאי הספרות בארץ ובעולם, ממנה עולה כי השיח התקשורתי סביב עבירות מין כולל ייצוגים של עבירות, נפגעות ושל פוגעים – לעיתים קרובות תוך שימור מיתוסים תרבותיים מיזוגיניים. ראשית, נראה כי במקרים רבים ייצוגים של תקיפות מיניות מעוותים ומסולפים ונותנים ביטוי למיתוסים תרבותיים כגון אחריות הקורבן על התרחשות התופעה ("האשמת הקורבן") ונדירות האירוע והיותו ביטוי של תשוקה מינית בלתי נשלטת; ומעדיפים זאת על פני ייצוגים הנותנים מקום לידע מחקרי אקדמי המאפשר הבנה עמוקה של התופעה כמנגנון לשימור מבנים חברתיים ויחסי כוח (להב, 2008). למעשה, ליבת התופעה ותכני החוק המגן מפניה, הרלוונטיים ללמידה והפנמה של נשים וגברים גם יחד, מושתקים ומודרים מהשיח התקשורתי במרבית המקרים. נראה כי השיח הציבורי בנושא הטרדה מינית מושתת לפיכך על תודעה ציבורית הנשענת על פערים בייצוגים תקשורתיים של התופעה, ביניהם מסגור האירוע באופן פשטני, תוך הימנות מהצגת ההקשר הרחב, דיווח חלקי ונטייה למלודרמטיות וסנסציה מחד ולשטחיות מאידך (Hersch & Moran, 2014), כפי שבא לידי ביטוי בהעדפה של ריבוי תוקפים או מותקפים ובהעדפה למקרים בהם התוקף הנו אישיות מוכרת, 'סלבריטי' (להב, 2008).

בנוסף נראה כי עד לאחרונה, נפגעות הטרדה מינית הוצגו במקרים רבים באופנים פשטניים, מוטעים ואשר מסתמכים באופן מוגזם על מאפיינים ארכיטיפיים - האישה המפתה ו/או הכוחנית ושונאת הגברים, האחראית במישרין על הפגיעה בה. ייצוגים נוספים של נשים מעלים את דמות האישה כקורבן וכן את העיסוק בנשים כמי שאחראיות להתגונן מפני פגיעה מינית. העיסוק במוטרדת עולה בעיקר בהקשר לאמינותה, אופייה, הרגלי המין שלה, תגובתה להטרדה ובריאותה הנפשית כבסיס לאמון או אי אמון בה ו/או לתחושת רחמים כלפיה (להב, 2008 ; Judd & Eastal, 2014). זאת בעוד השפה התקשורתית משמשת במקרים רבים כלי לערעור אמינותן של מתלוננות על הטרדה מינית (Poukchanski, 2011). גם שאלת התנהגותה של הקורבן בעקבות האירוע משמשת לא אחת קרדום לחפור בו. הגשת תלונה לאחר פרק זמן ולא מיידית לאחר האירוע, שמירת הפגיעה בסוד גם מאחרים הקרובים לנפגעת, המשך שהייה לצד האדם הפוגע וכדומה ; משמשים פעמים רבות לחיזוק עמדת חוסר האמון במתלוננת ובתלונה – אחד המיונים המרכזיים שעושים שיחים משפטיים ותקשורתיים ביחס למקרים של תקיפה והטרדה מינית. כאשר עמדת חוסר האמון היא העמדה המובילה ביחס להצגת המקרה, לעיתים קרובות היא נעשית מבלי שיינתן מקום מקביל בסיקור ובייצוג האירועים לתחושות של בושה, האשמה עצמית והדחקת האירוע כפי שקורה אצל רבות (להב, 2008). במקביל עולה סטנדרט כפול הדורש מנשים להפסיק להתקרבן ולהתלונן. כך, למרות שתפקידן המרכזי של נשים בייצוגים תקשורתיים הוא בראש ובראשונה היות קורבנות או מקורבות לקורבנות ומטפלות בהם (למיש, 2007), הרי שגישות נאו ליבראליות מעמידות מוסכמות חברתיות לפיהן נשים צריכות להיות בעלות סוכנות, חזקות ועצמאיות, ולשם כך עליהן להימנע מלהתלונן ולהציג עצמן כקורבנות (Bay-cheng, 2015). לעומת זאת, בסיקור התוקף ניתן דגש לזכויותיו (להב, 2008 ; Hersch & Moran, 2014) ואין כמעט עיסוק תקשורתי במידת אמינותו (Judd & Eastal, 2014) או בהיותו 'כל אדם' ולא דווקא דמות מפורסמת, כוחנית או אלימה (להב, 2008 ; Hersch & Moran, 2014).

העיסוק התקשורתי במוסדות המדינה המעורבים בפרשה – בתי משפט, פרקליטות, משטרה, רווחה, בתי ספר וכדומה - מדגיש טיפול יתר או היעדר טיפול של המוסדות בתוקפים וממעט מאוד בהתייחסות ביקורתית לטיפול במותקפות ובתופעות של תקיפה מינית. כך מודגשות זכויות הנאשם על פני זכויות הקורבן ומתעורר חוסר אמון באמיתות התלונות ובמערכות המטפלות בהן (להב, 2008). בנוגע לתכני החוק למניעת הטרדה מינית כשלעצמו, לא נמצא מחקר הבוחן זאת ביחס לחוק הישראלי. יחד עם זאת, נראה כי בסיקור התקשורתי של חוקים כנגד הטרדה מינית בעולם מוצגת לרוב תמונה שגויה של החוק למניעת הטרדה מינית עבור מתלוננות ומגיבות פוטנציאליות, הכולל רושם מוטעה בנוגע לזכויותיהן במקרה שיוטרדו מינית וביחס לאחריותן לגבי

ההטרדה (Judd & Eastal, 2014). בנוסף מועבר המסר לפיו ענינו של החוק הטרדה מבוססת מגע מיני כפוי בלבד, מבלי שיינתן מקום לייצוגים של הטרדה מינית מילולית כמופיע בחוק (Hersch & Moran, 2014), אם כי גם בארצות הברית וודאי בחוק הישראלי למניעת הטרדה מינית יש התייחסות נרחבת להטרדה מינית מילולית. עוד נמצא כי במקרה הישראלי קיימת נטייה תקשורתית להפחית מחומרת העבירות המסוקרות באופן שאינו תואם לתכני החוק. כך קורה שסיקור התקיפות המיניות עומד בניגוד להמשגות שגיבש המחוקק (להב, 2008). ולבסוף נראה כי מרבית הסיקור של הטרדה מינית והייצוגיים התרבותיים שלה, סובבים סביב דיונים משפטיים בגינה. זאת, בניגוד להיותה תופעה יומיומית עד מאוד, כאשר מרבית המקרים כלל אינם מגיעים לדיון משפטי או משמעותי (Hersch & Moran, 2014). יחד עם זאת, ראוי לציין כי ביחס לייצוגים של אלימות והטרדה מינית בישראל, כיום בניגוד לשנים עברו, הרי שהשיח התקשורתי כבר כולל גם מאפיינים אותם מכנה דיין-גבאי (2020) 'פמיניסטיים', כלומר כאלה שמעודדים נשים להתלונן ומרתיעים גברים מלפגוע. לטענת דיין-גבאי, הרחבת השיח התקשורתי ועלייה ברגישותו ביחס לנפגעות עבירות מין, היא חלק מהשיח המשפטי אשר, בעקבות פסק דין קצב, הוביל אמירה ברורה וחדה בדבר אשמת הפוגע ואחריותו בהשוואה להיעדר אשמתן של הנפגעות²¹.

לצד התקשורת הממוסדת, יש לבחון את השיח בנושא הטרדה מינית כפי שהוא מתקיים ברשתות החברתיות. הפעילות באתרי הרשתות החברתיות מאפשרת ומקדמת יצירה ושימור קשרים חברתיים, מביאה לחשיפה למידע, לחילופי מידע, לפיתוח נורמות של אמון והדדיות ולעוד דפוסי פעולה חברתיים, הקשורים קשר חיובי בהשתתפות אזרחית ופוליטית, על גווינה (Valenzuela, Park & Kee, 2009). בהמשך לכך יש הטוענות כי לרשתות החברתיות פוטנציאל משחרר עבור נשים, שכן הן מאפשרות להן להפוך פעילות ומעורבות יותר במחאה ובתהליכים פרואקטיביים בתחומים שונים, מהפוליטי ועד הכלכלי. לטענתן, נשים החוות הדרה מתחומים שונים בחברה, ירצו לאמץ שימוש בטכנולוגיות חדשות תחת התנאים שלהן עצמן, ותוך שהן רואות בעצמן פרוטגוניסטיות של שינוי כולל ואף מהפך (Daniels, 2009).

ביטוי לכוחה של הרשת החברתית עולה מתנועת #metoo, תנועה שהחלה את דרכה בשנת 2006 כאשר טראנה בוקר, פעילה פמיניסטית אפרו-אמריקאית, יצרה את ההאשטאג לצורך העלאת מודעות לתופעת האלימות המינית המופנית כלפי נערות ונשים מאוכלוסיות שוליים וקהילות מיעוטים בארצות הברית. ההאשטאג הפך ויראלי כאשר, באוקטובר 2017, הוא עלה ברשתות החברתיות על ידי אליסה מילאנו, שחקנית הוליוודית שבקשה באמצעותו למחות על מעשיו של

²¹ פסק דין קצב מתייחס להרשעתו של מי שהיה הנשיא ה-8 של מדינת ישראל, משה קצב, בשורה של עבירות מין בראשן עבירת האונס בעקבות תקיפות מיניות של נשים שעבדו תחתיו במהלך שירותו כנבחר ציבור. הרשעה זו הובילה לגזר דין של 7 שנות מאסר בפועל, שנתיים מאסר על תנאי ופיצוי כספי לשתיים מהנפגעות.

המפיק המצליח הארווי ווינסטין שנחשף כתוקף מינית. האשטג זה הפך לגל בינלאומי במסגרתו נשים שעברו תקיפות מיניות ספרו את סיפורן ותייגו עצמן תחת #MeToo (Adam & Booth, 2018). במילים אחרות, העובדה ש Metoo אומץ על ידי כוכבות הוליוודיות ונשות תאגידים מצליחות, שהתגאו בעמדה פמיניסטית נאו ליברלית, היא שהובילה לחיבוק שהעניקה התקשורת לקמפיין (Rottenberg, 2019).

תנועת #MeToo הובילה סוג חדש של האשמות על התנהגות מינית פוגענית - האשמה המופנית באמצעות ערוצי תקשורת בלתי פורמליים. ניתוח פונקציונלי מראה כי דיווח לא רשמי יכול לקדם מטרות חשובות בנייהן הפיכת האישי לפוליטי (Clark-Parsons, 2019) וחשיפת האופן בו עדויות של נשים מושתקות ומבוטלות על ידי הממסד (Rhode, 2019; Rosario-lebrón, 2019). לפיכך תרם קמפיין זה לתחושות של העצמה שכן מאפייניו השיחניים היו הגברת קולותיהן של נשים שטרם נשמעו בעבר ביחס לגברים בעלי עוצמה; חיזוק תחושת ההשתייכות והקהילתיות של הקורבנות ושל הפעילות והמגיבות העוטפות אותן, תביעה כלפי ה'נאשם' להגיב ולקחת על עצמו אחריות, תחושת יצירת שינוי חברתי וארגוני והערכה מחדש של נורמות מגדריות (Uerkheimer, 2019).

השיח שבחן את משמעויותיה ותרומתה של תנועת #me too התאפיין בדיון בשאלת מקומם של גברים והאופן שבו תנועה מסוג זה הופכת אותם לבעלי ברית או ל'נאשמים פוטנציאליים' (Kunst et al., 2019). דיון קוטבי נוסף שאפיין את השיח על פועלה של התנועה עסק בשאלת משמעות הקמפיין. היו שסברו כי #me too הלכה 'רחוק מדי', הרסה את חיי הנאשמים והגבירה מתחים ביחסים אישיים ומקצועיים בין נשים וגברים. בנוסף הועלתה השאלה האם לא מדובר רק מפגן תקשורתי, כזה שחסרה לו היכולת לשנות ולפרק מערכות דיכוי (Banet-Weiser, 2018; Boyle & Rathnayake, 2019). ביקורות נוספות טענו כי מדובר בפמיניזם לבן אשר מאפשר לקולות מסויימים לצוץ אך בה בעת משתיק קולות אחרים, בין אם כאלה שהודרו עוד קודם לכן מהשיח הפמיניסטי, בדגש על אוכלוסיות מוחלשות, ובין אם מי שאין לה נגישות לאמצעים דיגיטליים וטכנולוגיים ועל כן אינה יכולה להיות חלק מ Metoo בפרט ומהגל הפמיניסטי הנוכחי בכלל. ביקורת נוספת מדברת על האינדיבידואליזם שב Metoo וטוענת כי קמפיין שמבוסס על אינדיבידואלים לא יוכל להציג דרישות פוליטיות קולקטיביות לשינוי שיטתי. במובן זה, Metoo משתלב לעילא עם הפמיניזם הנאו ליברלי. יתרה מזאת, על ידי הזנחת ביקורת מבנית התנועה מפקירה את הנשים שכל הנראה הן הפגיעות ביותר לאילמות מינית, נשים מאוכלוסיות מוחלשות ואוכלוסיות שוליים. עוד נטען כי Metoo משאיר את העול והאחריות לנשים הנפגעות עצמן, שאמורות לספר את סיפורן כחלק מהפתרון, ובכך שוב פותר את המערכת ואת הפוגעים מאחריות

זו. ביקורת נוספת מתייחסת ל Metoo ככזה שעשוי למנוע תהליך הוגן ולייצר ענישה של ישעירים לעזאזל' שתוביל לשיטור על מיניות כפי שקרה במה שהכותבת מגדירה כ"פאניקת מין" שמותמרת לשיטור יתר על פרקטיקות מיניות לא נורמטיביות בעיקר, בקרב להט"ב. ולסיום, ביקורת נוספת מתייחסת לנטייה להאשים ולהעניש במישור המשפטי דווקא פוגעים מאוכלוסיות שוליים (Rottenberg, 2019).

לסיכום אציין כי ממצאי המחקרים מראים כי אמצעי התקשורת המסורתיים הרחיבו את החשיפה והנראות של הקמפיין לקהלים נוספים מחוץ לרשתות החברתיות והגבירו את עצימותו בשל הסיקור האינטנסיבי שלו באופן שחצה תרבויות והפך אותו לבינלאומי (De Benedictis, 2019; Orgad, & Rottenberg, 2019; Starkey, Koerber, Sternadori, & Pitchford, 2019). בנוסף סיקור תקשורת פיתח סיפורים שנחשפו ברשתות החברתיות ואף הביא לחשיפתם של סיפורים חדשים. יחד עם זאת, נראה כי העיסוק הנרחב בעולם התוכן לא יצר שינוי מהותי בהטיות התקשורתיות עליהם הוא מושתת. במילים אחרות, השיח התקשורתני הניזון מהרשתות החברתיות ומקמפיין #me too ממשיך ומתאפיין באותן הנחות יסוד, קטגוריות ופרקטיקות שאפיינו את השיח במדיה התקשורתית גם טרום עידן הרשתות החברתיות ו #metoo וכללו עמדות מיזוגיניות וסטראוטיפיות. זאת, מאחר והאופן בו סוקר הקמפיין תאם את מידת השמרנות האידאולוגית הראשונית שלו. יותר מזה, הסיקור של אלימות מינית ושל פמיניזם נטה לדה פוליטיזציה ולאינדיבידואליזם בין השאר באמצעות התמקדות בסלברטיז ובתעשיית התרבות וכן סיקור מורחב של הטרדות ותקיפות מיניות בקרב נשים מפורסמות, לבנות ואמידות (De Benedictis et al., 2019; Askanius & Møller Hartley, 2019). ובחלקו אף שימר סטראוטיפים ביחס לנשים כזונות וכהיסטריות מחד וכקורבנות מאידך (al., 2019). גם כאשר התקשורת מתייחסת באהדה לנפגעות תקיפה מינית בסיקור של מי טו הרי שהיא מציגה אותן כנשים חלשות לעומת התוקפים ששבים ומוצגים כגברים חזקים ביותר (Field et al., 2019).

נראה אם כן כי המרחב השיחני המורכב מהשיח הפמיניסטי, השיח המשפטי והציבור הציבורי בנוגע הטרדה מינית רווי הנחות יסוד, פרקטיקות וקטגוריות בעלות אופי בינארי המתקיימות תוך חיכוך מתמיד עד כדי הפיכת המושג למושג אמביוולנטי ועמום (Hersch & Moran, 2014; Zippel, 2006). זאת, למרות שמאז שנחקק, החוק למניעת הטרדה מינית יצר מיסוד של שגרות פעולה, דרכי פעולה וצורות דיבור הייחודיות למרחבים החברתיים העוסקים בישומו. עוד ניתן ללמוד מהסקירה שלעיל כי לכל אחת מקהילות המעשה שדה שיחי שונה ומובחן, אשר יש לו יחסים עם שדות שיחניים של קהילות מעשה אחרות אך תוך שימור האלמנטים המבנים את השדה השיחני הספציפי. כך, קהילת המעשה הפמיניסטית נשענת בעיקר על השיח הפמיניסטי, קהילת

המעשה המשפטי על השיח המשפטי וקהילת עובדות המדינה שהיא ההטרונגית ביותר מבין השלוש, נשענת על השיח הציבורי-תקשורתי לצד שני השיחים הנוספים.

הקונפליקטים, האמביוולנטיות והעמימות המושגית מייצרות אי הסכמה על מהות המושג והחוק. רובין פטריק קלייר (Clair, 1998) מתייחסת להיעדר הסכמה ביחס למושג "הטרדה מינית" כאל מנגנון השתקה במשמעותו כפרקטיקה רטורית הפועלת להשתקת יחידים (Deetz, 1992). קלייר מכנה מנגנון השתקה זה Denotative Hesitancy. הכוונה לכך שהעמימות המושגית ביחס להטרדה מינית משרתת מומחיות ברות סמכא כגון משפטניות ומומחיות למגדר אשר יכולות לעיתים לצקת במונח את המשמעויות הרלוונטיות עבורם או לפחות מנסות לעשות כן. בה בעת, טוענת קלייר, עמימות זו מקשה על נשים מהשורה לעשות שימוש במונח המעורפל כאשר הן מתארות מפגש בעל אופי של הטרדה מינית שכן הן אינן בטוחות שהחוויה שעברו אכן עונה על הגדרת ההטרדה המינית. אמנם קלייר מתארת מנגנוני השתקה כפועלים בהקשר ארגוני ספציפי שבו המושג הטרדה מינית לא התקבל באופן ממשי ומלא, אך ממצאי הספרות מהעשור האחרון מעידים כי טיעון זה עדין רלוונטי וכי השתקת תלונות ומתלוננות על הטרדה מינית מתקיימת במגוון מרחבים (Bayard de Volo & Hall, 2015; Fernando & Prasad, 2018; McDonald, 2012; McLaughlin, Uggen, & Blackstone, 2017; Watts, 2010).

בישראל מצאו עדנה לומסקי-פדר ואורנה ששון-לוי כי חיילות בשירות חובה בצה"ל נמנעות מלפנות לעזרה מאחר והן אינן בטוחות שחווית הפגיעה שעברו עונה על ההגדרה של הטרדה מינית (Lomsky-Feder & Sasson-Levi, 2018). במילים אחרות, נראה כי עמימות המושג היתה, עד לאחרונה, מנגנון השתקה אשר השתיק מתלוננות והדיר תלונות על הטרדה מינית אשר כלל לא הובאו לידיעת הגורמים המוסמכים. במחקר הנוכחי בחנתי את המשמעות המגולמת בעמימות המושג הטרדה מינית במרחבים האזרחיים בישראל בעידן #metoo מתוך ניסיון לענות על שאלת ריבוי המשמעויות של הקטגוריה בעת הנוכחית בקרב מגוון קהילות המעשה שנבחנו במסגרת מחקר זה.

סיכום והצגת שאלות המחקר

בסקירת הספרות שלעיל בקשתי לפרוש בפני הקורא/ת ארבעה עוגנים תיאורטיים לצורך הדיון בממצאי המחקר הנוכחי ובמשמעותם. ראשית, בחנתי את מושג קהילת המעשה (community of practice), לצורך המשגת המרחבים החברתיים בהם מתרחש המשא ומתן על משמעויות הקטגוריה הטרדה מינית, כפונקציה של תהליך התמסדות הטיפול בה: קהילות המעשה המשפטיות, הפמיניסטיות וזו של עובדות המדינה. בהמשך סקרתי את מושג הטמפורליות תוך הצגת הרעיונות התיאורטיים של שלוש כותבות מרכזיות - דורין מאסי, אליזבת גרוס ולורן ברלנט. המשגתה של מאסי (Massey, 2001) אפשרה לי לדון ביחסי זמן מרחב כפי שבאים לידי ביטוי בנרטיבים הטמפורליים של קהילות המעשה השונות ביחס למאבק למיגור הטרדה מינית. התיאוריות של גרוס (Grosz, 2000) וברלנט (Berlant, 2011), שמשו במחקר הנוכחי לניתוח שני הנרטיבים הטמפורליים המובחנים שהעלו הראיונות. בחלקו הבא של הפרק, סקרתי את תיאוריית הפמיניזם המשילותי (Halley et al., 2018, 2019), לצורך הדיון באופנים בהן כל אחת מהקהילות מקנה משמעות לחוק ולמושג תוך הישענות על עוגנים ממשליים ומעין ממשליים ואף מתוך התנגדות אליהם. לבסוף, הצגתי את מושג השיח הפוקואיאני ודנתי במשמעות של סדר שיחי כחלק ממשאים ומתנים על משמעויות בתוך ובין קהילות, תוך חיבור לשדה המחקר ובחינת מוקדי השיח והקונפליקטים בשיחים המבנים את מושג ההטרדה המינית, על העמימות המגולמת בהם.

מתוך כך, ביקש המחקר הנוכחי לבחון את האופנים בהן המושג הטרדה מינית פועל ביחס לקהילות המעשה וכיצד קהילות אלה פועלות עליו, באמצעות שלוש שאלות מחקר עיקריות: ראשית בקש מחקר זה לבחון את האופנים בהם קהילות המעשה השונות – הפמיניסטיות, המשפטיות והציבורית – מייצרות, תוך כדי קונפליקטים ומאבקים פנימיים וחיזוניים בין קהילות ובתוכן, את משמעות המונח הטרדה מינית. שנית בחן המחקר הנוכחי את האופנים בהן קהילות מעשה אלה עושות שימוש בשיחים מתוכן הן פועלות על מנת להוביל שינוי ולייצר מנגנונים של כוח לצורך קידום תפיסת העולם המקצועית והפוליטית בשמה הן פועלות. שאלה שלישית שעמדה בבסיס מחקר זה היא שאלת השפעתו הנתפסת של האלמנט הטמפורלי על תהליך יצירת משמעותה של "הטרדה מינית" בקרב קהילות השונות. על מנת לבחון שאלות אלה ערכתי מחקר מבוסס על הגישה הפנומנולוגית-פרשנית ועל הפרדיגמה האיכותנית פמיניסטית. הדיון בשיטת המחקר ובהליך המחקרי יידון בפרק הבא.

מתודולוגיה

מטרה

המטרה ששם לעצמו מחקר זה היתה לבחון את התמסדות הטיפול בהטרדה מינית בישראל, כפרויקט פמיניסטי שהחל דרכו כרעיון רדיקלי ובהמשך זכה לתמיכת הממסד. המחקר אפשר התבוננות על משמעויותיהם של תהליכי התמסדות החקיקה בתחום מניעת הטרדה במינית כתהליך כניסה למוקדי כוח והצבר משאבים. בנוסף אפשר המחקר הנוכחי לבחון את משמעויותיה של הפיכת הפרקטיקה למניעת הטרדה מינית לחלק בלתי נפרד מארגונים וממסדים בישראל. התמסדות מדינתית-חקיקתית זו, התקיימה לצד מגמות נוספות של עבודה עם ואל מול הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית, בדגש על פעילות ציבורית מתנגדת ועל השיח המרובה ברשתות החברתיות, ובכלל זה תנועת #me too. בפרק זה אציג את המסגרת המתודולוגית של המחקר הנוכחי, בה השתמשתי על מנת לברר את משמעותם של תהליכים אלה כפי שהתרחשו על פני זמן ובמרחבים חברתיים שונים. ראשית אציג את שיטת המחקר בה בוצע המחקר המדווח כאן, הנשען על הגישה הפנומנולוגית-פרשנית ויוצא מתוך פרדיגמה איכותנית ופמיניסטית. בהמשך אתאר את כלי המחקר בו עשיתי שימוש, את אוכלוסיית המחקר שנבחרה לצורך מתן מענה על שאלות המחקר, את הליך המחקר וגיוס המרואיינות, ואת כלי הניתוח. לאחר מכן אדון במשמעויות האתיות של המחקר, ואסיים את הפרק במבט רפלקטיבי על ההליך המחקרי בכללותו.

הגישה הפנומנולוגית – פרשנית

הגישה הפנומנולוגית מבקשת לבחון את השפעותיהן הדדיות של אינטראקציות אנושיות עם גישות תרבותיות, מבנים חברתיים ותהליכים פוליטיים. לפיכך, על המחקר האיכותני שהיא מזינה להיות ממוקם בשדה ספציפי, מתמקד, מתבונן בעולם, מבוסס על כלים ופרקטיקות פרשניות שמטרתן חשיפת העולם והנגשתו. הפנומנולוגיה מכוונת את המחקר להעמיק את הבנתן של תופעות חברתיות באמצעות חילוץ משמעויות סובייקטיביות בעולמם של הפועלים החברתיים המשתתפים בשדה המחקר. מדובר בפרויקט פרשני המפענח את נקודת המבט של השחקנים בשדה ומעניק פרשנות למשמעות שמביאים הם למציאות זו (Denzin & Lincoln, 2008). לפיכך, בשלב הראשון קוראת הגישה הפנומנולוגית-פרשנית לחקירה אמפירית הנותנת מקום וקול לחוויות האנושיות; לתפיסות, לתחושות, למחשבות ולרגשות של מושאי המחקר.

בהמשך מבקשת גישה זו לייצר ידע המבוסס על חוויות אלה, באמצעות חקירה טרנזנדנטית. במילים אחרות, הפנומנולוגיה מבקשת לתור אחר מהות החוויה האנושית מתוך הקשבה לקולות השונים, ולאחר מכן ליצור ידע באמצעות תהליך שיטתי המבוסס על רפלקסיה על ההתנסות הסובייקטיבית (Moustakas, 1994).

לפיכך, הגישה הפנומנולוגית פרשנית נועדה לאפשר לחוקרים לייצר ידע מתוך הבנה של משמעויות ופעולות, באמצעות פירוק מהותו של התיאור הסובייקטיבי (Berg, 2007). כך חושפת שיטת מחקר זו את המבנים החברתיים אשר עולים מתוך התיאורים הסובייקטיביים הנוגעים למציאות היומיומית ולאופן בו הפרט תופס ומבטא מציאות זו. תפיסות אלה מתארות את הסדר החברתי המובן מאליו כפי שהוא מובנה בתפיסה האנושית, ואת התנאים האינטר סובייקטיביים של החוויה כפי שהם מגולמים בתיאור מבני המשמעות של הסובייקט (שלסקי ואלפרט, 2007). בהתאמה, גם המחקר הנוכחי בקש לבחון את מבני המשמעות הסובייקטיביים המגדירים את המציאות כפי שהיא נחווית על ידי משתתפות המחקר, ולשקף את מגוון הקולות שבטאו נשים הלוקחות חלק בפרויקט למיגור הטרדה מינית, את חוויותיהן ביחס אליו ואת האופנים בהן נשים אלה ספרו לעצמן את סיפורו של המאבק בהטרדה מינית ותהליך התמסדותו מתוך מגוון נקודות מבט ופרספקטיבות של זמן ושל מרחב.

הפרדיגמה האיכותנית פמיניסטית

בדומה לגישה הפנומנולוגית-פרשנית, גם הפרדיגמה האיכותנית-הפמיניסטית אינה מחפשת אחר 'אמת' מהותנית ואחידה אלא שואפת לבחון את החוויה האנושית כפי שהיא באה לידי ביטוי במבני המשמעות שמייחסים לה הפרטים הפועלים בשדה מתוך התנסויותיהם היומיומיות, הגופניות והסובייקטיביות. בנוסף, הפרדיגמה האיכותנית-פמיניסטית מחויבת לשינוי חברתי ולחשיפת מנגנונים של כוח ביחסים חברתיים (Reinharz, 1992). מטרתה ליצר ידע פתוח שנועד להשפיע על השיח החברתי-פוליטי, תוך ערעור יחסי הכוח המכוונים, ממשטרים ומעגנים אותו. במילים אחרות, המחקר הפמיניסטי, כמו המחקר האיכותני, מבוצע אמפירית באמצעות איסוף נתונים מן השדה, תוך הקשבה לקולות של אינפורמנטים ואינפורמנטיות וניתוחם מתוך פרספקטיבה אנטי מהותנית. ייחודיות הפרדיגמה הפמיניסטית נובעת מהשאיפה לאתגר הבניות חברתיות קיימות באמצעות הקשבה לקולות של נשים והמשגה מחודשת שלהם, תוך התבוננות על יחסי הכוח שהם מבטאים ושאיפה לשינוי חברתי-פוליטי ולקידום שוויון לנשים (הקר, לביא-אג'אי וקרומר-נבו, 2014; Harding, 1993).

עמדה זו מקורה בביקורת פמיניסטית אשר ערערה על האפיסטמולוגיה המערבית המודרנית

בשלושה נדבכים עיקריים: מהו ידע, מי הם בעלי הידע ומה ניתן ויש לדעת (Harding, 1993; Nelson, 2015). כחלק מהמאבק בהיררכיה המגדרית, טענו חוקרות פמיניסטיות כי החוויות וההתנסויות של הפרט מהוות רכיב מהותי ואינטגרלי ביכולתו לדעת, בהיותו מושא של ידע וכחלק מהגדרת הידע עצמו. זאת, במטרה להראות כי המדע אינו אובייקטיבי וניטרלי אלא סובייקטיבי ומעורב; ואינו מוחלט אלא יחסי. המושג 'ידיעה ממוקמת' ('situated knowledge') המעוגן בבסיס השיח הפמיניסטי על ידע, מניח כי אין ידע שהוא נטול בסיס, מקור או הקשר. לכן, ידיעת הדבר היא בהכרח תוצר של מיקום תרבותי, חברתי ופוליטי. לפיכך, ידיעה היא תוצר של מקום, זמן, חברה, קהילה והיסטוריה ספציפיים, כאשר הידע נוצר כתוצאה מהאינטראקציה בין הללו לבין האדם עצמו (Antony, 2002; Harding, 1993; Nelson, 2015). היודע אם כן אינו פאסיבי. הוא אקטיבי במשמעות שהוא מעניק לחוויותיו בתוך מסגרת תפיסתית קיימת ובאופן בו הוא יוצר תפיסות עולם על בסיס זה. בהתאמה, הידע שלנו על העולם תלוי ועומד על הידע שברשותנו כמו גם על הרצון שלנו לדעת (Nelson, 2015). לפיכך משמש הידע הממוקם בפרדיגמה הפמיניסטית כמקור לניתוחים של אי שוויון חברתי ושל יחסי הגומלין בין הכוחות הפועלים בשדה (הרצוג, 2014).

נוכח התפיסה לפיה כל ידע הוא ספציפי וממוקם ותלוי בידע החלקי שיש לכל אחת בהתחשב במיקומה החברתי, במחקר הנוכחי בחרתי להתבונן על היחסים בין ממד הזמן לממד המרחבי כמארג יחסותי המאפשר בחינה של שינויים פוליטיים ויחסי כוח חברתיים (Massey, 2001). לצורך כך אפיינתי את המרחב כמרחב חברתי, ובחנתי את תיאוריהן של משתתפות המחקר ביחס למיקומן כשייכות לאחת משלוש קהילות מעשה: קהילת המעשה הפמיניסטית-אקטיביסטית, קהילת המעשה המשפטית או קהילת המעשה של עובדות המדינה. כל אחת מקהילות אלה מהווה זירת פעולה הלוקחת חלק ביישום הפרויקט למיגור הטרדה מינית, ולכל אחת מהן מטרות, פרקטיקות, שפה ושיח האופיינית לקהילה ומייחדת אותה מקהילות מעשה אחרות (Wenger, 1998). בה בעת, בחנתי במחקר זה את ממד הזמן באמצעות זווית הראייה הטמפורלית הייחודית של המרואיניות. כך נחשפתי לאופנים בהן הן ממקמות את הפרויקט על ציר זמן היסטוריוגרפי, ואף ממקמות את עצמן ביחס אליו. שבירת הדיכוטומיה בין זמן למרחב היא חלק מתפיסה פמיניסטית הרואה בייצור ידע פמיניסטי תהליך המחויב לשיבוש אופני חשיבה בינאריים המעמידים זה מול זה זמן מול מרחב, נשי מול גברי וכיוצא באלה, וליצירת ידע מורכב ויחסותי.

אוכלוסיית המחקר

בעבודה זו אפשרה התיאוריה של הפמיניזם המשילותי לבחון את התמסדות הטיפול בפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית בישראל בעקבות חקיקת החוק למניעת הטרדה מינית. הבחירה של המחקר הנוכחי לעשות שימוש בעמדה תיאורטית זו נובעת מהרצון להתבונן בקהילות המעשה השונות, המרכיבות את המרחב שדרכו מתנהלת ההוצאה מהכוח אל הפועל של החוק – עובדות מדינה, משפטניות ואקטיביסטיות פמיניסטיות. קהילות מעשה אלה כוללות מגוון רחב של שחקניות, בעלות אוריינטציות שונות ויחס שונה לרעיונות פמיניסטיים, למאבק בהטרדה מינית, לידע מקצועי ואקדמי ולחיבור לממשליות. חלקן בעלות כוח בשל היותן בעלות תפקידים ממשליים הנובעים מהחוק במישרין דוגמת נציבות למניעת הטרדה מינית במגזר הציבורי או עורכות דין אשר במסגרת החוק נותנות שירותים למתלוננות, לנילוניס ולמעסיקים מתוך המגזר הפרטי. אחרות זוכות בכוח מתוך חיבור לחוק זה בעקיפין, למשל מטפלות בתחום בריאות הנפש אשר נותנות מענה לנשים שנפגעו מהטרדה מינית, אחראיות משאבי אנוש שנדרשות לטפל במקרים של הטרדה מינית במקום העבודה, עיתונאיות וחברות כנסת העוסקות בטיוב החקיקה, ואף ארגונים ויחידות פמיניסטיות הפועלות בהקשרים אלה, בין אם מתוך זיקה ישירה למדינה ובין אם מתוך התנגדות והעמדת אלטרנטיבות. פעולתן של כל אלה היא נגזרת של החוק למניעת הטרדה מינית והשינויים שהוביל מאז חוק ב 1998. כל אלה ואחרות מוציאות מהכוח אל הפועל את החוק למניעת הטרדה מינית מתוך נקודת מבט רחבה ככל האפשר, כפי שדורשת התיאוריה של הפמיניזם המשילותי, והמפגש עמן אפשר לי לבחון את הדיאלוג - הפרטי, האקטיביסטי, המקצועי והפוליטי שהן מקיימות מול השדה הספציפי.

הבחירה לבסס את אוכלוסיית המחקר על נשים בלבד, נשענת על כך שנשים הן אלה אשר עומדות בחזית השימוש בחוק, יישום החוק והחשש מרדיפה ראקציונית בעקבות כך. במילים אחרות, על פי נתונים בישראל ובעולם קורבנותיה של הטרדה מינית הן בעיקר נשים (מינהל תכנון, מחקר וכלכלה, 2012); נשים הן אלה אשר הובילו את המאבק הפמיניסטי לשיום התופעה, לעיגונה בחוק וליישומה במרחב הציבורי; ואי לכך הן גם הנפגעות העיקריות מגילויים של התנגדות פרטנית וממסדית כלפי החוק ותכניו. בהתאמה, נשים הן קבוצת האוכלוסייה הרלוונטית לענות על שאלות הנוגעות למשמעויות התמסדות של החוק כפי שזו מופיעה בהתנסויות היומיום שלהן. לפיכך במסגרת המחקר הנוכחי רואיינו נשים מ-3 קהילות מעשה הרלוונטיות להבנת תהליכי העומק שעבר הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית מאז חקיקתו ועד היום ואשר על

פי הספרות הן מעורבות ובעלות השפעה על תהליכי ההתמסדות של המאבק בהטרדה מינית (Zippel, 2006) כדלהלן:

קהילת המעשה המשפטית

הקהילה המשפטית כללה נשים בעלות הכשרה משפטית העוסקות במשפט ו/או עריכת דין בתחום ההטרדה המינית כעצמאיות, כחלק ממשרד עורכי דין השייך למגזר העסקי, כראשות תחום בעמותה או כחוקרות באקדמיה. עורכות הדין שביניהן עוסקות בייצוג מתלוננות, נילונים ומעסיקים והן באות מתחומי התמחות שונים ביניהם משפט פלילי, משפט אזרחי נזיקי ודיני עבודה. לצורך קבלת תמונה מורכבת ככל הניתן של עמדות קהילת המעשה המשפטית ביחס לחוק למניעת הטרדה מינית ותהליך התמסדותו, כללה קבוצה זו הן מרואיינות אשר עוסקות בעיקר בייצוג מתלוננות ובקידום שוויון לנשים במסגרת עבודתן המשפטית, והן מרואיינות אשר עוסקות בעיקר בייצוג נילונים בעבירת ההטרדה המינית. במערך המחקר המקורי, עמו יצאתי לדרך, הבחנתי בין ייצוג של מתלוננות לייצוג של נילונים ומעסיקים, אך כאשר הגעתי לשדה הוברר לי כי רבות עורכות הדין אמנם נוטות שלא לייצג גם מתלוננות וגם נילונים הן מעדיפות להתמקם בצד אחד של החוק בהקשר זה, אך במקביל רובן מייצגות ועובדות עם מעסיקים בין אם לצד עבודה עם מתלוננות או לצד ייצוג של נילונים.

במסגרת המפגש עם נציגות קהילת המעשה המשפטית נערכו 17 ראיונות עומק מובנים למחצה, 15 עם עורכות דין ו-2 עם משפטניות מהאקדמיה. 9 מתוך המרואיינות עוסקות בייצוג מתלוננות ו/או בקידום שוויון לנשים בתחום של הטרדה מינית; ואילו 8 הנותרות מייצגות נילונים בתחום זה. טווח הגילאים של קבוצה זו נע בין 41 ל- 56 כשמוצע הגילאים עומד על 44. כלל המרואיינות הן בעלות תואר ראשון כאשר לשתיים מתוכן 2 תארים ראשונים. ל-4 מהמרואיינות בקבוצה זו תואר שני, ול-3 מהן תואר שלישי (ראי/ה נספח 1).

קהילת המעשה האקטיביסטיות-פמיניסטיות

הקהילה הפמיניסטית אקטיביסטית כוללת נשים העובדות ו/או מתנדבות בעמותות וארגונים ללא מטרת רווח, או מבצעות אקטיביזם פמיניסטי עצמאי ללא ארגון בסיס, ואשר פעילותן מוקדשת כולה או רובה למאבק באלימות והטרדה מינית. לקבוצה זו נקודות השקה עם רעיונות פמיניסטיים המהווים את אחד הזרמים המשמעותיים והמשפיעים בתהליכי התנגדות לממסד ושינוי חברתי.

בפועל רואיינו 18 אקטיביסטיות פמיניסטיות, 14 מתוכן פעלו במסגרת עמותות וארגוני מגזר שלישי כמקימות, מנהלות, עובדות או מתנדבות. 4 המרואיינות הנוספות פעלו כאקטיביסטיות רשת ואקטיביסטיות שטח ללא חיבור לארגון מסוים בעת עריכת הריאיון עמן. 2 מהמרואיינות היו סטודנטיות לתואר ראשון בעת עריכת הריאיון עמן, ו-10 מתוכן בעלות תואר ראשון, מהן 2 שלמדו לתואר שני בעת עריכת הריאיון. 6 המרואיינות הנוספות בעלות תואר שני. טווח הגילאים של מרואיינות קהילת המעשה הפמיניסטית אקטיביסטית בעת עריכת הריאיון עמן עמד על 28-57, כשהגיל הממוצע הוא 35 (ראי/ה נספח 2).

קהילת המעשה של עובדות המדינה

קהילה זו היא ההטרונגית ביותר מבחינה מקצועית שכן היא כוללת מגוון רחב של תפקידים אשר המשותף להם הוא העיסוק במיגור, מניעה וטיפול בהטרדה מינית מחד ובהיות המדינה המעסיק של מרואיינות אלה מאידך. במסגרת הראיונות עמן נפגשתי עם 17 נשים אשר מבצעות מגוון רחב של תפקידים במוסדות המדינה, ביניהן 2 פרקליטות, 2 סנגוריות, 7 ממונות על הטרדה מינית במוסדות ציבור ובעיריות, 3 עובדות סוציאליות ופסיכולוגיות המטפלות בנפגעות הטרדה מינית, 2 נציבות אזוריות של משרד ממשלתי העוסק בהטרדה מינית ואשת תקשורת המועסקת בכלי תקשורת ציבורי. 6 מהמרואיינות בקהילה זו הן בעלות תואר ראשון, וכל השאר (11) בעלות תואר שני. טווח הגילאים של המרואיינות מקהילה זו נע בין 34-61, כשממוצע הגילאים עומד על 44.5 (ראי/ה נספח 3).

כלי המחקר: ראיון מובנה למחצה

הכלי המחקרי בו עשיתי שימוש לצורך איסוף מידע אמפירי במחקר הנוכחי היה ראיונות עומק מובנים מחצה. מטרתו של כלי זה לצור אצל החוקרת הבנה מעמיקה ביחס לעמדות, לחוויות, לרגשות ולהתנהגויות של המרואיינת כפי שהמרואיינת עצמה תופסת אותן. הבנה מעמיקה של פרקטיקות, סיפורי חיים ומשמעויותיהם כפי שעולים מסיפורי המרואיינות, מאפשרת לחוקרת לחשוף את ריבוי נקודות המבט ביחס לתופעה חברתית ולחלץ את התהליכים והמבנים החברתיים המגולמים בסיפורים אלה (Hesse-Biber & Johnson, 2015)

ראיונות עומק אישיים מובנים למחצה נערכים באמצעות שיחה בין מראיינת למרואיינת הנשענת על מספר שאלות מנחות הנכתבות מראש. במחקר הנוכחי, כל אחד מהראיונות היה בעל מבנה ודינמיקה ייחודיים לו וליחסים שיצרתי עם המרואיינת. בה בעת, לכל אחד מהראיונות הגעתי

עם קו מנחה המבוסס על מספר שאלות מנחות, אשר הופנו לכל המרואיינות החברות באותה קהילת מעשה (ראי/ה נספחים 4-6). זאת, תוך שמירת גמישות מרובה ביחס לסדר השאלות ולאופן הצגתן. כך יכולה היתה כל מרואיינת לבחור באילו נושאים להתמקד ועל מה למעט בדיבור, ואף להפנות את השיחה לסיפורי משנה שלא נשאלה עליהם באופן ישיר, אך היה בהם כדי ללמד אותי על אופי החוויה שחווה (תובל משיח, 2000).

השימוש בראיונות העומק המובנים למחצה אפשר לי לייצר אינטראקציה פתוחה וחופשית ולבסס תחושות אמון, אמפתיה, קרבה והבנה תוך מזעור יחסי הכוח ביני לבין המרואיינות (Denzin & Lincoln, 2008; Reinharz, 1992). בעת הריאיון, שמתי דגש מיוחד בדיאלוג שלי עם המרואיינות על שימוש במילים של המרואיינות עצמן כפי שמבקש המחקר הנשען על נקודת המבט הפמיניסטית. השימוש בשפת המרואיינות והגמישות בתכני הריאיון בהינתן הדינמיקה הייחודית שאפיינה כל מפגש שכזה, אפשרו לי להעמיק את הבנתי ביחס לנקודות המבט, החוויות, המשמעויות והתחושות המגוונות והמורכבות שמכונן המפגש עם תופעת ההטרדה המינית ועם המאבק למיגורה (DeVault, 1992; Johanson, 2001; Reinharz, 1999). שאלות אשר בהן התבקשו המרואיינות להביא דוגמאות למקרים בהן עסקו או עליהן קראו בהקשר לתופעת ההטרדה המינית והמאבק למיגורה, אפשרו לי לעגן את השיחה האינטימית בתופעות ובמקרים שהיו נחלת הציבור הרחב. כאלה היו למשל אירועים אשר נסקרו בתקשורת ההמונים הדיגיטלית והמודפסת, פסקי דין וייצוגים תרבותיים נוספים כגון ספרים, סרטים ותוכניות טלוויזיה, מקרים שנדונו ברשתות החברתיות או מאמרים אקדמיים. תיאורים אלה סייעו למיקום התפיסות והעמדות של המרואיינות בהקשר של שיחים רחבים ומכונני דעת קהל בציבוריות הישראלית ביחס לתופעה. בנוסף, הרי שחיבור זה בין ההתנסות האישית לסיפור החברתי, התרבותי והמשפטי של הפרויקט למיגור הטרדה מינית אפשר למרואיינות לבטא את הידע שלהן בצורת נרטיבים, אשר מתמקדים במאפיינים הייחודיים לכל פעולה תוך שהם יוצרים מסגרת המאפשרת "להציג מצבים של עמימות, מתח ודילמות האופייניים מאוד לעלילה ולפעולה של בני אדם" (שקדי, 2003, עמ' 33). אפשרות זו התגלתה במחקר הנוכחי כבעלת משמעות ייחודית שכן העמימות המושגית המאפיינת את החוק ואת המושג "הטרדה מינית" באה לידי ביטוי, בין השאר, בבחירה של המרואיינות להתייחס לפרויקט למיגור הטרדה מינית באמצעות אחד משני נרטיבים טמפורליים כפי שיפורט בפרק הממצאים.

איתור המרואיינות למחקר ועריכת הראיונות

במסגרת המחקר הנוכחי נפגשתי עם 52 מרואיינות אשר העידו על עצמן כמי שעוסקות במסגרת עבודתן ו/או פעילותן האקטיביסטית בתחום ההטרדה המינית ואשר עיסוקן זה ממקם אותן בתוך אחת או יותר משלוש קהילות המעשה: הקהילה המשפטית, קהילת האקטיביסטיות הפמיניסטיות וקהילת עובדות המדינה. מאחר שעם הכניסה לשדה למדתי כי רבות מהמרואיינות שלי משתייכות ליותר מקהילת מעשה אחת, הבחירה לאיזו קהילת מעשה לשייך מרואיינות אלה נשענה על מה שהן הגדירו כתפקיד המרכזי בגינו הן פועלות בעת הנוכחית בתחום ההטרדה המינית. כך למשל, רבות מהאקטיביסטיות הפמיניסטיות הן עורכות דין בהשכלתן ובעיסוקן אך רואיינו תוך זיקה מרכזית לעיסוקן האקטיביסטי תוך שהידע והניסיון שצברו בזירות אחרות, ביניהן הזירה המשפטית, עולה באופן בלתי נעזר על ידן לאורך הראיון. כך גם במקרה של נציגות המדינה, שגם רבות מהן עורכות דין בהשכלתן ולעיתים עסקו בעריכת דין טרם מונו לתפקידיהן הנוכחיים.

המרואיינות גויסו למחקר בשיטת "כדור השלג" (Legard et al., 2003), כאשר עם תום הראיון בקשתי מכל אחת מהן לחשוב על נשים נוספות אשר עונות על הקריטריונים של אוכלוסיית המחקר ולעיתים קרובות קבלתי מהן שמות ופרטי קשר שהובילו אותי למרואיינות הבאות בתור עמן נפגשתי. הראיונות נערכו בין החודשים ינואר 2017 ל דצמבר 2018 במרחבים שונים, לפי בחירת המרואיינות ונחותן. בפועל נפגשתי עם המרואיינות בבתיהן, בבתי קפה או במשרדיהן ולא מצאתי כי קיימים הבדלים בין אורך הראיונות, שעמדו על טווח הנע בין 45 דקות לשלוש שעות ובין מידת שיתוף הפעולה והמעורבות של המרואיינת, לבין המרחב בו בקשה להתראיין. בהתאם להתחייבות האתית שלי בפניהן, כפי שהוסברה להן מיד עם תחילת הראיון, בקשתי את הסכמתן הסופית לעשות שימוש בתכני הראיון רק בדיעבד. מטרתה של התחייבות זו להגביר את האמון בין המרואיינת למראיינת ולהשאיר את הכוח בידי המרואיינת לעשות בחירה מושכלת, לאחר קיום הראיון, האם לקחת חלק במחקר גם הלאה אם לאו (ג'וסלסון, 2014). לכן, עם תום הראיון פניתי לכל מרואיינת בשאלה האם עתה, לאחר שהיא מודעת לתכנים שעלו במהלך השיחה בינינו, תיאות לאפשר לי לעשות שימוש בראיון המוקלט לצורך עבודת המחקר. כיוון שכלל המרואיינות הביעו הסכמתן לכך, בקשתי מהן בשלב זה לחתום על טופס הסכמה מדעת המאפשר לי לעשות שימוש בהקלטת השיחה לצרכי מחקר, תוך התחייבות כי כל הפרטים המזהים ישמרו באנונימיות מלאה וכי לכל מרואיינת יוענק שם בדוי בעת פרסום הדברים (ראי/ה נספח 7). כמו כן, הזמנתי מי מהמרואיינות שחפצה בכך לקבל עותק של תמלול השיחה בינינו, לעבור עליו ולאשרו. 6 מהמרואיינות עשו כך.

בתחילת כל ריאיון הצגתי את עצמי ואת נושא המחקר. לא דברתי בשלב ההיכרות על התמסדות הפרויקט להטרדה מינית באופן ספציפי, אלא הצגתי את תחום העניין המחקרי הכללי שלי בהטרדה מינית ובטיפול בה מהזווית המקצועית של המרואיינת. בקשתי מהמרואיינות להקליט את הריאיון תוך הדגשת האנונימיות שלהן שתשמר לאורך כל המחקר והעובדה כי בסוף השיחה איתי יהיו הן הבעלים של ההקלטה ויבחרו אם לאפשר לי להשתמש בה אם לאו. לאחר מכן בקשתי מהן שיתארו באזני את עצמן ואת תפקידן בהקשר של המאבק בהטרדה מינית. בשלב זה המרואיינות עסקו בעיקר בהצגה עצמית של התפתחותן המקצועית ו/או הפמיניסטית אקטיביסטית, ותארו את החיבור שלהן לשדה המחקר. מתוך תיאור הרקע האישי והמקצועי נבטו נרטיבים שונים שיצרו המרואיינות ביחס לפרויקט למיגור הטרדה מינית, למקומן בתוכו וליחסן כלפיו. נרטיבים אלה התבססו על מיקומן המקצועי, השייכות לקהילות המעשה, מידת ההזדהות שלהן עם עמדות פמיניסטיות ולעיתים ביקורת עליה גם בקרב מי שמגדירות עצמן פמיניסטיות. לראיונות הבאתי עמי קו מנחה אשר הותאם לכל אחת מקהילות המעשה באופן ספציפי (ראי/ה נספחים 4-6). לאחר מספר ראיונות חשתי ביטחון להתנהל בריאיון גם בלי הקו המנחה והשתמשי בו בעיקר לקראת סוף הראיונות על מנת לוודא שלא הותרתי נושאים שלא טופלו. העובדה שהשיחות הוקלטו אפשרה לי גמישות בכל הנוגע ליחסי האמון שיצרתי עם המרואיינות. היעדר הצורך לרשום ולתעד הפך אותי חופשיה להתבונן במרואיינות ולהפנות אליהן קשב מלא, תוך שאני מעלה שאלות אשר נבעו מהסיפורים והתיאורים שלהן ונועדו להבהרה ולפתיחת נתיבים חדשים בסיפוריהן. בשל האופי הפתוח והדינמי של מרבית הראיונות, היה לי קל ללכת עם המרואיינות בדרך שהן בחרו להוביל אותי בה ובכך לתת מקום ליצירת נרטיבים פרשניים שלהן לנושא המחקר.

הראיונות עם נציגות הקהילה הפמיניסטית אקטיביסטית זרמו באופן הנוח ביותר עבורי. העובדה שדברנו באותה שפה והיה ברור כי שתינו מאותו 'צד' של המאבק, סייעה לשיחות לזרום היטב. לעיתים קרובות הרגשתי שמספיק שאציג שאלה או שתיים והשיחה קולחת, הסיפורים מעניינים, מרובים ומגוונים ועונים על שאלותיי בצורה עשירה ומורכבת. לעומתם, בראיונות עם המשפטניות עברתי כברת דרך. בראיונות הראשונים שערכתי עם עורכות דין מצאתי את עצמי חוזרת ומסבירה שאני אינני משפטנית, אלא סוציולוגית, ומבקשת הבהרות למושגים ומונחים שעלו תוך כדי הריאיון. כחוקרת הרגשתי שהדבר מחליש אותי ושאני נתפסת לא מספיק מקצועית. בנוסף, הרגשתי שבשונה מאוד מניסיוני המקצועי רב השנים כמראיינת אשר מייצרת בנקל קשרי אמון עם מרואייניה ומרואיינותיה, עורכות דין הן אגוז קשה לפיצוח. חשתי כי הן ממעטות לתת אמון, נזהרות בתשובותיהן ולעיתים ממש מנסות לאתר את הכוונה המסתתרת תחת השאלות או לתת

תשובות 'מאוזנות' מספיק. לאחר מספר ראיונות כאלה, הרגשתי כי השליטה שלי בז'רגון המשפטי משתפרת ובמקביל למדתי שלא לצפות ליחסים 'מתרפקים' אלא לשיחה בעלת אופי קורקטי יותר. האפשרות לעשות שימוש בתכנים שעלו בראיונות קודמים עם משפטניות, כמובן מבלי להסגיר את שמות הדוברות, סייעה לי גם היא להפוך את השיחות עם משפטניות לקולחות יותר. בנוסף הרגשתי שגם למרואיינות עצמן מתאפשר לחדד את עמדותיהן בזכות הדוגמאות שהצגתי כממצאים שעלו מהשדה.

הראיונות עצמם עסקו במשמעויות של התמסדות הפרויקט למניעת הטרדה מינית מכמה פרספקטיבות. ראשית, בקשתי לברר את האופן בו המרואיינות שלי תופסות את ההתפתחויות בזירה זו ואת המקום שלהן בתוכה. בנוסף בקשתי לשמוע מהן על האופן בו הן מקנות משמעות למושג הטרדה מינית ולחוק למניעת הטרדה מינית, על הפערים בין השניים ועל האופן שבו כל אחד מהם מתקיים בתוך הזירות בהן פעילה המרואיינת. דברנו על דילמות עמן הן מתמודדות ביחס לעשייתן, על שאיפות ותקוות לעתיד ועל הביקורת שלהן על מהלכים כאלו ואחרים של שותפים ושותפות לעשייה. הראיונות חיברו בין העשייה המקצועית של המרואיינת לבין תהליכים סוציולוגיים והיסטוריים ביחס להתפתחות החוק והתמסדותו, ולפיכך אפשרו 'מבט על' בעל היבטים פוליטיים. יחד עם זאת, לאורך השיחות עלו מצד המרואיינות היבטים אישיים וחוויות אישיות אשר אינן 'בצד המקצועי' של ההטרדה המינית, אלא הם חלק מהעובדה שכולן עברו הטרדה מינית ולעיתים אף פגיעות מיניות נוספות. במרבית המקרים, עניין זה עלה באופן אגבי למדי. כך קרה שנשמעו סיפורים על הטרדות מיניות שחוו המרואיינות בעת שירותן הצבאי, אך לא מהזווית האישית רגשית אלא כאמצעי להדגמת השינויים החברתיים בין אז להיום. אך במספר מצומצם של ראיונות נחשפתי לסיפורים אישיים שתפסו מקום גדול יותר בשיחה, והיו חלק מההתבוננות האישית-מקצועית של המרואיינת על תהליכים חברתיים ומשפטיים, תוך שהמרואיינת עצמה בחרת להדגיש את החוויות האישיות שלה מההטרדה ובעיקר מהתגובות כלפיה והטיפול בה. במקרים אלה התבקשתי על ידי המרואיינות לעצור את ההקלטה וכך עשיתי. בהתאמה, סיפורים אלה אינם חלק מהניתוח המופיע בעבודה זו. יחד עם זאת לאחר ראיונות מסוג זה תהיתי לגבי כל אותן מרואיינות שלא שתפו אותי באופן כה פתוח ומעמיק בחוויותיהן האישיות והדבר עורר בי אי נוחות, הן בנוגע לשאלה האם אני מראיינת 'טובה מספיק', כלומר, האם העובדה שחלק ניכר מהמרואיינות לא שתפו בפרטים אינטימיים על סיפורים אישיים מלמדת אותי משהו על חסך כלשהו בראיונות. בנוסף חשתי אי נוחות ביחס לשאלה האם אני מסבה כאב שאיני מודעת לו למרואיינות שלי. למרות שמחקר זה עבר תהליך של אישור ועדת האתיקה שכן כשיצאתי לדרך ראיתי בו מחקר שעוסק בנושא רגיש, הרי שהלכה למעשה העיסוק בו נעשה מהצדדים הפוליטיים-ארגוניים שלו בעת

המפגש עם המרואיינות וכך הוצג בפניהן בעת שביקשתי לראיין אותן. העמימות הכרוכה בעיסוק בהטרדה מינית כנושא פוליטי ואישי גם יחד התחדדה מאוד סביב אותם ראיונות ייחודיים בהם בחרו המרואיינות לשתף אותי בצדדים הפגיעים שלהן ושל חוויותיהן כנשים ולא רק כנשות מקצוע.

ניתוח הנתונים

בדיון על ניתוח הנתונים, ברצוני להתייחס לשתי רמות של ניתוח: השלב הראשון וארוך הטווח של תהליך הניתוח, זה שמתרחש החל מרגע הכניסה לשדה (Arksey & Knight, 1999; Charmaz, 2014) והשלב השני השיטתי וזה שיש לו לכאורה התחלה אמצע וסוף ואשר מתרחש לאחר סיום עבודת השדה. את שלב הניתוח הראשוני והבלתי פורמאלי ערכתי לכל אורך תקופת המחקר והוא כלל רשימות שרשמתי לעצמי תוך כדי הראיונות ולאחריהם; הקלטות קוליות שערכתי, מיד לאחר שיצאתי מהראיונות, נוהגת ומדברת אל עצמי ואל טייפ מנהלים ומנסה לענות לעצמי על השאלות מה למדתי מהראיון הזה, מה נשאר לי ממנו, מה הפתיע אותי וכיצד המפגש הספציפי ענה על שאלות המחקר שלי. בהקלטות אלה יש מקום לרושם ראשוני חזק, לצד התלבטויות, הארות והערות שנכנסו לתיקוני הקו המנחה ולמפגשים הבאים שערכתי, מרגישה שאני מדייקת את עצמי ואת המחקר שלי מראיון לראיון. גם בשלב תמלול הראיונות המשכתי וערכתי רישומים של נושאים שעלו והארות שהיו לי תוך כדי התמלול. התפלאתי לגלות עד כמה הפער בין החוויה עמה יצאתי מהראיון גדול ביחס לרושם שעלה מהתמלולים. נראה כי כל אחד מהערוצים הללו – חווית ההקשבה בעת הראיון וחווית ההקשבה להקלטת האודיו – פעלו אצלי באופנים שונים ולימדו אותי נדבכים שונים של ידע.

לאחר סיום שלב עבודת השדה ותמלול כלל הראיונות, ניתחתי את התמלולים באמצעות ניתוח איכותני תמטי (Thematic Analysis). ניתוח זה התבסס על תהליך יצירת קטגוריות של משמעות, והוא מאפשר ראייה רחבה, מעל ומעבר לכל המרואיינות, באמצעותה ניתן לבחון את האופנים בהן נשים שונות ממקמות את עצמן ופועלות ביחס לעולם בו הן עובדות ובתוך קהילות המעשה שלהן. כיוון שהראיונות המובנים למחצה נשענים על שלד דומה של קוים מנחים, ניתן להשוות בין הראיונות השונים ולאתר נושאים אשר חוזרים על עצמם בין הראיונות ובתוכם. נושאים (תמות) אלה אפשרו לי ללמוד על האופנים בהן הנשים עמן שוחחתי טוענות את המציאות הסובייקטיבית של חייהן ופועלן במשמעות. שיטת ניתוח זו אפשרה לי לעבור תהליך של הבניית קטגוריות ידע חדשות, ומכאן ליצור תמונה כללית, מעמיקה ומגוונת, הרחבה מהראיון הספציפי ומהנושאים הספציפיים עמם הגעתי לשדה המחקר (Coffey & Atkinson, 1996; Strauss &)

(Corbin, 1998). בהינתן שמחקר זה רואה עצמו כחלק מעולם ידע פמיניסטי, הרי שיש חשיבות מרובה לשימוש בכלי מחקר וניתוח שאפשרו לי להקשיב לידע העולה מתוך השדה ולעשות זאת מתוך מקום של כבוד והקשבה לנושאים הרלוונטיים לעולם התוכן שהביאו עמן המרואיינות למפגש בינינו (הקר, לביא-אגיא וקרומר-נבו, 2014).

כדי לענות על שאלות המחקר באמצעות חשיפת קטגוריות המשמעות המבנות את עולמן של המרואיינות, ערכתי ניתוח שיטתי ומובנה באמצעות השימוש בתוכנת MAXQDA לקידוד וניתוח איכותני של נתונים. בשלב הראשון, קראתי כל תמלול פעמיים – פעם אחת בתהליך של קריאה רציפה, ובפעם השנייה תוך שאני מבצעת קידוד ראשוני מדוקדק של כל סגמנט המופיע בכל אחד מתמלולי הראיונות. לאחר שלב הקידוד הראשוני, ניסיתי לבחון מהו הסיפור שהקודים האלה מספרים, או, במילים אחרות, איזו תמונת רחבה יותר עולה מהתבוננות על המגוון הרחב של הקודים השונים שנוצרו (Sharmaz, 2014). בניסיון לענות על שאלה זו חזרתי לטקסטים, ובצעת חיפוש וניתוח נוספים כדי לבחון חזרתיות של נושאים, קודים ותבניות לאורך ולרוחב הראיונות. בשלב הבא, ולאחר שנדמה היה לי שאני מתחילה לבסס הבנה ראשונית של המשמעויות הנחשפות בפני באמצעות תהליך הקידוד, בצעתי קידוד ממוקד ("focused coding") (Ibid), הווה אומר איתרתי מספר תמות מרכזיות, 'תמות על', באמצעות חיבור של מספר 'קודים' לכדי נושא בעל ערך, וזאת תוך התייחסות לתמות המשנה ('תת תמות') המרכיבות את התמות המרכזיות וליחסים בין התמות לבין עצמן. כך, כל אחת מהתמות שקודדו עלתה מהנתונים ועסקה בהיבט כלשהו הרלוונטי לשאלות המחקר (Strauss & Corbin, 1998). בשלב מסוים בעבודת הניתוח הגעתי לרוויה מבחינת ייצור התמות (שקדי, 2003). במילים אחרות, ניתוח של ראיונות נוספים לא שינה את תכני התמות או את המבנה שלהן אלא רק הוסיף ידע ותוכן לתמות קיימות. כך נבנה עץ תמטי קבוע, אשר משקף את התמות השונות העולות מתוך ניתוח דברי המרואיינות ואת הקשרים בין התמות הללו. תהליך זה של ניתוח היה ארוך וכלל התבוננות חוזרת ונשנית אל עומק הראיונות לצורך חידוד הממצאים, הבנתם ובחינת היחסים ביניהם. תהליך זה, גם אם בשלבים מסוימים חשתי כי הוא סייזיפי ולא תמיד מספק את התשובות שקיוויתי להן, חידד הן את שאלות המחקר והן את הבנתי את התמונה העולה מתוך הממצאים, בדומה למודל שהציג ברגל התהליך עבודה ספיראלי במקרה של מחקר איכותני (Berg, 2007). תהליך זה של התבוננות חוזרת ונשנית על הנתונים הוא שהוביל לחילוף התהליך החברתי עליו ניתן ללמוד מתוך החוויות הסובייקטיביות עליהן מדווחות המרואיינות. המעבר משלב הניתוח לשלב הפרשנות, הגם שבמצאיות אינו מלאכותי אלא מתרחש תוך כדי העבודה הניתוחית ובמקביל לשיחות שערכתי עם אחרות סביבי; קריאה ודיאלוג עם הממצאים והתיאוריה, התרחש לאחר ההבנה כי הסיפור שמספרות המרואיינות מתייחס לשני עוגנים

עיקריים: המשמעות הטמפורלית של המאבק בהטרדה מינית לצד משמעות המושג הטרדה מינית בחייהן ובחיי הפונות אליהן. בשלב זה עברתי לשלב הקידוד התיאורטי ("theoretical coding") (Sharmaz, 2014), כשאני מתמקדת בפיתוח אמפירי ותיאורטי של הטענה שעלתה מתוך הניתוח על פיה בתוך תהליך ההתמסדות של הפרויקט הפמיניסטי למניעת הטרדה מינית קיימים מגוון רחב של מאפיינים, אשר חלקם עונים על הצורך לשרת את הסדר החברתי הקיים ומפחיתים ברדיקליות העשייה הפמיניסטית, ואילו חלק אחר מהווה פריצת דרך רדיקלית, חדשנית ובעלת ערך בחייהן של נשים וביכולת לקדם שוויון וביטחון לנשים במרחב הציבורי ובמרחבים אינטימיים גם יחד. לפיכך פרקי הממצאים של עבודה זו יתמקדו בחיבור בין העשייה בקהילות המעשה והמשמעויות המיוחסות לה על ידי המרואיינות לבין תיאוריות של טמפורליות ושל פמיניזם משילותי וימשיגו את היחסים ביניהם.

אתיקה

יצאתי לדרך בהנחה כי אני מבצעת את מה שהספרות מכנה "מחקר העוסק בנושא רגיש" (Legard et al., 2003). לכן, הכנתי את עצמי לנקוט מהלכים אשר כוונו להגן על משתתפות המחקר מפני פגיעה רגשית אפשרית בהינתן הדיון בנושא זה. לפיכך כאשר פניתי למרואיינות בבקשה להתראיין הבהרתי להן היטב את טיב המחקר והתהליך המחקרי בכללותו, כולל מהלך הריאיון, והבהרתי מראש את המחויבות שלי לשמירת פרטיהן תחת אנונימיות מלאה. בעת המפגש עם המרואיינות דאגתי להגיע עמן ל-rapport באמצעות חשיפה עצמית מסוימת בשיחות שנגעו בבני משפחתי, בלימודי ובשאיפותיי לעתיד. שיחות אלה נועדו 'לשבור את הקרח' ולהקשיב לשפת הגוף של המרואיינת ולמידת נכונותה להתחיל בריאיון. כאשר חשתי כי הדבר אכן מתאים, כפי שקרה לעיתים קרובות כאשר המרואיינת עצמה החלה לדון, מיוזמתה, בנושא, בקשתי את רשותה להקליט את השיחה והדגשתי כי היא אינה מחויבת לענות על כל השאלות ושניתן לעצור את הריאיון בכל שלב. חזרתי והדגשתי בפני המרואיינות כי הריאיון יישאר אנונימי וכי כל פרסום יודא שימוש בשמות אנשים, מקומות ומוסדות חלופיים על מנת לטשטש ככל הניתן את זהות המרואיינת, וצינתי כי הראיונות המוקלטים ותמלולי הראיונות יישמרו בתיקיה אליה תהיה לי גישה בלעדית. בעת הריאיון הייתי קשובה לתחושות העולות אצל המרואיינת, כפי שבאו לידי ביטוי בשפת הגוף, טון הדיבור, מידת המעורבות וכמובן בהצהרות מילוליות שהצהירה. הייתי נכונה לא רק להגיב בצורה עניינית ואמפתית, כנדרש מחוקרת איכותנית, ודאי חוקרת איכותנית פמיניסטית, אלא גם לכך שאדרש להתייחס לקושי אפשרי מצדה של המרואיינת ובמידת הצורך לדלג על שאלות

או להציע לשנות את סדר התכנים, ואף, במידת הצורך ובמקרים של מצוקה גוברת, להפסיק את הריאיון לצורך הפסקה או על מנת לסיימו. בפועל לא נדרשתי להפסיק את הריאיון ולא הייתי עדה למצוקה נפשית או רגשית בגינו. תחת זאת, הייתי נתונה בתוך מה שחשתי שמהווה מעין 'קפסולה בזמן', מעטפת שאפשרה לי ולמרואיינות שלי ליצור בינינו שיחה מעמיקה ולמרואיינות לצאת למסע בתוך עצמן, מסע בזמן שנע בין עבר והווה, בין האישי והפוליטי, בין עמדותיהן לבין המבט החיצוני על עמדותיהן ותפיסותיהן אותו גילמתי אני, כאשר לא פעם ולא פעמיים חשתי כי הן מייחסות לי עמדות שאינן בהכרח עמדותיי. גם בראיונות בהם עלו סיפורים אישיים על הטרדה ופגיעה מינית שעברו המרואיינות וגם כאשר הדברים דוברו לעומקם וחשפו תחושת פגיעות, ההקשר המחקרי והמרחק של המרואיינות מהסיטואציה יצרו הזרה שמקמה את השיחה עדין כחלק מעמדה מקצועית, מעשית ופוליטית. זאת, מלבד במקרה אחד בו אחת המרואיינות היתה מעורבת בעת עריכת הריאיון עמי בהגשת תלונה על בכיר בארגון שהטריד אותה ונשים נוספות לאורך שנים. במקרה זה השיחה אכן חשפה מצוקה ופגיעות אך עמדה זו לא הובילה את המרואיינות לעצור את הריאיון אלא להפך – לאחר סיום הריאיון ה'רשמי', בקשה ממני לסגור את ההקלטה ואז ספרה לי בפירוט על המקרה האמור, מיוזמתה ותוך שהיא מסבירה ומפרטת את החיבור בין התכנים שהעלתה מוקדם יותר לבין התגובות להן היא זוכה מאז הגשת התלונה ולשבר עמו היא מתמודדת בעקבותיה. מאחר שראיון זה, שערך מספר שעות, הסתיים לבסוף בשל פגישה נוספת שהייתה למרואיינות, התקשרתי אליה למחרת היום לשאול לשלומה ולאחר שתמללתי את הריאיון המוקלט עמה שלחתי לה את התמלול לבקשתה. תגובותיה בשתי הפעמים המחישו לי כי למרות הקושי היא נמצאת במקום של התמודדות ויש רבים הדואגים לה ומלווים אותה בהליך, מה שאפשר לי לחוש רגועה יותר ביחס למחירים האפשריים של שיחתנו. ראיון זה הלך עמי לאורך זמן וגרם לי לשאול את עצמי שאלות נוקבות על הקשר בין האישי והפוליטי ועל המקום של המרואיינות להיות בשני המרחבים במקביל בעת הריאיון.

בסוף כל ריאיון בקשתי מהמרואיינות לחתום על טופס הסכמה מדעת (ראייה נספח 7), על מנת לאפשר להן בחירה לסגת מהמחקר גם לאחר הריאיון, מתוך מודעות מלאה לתכנים שעלו בו. בנוסף הצעתי להן את האפשרות לקבל לידיהן את התמלול ולאשרו. אחדות מהמרואיינות (6) אכן בקשו לקבל את התמלול של הריאיון לצורך אישור התכנים. מספר מרואיינות נוספות (3) בקשו לקבל לידיהן את התמלול לצורך תיעוד השיחה בינינו אשר לדבריהן עשוי לסייע להן בהמשך תהליך עבודתן או מתוך עניין ורצון לחזור אל הדברים בהמשך.

אורלי בנימין טוענת כי "אתיקה פמיניסטית מחייבת את החוקרת להפוך את המרואיינות למורה שלה, ולהיות מחויבת כלפיה" (2014, עמ' 143). במחקר זה ניסיתי לאמץ גישה זו באמצעות

הקשבה לדברי המרואיינות גם כאשר הללו היו קשים לשמיעה, בין אם בשל היותם סיפורי פגיעה, ובין אם משום שהביאו לידי ביטוי עמדות שונות משלי בסוגייה כלפיה אני רואה עצמי מחויבת ובעלת עמדה פוליטית ברורה. אך חשיבות הלמידה מתוך דברי המרואיינת אינה מתחילה ונגמרת בעת הריאיון עצמו. כפי שטוענת בנימין, הרי שמחקר פמיניסטי מחויב אתית למרואיינותו גם לאחר שהמפגש עמן מסתיים, ועליו לנסות לחבר בין הממצאים התיאורטיים והאמפיריים לבין השינוי החברתי הנדרש בחיי המרואיינות ובחיייהן של נשים בכלל. על מנת ליישם אתגר משמעותי זה, אני מציעה בדיון המסכם של המחקר הנוכחי מסקנות יישומיות שאני מקווה שיוכלו לשפר את חייהן של נשים ונערות בישראל ויהוו ולו צעד קטן נוסף בדרך לשוויון.

מבט רפלקטיבי על התהליך המחקרי – יחסי זמן מרחב

הדיון באלמנט הזמן כשהוא מופיעה בהקשר של הטרדה מינית לרוב יתייחס לפער הזמנים הקיים בין מועד ביצוע העבירה לבין מועד הגשת התלונה / מתן העדות / חשיפת הפגיעה. דיון ציבורי, משפטי ופמיניסטי ער מתקיים בשאלת הרלוונטיות של עדות מאוחרת ובמוסריותה. תהליכים נפשיים וחברתיים העומדים בבסיס הקושי להכרה בפגיעה וליכולת לתת לה שם ולחשוף אותה חוזרים ועולים ביחס לחשיפת פרשות שונות 'מן העבר'.

הפער הזה, אותו מקום של הכחשה או השכחה, היה הפוך מכל מה שחוויתי בעת עריכת המחקר הנוכחי. תוך כדי עבודת השדה, איתור המרואיינות, קביעת המפגש, עריכתו ותמלולו; הזירה הציבורית בערה. שדה המחקר לא הפסיק להפתיע, והתרחשויות לא פסקו מלקרות. לאורך תקופת עבודת השדה נחשפו לציבור הרחב מקרים רבים של פגיעות מיניות ובכללן הטרדה מינית שבוצעו על ידי פוליטיקאים, רבנים, שחקנים, יוצרים ואנשי צבא בישראל²². גם הזירה הבינלאומית תססה, מה שהוביל לתנועת MeToo החל מאוקטובר 2017, עת הייתי בשיאה של עבודת השדה. הזירה התוססת הובילה יצרה תסיסה בקהילה הפמיניסטית. עבודה של שנים זכתה פתאום להד והכרה. במקביל וכנהוג בקבוצה אשר מושתתת על אידאולוגיה של מחשבה ביקורתית, דיונים

²² אזכיר בקצרה מספר אירועים מרכזיים ביניהם כתב האישום נגד השחקן משה איבגי בגין מעשים מגונים והטרדות מיניות שהוגש בשנת 2018; בתחילת 2017 סגן אלוף לירן חגיבי הורשע במסגרת עסקת טיעון בהתנהגות שאינה הולמת עקב מקרים רבים של הטרדה מינית שבצע בראש לשכתו לשעבר, מאי פאטל; בדצמבר 2018 הובאה עדות חדשה על הטרדה מינית ומעשים מגונים שעשה הרב מוטי אלון בצעיר, לאחר שכבר הורשע בביצוע מעשים מגונים בכוח בשנת 2013; פרשת התלונה כנגד ניצב רוני ריטמן, לשעבר מפקד להב 433 במשטרה, מגיע במהלך 2017 לבג"צ הקורא למפכ"ל המשטרה דאז. רוני אלשייך, לבחון מחדש את החלטתו שלא לנקוט צעדים משמעותיים נגד ריטמן. בתגובה המפכ"ל נוזף בריטמן תוך העברת מסר ברור לפיו הנזיפה היא פונקציה של החלטת בג"צ והוא אינו מזדהה עמה. אלה ועוד רבים שהתרחשו לאורך העשור השני של שנת 2000 היו במוקד הדיון המשפטי, הציבורי, התקשורתי והפמיניסטי בעת כתיבת הצעת המחקר וביצוע עבודת השדה.

פמיניסטיים על מהות ואופי המאבק, שכללו עמדות ועמדות שכנגד, התרחשו גם הם²³. מכלול ההתרחשויות הללו היוו חלק בלתי נפרד מהדיונים שערכתי עם המרואיינות בעת המפגשים עמן ובניתוח שערכתי על העת, עם כל פיסת מידע חדשה. אך ביני לביני הרגשתי כמי שתמיד רודפת אחרי השדה ולא מספיקה. שאלתי את עצמי איך מתארים זירה בשינוי מבלי לרדד את המציאות, מבלי לתאר שינויים שלא דווקא התרחשו ברובד העמוק ומבלי לפסוח על שני הסעיפים ולהחליט כי שינוי עומק לא באמת מתרחש. מצאתי את עצמי בעמדה פסיבית, כמי שוויתרה על היכולת להבין, לצפות ולעקוב אחר השינויים, כפי שבא לידי ביטוי בתחושה עמוקה של רוויה שחשתי פתאום. כך קרה כאשר חברותי המליצו לי על פרק בסדרת טלוויזיה ש"מדבר בדיוק על זה" או על כתבה ש"חשוב שאקרא" בעיתון, הרגשתי שאין לי יכולת לעשות זאת. הקושי להיות מוכוונת כל העת על השדה ולדאוג שלא לשמוט אף פיסת אינפורמציה היה טכני אבל גם נפשי. היכולת לשוב ולעסוק בפניה של הטרדה ואלימות מינית לפרטי פרטים נלקחה ממני. בשלבים מסוימים התקשיתי לקרוא מאמרים תיאורטיים ולרדוף אחרי הזירה התיאורטית אמפירית שגם היא לא עצרה מלכת, מנסה להשיג את זו שהמציאות החברתית שבה ומייצרת. בשלבים אחרים ויתרתי על קריאת כתבות או צפיה בתוכניות שעסקו בנושא וביקשתי "תקצירים". הרצון להספיק הכל והצורך לא להספיק יותר דבר היו חלק בלתי נפרד ממני לאורך שנות המחקר.

היחסים שלי עם מסגרת הזמן והמציאות המשתנה בשדה המחקר לא נותרו רק בזירה ה'מדעית'. מתוך היכרותי עם עצמי ציפיתי כי ככל שיעבור הזמן ויתקרב מועד הגשת הדוקטורט כך אעבוד בצורה ממוקדת ויעילה יותר ואדאג לעמוד בזמנים כפי שעשיתי תמיד. בד בבד מצאתי את עצמי מואסת בחומרים. בכל פעם בקשתי היבט תיאורטי אחר לחבור אליו. רציתי להחליף את סקירת הספרות שפתאום נראתה לא רלוונטית. לאורך תקופה ארוכה הייתי נכונה ולהוטה למחוק דברים שכבר נעשו ו'להתחיל מחדש'. יותר מלתקן רציתי למחוק. לעשות הכל שוב – אבל אחרת. רק בשלבים מאוחרים של ניתוח ופרשנות הממצאים, עלתה ההקבלה בין התהליכים שעברתי כחלק מהעבודה המחקרית לאלה שאותם תיארו המרואיינות שלי ביחסן לפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית. היבטים של זמן וזמניות במאבק למניעת הטרדה מינית בישראל אשר עלו בראיונות ופורטו בפרקים הבאים, חשפו את העיסוק המרובה של המרואיינות שלי ביחסים בין עבר הווה ועתיד, את הצורך שלהן להתמקם מול ציר הזמן, לעמוד מולו ולעומתו. חלקן בטאו את הקושי שלי לרדוף אחרי השינויים בשדה כשתיארו בקולן את יחסן לפמיניסטיות

²³ דוגמה מעניינת לוויכוח פמיניסטי ער ביחס ל METOO ניתן למצוא בטור הדעה שכתבו יעל השילוני-דולב ודפנה הקר בעיתון "הארץ" ובתגובה לטור זה שכתבו אותי בת-אל, ריבי גיליס, תמר הגר ועדי מורנו ופורסמה באתר "העוקץ". לטור של השילוני-דולב והקר ראי/ה: <https://www.haaretz.co.il/opinions/premium-1.4727948> ולטור התגובה ראי/ה: <https://www.haokets.org/2017/12/18/%D7%9C%D7%90-%D7%91%D7%93%D7%99%D7%95%D7%A7-%D7%9E%D7%92%D7%A8%D7%A9-%D7%9E%D7%A9%D7%97%D7%A7%D7%99%D7%9D> נדלו לאחרונה ב 6.8.21

הצעירות, הנערצות אך הבלתי מושגות בעליל, אלא שניתן רק לתהות לאן הן הולכות מכאן. אחרות תארו את מורכבות היחסים בינן לבין הדור הקודם, דור הנפילות של הפרויקט למיגור הטרדה מינית בישראל. התחושה כי מדובר בנשים שעשו מהפכה ושלוכלנו חוב כלפיהן לצד התחושה כי כיום הן כבר לא רלוונטיות ונותרו בצד המאבק, מבלי להבין לאן הוא הולך ומבלי יכולת לעשות דבר כדי לעצור אותו כפי שהוא בעת הנוכחית – הזכירה לי את עצמי, מבקשת למחוק את שכתבתי, ליצור מחדש את העבודה והמחקר, לוותר על מה שהיה לטובת מה שיבוא, ואולי להדרש ולהתחיל את המסע שוב ושוב, עד אין קץ.

כתיבה פמיניסטית ענפה מתבוננת על היחסים בין חוקרת ומושאי מחקרה מתוך הבנה כי לממד האינטר-סובייקטיבי שביחסים אלה השפעה מהותית על תוצרי המחקר (הרצוג, 2014). התפיסה האיכותנית לפיה החוקרת אינה במעמד של צופה אובייקטיבי וניטרלי אלא חלק בלתי נפרד מהמחקר עד כדי היותה כלי מחקר בעצמה (גיוסלסון, 2015) והאתיקה הפמיניסטית הדורשת התבוננות רפלקסיבית על תהליך המחקר על מנת לבחון את עמדות המוצא של החוקרת ואת יחסי הכוח בינה לבין משתתפות המחקר לצורך הנכחתם ועיבודם בתהליך יצירת הידע המחקרי (יסעור-בורוכוביץ, 2011 ; Harding, 2007), הובילה אותי לחשוף בפרק הנוכחי התמקמות ותהליכים אישיים אשר היו ועודם בעלי משמעות לתוצרי מחקר זה ולפיכך, להבנתי, דרושים לקוראת/לצורך הקשבה רדיקלית (גיליגן, 2016) לקרוא בין השורות ולצורך היכולת לבקר אותי ואת עבודתי כנדרש מתהליך מדעי של יצור והפקת ידע. אין ספק כי הפרקים הבאים, פרקי הממצאים והדיון, אליהם אני פונה כעת, מושתתים על ידע ותובנות שהן פונקציה של משא ומתן מורכב ומתמשך בין התהליכים שעברו עלי בעת עריכת המחקר, לבין מיקומי כחוקרת, השתנות הזירה הנחקרת בעת עריכת המחקר וכמובן על מגוון המיקומים של המרואיינות.

פרקי הממצאים

הקדמה

הפרספקטיבה של הפמיניזם המשילותי מאפשרת לראות את הסיפור הפוליטי של המאבק למיגור הטרדה מינית בישראל כסיפור על התמסדות. פרויקט זה החל כפרויקט פמיניסטי למען נשים והפך להיות חלק בלתי נפרד ממדיניות ממשלתית שמרנית ונאו ליברלית. באמצעות פרקי הממצאים שיובאו להלן, מבקשת עבודה זו להרחיב את הפרספקטיבה של הפמיניזם המשילותי ולבחון את התמסדות הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית בישראל באמצעות שלוש פרספקטיבות תיאורטיות נוספות: הפרספקטיבה הטמפורלית, הפרספקטיבה המרחבית ופרספקטיבת הסדר השיחי.

החלק הראשון והשני בפרק הממצאים בוחנים את הקטגוריה הטרדה מינית באמצעות ניתוח קהילות המעשה המתחרות על הגדרת הקטגוריה, תוך שימוש בפרספקטיבה הטמפורלית-מרחבית של מאסי (Massey, 2001). נקודת המוצא של דיוני היא התבוננות על הטרדה מינית כתופעה חברתית אשר עברה שינויים רבים ועדין ממשיכה להשתנות כפונקציה של קהילות המעשה המעורבות ביישומה, השיחים הדומיננטיים והמרחבים הפוליטיים, החברתיים והטכנולוגיים אשר משתנים אף הם ללא הרף ובכך תורמים לעמימות הקטגוריה הטרדה מינית. את העמימות הזו אני מכנה 'אי-שפה', שכן 'הטרדה מינית' מתגלה כקטגוריה נזילה מאד, עמומה וחמקנית שניתנת להרחבה ואשר מכילה טווח רחב של משמעויות שיחניות, כפי שבא לידי ביטוי בפרקים אלה בשני הנרטיבים הטמפורליים השונים החוצים את קהילות המעשה. נרטיבים אלה מבטאים עמדות אידאולוגיות, מטרות ופרקטיקות מובחנות ואף מנוגדות בכל הקשור לתפיסת המאבק בהטרדה מינית ולאופנים בהן בוחרות המרואיינות להתמקם ביחס אליו.

לכן אעמוד בשני חלקיו הראשונים של פרק הממצאים על הקשר בין קהילות המעשה לטמפורליות, ואראה כיצד בעת הנוכחית מתקיימים שני נרטיבים טמפורליים מתחרים: הנרטיב הלינארי ונרטיב המטוטלת. הפרק הראשון יוקדש לסקירת הנרטיב הלינארי, והפרק השני יתמקד בנרטיב המטוטלת. בשני הפרקים אעמוד על טיבם ומשמעותם של כל אחד מהנרטיבים הטמפורליים שצוינו לעיל, ואבחן אילו כלים הם נותנים לבעלות התפקידים לצורך התבוננות על המאבק ולצורך התמקמותן ביחס אליו.

בחלקו השלישי של הפרק אני בוחנת את תוצריה בפועל של העמימות המושגית המיוחסת לשיחים על אודות תופעת הטרדה המינית והחוק למניעתה. פרק זה דן במשמעויותיה של העמימות

המושגית במייצרת מרחב של היעדר שפה הן עבור נשות המקצוע והן עבור הנפגעות. בנוסף הפרק דן בהשלכות העמימות המושגית על היחסים שבין המרואיינות לבין הנשים הפונות לעזרתן, ובמרחב אפשרויות הפעולה שפותחת עמימות זו עבור נשים נפגעות אלימות מינית ומגדרית.

ציר הזמן הלינארי של המאבק למניעת הטרדה מינית בישראל

הקדמה

החיבור זמן-מרחב בעבודתה של התיאורטיקנית דורין מאסי (Massey, 2001), מאורגן סביב יחסי הגומלין המרחביים בין פרמטרים מבניים, צפויים וסדורים, לבין פרמטרים אנושיים ויחסותיים המתקיימים בין הסובייקטים אשר ממלאים פונקציות שונות ומשתנות בתוך מרחב זה. לטענתה, ניתוח של יחסי גומלין אלו של ההיבט המרחבי-חברתי, מאפשר לבחון נרטיבים טמפורליים ואת הדינמיקה ביניהם.

הפרק הנוכחי בוחן את יחסי הגומלין זמן-מרחב באמצעות החיבור בין התפיסות הנרטיביות של המרואיינות את התפתחות הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית מאז ועד היום ומתוך מבט צופה פני עתיד, לבין המרחב כפי שהוא מגולם בקהילות המעשה המוציאות לפועל פרויקט זה. הבחירה לבחון את ההיבט המרחבי חברתי באמצעות שלוש קהילות המעשה – הקהילה הפמיניסטית אקטיביסטית, קהילת המשפטניות וקהילת עובדות המדינה – נובעת ממרכזיותן של כל אחת מקהילות אלה בהבניית המשמעויות הפוליטיות, הטיפוליות, החברתיות והמשפטיות של המושג הטרדה מינית והפרויקט למיגורה, מתוך מיקומן כקבוצות מקצועיות חוצות ארגונים וסקטורים (Koliba, 2008). כל אחת מקבוצות אלה מהווה קהילת מעשה שכן, בהתאם לקריטריונים שהציע וונגר (Wenger, 1998, p. 130-131), כל אחת מהן מקיימת בתוכה קשרים מקצועיים מתמשכים, דרכים מוסכמות לעסוק בעשיה המשותפת, זרימה של מידע ורעיונות בתוך הקהילות באמצעות במות שונות ביניהן כנסים, עמודי פייסבוק, כתבי עת ועוד; היכרות עם שחקניות מרכזיות יותר ופחות בשדה והבנה משותפת של תרומתן הסגולית של כל אחת מהן כפרט וכבעלת תפקיד או עמדה ציבורית; יכולת להעריך את מידת ההתאמה, היעילות והרלוונטיות של פעולות ותוצרים בשדה, שפה, ז'רגון, פרקטיקות, עזרים ודימויים ספציפיים ושיח משותף, המשקף נקודת מבט מסוימת על העולם גם כאשר הוא מתקיים סביב נושאים שנמצאים בקונפליקט בתוך קהילת המעשה. מתוך כך, בקהילות אלה מתקיים משא ומתן על משמעויות המונח הטרדה מינית והחוק למניעתה (Wesley & Buysse, 2001), והדיון בהן יאפשר למחקר הנוכחי לבחון את שאלת משמעויותיו של תהליך ההתמסדות של הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית ולדון בטיעוניהן של האלי ועמיתותיה ביחס למשמעות המרדדת והמרחיקה שיש לתהליך זה ביחס לערכים המקוריים עליהם הושתת (Halley et al., 2018).

את המודל הטמפורלי שבעזרתו מפרשות משתתפות המחקר את התמסדות המאבק בהטרדה מינית, אני בוחנת בפרק זה באמצעות טענתה של אליזבת גרוס על פיה האופן בו אנו תופסים ומבינים את הקשר בין הווה לעבר, משפיע ישירות על כל תפיסה שיש לנו ביחס לעתיד ולאפשרויות הגלומות בו (Grosz, 2000). גרוס מציעה להימנע מבחינת ההווה באמצעות העבר על מנת שלא לפגום ביכולת לבנות חזון פמיניסטי חדש ביחס לעתיד. בהשראתה של גרוס, הפרק הנוכחי בוחן את האופן שבו מתבוננות המרואיינות שבחרו לתאר את המאבק כמושתת על נרטיב טמפורלי לינארי, על האופן שבו הן תופסות ומבנות את היחסים בין העבר, ההווה ועתיד המאבק.

ניתוח נרטיב טמפורלי זה ומשמעויותיו, אפשרה לי לבחון את משמעות ההתמסדות של הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית. במילים אחרות, פרק הממצאים הנוכחי שואל כיצד המרואיינות האוחזות בנרטיב הלינארי מבינות את התפתחות המשילות בתחום מניעת ההטרדה המינית, וכיצד הן תופסות את מקומן בתהליך, כחלק מהתפתחות משילות זו. שאלות אלה באות על רקע הביקורת שהשמיעו תיאורטיקניות פמיניסטיות ביחס לפמיניזם המשילותי. ביקורת זו עוסקת במחירים של התמסדות פרויקטים פמיניסטיים ושימוש בכוחה של המדינה לטובת ניהולם.

תיאורטיקניות אלה מביעות חשש מהתרחקות מהמטרה הפמיניסטית המקורית שהוגדרה על ידי פמיניסטיות של שנות השישים והשבעים כשחרור נשים מכבלי הפטריארכיה. תהליך ההתמסדות, לטענתן, הוביל בהכרח לצבירת כוח שלטוני מחד ולוויתור על עמדות רדיקליות הקוראות לחופש ושחרור מאידך. מהוגנות ממסדית והליכה בין הטיפות מחליפים לכן רעיונות של שינוי חברתי לטובת נשים בכלל ונשים מקהילות מוחלשות בפרט (האלי, 2018; סודאי, 2018).

כמסע בזמן, הניתוח הבא יציע קריאה של סיפור המאבק בהטרדה מינית כפי שסופרו במחקר זה על ידי המרואיינות הרואות בו סיפור של התקדמות לינארית, אשר פוגש במידה רבה של התאמה את סיפור הגלים הפמיניסטי. על פי תפיסה זו, הסיפור הפמיניסטי בכלל והסיפור של המאבק בהטרדה מינית בפרט הוא סיפור של קדמה והתקדמות בלתי פוסקים, כאשר אל העבר נוטות להתייחס בספקנות ואילו אל ההווה כאל עדות לחשיבות המאבק ולהצלחה, גם אם לא מלאה ושלמה, של רעיונות ומהלכים פמיניסטיים. אתחיל איפה מההתבוננות על הפמיניזם כעל סיפור טמפורלי, ובהמשך אציג את הנרטיב הלינארי להתייחסות להתמסדות הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית כפי שחזר ועלה בקרב המרואיינות. מתוך שלוש קהילות המעשה שלקחו חלק במחקר הנוכחי, כלל המרואיינות נציגות קהילת המעשה הפמיניסטית-אקטיביסטית השתמשו בנרטיב הלינארי לתיאור הפרויקט למיגור הטרדה מינית. בנוסף, גם מרואיינות משתי קהילות המעשה האחרות – קהילת המשפטניות וקהילת עובדות המדינה – אחזו בנרטיב זה. לפיכך, הנרטיב הלינארי

חוצה את כלל קהילות המעשה. מרואיינות מקהילות המשפטיות ועובדות הציבור שלא אחזו בנרטיב הלינארי בטאו נרטיב חלופי – נרטיב המטוטלת, בו יעסוק בהרחבה הפרק הבא.

לאחר סקירת הטמפורליות הלינארית ומשמעויותיה פונה פרק זה לתיאור ההתמקמות של

המרואיינות עצמן על ציר זמן זה של המאבק, כשהתמקמות זו מובאת מתוך התייחסות לדור האימהות של מאבק זה לצד התייחסותן ויחסיהן עם הדור הצעיר, 'דור הבנות', ממשיכות הדרך. לקראת סיום, מתבררת שאלת המשמעויות של תפיסות טמפורליות אלה ביחס לפרקטיקות של עשייתן בתחום המאבק בעת הנוכחית. בדיון המסכם את הפרק אבחן את שאלת ההתמסדות של הפרויקט הפמיניסטי ומשמעויותיו לאור הביקורת של תיאורית הפמיניזם המשילותי ומתוך התבוננות על הסובייקטית הפוליטית הפמיניסטית בתוך מכלול היחסים הבין דוריים בקרב השותפות למאבק.

ראשית דבר: פמיניזם כסיפור טמפורלי לינארי

לאורך השנים נוצרה ונשתמרה מטאפורה של "גלים פמיניסטיים". מטאפורה זו משמשת לתיאור התפתחות כרונולוגית של התנועה והרעיונות הפמיניסטיים. על פי מטאפורה זו, מדובר בהתפתחות הנעה לאורך ציר הזמן ההיסטורי כסדרה עולה של "גלים" או "שלבים" (Sandoval, 2000, p. 47). ההתייחסות אל התנועה הפמיניסטית כמורכבת מ'גלים' או 'שלבים' עוקבים, זכתה לביקורת רבה. בין השאר נטען כי רעיון זה מרמז על כך שרק סוג אחד של פמיניזם אפשרי בכל פעם, ושתיאוריות ופרקטיקות שנוצרו בעבר מתיישנות בהכרח עם חלוף הזמן. לכן, טענו המבקרות, תפיסה זו מולידה גישה סגורה ומקובעת ביחס לעבר, ומונעת מאיתנו לתפוס את מגוון האפשרויות שהותיר אחריו הפמיניזם בתקופות קודמות. יתר על כן, המודל ההגמוני של ה'גלים' הפמיניסטיים מתייחס לתהליכים שמקורם בפמיניזם המערבי-אירופאי והצפון אמריקאי, ומשתמע מכך שפמיניזם בכל מקום עבר, או יעבור בסופו של דבר, את אותם התהליכים, התזוזות והדפוסים. באופן זה, מנציח רעיון ה'גלים' את העמדה לפיה יש פמיניזמים "מתקדמים" יותר מאחרים (Browne, 2014). למרות ביקורת זו, הרי שגם המבקרות נוטות לא פעם לעשות שימוש בהיסטוריוגרפיה הלינארית ביחס להתפתחות התנועה הפמיניסטית והישגיה, תוך כדי שהן קוראות תיגר על עמדות מעין אלה (ראי/ה לדוגמה (Jaggar, 1983; Kristeva, 1986). ביטוי לעוצמת תפיסת ה"גלים" הפמיניסטית חזרה ועלתה בתיאוריהן של המרואיינות ביחס למאבק למניעת הטרדה מינית:

...[לדעתי] התחיל הגל הרביעי של הפמיניזם והוא התחיל בישראל.. ממש אבחנתי סממנים

של גל רביעי בפמיניזם שהוא שונה מהגל השלישי והוא מרוכז בחוויה אישית של פגיעה,

בפגיעה מינית, בהסרת מחסום הבושה, בפמיניזם שמדבר רשתות חברתיות... מאז שסימנתי את הדברים האלה אנחנו רואים את אותם דברים קורים בעוד מדינות ושוב, אני עוקבת וזה מתבטא באותם... נשים מדברות על חוויה אישית ככלי פוליטי ברשתות החברתיות כדרך להילחם במה שהן תופסות כדיכוי הגדול ביותר והוא אלימות מינית כנגדן, וזה קרה בצרפת, וזה קרה ברוסיה.... [וזה שונה] כי אנחנו מתעסקות פחות בשוויון ויותר בעקירה של אלימות מינית מהשורש, וסוף סוף אנחנו רואות נשים מהשורה מאבחנות נשים מהשורה במה גורם להן ומה בבסיסן, והן מגדירות אחרת משנות השמונים שאז היה לנו באמת פמיניזם מאוד מאוד לבן, מאוד מאוד 'נקי', מאוד מאוד א..גם התופעות המכוערות כאילו הרחקנו אותן מאתנו. הלכנו ובנינו מרכזים לנשים מוכות ושמונו את הנשים המוכות שם. היום אנחנו לא מנסות לעשות את זה, היום מה שקורה זה שאנחנו שמות את הנשים המוכות באינטרנט. אנחנו משתמשות בתקשורת המונים ככלי להגנה. היום אנחנו לא רואות נשים הולכות למעון לנשים מוכות ומתחבאות שם, היום אנחנו רואות נשים מוכות עושות סלפי ואומרות הוא הכה אותי, אני פונה לכולכן שתראו אני עושה שיימינג (קרין, 35, אקטיביסטית פמיניסטית, פעילה בעמותה).

הרגע הנוכחי עולה כאן כרגע של מפנה, או מדויק יותר לומר – כתקופה, כטווח זמן על ציר ההתפתחות הפמיניסטית, בו מתרחש שינוי איכותי בצורה של גל רביעי, כפי שמאפיין שיחים דומיננטיים בפמיניזם (Sandoval, 2000). הדוברת, קרין, בוחרת במילה 'גלי' כשהיא מאפיינת את העת הנוכחית, מילה בעלת קונוטציות של רגע שיא (Browne, 2014). ואמנם, מדבריה ניתן להבין כי השלב הנוכחי אכן מובחן איכותית ביחס לתקופות פמיניסטיות 'קודמות' – הוא לא לבן ו'נקי', כמו פעם, הוא לא כרוך בבושה כפי שחוו נשים קורבנות אלימות בעבר, והוא אינו מבקש פתרונות אשר פוגעים גם בקורבן (האישה המוכה) אלא בפוגע (הגבר המכה) – האשמה, הבושה והענישה כולן מנת חלקו.

השוואה זו אותה מעמידה קרין בין 'הפמיניזם של פעם' ליפמיניזם של היום, מייצרת מדרג פנימי בתוך התנועה הפמיניסטית בין הפמיניזם והפמיניסטיות של אז לבין אלה שפועלות כעת, כאשר בנקל ניתן להבין מתוך דבריה כי קרין רואה בגל הנוכחי נקודת שיפור ואף שיא, כזו שמתעלה על קודמותיה ועוקפת אותן. כפי שהיא מתארת 'אנחנו מתעסקות פחות בשוויון ויותר בעקירה של אלימות מינית מהשורש', כלומר 'אנחנו', קהילת המעשה המורכבת מהפעילות הפמיניסטיות בעת הנוכחית, עוסקות בשורש הבעיה, בליבתה, לא פוחדות ללכלך את הידיים ולעשות את העבודה השחורה – עקירת האלימות המינית מהשורש, ופחות עסוקות בעקרונות

נעלים שניתן לברר אותם במגדל השן האקדמי אך אינם עושים את הפעולה ה'אמתית' לשינוי ודאגה לנשים נפגעות אלימות מינית.

התבוננות זו על העצמי ועל ה'אנחנו' הפמיניסטי כנמצאות ברגע מכוון במהפכה, רגע אשר מתעלה על קודמיו ומטייב עמדות ביחס אליהם, היא עמדה מוכרת בספרות הן ביחס לפעילות פמיניסטיות והן ביחס לתאורטיקניות המתארות את התפתחות התנועה ואת הרגע הנוכחי (Browne, 2014). עמדה זו מתבטאת היטב בדבריה של קרין שחוזרת על המילים 'היום אנחנו מספר פעמים בקטע קצר זה, ומדגישה הן את היתרונות של הרגע הנוכחי ביחס לגלים קודמים, והן את הטכנולוגיה ככלי לשימושן של נשים כיחידות וכתנועה, באופן שמבטא פעולה אקטיבית שאינה משאירה מקום לספק:

'היום אנחנו לא מנסות לעשות את זה,

היום מה שקורה זה שאנחנו שמות את הנשים המוכות באינטרנט.

אנחנו משתמשות בתקשורת המונים ככלי להגנה.

היום אנחנו לא רואות נשים הולכות למעון לנשים מוכות ומתחבאות שם,

היום אנחנו רואות נשים מוכות עושות סלפי ואומרות הוא הכה אותי,

אני פונה לכולכן שתראו

אני עושה שיימינג'.

ניתן לראות בדבריה של קרין לא רק עדות לחשיבות הגל הרביעי של המהפכה הפמיניסטית, אלא לשמוע דרכם את הביקורת על דברים שהתרחשו בעבר, כאשר הפעילות 'של היום' שבות וממקמות את עצמן כנשים אסרטיביות, בעלות סוכנות עצמאית וחזקה, אשר מנתבות את עשייתן ללא מורה וללא משוא פנים ומייצרות מציאות חדשה בתוך חוקי המשחק הקיימים ותוך שימוש במגוון האפשרויות הטכנולוגיות הקיימות, ולא רק בהן.

בדומה, גם גלי, פעילה פמיניסטית אף היא, רואה בעת הנוכחית תקופה של התקדמות החזון

הפמיניסטי כחלק ממגמה חיובית לכיוון של שוויון בחברה הישראלית:

אני חושבת שאפשר להקביל את מה שקורה לדברים במהפכה הפמיניסטית בהקשר של

מניעת אלימות מינית למה שקורה לקהילה הלהט"בית ולמה שקורה לקהילה המזרחית.

שתי הקהילות האלה אלה אוכלוסיות מדוכאות ומוחלשות במדינת ישראל שבשנים

האחרונות השיח שלהן השתנה. השיח השתנה והפך להיות יותר מיינסטרימי. יש דיבור

יותר ברור על כל הדברים בחוץ. חטיפת ילדי תימן והבלקן זה משהו שאת ואני לפני 30 שנה

לא היינו נחשפות אליו בחיים והוא בכלל לא היה קשור אלינו וזה היה הזוי. והיום לא רק

שאנחנו יודעות על מה מדובר אלא אנחנו מזדהות, תומכות, עושות שיירים, שיתופים,

ותופסות את זה גם כחלק מהמאבק שלנו בעוולות שמדינת ישראל עושה לנו ולאחרים. אז אני לא חושבת שזה רק הנושא הזה של אלימות מינית, אני חושבת שיש נושאים שחלה בהם התקדמות. אני מניחה שיש גם נושאים שחלה בהם נסיגה. חלה נסיגה בעייני במצבם של הערבים בארץ, או יש לדעתי קיבעון במצב של האתיופים בארץ, זה אוכלוסיות עוד יותר מוחלשות שוואלה לא רואים שמהו מתקדם לגביהן. אבל אני כן מסתכלת על האוכלוסייה הלהט"בית ואני כן מסתכלת על המאבק המזרחי ועל המאבק הפמיניסטי המזרחי וזה נראה לי די מקביל (גלי, 42, אקטיביסטית פמיניסטית, פעילה בעמותה).

תהליך התפתחות חיובי מוצג כמקביל לשיפור מעמדן של נשים בכלל והיחס החברתי לאלימות מינית בפרט. גלי מבליטה בדבריה את ההתקדמות ביחס כלפי המאבק המזרחי והמאבק הלהט"בי. לתפיסתה, יש התקדמות, וההתקדמות הזו מאפיינת את החברה הישראלית בכללותה ביחס שלה כלפי חלק מהמאבקים החברתיים של מי שהיא רואה בהן אוכלוסיות מוחלשות – נשים, להט"ב, מזרחים. במקביל גלי מסמנת את הנתיב ההופכי – נסיגה והיחלשות במעמדן של ערביי ישראל וקיבעון במעמדן של יוצאי אתיופיה. אל מול הנסיגה במאבקים אלו, טענת ההתקדמות מקבלת משנה תוקף ולו רק בשל תחושתה כי המאבק הפמיניסטי הוא כעת נחלתו של המיינסטרים. שרטוט זה של שני קווים מקבילים בהיסטוריוגרפיה של המאבקים החברתיים בישראל מתנקז, לתפיסתה, למה שהיא מכנה "הפך להיות יותר מיינסטרימי". במילים אחרות, התרחבות הציבורית של המודעות, ההיכרות עם הבעיה וההזדהות אתה גם בקרב מי שאינם מזוהים אוטומטית עם הקהילה, הם ביטוי להליכה קדימה, לצמיחה, לפרוגרסיביות.

אם כך נראה כי עבור נשים הפעילות במאבק למיגור הטרדה מינית, ההתבוננות על התפתחות הזמן הלינארית של הפמיניזם כמכלול מאפשרת להן לחוש התקדמות שמשרתת את יכולתן להמשיך לנהל מאבק משמעותי ובעל ערך. זאת, מאחר והעדויות להתקבלותם והתמסדותם של רעיונות פמיניסטיים מהווה הוכחה לנחיצות עשייתן ולערך שלה. במובן זה, הביקורת של הפמיניזם המשילותי שרואה בהתמסדות המאבק הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית אלמנט של צבירת כוח מקבל ביטוי בחוויותיהן של המרואיינות שנוקטות בנרטיב הלינארי. בחלק הבא של הפרק אדון לפיכך באופן ספציפי במשמעות של הנרטיב הטמפורלי הלינארי בהתפתחות המאבק למיגור הטרדה מינית בישראל.

המאבק למניעת הטרדה מינית כסיפור קדמה לינארי

אליזבת גרוס מציעה לראות ביחסים אנו מייצרים בין הווה לעבר את הבסיס לתפיסת העתיד שלנו והמידה בה אנו חופשיות לדמיין חזון פוליטי חדש ושונה מהידוע והמוכר (Grosz, 2000). לפי גרוס, העבר נתפס בדומה מאוד להווה ולפיכך מהווה משאב רווח לפתרון בעיות ההווה. כך, אתגרי ההווה מושווים לאלו של העבר והדרכים בהן מצאו פתרונם בעבר נתפסות כברות חיקוי וכיעילות גם כעת. הבעיה במודל כזה של יחסים טמפורליים, על פי גרוס, היא הפיכת העתיד לגרסה משופרת של ההווה. אלא שמרואיינות האוחזות בנרטיב הלינארי כדי לתאר את הפרויקט למיגור הטרדה מינית בישראל משתמשות בהשוואה בין עבר להווה לצורך חיזוק המשמעות הפוליטית של עשייתן, חיזוק אשר מאפשר להן לבחון את מה שהן תופסות כהתקדמות לצורך אישוש חשיבות פעולותיהן ושיאבת ערך והכרה מהיכולת לקדם פרויקט פמיניסטי זה. בד בבד, ההתבוננות שלהן על עתיד הפרויקט מורכבת אם כי נראה שמורכבות זו איננה בהכרח תוצר של העיסוק בעבר, כפי שמציעה גרוס.

כך, נראה כי שיח הקדמה של נשים אשר לוקחות חלק במאבק למניעת הטרדה מינית מבטאים דפוס הרואה בהווה נקודת ציון טובה עד אוטופית על ציר הזמן, מתוך התבוננות שמפרידה בין "אז" ל"היום". בנוסף, מרואיינות אלה שואפות באופן מובן מאליו לעתיד טוב וראוי אף יותר, אם כי ניכר כי קיימים אצלן גם חששות ביחס להתפתחויות אותן צופן העתיד למאבק זה. כלומר, הנקודה הנוכחית על ציר הזמן מבטאת התפתחות חיובית מאוד ומעידה על הצלחת המאבק הפמיניסטי כפי שעולה מההשוואה למצבן של נשים ולמצבה של העברה הטרדה מינית לפני שנים מספר. העתיד עשוי להיות כזה שמקדם את המאבק, אם כי בהקשר זה ניתן לראות שני דפוסים שונים: דפוס המבטא תפיסה לפיה העתיד יהיה טוב יותר והמאבק יושלם, לעומת דפוס המביע חששות מהעתיד ומהאפשרות כי המצב הנוכחי הוא המצב המיטבי שעשוי להידרדר – בעיקר בשל ההתפתחות הטכנולוגית והמעבר מהזירה המשפטית מוסדית לזירת הרשתות החברתיות. זאת, בדומה לטענה לפיה תפיסת זמן פמיניסטי לינארי גולמה מחד בתפיסות של המשך קדמה והתפתחות ומאידך בחשש כי ה"גל" הנוכחי סופו להתנפץ ולהסיג את הישגי הפמיניזם לאחור (Browne, 2014).

בתוך תיאורי המרואיינות את התקדמות הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית, חקיקת החוק הישראלי למניעת הטרדה מינית עולה כנקודת מפנה מרכזית וחשובה. חשיבות החוק מעוגנת בראש ובראשונה באופן שבו הוא נתן שם לאותה תופעה חברתית שלפניו לא שויימה כמושג העומד בפני עצמו וכעוול. למרות עשרות השנים שחלפו מאז ועד היום, נראה כי המשמעות של מי שחוו על בשרן את תופעת היעדר השפה לתיאור חוויה כל כך קשה ומעצבת, נחקקה בהן הרבה מעבר לסוגיות משפטיות כאלה ואחרות, גם למי שכבר שנים עוסקות במלאכת השיום, מתן המשמעות והאכיפה.

קודם כל, אין לי ספק שיש כאלה שלא מרשים לעצמם לעשות את מה שעשו פעם, האווירה החברתית השתנתה. הילדים שלנו בבתי הספר מוגנים יותר מאשר פעם. אני אתאר לך את תלמה ילין של פעם... זה בטוח מדיד בצורה כלשהי, זו מהפיכה אמתית. זה לא רק החוק עצמו, העניין של ה-naming. אני זוכרת ממש את עצמי, יצא החוק הזה וקראתי אותו והיה לי את השיום, את האפשרות להגיד "אוקי, קרה לי כזה". לא משנה אם אנסו אותי או לא אנסו אותי, קשת הדברים האחרים שעשו לי - בתחושה שלי, הם היו מגעילים אבל כאילו... עד אז כאילו הם היו בסדר. ואם אני, שאני אישה חזקה שיודעת לשמור על הגבולות שלה, אחרות בוודאי (שרון, 42, עורכת דין פלילית).

ההתקדמות שאפשר החוק והמהפכה החברתית שחולל ביחס לקידום ביטחון ומוגנות בעולמן של נשים ונערות, מודגשים ומוצגים כהישג בהשוואה לשנים שקדמו לחוק. התיאור מבליט את ההיבט של מתן השם כאחד הרכיבים המרכזיים של השינוי ונראה כי הדבר נוגע בראש ובראשונה לאפשרות שהדיאלוג הפנימי של הדוברת עם עצמה, ביחס לצורות השונות של פריצת גבולות שחוויתה, זכה להדהוד. השיום מזוהה גם עם בניית היכולת להתנגד, בתוך ומחוץ למגרש המשפטי. תהליך השיום חוזר ועולה כנקודת מפנה דומיננטית בנרטיב הלינארי:

הוא קודם כל, במובן של חוק, הוא הצלחה פנומנאלית. זאת אומרת לקחת תופעה שהייתה רווחת מאוד כשלא הייתה בניגוד לשום חוק, אני שמה בצד את סחיטה באיומים ומעשים מגונים שהיו גם קודם, אני מדברת על ההגדרות החדשות של החוק הזה, ובטווח שהוא טווח לא ארוך לחיי חוק, קודם כל כולם יודעים מה זה. עכשיו עוד פעם, כולם יודעים מה זה מהכותרות, לא יודעים מה זה עם התוכן, אבל את לא יכולה לגשת לאדם ולהגיד לו הטרדה מינית והוא יגיד לא שמעתי על הדבר הזה, מה שיש הרבה חוקים שאף בנאדם לא שמע עליהם אף פעם. אז קודם כל מהבחינה הזאת הוא הצלחה. והוא הצלחה במובן זה שהשיום של התופעה, זאת אומרת אם את הולכת על כל המודל של הניימינג בליימינג קליימינג, היא קיבלה שם התופעה הזאת, היא קיבלה שם (ענבל, 43, עורכת דין לענייני עבודה).

ההתקבלות של החוק במשפט ובתרבות מנכיחה את הפערים הגדולים בין התקופות: מתקופה שבה ההטרדה המינית היא תופעה חברתית נפוצה ומקובלת, שרבים לא ראו בה כל רע, לתקופה חדשה שבה התופעה הוגדרה, שויימה והידע לגבי השינוי הופץ, כך ששינתה מודעות בחברה בכללותה ואף הפכה להתנהגות בלתי חוקית. התהליך של התמסדות המאבק בהטרדה מינית שעבר דרך חקיקת החוק, הוביל, אם כך, להפיכת המונח הטרדה מינית למטבע לשון ולתופעה מוכרת בקרב הציבור הרחב.

הצלחת תהליך ההתמסדות מהגולם בחקיקה עצמה כמאפשר דיון ושינוי חברתי, למרות שטרם החקיקה אותה תופעה, 'הטרדה מינית', וודאי הטרדה מינית מילולית, נתפסה כחלק אינטגרלי מהיחסים בין המינים, עומדת בניגוד למודלים הטוענים לחשיבות השינוי בחקיקה רק בהתאם לשינוי בעמדות הציבור (קאבר, 2012). כלומר, על פי קאבר יש צורך בשינוי חברתי לפני בוא השינוי המשפטי על מנת שהציבור יכיר בחקיקה ויקבל אותה. ואילו במקרה של החוק למניעת הטרדה מינית בישראל התהליך היה הפוך ולמרות זאת הצליח לעשות שינוי חברתי אמיתי ועמוק. בהמשך דבריה מתייחסת ענבל לתהליך החברתי שתיארו פלסטינר, אבל וסראט (Felstiner, Abel, & Sarat, 1980) הן בשלבים אשר קודמים לכך שסכסוך יוצא לאור ומקבל טיפול מוסדי, שלב השיום (naming), ההכרה בכך שמדובר בעוול (blaming) ואזי הדרישה מהאחראי על העוולה ללקיחת אחריות, פיצוי או תיקון (claiming). לכן, מנקודת מבטה של ענבל, המעבר מאי חוק לחוק הוא מעשה בעל ערך, המרחיב מחד ומקבע מאידך את המושג, והופך אותו להישג פוליטי רב ערך, כפי שעולה גם אצל מרואיינות אחרות:

זה כאילו המקום שבו אנחנו מנסים מחדש לשנות את ההרגלים הבסיסיים של הציבור שאתה לא יכול לדפוק למזכירה שלך בתחת ולהגיד לה 'מיידעלע' ולהגיד לה.. מה שהיה לגמרי מקובל פה לפני 40 שנה, היה לחלוטין מקובל. זה היה מיינסטרים. זה היה המיינסטרים לגמרי. אוקי? כמו שלפני 10 ו 15 שנים זה היה לגמרי במיינסטרים שאת עוברת מגוון של הטרדות מיניות ואת סותמת את הפה. את לא מספרת את זה לאף אחד, את מספרת את זה לחברה הכי טובה שלך, זה לא משהו שאת הולכת ומספרת בחוץ. והיום זה כבר לא אותו דבר. בגלל זה השיח כן מתקדם. הוא מתקדם כן למקומות שבהם.. אור השמש נכנס למקומות מאוד אפלים (גלי, 42, אקטיביסטית פמיניסטית, פעילה בעמותה). לדבריה של גלי, החוק למניעת הטרדה מינית עשה מהפכה מאחר והוא לקח את אותן התנהגויות מובנות מאליהן, נורמטיביות, והפך אותן לאסורות. ההכרה בכך שמדובר בפגיעה אסורה הפכה שתיקה לקול – אם בעבר נשים שהוטרו הסתירו את דבר הפגיעה בהן, הרי שכיום הן נותנות לה ביטוי בשפה ובמעשה ומקדמות בכך תרבות נורמטיבית מיטיבה עם נשים. פעולת חיטוי המרחב הציבורי מהטרדות מודגשת שוב ושוב, כעיקרון מארגן מרכזי של הנרטיב הלינארי:

עכשיו, כשהם רואים אחד כמו איבגי מאבד את עולמו, אנשים גם רואים את הסביבה הזו, אז הם מבינים שהעולם משתנה. יכול להיות שהם לא מסכימים עם זה, אבל הם מבינים שזה השתנה. אני חושבת שיש הבנה מאוד גדולה שזה השתנה... אני חושבת שקצב עושה השפעה גדולה, למרות שזה מקרה קשה במיוחד.... הוא הואשם גם בהטרדה מינית... וזה חלחל ואנשים פחות... קודם כל אנשים לא עומדים אדישים, אנשים מעירים למי שעובר את

הגבול... אני יכולה לומר לך שלפני 15 שנה בערך, באתי לישיבה עם איזה מנכ"ל ושמעתי אותו מדבר על המזכירה שלו, משהו עם רמיזות מיניות. אמרת לו שלא מדברים ככה. שנה וחצי אחר כך הוא נתפס כי מישהי התלוננה על איך שהוא דיבר. ומה זה התלוננה, זה כבר דירקטוריון וזו חברה ציבורית וצריך לדווח על זה לציבור. אז אפשר, ולא רק אני ניגשת ואומרת, גם אנשים אחרים מתלוננים. לאט לאט זה מתנקה, אני חושבת שמה שעובד זה ההרתעה (טלי, 42, עורכת דין לענייני עבודה).

השינוי שיצר החוק מוצג כהתקדמות והתוצרים של הענישה הפורמאלית והמשפטית לצד הביקורת הציבורית כלפי מטרידנים, נחגגים. התקופה הנוכחית, הנתפסת כמעוצבת על-ידי השינוי המשפטי, מאופיינת כמקיימת שיח ציבורי פרוגרסיבי המקדם את הערכים הרצויים בתפיסה הפמיניסטית. טלי מדגישה את תרומתם של אמצעי התקשורת והמידע שהם מעבירים לציבור, להפנמה של ערכי החוק ביחס לראוי והלא ראוי כך שגם מי שאינו בקיא ברזי החוק, יכול לעבור את התהליך החינוכי אליו התייחסה ענבל בציטוט הקודם. לפיכך, השינוי והקידמה הם ביטוי להשפעה משולשת של הישג החקיקה כפי שעולה מתוך הנרטיב הלינארי: הרתעה עונשית, הרתעה הנובעת מביקורת ציבורית, והתנהגות מניעתית מצד מי שחות וחווים הטרדה מינית. מכאן האבחנה הטמפורלית של טלי המבליטה את התקופה הנוכחית ככזו שבה המרחב הציבורי הולך ומתנקה, הולך והופך שוויוני יותר ופוגעני פחות לנשים, ביחס למה שהתרחש בתקופה שקדמה לה, אך לפני מספר עשורים. מעבר להישג הפוליטי של החקיקה, הנרטיב הלינארי מבליט את כלי העבודה הפוליטית, הרשתות החברתיות שפעולתן מאפשרת גם לבושה ולאשמה להיוותר מאחור:

זה עניין של מאסה קריטית ובגלל שזה משהו שפגע בכל בית. אין לך איפה להתחמק. יש גברים שאומרים "בסדר, היא נאנסה. תגידי, לך זה לא קרה, את אישה מאוד חזקה", וגם האישה החזקה הזו אומרת "כן, גם לי זה קרה", אז הוא בהלם. לפני זה האישה החזקה הזו לא דיברה עם כל זה שהיא חזקה, התביישה. אבל כשהרבה מדברות, את מרגישה גם לגיטימציה לדבר. אני חושבת שמחסום הבושה נפרץ. אני חושבת שזה חוק המסה הקריטית - את יודעת, משהו שהצטבר עשורים, נניח מתחילת המהפכה הפמיניסטית, ועכשיו זה התפרץ. זה הגיע לאיזושהי מאסה קריטית ועכשיו זה מתפרץ... מבחינתי גבר שמתקרב אליי ברחוב, לא שם לב אפילו, עם הטלפון - אני יכולה לדקור אותו והוא מסכן, לא עשה כלום. אבל אני חושבת שזה עדיף מאשר, את יודעת, לחפש את גבול הקיצון, לחכות שהוא יתקוף אותי. עדיף שההגזמה תהיה בצד שלנו מאשר לתת לו ליהנות מהספק ולחכות עד שהוא יטריד אותך באמת. אני חושבת שזה טוב שזה הולך לקיצון הזה ולא איפה

שהיינו. אז אם זה המחיר שהחברה או הגברים צריכים לשלם.. עם הביקורת הזו אני יכולה

להתמודד (אמה, 34, אקטיביסטית פמיניסטית, פעילה בעמותה).

העת הנוכחית, כך עולה מהדברים, נחווית כהתגשמות של מאווים פמיניסטיים ("אוטופיה" כפי שאומרת אמה בהמשך הריאיון). זאת, בזכות עלייתו של האמצעי הפוליטי המשמעותי - הרשתות החברתיות – שנתנו לגיטימציה להקצנה "בצד שלנו" בעקבות המקום שתפס השיח על אלימות מינית בתקשורת וברשתות החברתיות והמשמעויות הרגשיות שנוצקו בדיונים אלה עבור נשים. ההתקדמות שאמה חוגגת במאבק באלימות מינית בכללותה, עולה שוב מתוך השוואה בין שתי תקופות: בעבר הבושה והאשמה היו נחלתן של הנפגעות; כיום, לתפיסתה, הם עברו לצד הפוגע. את התפתחות החברתית הזו של ההיסטוריוגרפיה הפמיניסטית מדמה אמה להתפרצות הר געש. לחיזוק דבריה היא משתמשת בתיאור סיטואציה דמיונית מנקודת מבטה ומנקודת מבטו של 'גבר' אנונימי, אשר לא התכוון להרע לה. בעזרת הסיטואציה המתוארת היא חושפת את האפשרות החדשה שהתקופה הנוכחית מאפשרת: האפשרות לראות את המפגש הזה כאי הבנה ויחד עם זאת להצדיק את התגובה האלימה שהוא מעורר בה. האפשרות הזו עולה מתוך תהליך למידה היסטורי גופני שמשותף לנשים רבות ושרק כעת יש לו לגיטימציה – גבר שמתקרב שלא לצורך עלול להיות מסוכן, ולפיכך יש להעדיף פגיעה ברגשותיו של גבר תמים על פני הסכנה שבפגיעה מינית. תגובתן החדשה, האופיינית לתקופה, האפקטיבית והגופנית של נשים היא, אם כך, שינוי חיובי במהלך ההיסטוריה שכן היא עומדת כמעצור בין ה'כמעט הטרדה' ל'הטרדה', ובכך מגנה על הנשים מאיום לכאורי או מדומיין שעלול להתפתח לסכנה אמיתית. ניתן לראות כי ציר הזמן משמש כמערכת מארגנת ומצדיקה כלפי התנהגויות אשר, כפי שמסכמת אמה, מופנות אליה ואל אחרות כביקורת על עמדתן ה'קיצונית'.

נראה כי הנרטיב הלינארי אותו תארו מרואיינות אשר לוקחות חלק במאבק הפמיניסטי

בהטרדה מינית, מתארגן סביב החוק למניעת הטרדה מינית כנקודת מפנה חזקה אשר אפשרה תקופה חדשה של קדמה והתקדמות. ההתקדמות זו החלה בזכות מהלך של שיום התופעה והכרה בה כבפגיעה וכעוול של גברים כלפי נשים במרחב הציבורי, והאפשרות לפנות למגוון הליכים משפטיים ומשמעתיים בגין עבירה זו. מעבר לרובד המשפטי, נראה כי מהלך התמסדות זה נתפס כמחולל מהפכה הן באפשרות של נשים לשיים לעצמן את מה שעברו והן באפשרות לתת קול לפגיעה בתוך שיח ציבורי שגם אליו חלחל שינוי זה. תהליך החקיקה, על פי הנרטיב הלינארי, יצר אם כך שינוי שאינו רק משפטי במובן של שינוי רוח הדברים, שינוי חברתי ותודעתי. מכאן החל תהליך חינוכי של ניקוי המרחב הציבורי ששותפים לו התהליכים המשפטיים והמשמעתיים והתהליכים הציבוריים והחברתיים שמאפיינים את התקופה החדשה. כל אלו פועלים ביחס

לעבריינים ומטרידנים תוך הרחבת דרגות החופש של נשים ההולכות ומשתחררות מסכנת הפגיעה וההטרדה ההולכת וקטנה. השינוי החברתי בא לידי ביטוי גם בהתנהלות רגשית חדשה או לפחות בצפייה להתנהלות רגשית חלופית: רגשות כגון בושה ואשמה שאפיינו את החיים בצל הסכנה המתמדת. אלו מפנים את מקומם להתנסות רגשית חדשה, ההתנסות בביטחון ובחוסר הנכונות להיפגע שוב תוך הפעלת כעס, טינה, או זעם המובילים ללקיחת יוזמה לצורך סיקול אפשרויות הפגיעה בנשים במגוון רחב של שדות פעולה.

אם כך, נראה כי למרות הביקורות על תפיסת הגלים הפמיניסטית, נראה כי יש בה כדי להוות כלי רב ערך עבור הפעילות ב'שטח'. כך, מי שעוסקת בקידום רעיונות פמיניסטיים הלכה למעשה, מצליחה לשאוב עידוד מההתבוננות אחורה לצורך אישוש הידיעה כי ניתן לשנות. ידיעה זו, שהשינוי הוא אפשרי, נסמכת הן על תהליכים ממסדיים כגון חקיקת החוק למניעת הטרדה מינית ככזו שפתחה את אפשרות השיום (naming), והן על תהליכים חברתיים כגון תנועת #metoo שהפכה את הנושא הטעון הזה למדובר מאוד ואת הפגיעה לכזו שאפשר שלא להתבייש בה. אך כפי שעולה מתיאוריהן של המרואיינות, לתפיסתן, גם התהליכים החברתיים הם פונקציה של תהליכי ההתמסדות ולמעשה לא ניתן להפריד ביניהם. ההכרה הממסדית שהפכה אבן דרך בפרויקט למיגור הטרדה ואלימות מינית משמשת הן כנקודת ציון של הישג פמיניסטי והן כבסיס להמשך השינוי במישורים רבים, גם מעבר לזירה הממסדית משפטית.

למרות תפיסה אופטימית זו של תהליך ההתמסדות של המאבק למניעת הטרדה מינית ותוצריו עבור נשים, נראה כי הנרטיב הלינארי של התייחסות למאבק כסיפור של הצלחה משתנה כאשר חושבות בצורה יזומה על העתיד:

אני חושבת שהחוק הזה הוא הצלחה והחוק הזה הביא להישגים גדולים.... לא יודעת לומר מה יהיה הלאה, אני חושבת שיש בעיה בזה שהיום המאבקים מתמקדים ברשתות החברתיות. אני מקווה שנשים ידעו ש #metoo זו נקודת התחלה ולא סוף, שצריך להביא את הדברים הלאה, לבית המשפט, כדי לתת להם תוקף ולהפוך אותם לאמירה. אם נשים יחליטו שהמאבק מתחיל ונגמר ברשת אני באמת לא יודעת להגיד לאן זה ילך מכאן (הדר, 44, עורכת דין לענייני עבודה).

בעוד ההווה הוא סמל של הצלחה, כזו שמגולמת בחקיקת החוק למניעת הטרדה מינית ובשינויים שהוביל מאז ועד היום, החשש מכך שנשות הדור הצעיר יבחרו בהפניית המאבק לאפיקים אלטרנטיביים לתהליך המוסדי-משפטי, 'בית המשפט של הרשתות החברתיות', מכרסם בתפיסת עתיד טוב ובחזון הפמיניסטי לעולם שוויוני, בטוח ונטול הטרדה ואלימות מגדרית ומינית. נראה כי בין הרגע הנוכחי, ההווה, לתפיסת העתיד ומה שהוא מגלם, ניצבים בעיקר סימני שאלה וחששות

שהתהליך המיטיב לו היו המרואיינות עדות ושותפות במהלך העשורים האחרונים הזה לא ימשך ואולי אף יופרע ויורע.

אני בעיקר לא מרגישה שאני יודעת לאן הולכים מכאן. זה יכול להתפתח לכל מיני כיוונים.. אני מקווה כמובן שהמאבק הזה יתקדם ויקדם נשים וזה מאוד ברור לי שהשאיפה לזה שלא תהיה יותר שום אלימות מינית משום סוג הייתה ועדיין החזון של כולנו... אבל אני מסתכלת מבחוץ ואני אומרת לעצמי לפעמים וואלה, לא ברור לי איך ממשיכים. לא יודעת להגיד. אני רואה את המציאות בעיניים אני חושבת, ואני רואה שיש פה ענין שהוא הרבה יותר רחב מהעניין של הטרדה מינית כי וואלה, טראמפ וביבי וזה.. לא נראה שיש היום הרבה מאבקים של השמאל ושל הפמיניזם שהולכים קדימה. אז אני מוצאת את עצמי מדי פעם חוששת מזה שיותר ממה שהשגנו כבר לא נשיג, בטח לא בשנים הקרובות (לילך, 40, אקטיביסטית פמיניסטית, מתנדבת בעמותה).

החזון הפמיניסטי עולה מנוסח כאן בבירור – עולם ללא פגיעות מיניות. חזון מהפכני זה, המנוסח כאן כמעט כמובן מאליו, עומד בסתירה לטענתה של גרוס (Grosz, 2000) כי החיבור הנתפס בין מה עבר והווה מצמצם את יכולתנו להפעיל דמיון פוליטי פמיניסטי פורץ דרך. אדרבא, נראה כי פעילות פמיניסטיות העוסקות במאבק באופן יומיומי מבטאות, באמצעות החיבור עבר-הווה-עתיד, את האפשרות שהן בוונות לעצמן כחלק מתנועה לנוע קדימה ולפעול ליצירת שינוי. אך בד בבד, הדיון באפשרויות שהעתיד טומן בחובו מחייב את מיקומו של המאבק למיגור הטרדה ואלימות מינית בקונטקסט הרחב של משבר המשטרים הליברליים והשתלטות הימין השמרני על עמדות כוח במדינות שעד כה נתפסו כמבטאות ערכים ליבראליים, ביניהן ישראל. כמו סוגיות ליברליות אחרות, משבר זה מעמיד סימן שאלה ביחס לתפיסת העתיד של המאבק הפמיניסטי בכלל והמאבק בהטרדה מינית בפרט. לילך מבטאת חשש שהישגי ההווה ביחס לעבר לא רק שלא ילכו קדימה, אלא אף יעצרו ואולי ייסוגו לאחור. חשש זה מהעתיד ומה שהוא צופן למאבק הפמיניסטי חזר אצל מרואיינות נוספות אשר ספרו סיפור של התקדמות והצלחה של המאבק מאז ועד היום.

כשאני חושבת על המצב הנוכחי נדמה לי שבין תקווה לייאוש זו הגדרה מעולה. יש את הנשים האלה שמתלוננות על טראמפ ואיך שהכנסת שלנו נראית, כל האמסלמים²⁴ למיניהם וכל הרבנים עם האמירות השוביניסטיות שנהיו מיינסטרים. מצד שני, אחד הדברים המדהימים שאני נתקלת בהם זה איזה פער יש בין מה שנערות חושבות ועושות ומרגישות ודורשות ואומרות, לבין מה שנערים מרגישים. תלמידות כיתה ח' של היום מדברות כמוך וכמוני ממש... הנערות של היום רואות אותנו ושומעות אותנו בתקשורת, שומעות מה קורה

²⁴ הכוונה לדודי אמסלם, ח"כ מטעם הליכוד ויושב ראש הקואליציה בעת עריכת הריאיון.

והן מסכימות, והן לוקחות את זה לחיים שלהן (נועם, 28, פעילה פמיניסטית עובדת עמותה).

הרגע הנוכחי על ציר הזמן, רגע שרבות מתייחסות אליו כאל משבר ליברלי ופמיניסטי של ממש, נתפס על ידי נועם, אקטיביסטית פמיניסטית, כרגע שמזקק לתוכו תקופת ביניים של מעבר בין דורי, אותו צומת דרכים שבין תרבות פטריארכלית שחוזרת וקונה אחיזה בממסד, לבין דור חדש וצעיר של נערות אשר מתחילות את דרכן בעולם בגו זקוף ומתוך תודעה פמיניסטית ברורה. הנרטיב הלינארי המכוון לעתיד מתמקד בצעירות המגלמות את התקווה הבין דורית, אותה נקודת אור מדומיינת שפותחת פתח של תקווה לשינוי אמיתי. השינוי הוא לא רק שינוי מגדרי אלא שכזה שמגולם, על פי נועם, בכך שדור צעיר מבשיל ומדבר מדברות כמו הדור הבוגר יותר של הפמיניסטיות בישראל. היכולת לראות בצעירות אלה את עצמה לצד התקווה שהן מגלמות בגופן עתיד אחר, שהדור הקודם לא הצליחה להביא, מזקקת נקודה נוספת ביחסים הבין דוריים בין דורות בפמיניזם. אם כך, נראה כי ההתבוננות הטמפורלית אשר מייצרת סיפור לינארי של הצלחה והתקדמות רואה בשינוי התודעתי של נשים וגברים את הביטוי לחשיבות המאבק ומאפשרת לסמן את מטרותיו באופן גלוי ומוצהר – מיגור הטרדה מינית ואלימות מינית, מרחב ציבורי שווה ופתוח לכולן ולכולם, תחושת ביטחון אישית וציבורית, אחריות אישית ומדינתית מחד והיעדר בושה ואשמה בקרב נשים מאידך. מכאן כי המאבק כפי שנוהל עד כה הצליח להשיג הישגים רבים, גם אם לא מילא את כל מטרותיו, וכי במידה רבה העת הנוכחית היא סוג של שיא בטיפול, במניעה ובשיח אודות תופעת הטרדה המינית. התבוננות לינארית זו וההשוואה בין ההווה המוצלח לבין העבר הקשה, מאפשרת ליצר דמיון פוליטי אפירמטיבי של המשך ההתקדמות. נראה כי דווקא תהליך ההתמסדות שיצר את השינוי, אפשר לנשים הלוקחות חלק במאבק לדמיין עתיד פוליטי הכולל עולם מוגן ובטוח לנשים, שוויוני נטול פגיעות מיניות מכל סוג.

יחד עם זאת, במקביל ליכולת לייצר חזון פוליטי נראה כי דווקא ההתבוננות ב'כאן ועכשיו' מעלה סימני שאלה וחששות ביחס ליכולת של המאבק להוביל שינוי נוסף וליכולתן של פמיניסטיות צעירות לעשות זאת. בכך נראה כי מתייצבות זו לצד זו שתי תפיסות עתיד, אותן אגדיר כאן ריאליזם לעומת אידאליזם או צפויה לעומת רצויה. מחד ברור למרואיינות מהו העתיד הרצוי להן ולשם מה הן פועלות – עולם נקי מהטרדה מינית המקדם שוויון לנשים במרחב הציבורי והפרטי גם יחד. מאידך וכפי שעלה בציטוטים האחרונים, נראה כי בד בבד עם תפיסת החזון מתקיימת עמימות, שאלות ואי וודאות ביחס לעתיד אשר נשענת על היבטים שליליים של ההווה ועל אי הידיעה העומדת בבסיסה של כל תפיסת עתיד, ואשר, בשונה מטיעונה של אליזבת גרוס (Grosz, 2000), אינה ממוקדת באי

ההפרדה בין עבר להווה אלא בראייה המשלבת היבטים טמפורליים של זמן עם היבטים מרחביים ומוסדיים המספקים את ההקשר הנרחב בתוכו חזון זה מתעתד לצמוח.

התמקמות על ציר הזמן ההיסטוריוגרפי הלינארי של המאבק למניעת הטרדה מינית

סובייקטיביות פוליטית מתוארת בספרות כתהליך דינמי שבו סובייקטים מנהלים משא ומתן על דרך החיים בה בחרו ועל הסוכנות (agency) שלהם, וזאת כחלק בלתי נפרד מהיומיום שלהם. הגדרה זו מזקקת את היות הפוליטי חלק בלתי נפרד מהתהליך המבנה את חוויית הסובייקטיביות האנושית (Häkli & Kallio, 2018). יתרה מכך, את ה"פוליטי" בסובייקטיביות הפוליטית ניתן לתאר לא כנפרד מהיומיומי, כפיצול שלו או כהפסקה ממנו, אלא דווקא כתהליך או תנועה הקשובים למיקומים וליחסי כוח המוטמעים בשגרת יביומיומי (Rahimi, 2015). הדיון בחלק זה של הפרק בוחן את האופנים בהן היות סובייקט פוליטית-פמיניסטית מתרחש כחלק אינהרנטי מהתנועה והפעולה היומיומית של המרואיינות ומתוך התמקמות שיחנית אל מול הנרטיב הלינארי של המאבק (Harré & Davies, 1999). התמקמות זו, כפי שיראה הפרק, מתרחשת כל העת מתוך דיאלוג עם דור האימהות של המאבק הפמיניסטי ועם דור הבנות ממשיכות הדרך.

לפיכך, החלק הנוכחי בנוי על שלושה נדבכים עיקריים. בחלק הראשון אסקור את האופן בו נשים אשר לוקחות חלק במאבק למיגור הטרדה מינית ממקמות את עצמן ביחס לנרטיב הלינארי של המאבק כמי שהיו חלק ממנו לאורך השנים ובעיקר סביב חקיקת החוק. לאחר מכן אראה כיצד מרואיינות אלה ממקמות את עצמן ביחס לדור ההמשך של הפמיניסטיות הצעירות שמובילות את המאבק. בהמשך אבחן את יחסן של מרואיינות אלה לדורות שקדמו להן במאבק למניעת הטרדה מינית על הציר ההיסטוריוגרפי של מאבק זה. חלקים אלה של הפרק ידגישו את ההתמקמות של המרואיינות ביחס למאבק כמי שכבר ניתן להתייחס לפועלן בזמן עבר, וזאת מתוך השוואה לדור הצעיר של המאבק כמי שמחד מגלמות עתיד מבטיח ובלתי מושג ומאידך מעלות ספקות ביחס למשמעויות שיקנו הן למאבק זה. בנוסף, יבחן הפרק את ההתייחסות לאימהות המאבק כפי שבאה לידי ביטוי בדיאלוג הסימבולי למול ד"ר אורית קמיר, מנסחת החוק, למשא ומתן המתקיים מולה וליצירת הסובייקטיביות הפוליטית של המרואיינות מתוך יחסים דינמיים אלה.

הייתי שם' – להיות חלק ממהלך פמיניסטי היסטורי

המרחב הפוליטי שבתוכו פועלות המרואיינות ואשר מתעצב לאורכו של ציר זמן לינארי, מאפשר להן להתמקם ולמקם את עשייתן הפוליטית ותרומתן למאבק לאורך השנים. כך למשל עושה גלית,

עורכת דין אשר שירתה בעבר כפרקליטה בצה"ל, ומתארת בציטוט הבא את תהליך ההבשלה, ההתפתחות והאימוץ של החוק למניעת הטרדה מינית כמהלך עומק ששינה את פני החברה והצבא:

במסגרת התפקיד שלי אז בפרקליטות הצבאית, אני הייתי נציגת צה"ל בכנסת בכל מה שקשור לחוק למניעת הטרדה מינית. עוד בהריון של החוק, אני ליוויתי אותו בהריון שלו עד הלידה. עם דיונים בוועדות שהיו מאוד סוערים, עם סאטירות בטלוויזיה שבהן מישהי שהתלוננה תלונת שווא ושם המשפחה שלה היה פינקוס במקרה. זה היה הריון צבועני במובן הזה... אז הייתה תחושה אפוקליפטית כזו שאי אפשר יותר ולא יקרה יותר כלום ואין יותר... לא יהיה חיזור, העם היהודי יכחד. זה מה שרוצות כל הפמיניסטיות המכוערות והממורמות האלה, הן לסביות, אבל מה קורה עם כל האנשים הנורמליים? זו הייתה האווירה. אחר כך, אחרי שהחוק עבר, קודם כל צה"ל היה צריך לקבל עמדה, להחליט האם הוא בעד או נגד. שם היה לי חריש מאוד מאוד עמוק להפוך את זה לבעד. זה היה ממש.. קודם כל, ראשי הפרקליטות לא הבינו למה צריך את הדבר הזה שנראה להם כמו קשקוש. אחרי שהעברנו את זה בפרקליטות היה צריך להסביר לצבא למה צריך את זה. באחד מהדיונים נכנס אדם מאוד מאוד בכיר, לא משפטן, התיישב, פתח את הדיון. טייס לשעבר. 'אני רוצה להבין מה זה החוק הזה, אתם רוצים להגיד לי שעכשיו טייס יחזור מטיסה, יגיד לפקידת מבצעים מותק וזה יהיה הטרדה מינית?' אז ככה פתחנו את הדיון, שתביני עם מה היה צריך להתמודד (גלית, 55, עורכת דין פלילית).

בהינתן הסביבה העוינת שקבלה את פניו של החוק למניעת הטרדה מינית בישראל של סוף שנות התשעים – תקשורתית, ציבורית ומוסדית – הפעולה הפוליטית שעמדה בפני מי שלקחה חלק בהוצאה מהכוח אל הפועל של הפרויקט למיגור הטרדה מינית דרשה 'חריש מאוד מאוד עמוק' והפך אותה ואת עבודתה לבלתי ניתנות להפרדה מהמהלך עצמו. אמירה זו חוזרת ומופיעה לאורך הריאיון כולו, כאשר גלית מדגישה באוזני את האתגר העצום עמו נדרשה להתמודד. ההתבוננות ממרחק הזמן על תהליכים אלו חושפת את התפתחות הסובייקט הפמיניסטית הפוליטית כמגולמת בעשייה יומיומית, כחלק משגרת עבודה ושגרה מקצועית, וכמשוקעת במאבקים בהם המקצועי והאישי מטשטשים. השימוש שעושה גלית במטאפורה של הריון ולידה מלמד על הראייה שלה את עצמה כחלק מרכזי ביצירתו של מהלך הפוליטי רב משמעות.

גלית, כמו מרואיינות נוספות, מתבוננת על החוק ועל התפתחותו והישגיו כחלק בלתי נפרד מההיסטוריה האישית והמקצועית שלה. עשייתה מגלמת משמעות של שינוי חברתי ותיקון עולם ובמובנים רבים לפיכך ההתייחסות להיסטוריוגרפיה של החוק היא חלק מהתפיסה העצמית של

אותן נשים והצלחה בפועלה. היכולת להתבונן על החוק לאורך שנים ולצמוח עמו עולה גם מהמשך התיאור של גלית:

אחרי שהחוק עבר אני הייתי אחראית על ההטמעה שלו. אחרי שיצרתי בעשר אצבעות יום עיון שחלקו תאורטי וחלקו סדנאי לכל קצינות החיל הפיקודיות, אלו נשים בדרגת סגן אלוף שהיו צמודות... הייתה סגן אלוף שהייתה פקודה צמודה בכל פיקוד לאלוף הפיקוד, כאילו הייתה אחראית על חיל הנשים אז. אלה היו נשים מאוד מערכתיות, זה היה יום עיון שרק עליו אפשר לכתוב מחקר - אחת מהן אמרה לי, היא הייתה מאוד נגד החוק והיא אמרה לי משהו כמו 'אם החוק הזה היה קיים לפני עשרים שנה לא הייתי מתחנתת עם בעלי, הוא היה המפקד שלי'. הן היו מאוד אנטי. בסוף הסדנה יצאו משם דברים מדהימים שהיום אני יודעת להעריך אותם. זאת אומרת הן בעצם עברו בעצמן הטרדות מיניות ולא הייתה להן שפה לדבר על זה ולא היה לגיטימי לדבר על זה ואז עלה שכולן, חלקן היו כמה דורות מעלי - היו בבה"ד 12 והיה רס"ר שהיה נוהג לבוא ולעשות להן ככה בירכית, בודק דסקית, כאילו מציץ לתוך הירכית פנימה לבדוק את הדסקית. והן אמרו אז צחקנו על זה, עברנו קדימה והיה ברור שצריך לספוג את זה. ופתאום היה מרחב שאפשר היה להתחבר לחלקים אחרים שהיו מנוילנים או שנאלצנו לניילן כדי להיות שם, אחרת את לא יכולה לשרוד במערכת (גלית, 55, עורכת דין פלילית).

נראה כי העשייה של גלית למען קידום החוק בצבא עוברת דרך מתן לגיטימציה לנשים אחרות ולה עצמה להעלות סיפורים קשים של הטרדה מינית לסוגיה, שהיו מקובלים כחלק מהתרבות המוסדית של הצבא, ארגון אותו מכנה ששון-לוי ארגון היפר גברי (Sasson-Levy, 2011). גלית מתחילה מלתאר את הקצינות אותן חנכה בגוף שלישי - הן, בהמשך היא עוברת לאנחנו ובסופו של דבר מסיימת ב'את'. במובן זה התיאור של התפתחות החוק למניעת הטרדה מינית הוא כפול - ראשית כמי שהובילה, כאשת מקצוע, את קבלת והטמעת השינוי לרוחב הארגון בתהליך ארוך ומלא מהמורות; ושנית כאשה אשר ספגה בתוך אותו ארגון הטרדה מינית לסוגיה שלוותה אותה לאורך הקריירה הצבאית שלה.

חלק נוסף מתהליך הטמעת החוק כלל לימוד, היכרות ופיתוח של שפה וקודים משפטיים וחברתיים תוך כדי תנועה:

...כמעט לא היו אז תביעות על הטרדה מינית, זה היה אני מדברת אתך על 2001, משהו כזה.

לא היו הרבה תביעות, והתחילו להגיע אלינו... היה הסיפור של איציק מרדכי.. יש שם בפסק דין אמירות של הטרדה מינית. ואז התחלנו לקבל פניות על זה והתברר שהמתנדבות לא יודעות כלום ואיפשהו שם בהיסטוריה הרחוקה אמרו לי תעשי טובה תעבירי למתנדבות

הרצאה על מה זה הטרדה מינית מילולית כי מגיעות פניות לקו והן לא יודעות להגיד מה זה. ואז ישבתי וקראתי את החוק שלפני זה למדתי באוניברסיטה אבל לא התעסקתי אתו יותר מזה, וקראתי את כל הפסיקה שהייתה עד אז שהיו, לא יודעת מה, 15 פסקי דין, לא הייתה הרבה פסיקה. אספתי ומיפיתי את כל האמירות שהיו, ונתתי הרצאה שהתמקדה במה שהפסיקה הגדירה כהטרדה מינית מילולית... היות שחששתי שיבקשו ממני עוד פעם לעשות את זה התחלתי לקרוא באופן אובססיבי פסיקה של הטרדה מינית ולעשות לעצמי טבלה, זאת אומרת הייתה לי טבלה כזאת עם אמירות של מה זאת הטרדה מינית, שאני אוכל לפתח איזשהו כלל אצבע של זה כן נכנס לא נכנס (ענבל, 42, עורכת דין לענייני עבודה).

תהליך הלימוד של החוק מתרחש עקב בצד אגודל עם התפתחותו והפיכתו מחוק עלי ספר לחוק בפעולה. הצורך שעלה מתוך החקיקה מחד והדרישה מהשטח מאידך, הכתיב תהליכי למידה, מעקב ויישום. במקרה של ענבל, היא החלה דרכה ראשית כמרצה ובהמשך כעורכת דין מטעמן של מתלוננות על הטרדה מינית במקום העבודה. בתהליך זה, הדוברת ממקמת את עצמה כמי שגדלה לצד החוק ואתו לאורך השנים, תוך כדי שהיא מעבירה את הידע שלה לבית המשפט ולזירות נוספות של עשייה פמיניסטית. גם מרואיינות אחרות התייחסו לאופנים בהן עשייתן המקצועית והפמיניסטית התפתחה לצד החוק ובגיננו:

הוא [החוק למניעת הטרדה מינית] כבר מדבר על פיצוי, בזה שהוא מדבר על פיצוי הוא עושה פה דבר מדהים... מצד שני לא היה שימוש בו. מצד שלישי יש בו איזה מנגנון משונה כזה שאומר פיצוי ללא הוכחת נזק. את חושבת רגע מה זה הדבר הזה? עכשיו, א.. בתוך ההליך של החיקוק של החוק היא אמרה 'אני ראיתי שאין תביעות כאלה בדיני הנזיקין אז ידעתי שתהיה להם בעיה מאוד קשה להשיג פיצויים, אז מה שעשיתי זה אמרתי בואו ניתן להן פיצוי בלי הוכחת נזק' (ענת, 47, פרופ' למשפטים).

ענת מתארת את השילוב בין עשייתה לצורך הוצאה מהכוח אל הפועל של הסעיף הנזיקי והפיצוי לנפגעות, לבין לשון החוק למניעת הטרדה מינית. לדבריה, למרות שלכאורה ניתן היה לדרוש פיצוי נזיקי על נזקים שנגרמו כתוצאה מעבירות מין עוד לפני חקיקת החוק למניעת הטרדה מינית, הרי שהעובדה שחוק זה מתייחס לנושא הפיצוי ללא הוכחת נזק מחד ייתר דיון חשוב לגבי הנזק שיש בהטרדה מינית אך מאידך הפך לכלי עבודה גם עבורה, כמי שהתעקשה לפתוח את האופק הזה עבור נפגעות כל סוגי האלימות המינית. הצלחת המהלך אותו היא מתארת לאורך הריאיון כעבודה מרובת קשים ואתגרים, הפכה סעיף זה בחוק לחלק אינהרנטי מהשימוש בו. מכאן שהחיבור בין החקיקה והתהליכים המגולמים בה ובין העבודה בשדה המשפטי מול ערכאות שיפוטיות ויצירת תקדימים משפטיים שזורה בחייה המקצועיים והאישיים ובמשמעות שהיא מקנה לחוק מחד ולמיקום

ההיסטורי שלה במהלכים הפמיניסטיים שחוק זה היווה חלק מהם מאידך. במובן זה ענת, כמו מרואיינות נוספות, מצליחה ליצר שינוי בתוך המערכת הממסדית ולהכניס תקדימים שנחשבו מהפכניים לתוך המבנה המוסדי של החוק. התפתחותה כסובייקט פוליטית-פמיניסטית שזורה בהשפעות ההדדיות שלה על החוק ושל החוק עליה ועל עשייתה והיא מתמקמת כמי שעשייתה זו יצרה שינוי והיטיבה את חייהן של נשים אשר נפגעו מהטרדה מינית.

תראי, אני נלחמתי מאוד קשה וגם הצלחתי, זה גם עבר בחקיקה בכנסת, שנפגעות פגיעה מינית לא תצולמנה לא בפיקסלים ולא כשהן מתחבאות כמו אחרוני העבריינים מתחת לאיזה מעיל, כי הן קורבן. הן לא חשודות. שהעבריינים יתכסו, למה הן צריכות? זה אחד, אז היום אסור לצלם אותן, גם לא בפיקסלים, וזה בזכותי (נעמי, 61, מרצה ואשת תקשורת בכלי תקשורת ציבורי).

נעמי מנכיחה לכל אורך הריאיון אתה את מיקומה בתהליך ההיסטורי שהפך את המאבק בהטרדה מינית לנושא נפוץ בשיח הציבורי והתקשורתי בישראל. בציטוט שלעיל היא מתארת תרומה שלה למאבק שהחלה בזירה המשפטית אך מטרתה לפרוץ לזירות אחרות, חברתיות ותקשורתיות, היא שהובילה את המעשה. ואכן וכפי שנראה, ההתמקמות הזו של "הייתי שם" מתרחשת לעיתים קרובות מתוך זיקה לזירה המשפטית וזאת גם בקרב מי שאינן משפטניות. עמדה זו היא עמדה מעניינת ביחס להתבוננות של פמיניסטיות על החוק והמשפט כזירה מרכזית למאבקים לשינוי חברתי, בעיקר בעבר. כך, נדמה כי העבר המשפטי נתפס כסיפור היסטורי בעל ערך ותרומה ייחודית לתנועה הפמיניסטית ולמאבק בהטרדה מינית.

התיאור של המרואיינות וההתמקמות שלהן לצד הנרטיב הלינארי של המאבק בהטרדה מינית מאפשר להתבונן על הסובייקט הפוליטית-הפמיניסטית כמי שעשייתה לא רק יומיומית ושגרתית (Häkli & Kallio, 2018; Rahimi, 2015) אלא מתקיימת בלב הממסד, תוך שהיא מבצעת מהלכים של הטמעה והתאמה בין הרוח הממסדית ולשון החוק לבין שינוי והרחבת גבולות החוק והשפה לצורך קידומן של נשים. מכאן כי הביקורת הפמיניסטית על הפמיניזם המשילתי אשר טוענת לאובדן רדיקליות שהנה חלק בלתי נפרד מתהליך ההתמסדות של התנועה הפמיניסטית (Halley, 2018), נדרשת לבחינה מחדש וניסוח של קריטריונים להערכה ביחס לשאלה איזו רדיקליות מתאפשרת בתוך הממסד, וביחס למי.

כפי שנראה מיד, בהתייחסות שלהן להווה פמיניסטיות אקטיביסטיות אינן מגבילות עצמן לזירה המשפטית ונראה כי רבות חשות כי מרחבים נוספים של פעולה נפתחו בעיקר בזכות הפלטפורמות הדיגיטליות בעשורים האחרונים. במילים אחרות, נראה כי ההתמקמות של מרואיינות

אלה על ציר הזמן של המאבק בהטרדה מינית עוברת דרך זיקה לשדה המשפטי ומאפשרת להן להנכיח את עצמן, את חשיבות עשייתן ואת היותן חלק משינוי חברתי בעל ערך.

להיות 'פמיניסטית זקנה' – דור הביניים וקשריו עם הדור הצעיר של פמיניסטיות במאבק למניעת הטרדה מינית

למרות שכל המרואיינות עמן נפגשתי במסגרת המחקר הנוכחי לקחו חלק בעת הריאיון בהוצאה מהכוח אל הפועל של המאבק בהטרדה מינית במגוון רחב של אופנים, הרי שבשיחות עמן עלו וצפו אמירות שלהן ביחס למקומן הדואלי במאבק זה באמצעות תיאורן את עצמן כפמיניסטיות זקנות. נראה כי רבות מהן חשו כי גם אם בעבר היו בחזית המהפכה הרי הן ממוקמות בשוליים שלה, אינן מובילות ואינן חלק מהמהפכה בעת הנוכחית וודאי לא בזו העתידית.

חשוב להדגיש כי לא מדובר בנשים מבוגרות ואף לא בנשים שהפסיקו לעבוד או להיות חלק מהמאבק הפמיניסטי האקטיביסטי, נהפוך הוא. אז כמו היום, בעת כתיבת שורות אלה, רבות ממרואיינות מחקר זו נותרו נשים מרכזיות בעשייה הפמיניסטית בקהילות המעשה שלהן. יתרה מכך, אין לראות בממצא זה אלמנט זהותי, שכן לא מדובר בתפיסות של זקנה ושל שוליות המאפיינות את התייחסותן למקומן בעולם התעסוקה, במרחב הציבורי או אל מול עצמן ונשיותן. גם בהקשר הזה, חשוב להבין כי לא מדובר בנשים שחשות שלא בנוח עם עצמן, עם גופן או עם סביבתן. בהינתן הסייגים האלה, ודווקא בגללם, אני נוטה לראות בתפיסתה המאפיינת של נשים שתרמו ותורמות למאבק הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית ממצא בעל ערך, שהולך הרבה מעבר למאבק הספציפי. לטענתי, ממצא זה חושף את מורכבות היחסים בתוך התנועה הפמיניסטית בכלל, ואת האפשרות של נשים להתמקם בתוכה ולחוש 'בבית' בפרט. דוגמה להתמקמות מורכבת זו ניתן למצוא בדבריה של קרין:

אני זקנה. אני מבשרת הגל הרביעי של הפמיניזם והוא חלף מעליי. לגמרי. ואני מדברת על זה בקבוצות פמיניסטיות שאני נביאה של משהו שקורה אחרי זמני. ואני אומרת לך הדברים האלה קורים עכשיו, ואני ההיסטוריה של המאבק הזה. אני.. המאבק הזה התקדם כל כך מהר וצריך להבין שאני חשפתי את הפנים שלי לפני.. בסוף 2011, אני לפני הגל. זאת אומרת אני מבשרת הגל, אני לא בגל. אני לא קורית בגל אני באתי לפניו. כמו ש.. רוזה פארקס לא היתה חלק מהמאבק לזכויות ה.. אבל את מבינה, מי שמצית את האש לא נשרף בה. זרקתי, הייתה רוח, הכל עף לשם, עמדתי ו.. כולם עושות כייף בזה, אני לא. אז לפעמים אני קצת רודפת אחרי הזנב של עצמי, בתקופה האחרונה אני ממש מרגישה שאני רודפת אחרי הזנב של המהפכה הזאת ואני זקנה מדי עבורה. באות נשים מאוד מיליטנטיות, עם דעות מאוד

רדיקליות, אני מתיישנת במהירות האור (קרין, 35, אקטיביסטית-פמיניסטית, פעילה בעמותה).

קרין מתארת את תרומתה למאבק כמי שניבאה אותו ואף הייתה מהחלוצות שלו, אך לא זכתה לקחת בו חלק שכן ההתקבלות של הרעיונות והפרקטיקות שלה התרחשה רק בעקבותיה ולא תוך כדי שהיא ניהלה את המאבקים המתוקשרים שלה. התסכול שקרין חשה עולה בבירור מהציטוט, כאשר היא מתארת את התחושה שלה כ'זקנה' ואת העובדה ש'כולן עושות כף' והיא בחוץ. כסובייקט פוליטי-פמיניסטי, קרין משוקעת בעשייה פמיניסטית יומיומית כחלק מהמאבק בהטרדה מינית מאז שבגרה, כולל בעת עריכת הריאיון עמה. למרות עשייה זו, היא חשה עצמה לא רלוונטית. נראה כי התחושה של 'היות לא רלוונטית' מתייחסת בעיקר לכך שהיא כבר אינה נמצאת בחוד החנית של המאבק ואינה מובילה אותו או מחדשת בעשייה רדיקלית ביחס להישגים שכבר הושגו. במובן זה, הסובייקט הפוליטי-הפמיניסטית עיפה מהעשייה היומיומית השגרתית, זו שכבר אינה נתפסת כפריצת דרך וכחידוש אלא כ'עוד מאותו דבר'. ויותר מזה, אם בחלקו הקודם של הפרק ניתן היה לראות כי החיבור לעבר מאפשר לייצר משמעות וחשיבות לעשייה בהווה, ומכאן לתחושת הכרה בערך עצמן; הרי שנראה כי בו זמנית, ההתמקמות על ציר הזמן כ'זקנות' מבטאת את היותן גם חשובות וגם שוליות, גם אקטיביות בעשייתן אך גם פאסיביות בהימנעות שלהן ובתחושת היעדר השליטה. זאת, מתוך השוואה לדור הצעיר שמנהיג לכאורה את המאבק. אליזבת גרוס מתארת את השימוש שעושות פמיניסטיות בעבר לצורך ההתבוננות על ההווה והבניית העתיד (Grosz, 2000). נראה כי במקרה שלפנינו, נשים האוחזות בנרטיב הלינארי משתמשות בעבר כדי בו זמנית לתת תוקף לעשייתן ולמעמדן ובה בעת כדי להצדיק את המיקום שלהן בהווה, ולמעשה להימנע ממנו.

דבריה של קרין בציטוט שלעיל מדגימים זאת, שכן היא ממקמת את עצמה ביחס לבאות אחריה כמי שהייתה, מבטאת קושי אותנטי וחוויה של שוליות. במקביל מאפשרת לה התמקמות זו לנכס לעצמה תפקיד של נביאה, חלוצה ופורצת דרך. תפקיד זה, שכרו בצידו, אך ניכר כי הוא מונע ממנה לחוש שייכת בעת הנוכחית. בנוסף, נראה כי העמדה החיצונית בה היא בוחרת למקם את עצמה מאפשרת לה לומר משהו על העמדות שמאפיינות את הפעילות הבולטות של המאבק כיום, מבלי לקבל אותן, להזדהות אתן או להכפיף את עצמה לפרקטיקות הפעולה הנובעות מהן ובכך להימנע מלהשתייך אליהן ואל מאבקן. ואכן, כאשר אני שואלת אותה במה היא שונה מהפעילות המובילות כיום, היא עונה:

לי אין עניין למשל בפירוק המנגנונים. היום יש דיבור גלוי על זה שאני לא מתחברת אליו, אני לא.. יש נשים היום שאומרות 'המאבק שלי הוא פוליטי אבל אני לא מוכנה להיכנס

למערכות פוליטיות כי אני לא מאמינה בהן, או 'זאת מערכת פטריארכלית, אני מאמינה שהיא צריכה להתמוטט. אני מייחלת להשמדת בית המשפט העליון'. עכשיו פעם זו הייתה דעה שאת אומרת טוב משיגענע, בסדר. טוב קוקו. היום זו דעה שהיא... היום אני אומרת לך, יש נשים מאוד אינטליגנטיות, הן יושבות באוניברסיטאות, הן לומדות תואר שני והן אומרות אני לא מוכנה להיבחר לרשות המקומית. כאילו... על מה את מדברת? 'אני מנהיגת תנועת נשים אזרחית אלימה'. על מה מדובר? אני עשיתי מאבק משפטי ויצרתי תקדים משפטי עם הסיפור האישי שלי ואני חד משמעית לא רוצה להפיל את המערכת. אני רוצה לפעול עם המערכת ובתוך המערכת ולשנות אותה.

קרין מתארת את התמיהה שמעלות בה נשים פמיניסטיות אקטיביסטיות, אשר בשונה ממנה מבטאות עמדות אנטי מערכתיות ומבקשות לנסוך למאבקן נופך א-ממסדי. נראה כי תמיהה זו והביקורת שמותחת קרין על העמדות שאותן היא מתארת כחדשניות, מאפשרת לה לא רק להתמקם כחיצונית לגל אלא גם לייצר ערך ייחודי למקום שלה בתוך השינוי החברתי, לייחודיות שלה כפעילה חברתית וכמי שממשיכה להחזיק בעמדותיה גם כאשר הן אינן פופולאריות. התחושות שתיארה קרין ביחס למיקום השולי שלה בתוך המאבק, חזרו על עצמן בקרב מרואיינות האוחזות בנרטיב הלינארי. תחושות אלה כללו שייכות חלקית לתנועה ולמאבק, חוסר היכרות עם שפתו והיכרות חלקית עם הרעיונות והקווים המנחים לפעולה פמיניסטית בעת הנוכחית, עניין שהפך לנחלתן של בנות הדור הצעיר:

אני יכולה לומר לך שהייתי בויצ"ו, שפטתי בבחירת אות הקלון של הפרסומת וזה היה מרתק. קודם כל אני חייבת להגיד ששליש מהפרסומות -לא הבנתי בכלל איפה הבעיה המגדרית, שזה קטע. ואז השיח שם נחלק - לי הפריעו מאוד תכנים מיניים, היה את האישה בדימוי הסתומה, הבלונדינית שלא מבינה, אז השיח נחלק. תכנים מיניים היו הרבה יותר בעיתים מבחינתי, זה שמציגים את האישה כסתומה אני עוד יכולה להתמודד עם זה. ומה שמצחיק זה שהיו כל מיני פרסומות שכאילו לא הבנתי איפה הבעיה, לקח לי כמה שניות להבין. ושוב, אני חושבת שאני קצת בדור מבוגר יותר או בתפיסה פמיניסטית קצת מיושנת אם לקח לי כמה שניות.

יעל: מה גילית?

רונית: שיש דברים שאני לא מגדירה... לא יודעת, משהו בשיח כבר לא... התפספס לי, הלך לי רחוק מדי. אני מאוד רגישה נגיד לנשים אימהות וגברים עובדים, אבל זה לא מה שהיה

שם. לא יודעת, כאילו יש דברים שמאוד מפריעים לי ויש דברים שלא (רונית, 44, עורכת

דין בעמותה פמיניסטית).

רונית מייחסת את היעדר ההסכמה שלה עם השופטות האחרות בתחרות לגילה ולתפיסותיה ביחס למאבק לקידום שוויון לנשים וכך ממקמת עצמה כ'מי שהייתה'. כמי שתופסת את הפרויקט למיגור הטרדה מינית על ציר הזמן הלינארי ככזה שזכה להשיג הישגים, היא מרגישה שהיא נשמטת ממנו ומתרחקת מחוד החנית של המאבק ולכן מתארת את עצמה כבעלת 'תפיסה פמיניסטית קצת מיושנת'. במילים אחרות, למרות תהליך ההתמסדות של המאבק הרי שחוד החנית שלו נמצא אצל הדור הצעיר, והן שמובילות מהלכים רדיקליים והתבוננות מחודשת על האתגרים הפמיניסטיים.

אני חושבת שהמאבק זכה להרבה הצלחות ושנחנו חיים בעולם חדש.. ואני לא אגיד לך שאני אוהבת את השיימינג וכל זה. אני מודה שאני גם יכולה מאוד...אני מאוד מרחמת, באמת, על אנשים כמו אלכס גלעדי - אני מכירה את המשפחה שלו, אני רואה מה זה עושה לו. אנשים.. את יודעת, חיו בתקופה אחרת, לא ציפו ליום הזה והם בנו לעצמם סיפור, אני בטוחה. זה נורא קשה, הנושא של שיימינג דרך הפייסבוק - גם אם זה נכון, ואני מאמינה לאותן נשים ולרגע לא חושבת שהן משקרונות, ממש לא, ההיפך, אנחנו חיים בעולם אחר - זה עולם של נראות, הדברים מתנהלים שם, זה לא קשור לא לעבירות מין ולא למשהו אחר, דברים מתנהלים שם ונעשים שם הרבה דברים מגעילים (שרון, 42, עורכת דין פלילית).

שרון מתארת בדבריה את העמדה הדואלית שלה מול המאבק הפמיניסטי בהטרדה ובפגיעה מינית, לו היא שותפה, לבין החיבור לצורות השונות של המאבק בעת הנוכחית, כאשר חלק ניכר ממנו מתנהל ברשתות החברתיות ולא דווקא בבית המשפט. דואליות זו מודגמת בעמדה המתנצלת שלה כאשר היא מתארת את החמלה שהיא חשה כלפי מי שנפגע מאקט של שיימינג ובהדגשתה כי היא מאמינה לנפגעות גם אם מבקרת את אופן פעולתן במרחב הדיגיטלי והתקשורתי. מתוך כך, היא עומדת מחוץ לאותו עולם חדש ואחר כמשקיפה מן הצד, תוך כדי שהיא ממשיכה לפעול למיגור הטרדה ואלימות מינית במרחב המקצועי וממשיכה להזדהות עם עמדות פמיניסטיות. את ההתבוננות החיצונית הזו היא מבטאת היטב בציטוט הבא :

אנחנו לא יודעים כל כך איך להתמודד עם זה, בוודאי לא אנשי העולם הישן כמונו. הדור החדש כבר גדל לתוך זה...אבל את יודעת, metoo לא היה מתאפשר בלי שקדמו לו ב 20-25 שנה חוקי הטרדה מינית שהתחילו לבסס את זה עד שאנשים אמרו 'די כבר', כלומר שגם החוק כבר לא מספיק. הרי, בואי, ב- metoo אנחנו יכולות לעמוד על הזכויות שלנו מה שלא

תמיד מצליח כל כך במערכת המשפט. אלה תהליכים, אני מקווה שמתישו חוק הטרדה מינית יהיה חוק שאפשר להכניס תחת הקודקס הפלילי, לחוק העונשין, עבירת הטרדה מינית. אבל אנחנו עוד לא שם.

המהלך הרדיקלי שעשתה תנועת metoo ואשר עשה שימוש ברשתות החברתיות, מעוגן לתפיסתה של שרון במהלכים המוסדיים שקדמו לו, ובעיקר חקיקת חוקים למניעת הטרדה מינית ברחבי העולם. במובן זה, תהליך ההתמסדות היווה בסיס להתנגדות נוספת, רדיקלית יותר באופייה וכזו שמרחיבה את גבולות החוק הפורמאלי. את המצב הקיים כעת מתארת הדוברת כסיטואציה בה היא ואני הופכות שותפות - שתינו מתבוננות עליו מבחוץ מפאת גילנו. שרון, כמוני, נמצאת בתחילת שנות הארבעים לחייה בעת עריכת הריאיון. למרות שאין בינינו היכרות קודמת נוצרת אחוות 'אנחנו' על בסיס דמיון גילאי זה שהופך אותנו ל'מי שהיו' ביחס לעולם הדיגיטלי והאופן שבו צעירות מאתנו פועלות בתוכו ומנהלות את המאבק באמצעותו. את ההבנה שלנו את מה שמתרחש בעולם החדש מבססת שרון על ההיסטוריה של החוק והמשפט, שעצם קיומם הוא שאפשר לתפיסתה את אותה קפיצה נחשונית שהיום היא מתבוננת עליה כשחקנית ספסל.

יחד עם זאת, נראה כי שרון נמצאת בהחלט במיקום טוב ביחס לחייה האישיים ולקריירה שלה כפי שעולה מהשיחה אתה בהמשך הריאיון. במילים אחרות, למרות הטענה של שרון שהיא 'מי שהיתה', אני מבקשת לטעון כי יש פער בין המיקום שלה בעיני עצמה כאשת קריירה וכסובייקט פוליטית פמיניסטית שהמאבק הוא חלק אינהרנטי מהיומיום שלה, לבין תפיסתה העצמית את המיקום שלה כפמיניסטית בהשוואה לדור הצעיר של המאבק. את השלב הנוכחי בקריירה שלה היא רואה כשלב שיא, שלב של בחירה והצלחה, כפי שעולה מסיפור ההתפתחות המקצועית שלה עמו פתחה את הריאיון. אך במקביל אליו התחושה כי היא בת העולם הישן מתקיימת בהקשר לאופני היווצרותם של מאבקים פמיניסטיים ולמטרותיהם. ענבל, עורכת דין המתמחה בדיני עבודה, מתארת גם היא את עמדת המתבוננת מהצד במהלכים שמובילות דור חדש וצעיר של משפטניות פמיניסטיות:

עלתה שאלה אדירה שהתנהלה לפני אני לא יודעת כבר, 6-7 שנים, שאלה של הסכמה פוזיטיבית. היה גל כזה בעקבות מקרים אמריקאים שהיה הרבה דיון פמיניסטי על הסכמה פוזיטיבית לקיום יחסי מין. ואני אומרת, זה כבר דור צעיר אחריי שאני לא בהכרח מזדהה אתו שהוא מאוד בטוח שהוא יודע מה הוא רוצה, ואולי נלך עוד לשם.. וזה היה גל כזה.. ואני הרגשתי שאו שאני נורא נורא זקנה, או שאני כאילו.. זה איזשהו פער ש.. ואני אומרת יכול להיות שהחוק יגיע לשם יום אחד, יכול להיות. הוא לא שם כעת. ואותו דבר זה עם

הטרדה מינית... וברור לי שהמשפטניות של דור אחרי חושבות אחרת ושהן יעשו את המהפכה הבאה שאולי אני כבר לא אבין אותה (ענבל, 42, עורכת דין לענייני עבודה).

ענבל מתארת את תהליך ההתרחבות והגיוון ביחס לפתרונות אפשריים – ועתידיים – בשאלות של אלימות מינית במשפט. לדבריה, הדיון בהסכמה פוזיטיבית שמשמעותה יצירת הסכמה חוזית בין שני אנשים המעוניינים לקיים ביניהם אינטראקציה מינית, הוא סוג של אמצעי שהדיון בו מתחיל כעת ואולי עוד יהפוך לכלי משפטי בעתיד. נראה כי עצם הדיון בכלי זה כפתרון לסוגיית היחסים הבינאישיים הכרוכים בהיבטים של מין ומיניות נתפסת אצל ענבל כזרה, לא מותאמת, ומעלה סוגיות ובעיות משל עצמה. אך העובדה שהדיון בנושא הצליח ליצור הדהוד ולזכות לתגובות חיוביות, 'גלי בלשונה של ענבל, מוכיח כי יש בו מידה של רלוונטיות לנשים המחזיקות בעמדות אלה וניכר כי הדבר יוצר אצל ענבל תחושת אי הלימה ואולי אף ניכור וגורם לה לתפוס עצמה כמי שהייתה, וזאת למרות שמדובר בעורכת דין מצליחה, בעלת משרד משלה, כבת 42 בעת עריכת הריאיון.

את התחושות הללו תולה ענבל בפער הגילאי לכאורה ובמקומה על ציר הזמן הפמיניסטי ביחס למשפטניות פמיניסטיות צעירות ממנה, ומכאן בפער התפיסתי של שאלת מהותו של הפמיניזם בין דורות של פמיניסטיות, כפי שמתחדד מהמשך דבריה :

כל פעם שאני מרצה לסטודנטים למשפטים והם באים עם הדברים האלה אני אומרת להם – קחו. זאת אומרת אני יודעת מה הפער ביני לבין אורית קמיר שהייתה מרצה שלי, אני לא יודעת להגיד לאן אתם תלכו. אני לא יודעת. אני אומרת כל העניין הזה של הסכמה פוזיטיבית נראה לי מטורף. זה לא אומר שהוא מטורף. אבל אני אומרת, ואת בת דורי ולכן את מחייכת גם כן וזה נראה גם לך הזוי, זה לא נראה הזוי לנשים בנות 20. זה לא נראה להן הזוי. ואני אומרת זה אותו דבר שלסבתות שלנו היה נראה הזוי שאם גבר אומר להן ברחוב שהחזה שלהן יפה הן יכולות ללכת להגיש תלונה במשטרה. או שהן יכולות לסרב לבעל שלהן לקיים יחסי מין. זאת אומרת זה התפתחות שאני אומרת מה לעשות, אני בת 42 ואני לא יכולה להיות בת 20. אני לא יכולה לחוות בכלל את החוויה הזאת כי כבר המוח שלי עוצב והתפיסות שלי עוצבו בתקופה אחרת ואני כבר לא פורצת דרך. אנחנו כבר לא פורצות דרך. אנחנו כבר לא נשנה את העולם. אנחנו אולי נמשיך את מה שאנחנו עושות אבל זה כבר לא מהפכה, זה שינוי. המהפכות צריכות לבוא ממישהו שכבר לא גדל בתוך המציאות שאנחנו גדלנו בה. אז אני לא יודעת לאיזה כיוון זה ילך. אני חושבת שזה... כל מה שאני אגיד הוא עדין מנקודת מבט של אישה בת 42 שכבר 20 שנה עושה את זה.

הפער בין גיל 20 לגיל 42 מגולם בהבחנה שעושה ענבל בין שינוי לבין מהפכה. לדבריה, נשים כמוני וכמוה, נשים שהיו כאן עוד לפני החוק למניעת הטרדה מינית, כבר עשו את המהפכה שלהן והן כבר מעוצבות בדמותה – והיא בדמותן. הן יכולות להמשיך לעסוק במניעת הטרדה מינית, לדון בה או לחקור אודותיה; הדבר היחיד שהן לא יכולות לעשות הוא להיות חלק מהמהפכה הפרדיגמטית הבאה ביחס לטיפול בסוגיות של הטרדה ואילמות מינית. במילים אחרות, העשייה הפמיניסטית של בנות דור הביניים תמשך. היא תמשיך להיות חשובה ולעשות שינוי כפי שעשתה לאורך השנים, כחלק מהחיבור של המאבק למיגור הטרדה מינית לתוך מערכת משילות ממסדית. את המהפכות הרדיקליות, את השינוי הפרדיגמטי, את זווית המחשבה החדשה ביחס לאתגרים הפמיניסטיים שמציג ההווה והעתיד יובילו מהפכניות צעירות – דור הפמיניסטיות הבא, 'דור הבנות'. בהינתן שכך, הרי שהביקורת של הפמיניזם המשילוני ביחס לעשייה הפמיניסטית מוצאת כאן דבר והיפוכו: מחד, מי שפעילות במאבק מקדמות אותו בתוך האג'נדה הממסדית, משנות מבפנים אך גם משחקות על פי הכללים. מאידך, תהליכים אלו אינם מבטלים קיומם של תהליכים רדיקליים ואנטי ממסדיים מכיוון של בנות הדור הצעיר אשר ממשיכות את המאבק בהטרדה מינית ביתר שאת בכיוונים חדשים ובלתי צפויים אשר אינם עונים על הקודים של המאבק שאך לפני רגע היו חדשים ורלוונטיים.

אמירה זו של ענבל מבטאת גם ההתבוננות שלה על שלושה דורות של פמיניסטיות – אורית קמיר, האמא של החוק והמאבק; 'אנחנו', בנות דור הביניים; וצעירות מאתנו – נערות צעירות ונשים בשנות העשרים לחייהן. ליחסים הבין דוריים הללו ולמקומם במאבק למניעת הטרדה מינית יוקדש החלק הבא.

"האמא של החוק" – על היחסים בין דור הביניים לדור שקדם לו במאבק למניעת הטרדה מינית

המושג זמן בין דורי (Generational time) כפי שממשיגה אותו ויקטוריה בראון (Browne, 2014), מתאר זמן יחסותי, המאפשר העברה חברתית-תרבותית ופוליטית בין אנשים בגילאים שונים ומתקופות שונות ומתגלה במטאפורות משפחתיות כגון 'אבותינו' ו'אימותינו'. השימוש התדיר במטאפורות מסוג 'אימהות', 'אימהות פמיניסטיות' ו'בנות' בסיפורים פמיניסטיים, זכה לביקורת פמיניסטית נוקבת, שכן לטענת המבקרות דימויים אלה לקוחים מעולם המשפחה הפטריארכלית ההטרונורמטיבית ומושתתים על מודלים של יחסים אדיפליים המבטאים יריבות, איסור, דיכוי ומרד. בתגובה לביקורת זו טוענת בראון, כי לשלול פרדיגמות בין דוריות כליליות, פטריארכליות או אדיפליות לחלוטין מהווה החמצה של ריבוי המשמעויות, הזמניות והיחסים שפרדיגמות אלה יכולות לבטא ולבסס בתוך השיח הפמיניסטי. לכן מציעה בראון המשגה של זמן בין דורי כחורג

מעבר לרעיונות פשטניים של רצף לינארי, המשכיות ואי רציפות, כיוון שמורשות היסטוריות שונות ופרקטיקות יחסותיות שונות מייצרות משמעויות דוריות שונות. לפי בראון יש להתייחס לזמן בין דורי כאל מושג אשר מצליח לכלול את הלוגיקה הטמפורלית המורכבת של משא ומתן, חזרתיות, ניכוס והמצאה מחדש. הדרך בה אנו תופסים או חוזרים אל העבר בזמן הווה היא מגוונת ומשתנה ללא הרף, ולפיכך אינה תואמת לאף דפוס קבוע. לסדרי הדורות, טוענת בראון, משמעויות וטמפורליות מגוונות ועשירה, גמישה ומורכבת. הללו פועלות באמצעות לוגיקות סימליות מרובות, דמיונות תרבותיים שונים ותהודה היסטורית שנמצאת כל העת בתהליכים של התהוות (Browne, 2014, p.141).

ממצאי חלקו הנוכחי של הפרק חושפים את קיומו של זמן בין דורי בתוך הקהילה הפמיניסטית הלוקחת חלק במאבק בהטרדה מינית. באופן ספציפי עולה מתוך הפרק השימוש באורית קמיר, ה'אמא' של החוק למניעת הטרדה מינית בישראל, כסמל לדור שלם. דור זה, המגולם במטאפורת האימהות, אינו מקביל בהגדרתו להגדרה גילאית כרונולוגית כלשהי. השימוש במושג 'דור האימהות' או 'הדור שלפנינו' הוא יחסי לגיל הדוברת אבל לא רק. נראה כי בהפרדה הסימבולית לדורות מגולמת התבוננות של כל אחת מהדוברות על מי שלתפיסתן הובילו את המאבק ויצרו את השינוי טרם נכנסו הן לזירה – דור האימהות; לעומת מי שעושות כעת צעדים ראשונים בו – דור הבנות. בכך מבקשות המרואיינות לצייר את הזמן הבין דורי כזמן ייחסותי כפי שהציע בראון (Browne, 2014), וככזה הן משתמשות בו לצורך יצירת הפרדה בין, כחלק מקבוצה מדומיינת, לבין 'קבוצות' אחרות שאינן אוחזות באותות תפיסות ביחס לאופני המאבק וניהולו.

הסיפור אותו מספרות לי המרואיינות בהתייחס לתהליך ההתמסדות הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית מתחיל לרוב ב'נקודת האפס' היא חקיקת החוק למניעת הטרדה מינית בישראל של 1998. אלא שחקיקת החוק לוותה בעבודת הכנה מקיפה שהובילו ארגוני נשים וחברות כנסת פמיניסטיות. מטעם שדולת הנשים היתה זו הד"ר אורית קמיר, אז היועצת המשפטית של השדולה, אשר נסחה את החוק ואף כתבה מאמר אשר מתאר את רציונל החוק וניסוחו הייחודי (קמיר, 1998). קמיר, תלמידתה של קתרין מקינון, מי שבעצמה נתפסת כ'אמא' של המאבק בהטרדה מינית בארצות הברית ואולי בעולם כולו; עשתה תהליך של התאמה תרבותית בין נוסח החוק האמריקאי לזה הישראלי. בהתאם לכך היא אף שנתה את מטרות החוק כך שיתאימו להוויה ולערכים בישראל²⁵. גם שני עשורים לאחר חקיקתו, קמיר עדיין נתפסת, כך עולה מהראיונות

²⁵ להרחבה ראו ספרה של קמיר: "כבוד אדם וחיה: פמיניזם ישראלי, משפטי וחברתי" שיצא לאור בשנת 2007 בהוצאת כרמל.

במחקר זה, כ'אמא' של החוק. דוגמה אחת ליחסים המורכבים בין המרואיינות לבין קמיר בדמותה כ'אמא של החוק' ניתן לראות בציטוט הבא :

אחרי שיצא פסק דין פלוני שדבר על איסור רומן ביחסי מרות היה... זה היה זעזוע בעולם המשפט כי בעצם מה עכשיו? כולם צריכים להבליט ללקוחות שלהם לא לקיים יחסי מין עם העובדות שלהם... והעולם רעד. ועורכי הדין נחלקו לשניים – אלה שאמרו שפסק הדין הוא מעולה והוא נכון וראוי ואלה שחשבו שהוא עשה מהפכה שלא תעשה. אגב, אחת המתנגדות הגדולות לפסק הדין הזה היא אורית קמיר ואורית קמיר רואה את החוק ככתבו וכלשונו. ואני לא חושבת שזה ככה, אני חושבת שהמציאות יותר חזקה... אני חושבת שהתפקיד של בתי המשפט זה לפרש את החוק, לתת פרשנות ולהתאים אותה לכל מקרה ומקרה. ובמקרה הזה של אותה פלוני עם הרומן היה נכון להגדיר את זה כיחסי מרות, כרומן שהוא אסור ביחסי מרות. בעצם מה אומר פסק הדין? הוא אומר שכשיש יחסי מרות יש חזקה שיש ניצול של יחסי המרות. זו חזקה שניתנת לסתירה, את יכולה להראות שבמקרה מסוים החזקה הזאת נסתרה, שהיה רומן אמיתי של אהבת אמת בין הצדדים והוא לא ניצל את המרות שלו כלפיה, את יכולה להראות את זה, אבל קודם כל החזקה היא שיש ניצול של יחסי המרות ולכן אסור רומן. ובאה אורית קמיר ואומרת לא, בכלל לא כיוונו לשם. אז זה בסדר שלפני 20 שנה לא כוונתן לשם, אבל אנחנו במקום אחר היום. ולכן כשהיא יוצאת נגד זה ושהחוק לא התכוון וכל זה אני אומרת, וואלה, החוק השתנה (חמוטל, 43, עורכת דין לענייני עבודה).

חמוטל מתארת את פסק דין וירט לבנה שהיווה תקדים משפטי וטען כי במקרה של יחסי מרות חזקה על היחסים בין המנהל לעובדת כי לא התרחשו בהסכמה מלאה. זוהי דוגמה שחזרה במספר לא מבוטל של ראיונות עם משפטניות ונראה כי היוותה נקודת מפנה בשיח על משמעות החוק מאז חקיקתו. פסיקה תקדימית זו מגלמת הלכה למעשה את האופנים בהם הקהילה המשפטית כולה, וערכאות שיפוטיות בפרט, הן חלק בלתי נפרד מהתפתחות החוק ומהסיפור ההיסטוריוגרפי שלו. הציטוט שלעיל מדגים את עוצמתה ומשמעותה של פסיקה תקדימית הן בקידום החוק ופיתוחו והן בסערות הטקטוניות שפסיקות מסוג זה מחוללות בקהילת המעשה.

תיאור הדיאלוג שמתקיים ביחס לחוק ולפרשנותו אל מול הד"ר אורית קמיר, מבטא את העמדה הדואלית ביחס אליה ולמקום שלה על ציר הזמן הלינארי של התפתחות המאבק בין 'אז' לבין 'היום'. נראה כי ההתדיינות מול קמיר כמי שמייצגת הן את רוחו המקורית של החוק והן את האידאולוגיה שעמדה מאחוריו באותה עת, איננה רק דיון אישי כפי שמתרחש לא אחת בין קולגות

ובתוך קהילות מעשה מקצועיות. קמיר, כמי שניסחה את החוק ועמדה מאחורי תהליכי ההתאמה וההטמעה, מהווה סמל למי שעשתה מהלך אדיר של שינוי חברתי לטובת הנשים בישראל ויצרה מעיין קאנון בעשייה הפמיניסטית הישראלית בשדה המשפטי. בהתאמה, הדיון מולה בהתפתחויות של החוק איננו רק ענין מקצועי אלא התעמתות עם הנרטיב אותו היא מייצגת ביחס לחוק כמו גם משא ומתן על ה'בעלות' עליו כפי שעולה מדבריה של קמיר ביחס לכוונת המחוקקות וכפי שעולה גם מהדברים הבאים:

כשאני דברתי עם קמיר, יצא לי לדבר אתה על אותו מקרה שספרתי לך עם הסרט הפורנוגרפי, ויש לזה שם שנקרא הטרדה מינית סביבתית, והטרדה מינית סביבתית – תקראי את החוק – אין הגדרה של הטרדה מינית סביבתית. זו הגדרה שנולדה בפסיקה. אין בחוק הגדרה שבע, יש שש הגדרות אין שבע, אין הטרדה מינית סביבתית... אבל מה לעשות זה משהו שהפסיקה נדרשה אליו. תחשבי למשל על מוסכים של פעם, אני מחזירה אותך 20 שנה אחורה עם הפוסטרים של נשים חשופות חזה... היום את רואה כזה דבר? יש מוסך שאת רואה את זה? לא! ולמה לא? כי זה הטרדה מינית סביבתית. כי הפסיקה הכירה בזה ואמרה שלא יכול להיות דבר כזה, והיה אפילו תיק על מוסך ואמרה שלא יכול להיות שהעובדת שיושבת כל היום, ויש שם מזכירה, כל המוסכניקים גברים ומזכירה שכל היום יושבת עם התמונות האלה. זה אומר שהיא הטרדה מינית. אף אחד לא אמר לה כלום, היא התקבלה לעבודה וכבר היו פוסטרים – וזו עדין הטרדה מינית סביבתית. הוא הטריד אותה? הוא אמר לה משהו? הוא נגע בה? הוא סחט אותה באיומים? לך לכל אחת מהגדרות בחוק, אין את ההגדרה הזו של תמונות. אז היה את פסק הדין לגבי זה שהקרינו סרט פורנוגרפי בטיול השנתי. אבל כשאני דברתי עם קמיר על זה ואמרתי הטרדה מינית סביבתית היא פשוט אבדה את זה. היא אמרה לי מה זאת אומרת הטרדה מינית סביבתית, זה לא מופיע בחוק. אמרתי לה נכון אבל בית המשפט פרש את זה. 'מי שם את השופטים לפרש את החוק'. אוקי, בואי... לכן אמרתי טוב אין לי טעם להמשיך בדיון אתה. השיחה סיימתי אותה בכך החוק... העולם משתנה. ומכירים בזה גם אם המחוקק לא חשב שפוסטרים של נשים חשופות חזה זה הטרדה מינית. בא בית הדין לעבודה ואומר – בוודאי שזו הטרדה מינית. את יודעת לא צריכים להיות גאון גדול בשביל להבין שזו הטרדה מינית (יסמין, 42, עורכת דין לענייני עבודה).

נראה כי החוק בניסוחו הראשוני לא עמד במקום, והפסיקה הובילה להרחבה של משמעויותיו גם במקרים בהם המחוקק לא כיוון לשם. השינוי הזה מוסבר באמצעות הלוגיקה הפנימית של שהובילה לחקיקת החוק ולשינוי החברתי תרבותי שאותו הוא מנסה לבסס. בד בבד, התפתחות זו,

גם אם נדמית כנשענת על אותו רציונל שבגיננו נוצר החוק מלכתחילה, אינה עולה בקנה אחד עם עמדותיה של מנסחת החוק. הדיאלוג שמתואר כאן בין בת דור הביניים לבין ה"אמא של החוק" מגיע מהר מאוד למבוי סתום. יסמין מפרשת את עמדתה של קמיר כחוסר נכונות לדון באפשרות של התפתחות ושינוי שאינם נכללים בחזון המקורי או כפי שהיא מנסחת זאת 'אין לי טעם להמשיך בדיון אתה' ולפיכך מסיימת את השיחה ביניהן.

הדיאלוג השביר הזה מול קמיר חוזר על עצמו גם בראיונות נוספים ונראה כי באמצעותו מבקשות המרואיינות לבחון את הקונפליקט הבין דורי הפמיניסטי והמשפטי גם יחד אל מול ההתפתחויות והשינויים שהובילו נשים פמיניסטיות. קונפליקט זה נשען על התפיסה הרווחת כי החוק היה מהלך פמיניסטי חשוב ומהפכני, אך הדרך שעבר מאז והשינויים שיצר ושנוצרו ביחס אליו מאז ועד היום הם בסיס למחלוקות בין דורות של פמיניסטיות. אורית קמיר, מנסחת החוק ומי שנתפסת כאימו, מייצגת כאן את דור האימהות של המאבק באלימות מינית בישראל. עמדותיה ועבודתה המקצועית חוללו שינוי והיו חלק בלתי נפרד ממהפכה אמיתית, אך כיום, שני עשורים מאז חקיקת החוק, קמיר מובילה קו המבקר את השינויים בחוק הן בפסיקה והן בקו הפמיניסטי אקטיביסטי שנלחם בהטרדה מינית גם מחוץ לגבולות בית המשפט כפי שבא לידי ביטוי מובהק בתנועת #metoo אשר הובילה דיון בהטרדה ואלימות מינית ברשתות החברתיות ובמסגרתה עלו עדויות של נשים מכל רחבי העולם על אלימות מינית שספגו לאורך השנים. בישראל, מהלך זה הקדים את זמנו שכן כבר בשנת 2013 החלה לפעול תנועת "אחת מתוך אחת" אשר קראה לנשים ולגברים שנפגעו מאלימות מינית לתת עדות מעל עמוד הפייסבוק של היוזמה, לצורך העלאת המודעות של הציבור הישראלי לכמות הבלתי נתפסת של הטרדות מיניות ואלימות מינית ומגדרית שהיא נחלתן של נשים בעיקר אך גם של גברים ומכאן קריאה לפעולה פוליטית כנגד אלימות זו. יוזמה זו של פעילות פמיניסטיות זכתה לתגובות צוננות מפיה של קמיר, אשר בראיונות עיתונאיים ובמאמרים אקדמיים התייחסה להרחבת המאבק מחוץ ובתוך כתלי בית המשפט כחוטאת לגברים וכמייצרת מלחמה בין המינים אשר אינה עולה בקנה אחד עם מטרותיו המקוריות של החוק (קמיר, 2019א, 2019ב, 2019ג). הקונפליקט המוצג כאן בין אורית קמיר, 'האמא של החוק' ולפיכך מייצגת דור האימהות של המאבק, לבין צעירות ממנה, ביניהן דור הבינים אליו משתייכות מרבית המרואיינות במחקר זה – נשים בגילאי 35-55, ואל מול הדור הצעיר יותר של נערות ונשים פמיניסטיות, מאפשר לחדד קונפליקטים שיחניים בין ובתוך הדורות השונים מהם מורכבת ההקהילה הפמיניסטית:

ביום שעבר החוק למניעת הטרדה מינית היה לי שיעור בדיני עבודה ונכנסה המרצה, היא משפטנית פמיניסטית כאילו, ואמרה שהחוק לא יתפוס. ככה אני סכמתי בכתה. המרצה

אומרת שהחוק לא יתפוס, הוא מוגזם מדי. תדברי אתה היא תגיד לך גם היום שהחוק מוגזם מדי, זה מה שהיא חושבת. עוד פעם, חלק מהפער הדורי הזה שהמרצה הזו זה עוד דור או חצי דור לפחות מעל אורית. אמרתי לה את זה אחרי שראיתי את זה פגשתי אותה איפשהו ואמרתי לה את יודעת זה נורא מצחיק, קראתי מה שאמרת בשיעור, והיא אמרה לי אני עדין חושבת שהחוק מוגזם. אבל זאת הייתה התפיסה של משפטנית בתחום דיני בעבודה בשנת 97' ראשית 98' עד ש.. החוק הזה לא יתפוס. הוא תפס. אין לנו ויכוח על זה שהוא תפס, הנה את יושבת ועושה דוקטורט לא משפטי על החוק, זאת אומרת הוא מספיק מעניין (ענבל, 42, עורכת דין לענייני עבודה).

מהציטוט עולה כי בין דורות שונים של פעילות פמיניסטיות מתקיימים מאז ועד היום פערים שחלקם דוריים. גם קמיר, שנתפסת בעיני מרואיינות מחקר זה, כיאמא' של החוק היא 'בתי' של פעילות פמיניסטיות שקדמו לה וגם בינה לבין התקיים פער כאשר וותיקות ממנו תפסו את העמדה שלה ואת השינוי שיצרה כלא ראלים וכבלתי מותאמים למציאות. נראה כי הפעולה של הסובייקט הפוליטי הפמיניסטי מתרחשת תמיד אל מול 'אימהות', אמתיות ומדומיינות, אשר בעצמן חוללו מהפכה אך בה בעת הפכו ל'שמרניות' מרגע שדור חדש ובוטע של פמיניסטיות הביא את המהפכה הבאה לפתחן. במילים אחרות, נראה כי כל דור מסתכל על הדור שבא אחריו וטוען בפניו – הגזמתן! אם נתייחס ל'הגזמתן' הזה כשם כולל לתחושה של דור ותיק מול דור צעיר כי הצעירות יותר מושכות את השטיח תחת רגלי המבוגרות, נוכל לראות את תחושת הנטישה של הדור המבוגר ולהבין את הקלות בה ניתן לחוש לא רלוונטיות כחלק מתנועה שמטרתה קידום ללא הרף של שינוי חברתי. מכאן שהסובייקטיות הפוליטית הפמיניסטית היא מי שלצורך פעולתה הפוליטית נדרשת למרוד במוסכמות ובתהליכים שכבר התמסדו וקבלו הכרה ואולי אף הפכו חלקית לחלק מהתפיסות והעמדות הרווחות בציבור, לצורך קידום המהפכה הפמיניסטית הבאה ולצורך התמודדות עם אתגרי ההווה, הנשענים על הישגי העבר. במובן זה, מתבקש להמשיל את היחסים בין דורות שונים של נשים פמיניסטיות במאבק על מיגור אלימות מינית ליחסי אימהות ובנות, כאשר לצורך כינון הסובייקט שלהן מוחקות בנות את זה של אימותיהן.

לאורית קמיר היו שתי אמירות, אחת זה הגזמתן, היא אומרת את זה הרבה אם ראית גם את המאמרים האחרונים שלה, ואגב זה גם כאילו בהמשך לאיזשהו שיח שכאילו היה לנו כשהבאתי לה את הסקר הזה וכל מה שאנחנו עושות עם הליך הבירור, אז היא אומרת

הגזמנו.

יעל: כי?

ורד: כי.. כי גם לדבר עם הבנאדם ולהגיד לו 'וואלה, אתה מתנהג לא בסדר' מבחינתה זה מספיק. וכאילו היא אומרת לקחת את החוק ו.. זה מעורר אצלי המון שאלות. אז אחרי השיחה אתה אני כאילו לא ישנתי. איפה כאילו.. אני לא יודעת איפה למקם את עצמי. אנחנו נזמין אותה לפורום הבא שלנו של הרכזות כי גם אצל הרכזות אנחנו, את יודעת, כל היום אנחנו מדריכות, מדברות, מייעצות, והיא מביאה שיח אחר, כאילו מין אמירה כזאת שאני אומרת וואלה, אולי צריכות לעצור ולחשוב על מה שאנחנו עושות. בסל הכל מדובר באמא של החוק הזה ובאשה שיודעת דבר או שניים על הטרדה מינית (ורד, 38, עורכת דין בעמותה פמיניסטית).

נראה כי הדיאלוג מול קמיר, 'האמא של החוק', הוא מפגש אשר גם כאשר הוא מעלה אי נוחות וספקות הוא נשאר חקוק בתודעתן של הנשים הפעילות ונראה כי הן נותרות קשובות אליו. במקרים מסויימים וכפי שראינו בציטוטים קודמים, הדיאלוג מוביל לדחיית עמדתה של קמיר אך נותר מהדהד בזיכרון. במקרים נוספים, כפי שעולה מהדוגמה הנוכחית, המפגש עם קמיר מעלה שאלות וגורם לפעילות לבחון את עצמן מחדש. האמירה 'הגזמתן' כאמירה הנוכחית של קמיר, לה היא נותנת ביטוי במגוון של פלטפורמות, דיגיטליות ואחרות, נתפסת כתמרור אזהרה כשהיא באה ממי שחתומה על החוק במתכונתנו הנוכחית ולפיכך זוכה בקרדיט על עשייתה.

מדבריה של ורד עולה כי היא וחברותיה עסוקות כל כך במתן ידע, כלים והסברה החוצה, לנשים ואנשים אחרים, עד שהמפגש עם קמיר שמביעה דעה שונה גורם לעצירה ובחינת עומק שאיננה חלק מהיומיום של העשייה הפמיניסטית. יחד עם זאת, נראה כי העובדה שמדובר ב'אמא של החוק', לא מייצרת רק התחבטויות והעמקה אלא גם אי נוחות עד כדי בלבול ואולי אף אשמה, כפי שבא לידי ביטוי בקושי של ורד להירדם בעקבות שיחתה עם קמיר. קשה שלא לראות בתיאור זה מקבילה של יחסי אם ובת, כאשר הבת הולכת הלאה אך במקביל חוששת מתגובתה של האם ומתעמתת אתה כחלק משיחה פנימית שלה מול עצמה. נראה כי מערכת היחסים המורכבת בין דורות של פמיניסטיות האחראיות, כל אחת בתורה, על הובלת המאבק ועל המשכיות שלו, עלתה בסיפוריהן של מרואיינות רבות. עוד ניתן לראות בדברים אלה כי אורית קמיר מייצגת עבור פמיניסטיות רבות את דור החלוצות של הפמיניזם הישראלי בתחום ההטרדה המינית, דור שיצר מהפכה והוביל שינויים רדיקליים. בה בעת, נראה כי הקשר עם דור נפילות זה הוא מקום כאוב לכל הצדדים, ולעיתים נראה כי יש ביחסים בין הדורות הללו היבטים של מרידה בדמות ההורית בקרב דור המשך לצד תחושה של חוסר ערך, הערכה והבנה של עשייתן מצד הדור המבוגר יותר.

קראת במקרה את הפוסט של אורית קמיר? היא כותבת שם שלא כל יחסי מין בין מרצה לסטודנטית הם הטרדה ושלא זו היתה כוונתנו. חשוב לקרוא. לי יש קושי עם זה. זאת אומרת כשאנחנו מדברות על לנסות לתת כלים ברורים למה מותר ומה אסור אז במקומות שבהם יש יחסי מרות אנחנו תמיד נמצאות באיזו דילמה של כמה לעשות שימוש ברעיונות של התודעה הכוזבת והתהליכים הלא מודעים שגורמים לך להתאהב באיש בעל סמכות, לבין לדבר על הסובייקטיביות ועל זה שכל אחת היא שונה ואם היא באמת מאוהבת במרצה שלה ומעוניינת בקשר מיני אתו אז היא באמת רוצה את זה ואין שם ניצול. כי בעצם השאלה היא האם יש ניצול של סמכות או מרות, ולפעמים מאוד קשה לשים על זה את האצבע (אילה, 32, פמיניסטית אקטיביסטית, עורכת דין בהשכלתה, מנהלת עמותה).

למרות הביקורת שיש לאילה על דבריה של קמיר, היא מזכירה שחשוב לקרוא את הפוסט. זוהי דוגמה נוספת לאופנים בהן מבטאות פמיניסטיות בנות דור הביניים את ההתלבטויות האידאולוגיות שלהן מול קמיר שנתפסת כאמא הגדולה, ההוגה ופורצת הדרך שהשינוי קורה מולה – בין אם מתוך דיאלוג והסכמה, בין אם כמרד והתנגדות. כך או כך, בתפקידה כהוגה וכיוצרת, היא מאמי' של החוק למניעת הטרדה מינית, אורית קמיר נתפסת כסמל של כל שינוי, משפטי וחברתי, ביחס להגדרת ההטרדה המינית וביחס לדרכים הראויות למיגורה. בהתאמה, כל שינוי, צמיחה והתפתחות מתרחש במשא ומתן מולה ומול תפיסותיה האייקוניות את מהות החוק, רוחו ותכניו.

נראה אם כך כי דור הביניים מתבונן אחורה, על הדורות שקדמו לו, ורואה שם אם אחת בדמותה הסימבולית של אורית קמיר מנסחת החוק. עבור הנשים אשר מנהלות כעת את המאבק למניעת הטרדה מינית, היחס כלפי דמות האם אמביוולנטי, שכן מחד הן מעריכות את תרומתה ורואות בה מובילה של מאבק שצלח, ומאידך הן תופסות אותה כלא רלוונטית, כארכאית ולא מבינה את שפת העולם החדש. יותר מזה, נראה כי הן תופסות אותה כמי שמתנגדת לפרויקט הפמיניסטי כפי שבא לידי ביטוי בעת הזו בעבודתן ובמעשיהן. לצורך גיבוש עמדת סובייקט פוליטי-פמיניסטי הן קוראות תיגר על עמדותיו הנוכחיות של הדור הקודם, ומנסחות מהפכה חדשה. יחד עם זאת הן משמרות את דמות האם הפמיניסטית ומפנימות אותה, מנהלות משא ומתן עמה ולפיכך גם מורדות בה – ולא רק במערכת הפטריארכלית. עמדת הסובייקט הפמיניסטי הפוליטי אם כן מתעצבת אל מול שיח עם דורות קודמים של פמיניסטיות פורצות דרך, וכן אל מול דור ההמשך שנתפס בלתי מושג, חדשני ומפתיע. נראה כי 'בכל דור ודור' מתגבש הסובייקט הפמיניסטי הפוליטי מתוך הערכת פועלו של הדור הקודם תוך כדי קריאת תיגר עליו, וכי תחושת היות 'פמיניסטית זקנה', אשר אינה עולה בקנה אחד לא עם הגיל הכרונולוגי ולא עם היקף וחשיבות עשייתן של הדוברות, משקפת את

הקלות שבה נשים העוסקות בפעילות של שינוי חברתי הופכות חלק מה'ממסד' בעיניי הדור הבא שכבר קורא למהפכות חדשות. מכאן שהזמן הבין דורי פועל לא רק כמבטא את הלוגיקה הטמפורלית המורכבת של משא ומתן, חזרתיות, ניכוס והמצאה מחדש כפי שמתרחש בין מי שתופסות עצמן כדור הביניים ביחסים שלהן עם דור ה'אימהות', כפי שטענה בראון (Browne, 2014), אלא גם כמאפשר יצירה של סובייקטית פוליטית פמיניסטית עצמאית, מתוך דינמיקה מורכבת זו.

בחלק הבא של הפרק, אראה כיצד תפיסת הנרטיב הלינארי כציר הזמן המתאר את התקדמות המאבק למיגור הטרדה מינית וכן ההתמקמות האישית של הסובייקטית הפוליטית הפמיניסטית ביחס אליו, מתכנסים לכדי עשייה פמיניסטית משמעותית ומגוונת בהיבט הפרקטי של המאבק למיגור הטרדה מינית.

התמקמות על ציר הזמן הלינארי כהצדקת פרקטיקות של עשייה

כפי שעלה בחלקים הקודמים של פרק זה, ההתמקמות על ציר הזמן הלינארי של המאבק למיגור הטרדה מינית מתרחשת במקביל להתפתחות המאבק וכוללת התפתחות אישית ומקצועית. בה בעת, ההתמקמות על ציר הזמן מייצרת עמדה דואלית של שוליות לעומת שייכות למאבק בעת הנוכחית. כחלק מדיאלוג זה בין ההווה לעבר ובתוך זמן בין דורי מתגבשת עמדת סובייקט פוליטית פמיניסטית. עמדת סובייקט זו מאפשרת לנשים אלה לבחור את פרקטיקות הפעולה הייחודיות והספציפיות להן מתוך מגוון רחב של פעולות ועולמות תוכן שהמאבק נוגע בהם:

תראי, האימהות שלנו עשו פה עבודה ויש שינוי, אבל עשו דברים שקשורים לחוק וואלה, לא כל אישה מרגישה את זה. אז אנחנו עלינו פה על משהו שעושה טוב גם למרכזי הסיוע... אנחנו עושות פרובוקציות, עומדות עם שלטים של בוכריס מול הקריה, וזה מביא תקשורת. תקשורת מביאה לנו חשיפה למדיה החברתית, המדיה החברתית - כל הצעירות שם. לאן הצעירות באות? אלינו, ואז אנחנו, מרכזייה, מנתבות - למרכזי הסיוע, למשטרה, לעורכות דין, לאחת מתוך אחת. פתחנו חמ"ל. הטלפון שלי מסתובב בין ילדות בנות 12-13, גם ילדות שלא נמצאות בפייסבוק כי יש להן אינסטגרם, כולן באינסטגרם. היום הצעירות ממש לא בפייסבוק. אני מקבלת הודעות לחשבון האינסטגרם של העמותה שאני מנהלת. אני בהלם מזה, זאת אומרת, איך הפכתי לגורם מתווד? אנחנו לא כותבות שאנחנו גורם מתווד, כי פרובוקציה שקשורה למחאה נגד אלימות מינית – היא עושה את שלה (אמה, 34, פמיניסטית אקטיביסטית, מתנדבת בעמותה).

אמה מכירה בערך המאבק באלימות מינית במרחב המשפטי, אך היא חשה כי זירה זו אינה הזירה 'שלה' וכי זירות אחרות, לא ממומשות, זקוקות לטיפול ומענים. בראייתה את עצמה כסובייקט פוליטי-פמיניסטי היא תרה אחר אותם מרחבים בלתי ממומשים ומכאן רואה את תפקידה כמחברת בין הצעירות של היום, נערות ונשים שאינן מחוברות לארגונים מוכרים כגון מרכזי הסיוע, ואינן מחוברות לקהילה ולממסד האמון על הטיפול בפגיעות מיניות, לאותם גורמים שיכולים לסייע בידן בעת הצורך. הדרך לשם עוברת דרך מחאה פרובוקטיבית וסנסציונית שמעוררת שיח ציבורי ומהדהדת גם בקרב מי שאינן חלק מזירת המאבק או שהמרחבים בהם היא נמצאת אינם המרחבים המסורתיים של העשייה הפמיניסטית. בהמשך הריאיון אמה מספרת:

יש כבר שינוי. ענק. אם עד לפני כמה שנים, היה יכול להיות שופט שישאל ילדה בת 14, "מה לבשת?" במשפט אונס, היום גם אם הוא חושב שהיא שרמוטה בת 14 ושגלל מה שהיא לבשה היא נאנסה, הוא לא יגיד את זה כי הוא לא רוצה את הפמיניסטיות מתחת לבית שלו שיפגינו לו. אנחנו נבוא אליו, אנחנו נהרוס לו את החיים. הוא לא רוצה את זה. ולו רק בגלל זה שהוא לא רוצה את זה, הוא לא ישאל אותה את השאלה הזו. זה אחד. מהצד השני, יש אנשים, שופטים ושופטות שהם לא מניאקים, לא לא ישאלו את השאלה רק כי הם מפחדים מהפמיניסטיות הזועמות. הם פשוט קוראים ברשת, מתחילים להבין דברים - וואלה, הם גם מתחנכים על הברכיים שלנו (אמה, 34, פמיניסטית אקטיביסטית, מתנדבת בעמותה).

את תהליך השינוי שעובר הממסד בשנים האחרונות מתארת אמה תוך שהיא מייחסת אותו לפעילות שלה ושל חברותיה אותה היא מכנה פעילות רדיקלית. הפנייה האישית למי מתוך אנשי הממסד – פרקליטים, שוטרים, שופטים וכיוצא בזה, פעולת מחאה שצברה תאוצה בשנים האחרונות בישראל במגוון של מחאות, לאו דווקא פמיניסטיות, היא אחת הדרכים ה'פרובוקטיביות' כפי שאמה מנסחת זאת, שבהן היא וחברותיה למאבק משפיעות על השיח ותורמות את חלקן.

... הם ידעו שכל מי שתקבל שם איזה שהוא יחס בעייתי, הפמיניסטיות יבואו להפגין שם. גם אם המשטרה צודקת, לפי החוק, אנחנו נעשה להם שיימינג. בתחנת המשטרה עצמה, עזבי המשטרה - לא רוצים שאנחנו נבוא ונטריד אותם. הם לא רוצים שנחשוף את השמות של השוטרים שהתנהגו לא בסדר. הם לא רוצים שנעשה להם שיימינג ברשת. הם יודעים שאין לנו שום דבר... איזשהו שוט משפטי נגדם בהרבה מקרים, אבל הם מפחדים מהקהילה. הם מפחדים מהקהילה. ואז גם הפחד מהקהילה, בשילוב עם תודעה והבנה- השילוב הזה גורם להם לחשוב. הם צריכים גם לעבור הדרכות, זה משהו שלא היה עד לפני כמה שנים. בעצם זה גם תודעה וגם הפחד מליניץ' חברתי. אני חושבת שחזרנו בהקשר הזה למה שהיה לפני אלפי שנים, כשלא היתה חקיקה, הכפר לוקח את החוק לידיים- חזרנו לזה ובגדול,

באמצעות הרשתות החברתיות. זה מה שיביא את השינוי (אמה, 34, פמיניסטית אקטיביסטית, מתנדבת בעמותה).

אמה רואה בפעולות שלה ושל חברותיה סגירת מעגל היסטורית. העם לקח את החוק לידיים כי הממסד פשט את הרגל. יחד עם זאת היא מבטאת לאורך השיחה את האמונה שפעולותיה משנות את הממסד ומטייבות את עבודתו מול נפגעות ומול פוגעים. מכאן התפקיד החשוב שלה ושל חברותיה הן ביצירת תודעה בקרב צעירות, הן בניית פניות והן בהעלאת תודעה ואף יצירת מחסום בוושה בקרב אנשי הממסד אשר עבורם הפמיניזם הרדיקלי, החי והבועט של אמה וחברותיה, מכונן. סיפורה של אמה אופייני למרואיינות נוספות שרואות את המאבק למניעת הטרדה מינית דרך הפריזמה השל הצלחה לינארית, במובן זה שהן מכירות בערך החוק והעשייה המשפטית בפלטפורמה מרכזית בזמן עבר, וכעת חשות כי יש להן הן את המחויבות והן את היכולת לפעול במרחבים נוספים לצורך קידום המאבק, בנייהן הזירה התקשורתית, החברתית והפוליטית. גלי, פעילה פמיניסטית שעמדה בעת הריאיון מאחורי עמותה למאבק בפגיעות מיניות שיזמה, מתארת את הסיפור ההיסטורי של הקמת העמותה:

...היתה קריאה להעלות עדויות על פגיעות מיניות... אז התחלנו להעלות את העדויות וציפיתי שזה ייגמר. כי הדברים האלה יש להם.. גל זה גל, זה בא וזה עובר. דף קס ודף מת. כזה. וזה לא עבר. אני לא זוכרת כבר להגיד מה קרה אבל תוך פרק זמן של שבוע שבועיים התחלנו להבין שזה לא הולך להיגמר, אלא אם אנחנו נגמור את זה לא הולך להיגמר... אז ניסינו לחשוב מה אנחנו רוצות לעשות עם הדבר הזה. ואז כשנפגשנו בעצם אני ביקשתי שנכתוב מטרות ונכתוב יעדים ונכתוב מה אנחנו עושות ומה לא עושות וקצת ניתן לזה תוקף לדבר הזה, בעיקר כדי לראות שכולנו באותו ראש. כדי לראות שאנחנו לא מתגלגלות לעשות משהו פוגעני. לא מתגלגלות לעשות משהו שהוא לא בסמכותנו אלא עבודה של מרכזי הסיוע.

יעל: מה זאת אומרת פוגעני?

גלי: אני לא רוצה לתת לילדות, לנערות, לנשים, הרגשה שאני יכולה לתת להן תמיכה נפשית ורגשית. אני לא. אני לא מתכוונת לעשות את זה ואני לא רוצה לייצר אשליה כאילו שכן...אני לא מעוניינת לעסוק בשום דבר טיפולי שקשור לנפגעות כי אני לא.. גם אני לא מוסמכת לזה שזה אולי הכי חשוב וגם זה לחלוטין לא מתאים לסגנון האישיות שלי ומנוגד לתפיסת העולם של מה שאני יכולה ולא יכולה, רוצה ולא רוצה לעשות. לא מעוניינת. לא רוצה לתת תמיכה נפשית לנפגעות, לא יודעת לעשות את זה. זה עושה לי טראומה, לא

רוצה... אז בעצם החלטנו שהמטרות שלנו הן פוליטיות. להרחיב את השיח, את הדיון הציבורי. להראות כמה זה עניין שגרתי ורווח בחיים של נשים אבל גם של גברים, לייצר מודעות. להוריד את הפיקסלים מהפרצופים של מתלוננות. את לא אשמה (גלי, 42, פעילה פמיניסטית בעמותה)

התיאור של גלי מנגיד בין גישתה המכוונת לפוליטיזציה של המאבק לבין שחקניות אחרות בשדה המכוונות טיפול ותמיכה והיא מדגישה את הבחירה בפעולה אקטיביסטית בעלת מאפיינים פוליטיים תקשורתיים וציבוריים תוך שהוא מבדיל בינה לבין עשייה פמיניסטית שמתמקדת במתן עזרה נפשית. נראה כי האפשרות לספר את סיפור המאבק בפגיעה והטרדה מינית דרך העדשה הטמפורלית מסייע לגלי ולאחרות לספר את סיפור הפעולה הפוליטית שלהן מתוך בחירת הפרקטיקה הנכונה להן על רקע מקומו של המאבק בעת הנוכחית ותוך התאמת מיקומו של המאבק על ציר הזמן הפמיניסטי והחברתי לבין העמדה שלהן ביחס אליו ואל הזירות בהן הוא מתקיים. כפי שעולה מהציטוט שלעיל, הבחירה שלא להיכנס למקומות של עזרה נפשית מתאפשרת על רקע התפיסה כי נושא זה נמצא תחת טיפול גופים אחרים (במקרה זה –מרכזי הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית).

נעמי, אשת תקשורת פמיניסטית, מתארת גם היא את התרומה שלה למאבק בעת הנוכחית: תראי, אני מהר מאוד הבנתי שאיפה שצריך לעשות עבודה זה במדיה. אנשים צריכים לדעת ולהכיר שיש דבר כזה, עוד הרבה לפני metoo זו היתה האגינדה שלי וזה לב העשייה שלי. אז אני משלבת את המקצוע שלי והכישורים שלי עם מה שאני הכי מאמינה בו שזה מהפכות שמתחילות מלמטה, מהציבור הרחב, אחרי שמראים לו איפה הוא חי. נשים נפגעות וחושבות שהן לבד, שזה באשמתן, ואז הן קוראות כתבה עם כותרת ראשית ווואלה הן לא לבד והנה עוד נשים שעברו דברים דומים ואולי אפילו זהים ואולי אפילו מאותו אדם. אז זה מחלחל. זה לא אומר שהכל טוב במישורים אחרים, זה בסך הכל מאבק צעיר שעוד יש לו לאן ללכת, אבל אני בפינה שלי בעולם הזה אני החלטתי שפה אני עושה את המאמץ של להביא את הדברים לידיעת הציבור. אני מאמינה בחינוך, אני מאמינה בידע. ידע זה כוח, וזה מה שאני רוצה לעשות. אם את רוצה זו השליחות שלי. אני רוצה לחשוף את כל המקומות שרק אור השמש יכול לחטא אותם (נעמי, 61, אשת תקשורת בכלי תקשורת ציבורי).

נעמי מתמקמת על ציר הזמן של המאבק כמי שעשתה metoo עוד לפני שהיתה תנועה בינלאומית שכזו. במקביל היא מתארת את הבחירה שלה להתמקד בקידום השיח הציבורי בנושא פגיעות מיניות כהחלטה מושכלת שנבעה מהצורך שהיה בזמנו בדיון נרחב בנושא זה במדיה המסורתית.

בחירה זו כך נראה, מאפשרת לנעמי להנכיח את הפעולות שלה בהווה ובעבר כחלק מהמאבק הפמיניסטי ההיסטורי בהטרדה ובפגיעה מינית, כפי שבא לידי ביטוי בהקמת תנועת #metoo – צורך שאותו לכאורה זיהתה ועליו ענתה עוד בטרם החלה תנועה זו בפעילותה. אילה, עורכת דין ואקטיביסטית פמיניסטית אשר עוסקת גם בכתיבה פופולרית על עבירות מין, מתארת את ההתלבטויות שלה היכן לפעול ועל מה לכתוב:

גם אני חושבת שההתפתחות הכי דרמטית באופן אישי היתה ההתפתחות שבמסגרתה אני קול, שאני הכתיבה שלי והעשייה שלי בתחום הזה הם מסייעות לאחרות. שזה שם על הכתפיים הרבה מאוד אחריות א.. והרבה מאוד מחייב את החשיבה הזאת על מהם הדברים שעליהם אני מחנכת או אותם אני מנסה להעביר ומהם המסרים ו.. האם אני מנסה להעביר את המסרים הכי פשוטים שאפשר כדי להגיע לכמה שיותר אנשים או שאני דווקא מניפה את דגל המרוכבות ומנסה לאתגר כי אחרות עושות את ה.. את החלק הפשוט יותר של הספקטרום במקומי והן לא צריכות עוד אחת? אה.. ואני ככה מדו.. טוב על מה שאני מנסה לקדם איזושהי אג'נדה אחרת קצת ולדחוף קצת יותר חזק להתקדמות במקום לכוה, אוקי, בואו נבין איפה אנחנו ובואו נלמד את הכללים שכבר כתבנו לפני 20 שנה. ואני לא מזלזלת בזה, זה תפקיד מאוד חשוב שיש דמויות מאוד משמעותיות שעושות אותו... להסביר את ההגיונות הבסיסיים של הפמיניזם לקהל שרובו מאוד רחוק מהם. וצריך את זה. אני רואה את עצמי כמתקשרת יותר עם אנשים שבאינטואיציות שלהם פרוגרסיביים יותר, מיודעים יותר, אבל זקוקים קצת לחידודים. קצת למניירות, קצת לכאילו עזרה בגיבוש תפיסת העולם לגבי אירועים שקורים בצורה שמחברת הקשרים כלשהם שלא כולם.. (אילה, 32, מנהלת עמותה ועורכת דין בהשכלתה).

אילה מתארת את האופן בו התפתחותה האישית נשענת על משמעות פעולותיה בפרויקט הפמיניסטי של מיגור הטרדה ואלימות מינית. הבחירה על מה לכתוב ובאיזה כלי תקשורת, היא חלק מהדיון שהיא מנהלת מול עצמה על האופן הנכון בו היא אישית יכולה לתרום את התרומה המיטבית למאבק. היא לוקחת בחשבון הן את מצב התודעה הציבורית והמסרים שיש עוד להעביר, והן את הפעילות האחרונות בזירה אשר משפיעות גם הן ומובילות מהלכים משלהן. ההחלטה להתמקד במסרים מורכבים יותר אם כך, נשענת על הבנה טמפורלית ביחס להתקדמות שנעשתה, אך גם רוחבית – כאשר היא מתבוננת על התרומה היחסית שלה ביחס לאלה של עמיתותיה בשדה. ורד, עורכת דין ואחראית תחום בעמותה, מתארת גם היא את הבחירה של העמותה בה היא עובדת לפתח קוד למניעת הטרדה מינית בארגונים כבחירה שמושתתת על קיומו של החוק למניעת הטרדה מינית והאופן שבו הוא קנה אחיזה במרחבים חברתיים מסוימים ויחד עם זאת הותיר את המרחב

הארגוני פרוץ. גם כאן, ניכר כי ההתבססות על עוגנים שהותירו קודמותיהן במאבק, מאפשר לארגון לקדם פעילות משלימה המכוונת לעתיד טוב יותר שבו רוח החוק מתקיימת גם במרחבים שעד עתה נותרו ללא מענה:

...על אף שיש לנו חוק והחוק נהיר, ברור, ועל אף שיש תקנון עדיין ארגונים הולכים לאיבוד ולא מבינים מה הם צריכים לעשות... ואז אה.. עולה צורך בקוד, עולה צורך בכלי אחר שהוא גם מביא משהו אחר. אנחנו החלטנו שבקוד אנחנו הולכות לדבר שפה אחרת, כמה שפות אחרות, אבל הדגש הוא על מניעה. כשהחוק, למרות שהוא באמת חוק חינוכי, ואני מאוד מאוד מאמינה בו ועיקר ההצלחה שלו זה כאילו שינוי התודעה והשיח החברתי וההעלאה למודעות, הוא עשה הרבה בהיבטים של חינוך, הוא לא פרץ את המחסומים בארגונים, במקומות עבודה. והוא בעיקר לא הוביל למקומות של מניעה. הוא בעיקר כאילו היישום שלו הוא בעיקר במקומות של הליכי ברור, של היבטים משפטיים ושל הליכי משמעת. היה וקרה משהו אנחנו עכשיו צריכים לטפל. וארגונים לא תרגמו את זה למניעה בכלל וזה מה שאנחנו מנסות להביא (אילה, 32, מנהלת עמותה ועורכת דין בהשכלתה).

מכאן שהנרטיב הטמפורלי של הצלחה והתקדמות לינאריים מאפשרים לנשים הלוקחות חלק בפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית, להכיר בהצלחות העבר לצד בחינת הפערים והמרחבים שטרם טופלו והתמקדות בטיפול בהם. בין אם מדובר בפעילות חברתיות ובין אם בנשות מקצוע, עשייה זו מבוססת על דמיון פוליטי של עתיד חף מהטרדות מיניות בכל המרחבים ולפיכך ממוקד בכאן ועכשיו תוך התייחסות למה שכבר הושג ומה שעדיין נמצא בחוסר. מיפוי זה של המפגש בין צירי זמן ומרחב ביחס להישגי המאבק מאפשר למרואיינות את הבחירה בפרקטיקות המוציאות מהכוח אל הפועל את המאבק באופן שנתפס כממשיך ומקדם את הצלחתו ומכך בונה עתיד אפרמטיבי.

נרטיב הזמן הלינארי הוא אם כך חלק מהדינמיקה באמצעותה מייצרות המרואיינות במחקר הנוכחי מערכי הצדקה לפעולות אותן הן בוחרות לעשות בהווה לצורך המאבק, מתוקף תפקידן כמשפטניות, כאקטיביסטיות או כעובדות ציבור. מרואיינות אלה עושות שימוש בעבר לצורך גיבושו של המאבק בהטרדה מינית כסיפור הצלחה. בה בעת, השוואת העבר להווה מאפשרת להן מחד להתמקם כחשובות וכתורמות למאבק ומאידך ליצור מידה של חציצה והימנעות בינן לבין המאבק כפי שהן לכאורה 'פמיניסטיות זקנות'. זאת, ללא תלות בגילן ובעשייתן. מתוך הדיאלקטיקה המורכבת שלהן אל מול הקהילה הפמיניסטית וביחס לזמן הבין דורי המאפשר לכל אחת, ללא תלות בגילה, להשתייך ל'דור ביניים', הן עוסקות במשא ומתן, פנימי וחיצוני, על מיקומן ועל הגדרתן כסובייקטים פוליטיים פמיניסטיים. עמדת הסובייקט מאפשרת להן לקחת חלק פעיל

במאבק לצד השמירה על עמדת הצופה מהצד. פעילותן המגוונת מתייחסת הן לעשייה ממסדית, מתוך תפקיד ציבורי ומקצועי, והן לפעילות 'בשטח', כלומר מחוץ לזירה המדינית והמוסדית. כך הן שותפות למאבקים משפטיים למען מתלוננות, לקידום שיח ציבורי ומאבק בממסד במגוון דרכים, כולל הפגנות, מצעדים ופעילות דיגיטלית ויצירת סביבה בטוחה לנשים. פרקטיקות אלה שונות מאוד זו מזו, אך נדמה כי המשותף להן הוא היותן פרקטיקות מרחיבות – כאלה שמטרתן להרחיב את גבולות השפעת המאבק ולהעמיק אותה.

הסובייקט הפוליטי הפמיניסטית על ציר הזמן הלינארי של המאבק בהטרדה מינית: דיון

ממצאי הפרק חושפים כי תפיסת המאבק למיגור הטרדה מינית מתרחשת, בקרב חלק מהמרואיניות, באמצעות נרטיב טמפורלי לינארי. נרטיב זה חוצה את שלוש קהילות המעשה, כאשר כלל המרואיניות מהקהילה הפמיניסטית-אקטיביסטית, וכן חלק מהמרואיניות מקהילת המעשה המשפטית ומקהילת המעשה של עובדות המדינה, משתמשות בו לצורך אפיון המאבק והתמקמות ביחס אליו. הנרטיב הלינארי מאפשר למרואיניות לתפוס את המאבק כהצלחה ובהתאם לכך, לחוש כי תרומתן לו היא בעלת ערך.

את הנטייה של המרואיניות שמשמשות בנרטיב הלינארי להתבונן על המאבק בהטרדה מינית באמצעות השוואת המצב אז והיום תארה אליזבת גרוס (Grosz, 2000) כנובעת מתפיסת הדמיון בין השניים - עבר והווה - וכמייצרת עבר המובנה בהתאם לנקודת ההתייחסות בהווה. לפי גרוס, יחסים טמפורליים אלה **מדגישים את הדמיון בין הווה לעבר** ומכאן עלולים להקשות על שינוי והליכה קדימה. זאת מאחר והעתיד עלול להיתפס רק כגרסה משופרת של ההווה ולפיכך כספציפי וקונקרטי. ממצאי פרק זה מעלים כי אמנם, נשים הפועלות בזירת ההטרדה המינית ומבקשות למגר את התופעה, משתמשות בעבר לצורך תיאור ההווה והתהליכים הטמפורליים שהובילו אליו ואשר יוצאים ממנו. יחד עם זאת, נראה כי עבורן השימוש בעבר לא רק מדגיש את הפערים בינו לבין ההווה אלא גם מאפשר להן לייצר סיפור טמפורלי מורכב ולראות שינויים מהותיים, עמוקים ואיכותיים בהווה לעומת העבר. במילים אחרות, ההתייחסות להווה דרך העבר, כשהיא מתרחשת לאורו של תהליך התמסדות המאבק, עשתה תהליך הפוך מזה שתיארה גרוס ואפשרה למרואיניות להדגיש את הפער העמוק בין השניים ולראות את התקדמות הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית.

קריאה זו של המרואיניות את ההווה בסוגיית ההטרדה המינית אינה פשטנית ואיננה בהכרח ייפוי של המציאות הקיימת, כפי שטוענת גרוס (Grosz, 2000). אדרבא, נראה כי הן מכירות

במורכבות המציאות הזו על כל רבדיה, כפי שבא לידי ביטוי במספר אופנים. ראשית, ההתייחסות של מרואיינות אלה לעתיד היא מורכבת. גרוס טוענת כי לצורך קידום המאבק הפמיניסטי יש לפעול באמצעות דמיון פמיניסטי ופוליטי לצורך חידוד תמונתו של עתיד רצוי אשר יכתיב את מהלכי ההווה. לעומת זאת, במקרה הנוכחי נראה כי דווקא ההתייחסות לפער בין עבר להווה וההיאחזות התודעתית בשינויים שכבר התחוללו ובאופן שבו המאבק הפמיניסטי הוביל הצלחות בתחום ההטרדה המינית, אפשרה הן את ההתמודדות עם אתגרי ההווה והן את המחשבה קדימה, על אתגרי העתיד. כך נחשף הפער שבין החזון ותפיסת העתיד הרצוי למאבק בהטרדה מינית לבין החששות מפני הלא נודע. כלומר, אם גרוס מדברת על חשיבות השימוש בדמיון הפוליטי הפמיניסטי לצורך יצירת אופק אפירמטיבי, הרי שבמקרה של המאבק בהטרדה מינית בישראל, נראה כי היכולת לדמיין חזון שכזה קיימת ומושתתת דווקא על הצלחות העבר ואל השאיפה המשותפת למגר הטרדה ואלים מינית ולייצר עולם בטוח ושוויוני לנשים. אלא שחזון זה אינו עומד בפני עצמו במנותק ממציאות ההווה. לכן מתווספות לתפיסת החזון גם שאלות הנוגעות לאפשרויות קיומו של עתיד רצוי פחות, וכזה שאינו תואם את החזון הפמיניסטי. קשת אפשרויות התפתחות המאבק בעתיד לבוא, הכוללת גם חששות ואי וודאות ביחס לתנאים בהם יתקיים מאבק זה מבחינה פוליטית, חברתית וטכנולוגית מחד, וביחס לבחירות של נשים צעירות לאן וכיצד להוליך את המאבק מאידך, מייצרת קו נוסף של עתיד מדומיין, מעבר לעתיד כחזון. לפיכך, נראה כי תפיסת העתיד של המעורבות במאבק מתרחשת במקביל בשני ממדים: עתיד רצוי ונשאף הכולל חזון ברור וידוע אליו שואפות, כפי שהציעה אליזבת גרוס (Grosz, 2000). במקביל וללא תלות בקיומו של חזון עתידי זה, מתקיימת תפיסת עתיד צפוי הכוללת שאלות, חששות ותהיות ביחס למקומות אליהם יגיע המאבק מבחירה, וכן בשל האתגרים עמם יאלץ להתמודד עקב אקלים פוליטי ותרבותי שונה, מורכב ועמום. אלמנט נוסף המבטא את תפיסת המציאות המורכבת של הנשים הפעילות במאבק בהטרדה מינית בא לידי ביטוי בהתמקמותן לאורך ציר הזמן באופן שמחבר אותן לעבר אך פחות מזה להווה ועוד פחות לעתיד. לפיכך, היחס הדואלי שלהן כלפי העתיד לבוא אך גם כלפי ההווה שבו הן חוות שחיקה במעמדן ובשייכותן לקהילה הפמיניסטית, מבטא פערים המובילים לתחושת אי נוחות ביחס לאותם מקומות של חוסר הלימה בין האני לבין המאבק בעת הנוכחית ובעתיד הנראה לעין. בהמשך לכך, היחס המורכב לדור האימהות של המאבק בהטרדה מינית ולדור העתיד של פמיניסטיות צעירות, מגלה גם הוא את התפיסה המורכבת והדואלית של עתיד המאבק כמו גם עתידן של הנאבקות.

לכן נראה כי הטיעון של אליזבת גרוס ביחס לאופיו של הממד הטמפורלי בסיפור המאבק הפמיניסטי, כאשר הוא נבחן בתוך מרחב קונקרטי שעבר שינוי מוסדי דרמטי באמצעות חקיקת

החוק למניעת הטרדה מינית, מחדד את המורכבות הטמפורלית מרחבית כפי שבאה לידי ביטוי הן במגוון ההתייחסויות לעתיד – הצפוי והרצוי, הנשאף והריאלי; והן ביחס לפערים בין עבר להווה כמאפשרים דווקא את חידוד היכולת של המאבק הפמיניסטי לייצר שינוי אמתי ובר קיימא, גם אם מורכב, קונפליקטואלי ועמוס ניגודים.

בהמשך לכך, מתוך ממצאי הפרק הנוכחי עולים הקשיים בהישענות על דמיון פוליטי אפירמטיבי לא בשל חוסר היכולת לראות שינוי או לדמיון אותו כפי שהציע גרוס, אלא בשל עמימות העתיד והחשש המגולם בלא נודע. נראה כי היעדרם של כלים אפקטיביים להתמודדות עם עמימות זו ביחס לאתגרי ההווה והעתיד, מציבה שוב את היחסים המורכבים שבין הדורות בקהילה הפמיניסטית כחסרים ואף כמחסום בפני היכולת לחיות את החזון הפמיניסטי. כך, המחסור בכלים וביחסים של המשכיות ושייכות כפי שבאו לידי ביטוי בהתמקמות המורכבת של המרואיינות על ציר המאבק וביחסים הבין דוריים המורכבים שהן משקפות מבליט את חשיבותם של יחסים אלה לצורך קידום המאבק הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית.

את הצורך של מרואיינות שלוקחות חלק בקידום המאבק הפמיניסטי למניעת הטרדה מינית בשייכות לקהילה בת קיימא מכנה שרה אחמד 'היות בבית'. מושג זה מתייחס ליכולת לחוש נוכחת במרחב ולהתמצא בו (Ahmed, 2006), תחושה שכפי שעולה מפרק זה אינה מאפיינת את המרואיינות שרואות עצמן כ'פמיניסטיות זקנות' ונאבקות על מקומן אל מול דור האימהות וביחס לדור הצעיר של הפמיניסטיות הישראליות. אם כך, נראה כי על הקהילה הפמיניסטית לבחון את הדרכים בהן תוכל להוות אלטרנטיבה ראויה ל'בית' באמצעות יציאת בית המאפשר נוכחות ונינוחות. לצורך כך, נראה כי יש להעמיד נרטיב בין דורי חדש של שושלות פמיניסטיות, שיאפשר לפמיניסטיות ולשותפותיהן למאבק תחושת שייכות לקהילה פוליטית כפי שיבוא לידי ביטוי בהתבוננות מחודשת על היחסים הבין דוריים בפמיניזם.

פרק הממצאים הנוכחי מראה כי הזמן הבין דורי (Browne, 2014) הוא ממד חשוב לפמיניזם כפרויקט פוליטי ומכאן גם היבט הכרחי בסובייקטיביות הפוליטית של פמיניסטיות. קיומן או היעדרן של שושלות פמיניסטיות היא בעלת חשיבות בהבנת הפרויקט הפמיניסטי למיגור אלימות והטרדה מינית כפי שבא לידי ביטוי בכלים העומדים לרשות הנשים הפעילות במאבק, בתחושת השייכות שלהן וביכולתן ליצור דמיון פוליטי החורג מתפיסות אדיפליות, ביולוגיות, דתיות או לאומיות ומקדם עתיד שאינו פטריארכלי. ואמנם, הסובייקטית הפוליטית הפמיניסטית היא תוצר של הדיאלוג הפנימי והחיצוני עם דורות קודמים לה וממשיכים אותה של פמיניסטיות אחרות השותפות לפרויקט הפמיניסטי בכלל ולמאבק במיגור הטרדה מינית בפרט. סובייקט זה כפי שהוא מתעצב מתוך היחסים הבין דוריים הבאים לידי ביטוי בפרק זה מייצג תפיסת שייכות חלקית בלבד,

שכן עמדת הביניים אמנם ממצבת תרומה חשובה אך כזו שהתרחשה בעבר ושנותרה בשולי הדרך, בעוד המאבק מתנחשל הלאה. מכאן שיכולת ההשפעה הנתפסת של המרואיינות בעת הנוכחית על המאבק שולית גם היא. כפי שבטאו זאת בדבריהן, המהפכה הבאה כבר שייכת לדור אחר, והן לא בהכרח מבינות אותה, מסכימות עמה או מזדהות אתה. מתוך כך נדמה כי הסובייקט הפוליטית הפמיניסטית המשתקפת בפרק הנוכחי משקפת תהליך דינמי הנבנה מתוך דיאלוג בין דורי מתמיד, חיצוני ופנימי. בתהליך זה נארגת עמדת סובייקט פמיניסטית כמכלול הדינמיקות והיחסים הבין דוריים כפי שהללו באים לידי ביטוי בארגז הכלים הפמיניסטי שמציעות בנות הדור הקודם לדור הממשיכות; וכפי שמתגלם בתחושת השייכות וההשפעה הנתפסת על הפרויקט הפמיניסטי ועל היכולת לייצר שינוי באמצעותו.

במאבק למניעת הטרדה מינית, נראה כי הסובייקטית הפוליטית הפמיניסטית הבין דורית חסרה את היכולת להתמקם על הציר הבין דורי כבעלת משמעות וכשייכת לא רק בעבר ובהווה אלא גם בעתיד; מעבר ל'גלים' הפמיניסטיים המאפיינים את המאבק. במידה מסוימת ייתכן כי דווקא הדבקות של הרעיון הפמיניסטי בתפיסת ה'גלים' מגלמת מראש את היעדר האפשרות של נשות הגל הנוכחי להיות חלק מהגלים הבאים. ההיכרות עם מודל פמיניסטי זה מבנה את הסובייקטית הפוליטית הפמיניסטית כמי שעסוקה בלרדת מהגלגל לפני שתהיה מיותרת לחלוטין, עדות חיה ל'גל' שהיה ואיננו עוד. התפיסה הדיכוטומית של המרואיינות את עצמן כמי שניצבות בחזית המאבק מחד, או כמי שמתמקמות כ'זקנות' במובנה של זקנה כאחרות (otherness) מאידך; מהווה תמונת מראה של ההתייחסות אל אורית קמיר כסמל וכאמא של מאבק זה. אמנם אין חולק על תרומתה החשובה והייחודית של קמיר למאבק בהטרדה מינית בישראל, אך העובדה שכסמל היא עומדת לבד כאם יחידה למאבק שהיו לו אימהות רבות, כאשר שותפותיה לדרך אינן מוכרות ואינן נזכרות בסיפור שמספרות המרואיינות, מבטאת איון של מי שאינה נושאת הדגל של הדור שלה ולפיכך מרמזת כי מי שאינה נמצאת בחזית איננה חלק מהותי מיצירת השינוי. אם כך, הצורך 'לחוש בבית' במובנו כהשתייכות נינוחה לקהילה מגוונת ורב דורית (Ahmed, 2006), מתגלה כחסר גם בהיבט של היכולת להיות חלק מהמרחב הפמיניסטי ולחוש בעלת ערך ביחס אליו מתוך מגוון רחב של מיקומים משתנים.

לבסוף יש להדגיש כי התפיסה הפמיניסטית הטמפורלית שרואה בהיסטוריוגרפיה הפמיניסטית התפתחות לינארית של 'גלים' שונים באיכותם היא חרב פיפיות – מחד היא מאפשרת לפמיניסטיות לשאוף לעתיד של שינוי חברתי ופוליטי מתוך התבוננות על העבר וההווה דרך פרספקטיבה זו, אך מאידך היא מבנה תפיסת אי שייכות והיעדר רלוונטיות של מי שיום אחד הן מובילות המאבק וביום שאחריו כבר נתפסות לא רלוונטיות וימי שהיו. כחלק מכך נראה כי יש

לבחון את האפשרות להתייחס לשושלות פמיניסטיות בנות קיימא באופן שיאפשר לדורות של פמיניסטיות לקבל כלים, ערך והכרה מ'אימותיהן' תוך שהן ממשיכות לייצר סובייקטיביות פמיניסטית רלוונטית ביחס לאתגרי הפמיניזם לעתיד לבוא.

יחד עם זאת, ובהינתן הטיעון הביקורתי של הפמיניזם המשילותי השולל את הסיכוי לעתיד רדיקלי עם התמסדות פועלה של תנועת הנשים (האלי, 2018; סודאי, 2018) ממצאיו של פרק זה מלמדים כי אקטיביסטיות מקומיות, מספרות סיפור על הווה הנושא את זרעיו של עתיד רדיקלי באמצעות התמקדות בעוצמת מבטן ופועלן של בנות הדור הצעיר בפמיניזם. ממד הבין-דוריות חשף את היחסים המורכבים בתוך דורות של פמיניסטיות הפועלות כחלק מהמאבק למניעת הטרדה מינית, תוך שהוא מבליט את התפיסה לפיה מי שהיו 'אימהות' של המהלך עשו מהפכה בעלת משמעות שהייתה נכונה לזמן. לעומתן, הצעירות יותר, הפועלות בהווה לשימור הרדיקליות של תנועת הנשים, ומי שהן מתייחסות אליהן כאל 'דור הבנות', רצות קדימה לכיוונים מהפכניים ולא צפויים. זאת בעוצמה רבה עד כדי כך שהדור הנוכחי של הפעילות, דור הביניים, מתייחסות אליהן בהערצה וביראת כבוד אך גם מתוך חשש ביחס להשלכות פעולותיהן על המאבק. מקומן של נשים צעירות כמובילות התארגנויות ופעילויות אישיות וקבוצתיות באופן א-מדינתי ומתוך איתגורן של הפמיניזם המשילותי והן של הסדר הפטריארכלי במובן הרחב של התייחסות המדינה, מעלה את הטענה לפיה האפשרות של קבוצות שונות בתוך התנועה הפמיניסטית לפעול מחוץ למבנים הממוסדים של הפעולה הפמיניסטית המדינתית ולאגור אותה, מאפשרת לחדד את תיאוריית הפמיניזם המשילותי על-ידי התרחקות מטיעון בינארי של רדיקליות לטובת בחינה מעמיקה של ריבוי הקולות בתוך התנועה והאפשרות של שיחים ביקורתיים ומתנגדים בתוך התנועה עצמה להשמיע קול ולהציע פרקטיקות שיחניות חדשות לצורך אתגור הקול הפמיניסטי ה'הגמוני' (Hajer, 1995).

אם כן, לצד המחיר הגבוה אשר משלמות פמיניסטיות על הקושי להיות חלק מיחסים בין דוריים מתמשכים המאפשרים תחושות של שייכות ולמידה מתוך ההיסטוריה (Ahmed, 2006) ייתכן שממצא זה מעמיד באור חדש את הקושי כהכרחי להמשך קיומה של תנועת הנשים כקול רדיקלי החותר לשינוי וממפה מחדש את האתגרים הפמיניסטיים בהתאם לרוח התקופה ולשינויים החברתיים המבניים והמשפטיים שחלו לאורך הזמן.

'המטוטלת' כציר זמן במאבק למניעת הטרדה מינית בישראל

הקדמה

פרק זה כקודמו, נשען על החיבור זמן-מרחב אותו הציעה מאסי (Massey, 2001), ולפיכך מאורגן סביב נרטיב טמפורלי המבוסס על דימוי המטוטלת. תיאור זה את ציר הזמן של המאבק עלה מחלק מהמרוויינות מקהילת המעשה המשפטית וחלק ממרוויינות קהילת המעשה של עובדות המדינה. ניתוח יחסי הגומלין בין הממד המרחבי לממד הטמפורלי אפשר לי לבחון את משמעות ההשתייכות לקהילות המעשה הספציפיות לצורך הדיון בשאלת משמעויות התמסדותו של הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית בדגש על מקומן של 'מומחיות לענייני מגדר' (האלי, 2018) בשדה.

נרטיב ה'מטוטלת' העומד במרכז הפרק, מבטא קיומן של עמדות מוקצנות בעבר ובהווה וציפייה להגעה לאיזון מיטבי בעתיד. באמצעות נרטיב זה ספרו נשים מקהילת המעשה המשפטית ומקהילת המעשה של עובדות המדינה את הסיפור הטמפורלי של המאבק כפי שהן תופסות אותו. למרות שנרטיב זה עלה בקרב חלק מהמרוויינות משתי קהילות אלה, אף לא אחת מהמרוויינות מהקהילה הפמיניסטית-אקטיביסטית השתמשה בו לתיאור המאבק. מכאן שתפיסת ה'מטוטלת' מאפיין נשים אשר עוסקות במאבק מכוח תפקידן המקצועי או הציבורי. גישת הפמיניזם

המשילתי מתייחסת לבעלות תפקידים אלה כשייכות לאחת משתי קבוצות: הראשונה היא נשים אשר מראש אינן מגדירות עצמן פמיניסטיות והפכו למוציאות לפועל של חוקים ותקנות שנוצרו מתוך אידאולוגיה פמיניסטית ("פמיניסטיות תשע עד חמש"). הקבוצה השנייה היא נשים אשר אחזו

ועדין אוחזות באידאולוגיה וערכים פמיניסטיים ואשר זכו בתפקידים ובשררה מוסדית לצורך קידום ערכים אלה. לטענת הפמיניזם המשילתי, אלה וגם אלה הן חלק מתהליך ההתמסדות של הפמיניזם ולוקחות חלק פעיל בהפיכת רעיונות פמיניסטיים לנוחים לעיכול, חסרי קצוות רדיקליים ובעלי אופי שמרני, ובכך פוגעות בהישגי הפמיניזם ובחזון הפמיניסטי הקורא לשחרור נשים מכבלי הפטריארכיה (האלי, 2018; סודאי, 2018). ניתן לראות בטענתן, טענה לריאקציה המלמדת על הסגה לאחור של הישגי המאבק הפמיניסטי (Verloo & Paternotte, 2018).

תיאוריית ה'doing gender' (West and Zimmerman, 1997) הממוקדת בפרפורמטיביות של גבריות ונשיות ובתלות של גברים ונשים בצורות פעולה ממוגדרות, כבר שימשה את הדיון בתהליכי שימור ושיעתוק בהקשרים שונים, אך טרם נעשה בה שימוש לבחינת תהליכי ריאקציה. העובדה שנשים מסמנות את נשיותן באמצעות ביצועים ממוגדרים, עולה כבעלת משמעויות פוליטיות בהקשר של בחינת התהליך עליו מצביעה גישת הפמיניזם המשילתי, ועשויה להוות מקרה

בוחר חשוב לברור הקשר בין ביצוע מגדר לבין ריאקציה כנגד הישגיה של תנועת הנשים (Verloo, 2018). האלי (2018) מסמנת את אובדן הרדיקליות כמעוון בשיתוף פעולה עם הגדרות מצב ממסדיות כחלק ממערך פרקטיקות שימור מכובדות ובמיוחד שימור משרות וטובות הנאה שנשים זוכות להן כשהן חלק מתהליך המיסוד. פרקטיקה ממוגדרת אחת שהיא מרכזית לייצור נשיות היא הטיפוליות, ובהקשר של מניעת הטרדה מינית, טיפוליות יכולה להתברר כמכוונת לנשים נפגעות אך היא יכולה להתברר גם כמכוונת לפגיעה הנגרמת לגברים כחלק מהמאבק בפרקטיקות הפוגעניות שלהם. נשאלת השאלה, כיצד פרפורמטיביות מגדרית לוקחת חלק בתהליכי ריאקציה ואילו משמעויות של טיפוליות כממד של ביצוע מגדרי, מתקיימות בשדה. מפרספקטיבה טמפורלית, הממוקדת בהבניית עתיד, מעניין לבחון כיצד טיפוליות נשזרת כביצוע מגדר, לתוך נרטיבים של מרואיינות על שדה הפרקטיקה של מניעת הטרדה מינית.

הדיון הטמפורלי בטענת הפמיניזם המשילותי לריאקציה כביטול של הישגים פמיניסטיים או חתירה תחתם, נבחנת גם לאור התיאוריה של לורן ברלנט (Lauren Berlant), לצורך פיענוח האופן שבו מתייחסות בעלות תפקידים אלה כנע על ציר טמפורלי מסוג מוטלת. הדיון של ברלנט ביחסים בין הווה לעתיד, מתייחס לתהליכים ארוכי טווח של שחיקה וריקון מתוכן בתוך חיים במציאות שברירת וכאוטית בהווה, ותוך ציפיות אופטימיות בלתי מבוססות ביחס לעתיד (Berlant, 2011). לפי ברלנט, הסובייקט האנושי אינו יכול להימנע מלדמיין עתיד אופטימי גם כאשר תפיסה זו מקורה בטעות שמשמעויותיה עבור היחיד הרסניות. האופטימיות היא זירה של משא ומתן על תמיכה, על הזנה, אשר הופכת את החיים לנסבלים, בעודם מציגים את עצמם באופן אמביוולנטי, לא אחיד ולא קוהרנטי (Berlant, 2011, p. 14). הציפייה לשינוי ולעתיד טוב יותר נשענת, בין השאר, על מה שברלנט מגדירה כ'סולידריות אוויריתית'. מושג זה מתאר את הבסיס הרגשי לתחושת השייכות והזיקה הפוליטית המשליכים על ציפייה לעתיד פוליטי טוב יותר מתוך ליכולת לחולל שינוי. תחושת סולידריות אוויריתית זו כשמה כן היא – אווירה ותו לא, או, לפי ברלנט, אופטימיות אכזרית שמבוססת על תודעה כוזבת המייצרת מנהגים, פרקטיקות ודפוסים אשר מבטאים עמידה אל מול תנאי החיים הבלתי אפשריים שהסיטואציה הנוכחית מגלמת, מבלי לנסות לשנות אותה (שם, עמ' 16). ברלנט מצביעה על כשל זה כאמצעי של הממשל והשיטה הנאו ליברלית להמשיך את הסדר החברתי הנוהג. התהליך החברתי שמתארת ברלנט הקושר בין הפרט לחברה ובין המיקרו למקרו אפשר לי לשאול שאלות ביחס לבחירה של המרואיינות המתוארות בפרק הנוכחי בהעדפה לרציונל הארגוני ולשימור מקומן ותפקידן על פני הבחירה בפעולה פוליטית במסגרת תפקידן זה.

לפיכך, בפרק זה אציג את משמעויותיו של נרטיב המטוטלת, באמצעות שלושה חלקים עיקריים. הראשון יסקור את משמעויותיו של נרטיב המטוטלת העולות בדבריהן כפי שעולה מדברי המרואיינות והאופנים בהן נרטיב זה מתעצב ביחס לעבר, להווה ולעתיד. לאחר מכן אדון ב(אי) התמקמותן של מרואיינות אלה מול המאבק למניעת הטרדה מינית וההתמקמות המקבילה שלהן סביב תרומתן לארגון או למוסד בו הן עובדות. לבסוף אראה כיצד השימוש בנרטיב המטוטלת מאפשר למרואיינות לייצר מערכי הצדקה לבחירה שלהן לעשות שימוש בפרקטיקות מסוימות בלבד, אשר רובן מבוססות על רטוריקת ה care. בדיון המסכם את הפרק אבחן את שאלת ההתמסדות של הפרויקט הפמיניסטי ומשמעויותיו לאור הביקורת של תיאורית הפמיניזם המשילותי על ממלאות תפקידים בעלי אופי מגדרי בתוך הממסד מתוך החיבור לשיחים של דאגה מחד ולהזדהות עם ערכי הארגון והממסד מאידך.

תנועת המטוטלת כנרטיב טמפורלי

הנרטיב הטמפורלי הלינארי אשר נחשף בפרק הקודם, מבטא את הקשר בין העבר, הווה ועתיד באמצעות ציר זמן של התפתחות, התקדמות והצלחה, לצד שאלות וחששות מפני העתיד. לעומתו, היחסים הטמפורליים בין עבר, הווה ועתיד אשר באים לידי ביטוי בפרק הנוכחי, מציירים קפיצה נחשנית בין עבר להווה תוך שאיפה להתמתנות ולאזון שתבטא בכך שהעתיד יחזור במאפייניו לאותה נקודה ארכימדית שממרכזת ו'מאזנת' את הפער בין עבר להווה ביחס לטיפול בהטרדה מינית. כפי שעולה מפרק זה, אשר מביא את תפיסת הזמן שאפיינה חלק מהמרואיינות החברות בקהילה המשפטית ואחרות החברות בקהילת המעשה של עובדות המדינה, רצף ההתפתחות בזמן בנושא ההטרדות המיניות מרכזי לתיאור השינוי החברתי שהתרחש. גם ההנגדה עם תקופות קודמות בהן נשים היו חשופות למכלול סוגי תקיפות בכל מרחב חברתי, חזקה וברורה, כמו בפרק הקודם, בקרב אלו המחזיקות בנרטיב הלינארי. אך התפתחותו של השינוי החברתי המיטיב עם נשים מוצגת בהקשר הנוכחי כמזיקה ופוגענית:

תראי, עכשיו אני אגיד, אמרתי לך שאני לא אוהבת את זה אבל אני מבינה את זה. הסברתי

לך למה אני לא אוהבת ואני אסביר למה בכל זאת אני מבינה. **אני חושבת שהמטוטלת**

היתה המון שנים בקצה אחד, ובקצה הזה גברים הרשו לעצמם בלי גבולות. בואי נלך

לשנות השישים, שבעים, אולי קצת שמונים - הייתה שם איזושהי אנדרלמוסיה מוחלטת.

היינו בקצה. אני חושבת שהחוק הזה יצא מתוך אותו קצה. עכשיו, **מה שקורה עכשיו זה**

שזורקים את המטוטלת לקצה השני, שגם הוא לא נכון בעיני. זורקים את המטוטלת לשם

כדי להתאזן ולגמור במקום שאליו כיוונו. לכן עכשיו, לדעתי, יש המון אנשים שמשלמים מחיר על זה שהמטוטלת נזרקה לקצה... קורבנות, אבל תמיד במהפכה יש קורבנות ועשו את זה כדי שזה יתאזן. זאת אומרת, אני לא מסכימה עם העוצמה של המכה, אבל מאחר שזה נועד לתכלית ראויה אז אני מכבדת את זה (עידית, 41, עורכת דין לענייני עבודה).

החוק למניעת הטרדה מינית ובעיקר הפרשנות השיפוטית שלו, מייצרים כיום, על פי תפיסת האוחזות בנרטיב המטוטלת, אי צדק מובנה אשר פוגע בגברים. הדינמיקה המשפטית והחברתית הנוכחית סביב מניעת הטרדה מינית עולה כרע הכרחי שמבטא הקצנה בלית ברירה. האנדרלמוסיה ששררה בהיבטים של הטרדה מינית של גברים כלפי נשים בעבר, הובילה, בתפיסת הזמן המוצגת כאן, להקצנה מקבילה של טיפול מניעתי מוגזם, לא פרופורציונלי, אשר חודר שלא בצדק לתחומים של יחסים אינטימיים ויחסי חברות וקולגיאיות בין נשים וגברים בעולם העבודה ובמרחבים נוספים.

דימוי המטוטלת נקשר כאן לשלושה ממדים בעייתיים: העבר, שבו הטרדות מיניות היו חלק משגרת חייהן ועבודתן של נשים; ההווה, שבו השיח הציבורי והמשפטי המתנגד להטרדה מינית יוצא מפרופורציה ומתנגח בגברים, לעיתים על לא עוול בכפם ומבלי שתינתן להם זכות הוגנת להגן על שמם; והעתיד - כנקודה נשאפת של איזון. בתהליך דינמי זה, הרגע הנוכחי נתפס כרגע קיצוני במשחק סכום אפס לטובת הנשים ולרעת הגברים. מתוך התבוננות זו על יחסי הכוח יוצאת המרואיינת כנגד חוסר הצדק הפוגע בגברים הנתפסים כמי שמשלמים את המחיר, שלא באשמתם, על עצם פעולתם בתוך המגרש של יחסי עבודה ברגע ההיסטורי הנוכחי. אלמנט זה עולה ביתר שאת מסיפורה אודות גבר שהעסקתו כמאמן הופסקה בעקבות תלונה על הטרדה מינית אשר התקשר להתייעץ עמה:

הוא סיים את עבודתו מהיום להיום. כשהוא דיבר איתי אז אני אמרתי לו 'אתה משלם את מחיר התקופה בעיני. אני לא חושבת שזה מוצדק, אתה יכול ללכת ולהילחם בזה, זה יעלה לך כסף, זה יגזול ממך המון המון כוחות נפשיים, המון משאבים של זמן - תצטרך לבוא, להעיד, לכתוב את התביעה. אתה שואל אותי כעורכת דין, הדבר הכי נכון הוא להגיד לך שזה משתלם כי בשבילי זו פרנסה, אבל כחברה - לא הייתי יוצאת לדרך הזו. הייתי מורידה את הראש, מבינה שאני משלמת את מחיר התקופה, עוזבת בשקט, נותנת לזעם לחלוף ומוצאת את מקומי במקום אחר' (עידית, 41, עורכת דין לענייני עבודה).

נראה כי התפיסה של העת הנוכחית כתקופה מוקצנת בעליל, ממסגרת עבור עידית את הפניות שהיא מקבלת כאינדיקציות לרוח רעה המנשבת לא רק בבתי המשפט אלא גם בקרב מעסיקים ובדעת הקהל ואף משפיעה על עבודתה ומשליכה על הייעוץ שהיא נותנת ללקוחות פוטנציאליים. בד בבד,

עמדה זו מאפשרת לה לחוש אופטימיות כלפי העתיד המדומיין שבו הדברים 'יתאזנו', המטוטלת תתייצב והשיח החברתי – תרבותי כמו גם הפסיקות במערכת המשפט יחזירו את המצב הכאוטי הנוכחי לאותו איזון עדין אשר עבור עידית מגולם בחוק עצמו. לתפיסתה, כפי שעלתה בהמשך הריאיון, החוק למניעת הטרדה מינית כשאינו נפרץ לפרשנויות בלתי הגיוניות ורדיקליות הוא עוגן נכון וראוי לאיזון בין זכויותיהם של נשים לאלה של גברים. הבעיה אם כך אינה בחוק אלא בפרשנות השיפוטית והציבורית שלו.

אם כן, נראה כי על פי נרטיב המטוטלת, האופן בו מנוהל המאבק באלימות מינית ובהטרדה מינית הוא כשל מאבק כוחני, כך שאלימות מצד אחד זוכה לתגובות אלימות מן הצד האחר. בכך נפגעות המטרות של מאבק זה, שכן אלימות לא מבטלת אלימות. עידית, כמו מרואיינות אחרות שהשתמשו במטאפורת המטוטלת, מאמינה כי עמדה זו מאפיינת את הרגע הנוכחי על ציר הזמן של המאבק ואינה קו הגמר שלו.

המאפיינים של נקודת הקיצון הנוכחית על ציר הזמן, מגולמים בתהליך החברתי הפוגעני כלפי גברים החשודים בהטרדה. אך מעבר לכך באים לידי ביטוי גם בהיעדר היכולת של נשים ושל פמיניסטיות אקטיביסטיות לראות את הצלחת המהלכים שעשו ולחוש שביעות רצון:

אני אגיד לך מה הבעיה שלי עם איך שהדברים נראים היום. מה שאני רואה זה בעיקר כמה

קשה להיות גבר שאומרים עליו שעשה משהו, עזבי אונס, שהטריד, שאמר משהו לא במקום. עכשיו, אני לא מנסה לעשות הנחות אני רק אומרת, אנחנו מדינת חוק, יש תהליך משפטי, אבל יש גם ענין של יחסים בין בני אדם. מישהו עשה לך משהו? אמר לך משהו? עכשיו אוקי, לא נעים, אז מה? אז שיימינג, ישר, ועליהם, ואסור להגן עליו ואסור להיות חברים שלו יותר ואסור גם לתת לו להמשיך להתפרנס. ואני אומרת זה לא נורמאלי, זה קיצוני וזה לא טוב לכן. זה לא טוב לאף אחת כי זה יתהפך על הראש של כולכן. קרו דברים, יש חוק, יש אמירה ברורה של המחוקק ושל בתי המשפט, מה עוד צריך להיות כדי שנשים יוכלו להגיד אוקי, נפגעת אני הולכת לנסות לפתור את זה ואם זה לא יעבוד לי ישירות מולו אני יכולה להגיש תביעה? באמת אני חושבת שדווקא ההצלחות של פמיניסטיות במערכת המשפט הובילו לכזאת הקצנה שעכשיו המטוטלת כבר בקצה שלה ואין כבר סבלנות לאף אחד (אביגיל, 38, סנגורית ציבורית).

הנקודה הנוכחית על ציר הזמן עולה כרגע של מאבק אלים ולא הוגן שאבד את הרציונל שהוביל אותו ואת ה'אמת' שהפכה אותו למאבק חשוב שזכה להכרה ציבורית ומשפטית. מכאן התחושה של אובדן הדרך ושל 'עולם הפוך', כזה שבשם הצדק, פוגע בגברים מחד ובמערכת המשפט מאידך. בתוך כך, מתבררת צורת דיבור שיש בה כביכול התייצבות לטובתן של הפמיניסטיות. ההקפדה לדבר על

'אתן' – בגוף שני, היא בעלת תוצר כפול: התוצר הראשון הוא ההתמקמות במרחק ברור מהתהליך הפמיניסטי שהוביל לנקודת הקצה הנוכחית; התוצר השני הוא ההתמקמות כמי שדורשת את טובתן של הפמיניסטיות - "זה לא טוב לכן" – מה שמלמד על איזשהן הבנות-על, טובות יותר מזו שיש לפמיניסטיות לגבי האינטרסים הפוליטיים שלהן, אבל הדוברת מוכנה להנגיש את ההבנה שלה לטובתן.

העתיד העולה מתוך הדברים יהיה אחר והוא לא יהיה טוב לפמיניסטיות "יתהפך על ראשכן". בעתיד כזה, נפגעות ינסו לברר את הנושא ישירות מול הפוגע משל היתה להן אותה עמדת כוח שיש לו והפוגע מוכן להקשיב ולשמע. טיפול כזה, המותיר את הדיאלוג ביניהן כעניין של הנפגעת מוצג על-ידי הדוברת כטיפול הראוי שכן יש בו דאגה לשלומם של גברים. במילים אחרות, מטאפורת המטוטלת נוטה לראות במצב הנוכחי על ציר הזמן נקודה קיצונית ומוגזמת ביחס לטיפול בתופעת ההטרדה המינית ולייחל לשינוי אשר, לשיטת המרואיינות, משמעותו תהיה הצלחה של המהלך כולו ותגולם בצורה של 'איזון ראוי' שיביא בחשבון צרכים וזכויות של שני המינים. מכאן שדימוי המטוטלת מאפשר למרואיינות שלא לשלול לחלוטין את המאבק, אך בה בעת לסמן את היותו פוגעני לשיטתן.

הטענה להיות המאבק למיגור הטרדה מינית מצוי כעת בנקודת זמן קיצונית שתכליתה האשמת גברים ללא אבחנה, שבה ועולה כעניין שמזיק למאבק. זאת, לא רק בשל חוסר רגישות לזכויותיהם של גברים אלא גם משום שאי הבחנה בין סוגים והיררכיות של פגיעות מיניות: אנחנו כאילו מושכים את המטוטלת לצד השני לגמרי ולא בטוח שזה נכון גם למאבק עצמו... והאמירה שכל מקרה, לא חשוב אם הוא ברף הנמוך פתאום זה דין אחד לכולם. ואנשים בכל זאת רוצים את המדרג. ובסוף אם מישוהו זרק לך איזה הערה זה שווה ערך לתגובה לאונס? יש הבדל גדול בין השניים, וצריך למצוא את האיזון ביניהם (נועה, 58, ממונה על הטרדה מינית בארגון ציבורי)

ביקורת, מרומזת תחילה ובהמשך ברורה ומוצהרת יותר, עולה כנגד המגמה הפמיניסטית שלוקחת את המאבק לקצה ומייתרת ניואנסים ואבחנות בעלות ערך מוסרי ומשפטי. המאבק מסומן כלוקה בעיוורון בכך שאינו מבחין בין ניואנסים בעלי ערך בין סוגים שונים של פגיעות מיניות ובכך מבטל את ההיררכיה ביניהן. נועה משתמשת גם היא בצורת הדיבור המתייצבת כביכול לצד המאבק הפמיניסטי אך בה בעת מרחיקה עצמה ממנו: היא עצמה אינה חלק מהמאבק אבל היא רוצה בטובתו ולכן מציעה את ההבנה שלה שמסמוס ההבדלים, פוגע במאבק ומהווה אקט אלים בפני עצמו. דימוי המטוטלת משמש להמחשת האלימות: 'אנחנו כאילו מושכים את המטוטלת לצד השני'. להאשמה זו מצטרף גם איום:

מעסיק כשתובעים אותו, גם אם זו תלונת שווא, מחויב לקחת עורך דין, להגיש כתב הגנה, להשקיע אנרגיות ומשאבים ועצבים - כי תביעות כאלה מביאות לך את העצבים. אז בדיוק המטוטלת הזו של הטרדה מינית – היא עוד לא שם, אבל היא יכולה להגיע. אם את חושבת שהיום זה רע, זה יכול להיות עוד יותר גרוע. ואז מעסיקים יפחדו להגיד דברים ויגידו 'לא, אני מעסיק רק גברים, לא צריך את ההריוניות, לא צריך את המוטטרדות וזהו' (מאיה, 35, עורכת דין לענייני עבודה).

העתיד המסתמן הוא עתיד שיכה בתנועת הנשים ובמטרותיה ויוביל לכך שיותר נשים יישארו מחוץ לשוק העבודה. זאת, משום שמעסיקים עתידים לתרגם את ה'עצבים' לגיוס של גברים בלבד. צורת הדיבור הזו חוזרת כשהדוברת מציגה את עצמה כבעלה ידע פוליטי והבנה שכיום תנועת הנשים מחמיצה, בעוד היא קוראת נכון את המפה ומבינה את הדברים כהויותם. מאיה מתייחסת בדבריה לחוק המונע ממעסיקים לפטר נשים בהריון. לדבריה, שם כבר נחצו גבולות של ניצול החוק על ידי נשים שפוטרו בצדק והצליחו לקבל פיצויים אך ורק משום שהיו בהריון בעת שפוטרו. היא חוששת מהגדשת הסאה המתרחשת כאשר מספר חוקים פמיניסטיים מייצרים יחד מרחב קשה לתמרון עבור המעסיק.

לורן ברלנט מציעה בספרה אופטימיות אכזרית, כי מפגשים חברתיים המייצרים ריגוש אקסטטי ותחושת תקווה פוליטית מאפשרים ליחידים לחוש שייכות, ביטחון ויכולת השפעה על העתיד. אלא שלמעשה, טוענת ברלנט, מדובר ב"סולידריות אוויריתית" שכשמה כן היא – אווירה ותו לא. בפועל, זוהי תודעה כוזבת בלבד, שכן היכולת של ציבורים להשפיע על העתיד ולשנותו לחיוב כמעט ואינה קיימת בתוך המבנה החברתי הנאו ליברלי (Berlant, 2011). בדומה, נראה כי גם מרואיינות האוחזות בנרטיב המטוטלת מתבוננות על המאבק הפמיניסטי כנדון לכישלון. התפיסה הפמיניסטית כי מציאות פוליטית יכולה להשתנות לטובה בתוך עולם העבודה האלים והכאוטי המעוגן בסדר נאו ליברלי שמרני, אינה עולה בקנה אחד עם האופן שבו תופסות מרואיינות אלה את יחסי הכוח בשוק העבודה. לתפיסתן, כל שינוי שעשוי להיראות כשינוי לטובה עלול ואף צפוי להתגלגל בחזרה לקושי ולייצר משוכות קשות ומדירות עוד יותר עבור נשים.

החששות של מאיה מגולמים בהחלטה אפשרית של מעסיקים, להימנע מלהעסיק נשים בשל הפוטנציאל הטמון בעבודה עמן לפגיעה במעסיק ובעסק. במובן זה היא רואה עצמה כמתריעה בשער, כמי שמזהירה מפני תהליך רגרסיבי עבור נשים, אשר עלול להתרחש אם המאבק הפמיניסטי לא ידע לעצור בזמן ולא ישכיל להימנע מניצול יתר של מה שהיא תופסת כפריווילגיות משפטיות. בדומה להגדרה של ברלנט לסולידריות אוויריתית ('atmospheric solidarity'), נראה כי מאיה מסמנת את התקווה הבלתי רציונלית ובלתי ריאלי של קבוצת נשים פמיניסטיות, שחברו יחדיו על

מנת לייצר שינוי, ואשר מתוקף תחושת הכוח הכוזבת שעצם השייכות הקבוצתית למאבק משותף זה מעלה בהן, אינן רואות ואינן מבינות מה טומן להן העתיד. כך, גם עמדה זו נשענת על פרמטרים של זמן ושל תהליכים חברתיים המגולמים בו. כשמאיה מתבוננת על ההיסטוריה של החוק למניעת פיטורי נשים בהריון היא מתארת חוק שנועד בצדק, והשימוש שנעשה בו בתחילת הדרך היה תבוני ומספק, עד אשר הפך לכלי שרבות עושות בו שימוש לא מוסרי ובכך פוגעות במשמעות הראשונית שגלומה בו. היכולת להתבונן על החוק למניעת הטרדה מינית ולמקם אותו במדויק על פני ציר הזמן מייצרת אצל מאיה את החשש והדאגה כי אותו תהליך חברתי שלילי יחול גם עליו ומכאן קריאתה לנשים לגלות אחריות חברתית ולהימנע מהקצנה נוספת.

גם טלי עשתה שימוש בשיחה עמי במטאפורת המטוטלת כדי לתאר את הרגע הנוכחי על ציר הזמן. אלא שבשונה מעמדות של מרואיינות אחרות שעשו שימוש בדימוי זה, טלי רואה ברגע הנוכחי התחלה של חזרה לאיזון:

אני חושבת שלשופטים היום יש פחות טולרנטיות להטרדות, אבל לעומת זאת הם כבר יודעים לזהות איפה ההגזמות. הם יודעים לזהות איפה ההגזמות.

יעל: מה זאת אומרת?

טלי: הגזמות מהצד של נשים, שנשים מגזימות. תראי, במשפט במדינת ישראל, בטח בדיני עבודה, יש כל כך הרבה תיקים, אנשים מנצלים לרעה, מתעקשים ומגישים הרבה פעמים על דברים שלא צריך היה מלכתחילה להגיע לבית המשפט, לכן זה הורס לכולם... ככה זה היה גם עם נשים בהריון בזמנו. הראשונות שתבעו על זה שפיטרו אותן בגלל הריון קיבלו מלא כסף ופסקי דין חותכים ונוקשים ומאוד יפים ברמת הפמיניזם והכל. ואחר כך, שכל אחת שלא ידעה לעבוד וגילתה חודש אחרי שפיטרו אותה שהיא בכלל בהריון - את יודעת, זה ממאיס את הנושא על השופטים, אין מה לעשות. וברגע שמתחיל להיות ניצול לרעה או הגזמה של הנושא זה כבר מתחיל לעצבן. כי כאילו כל אחת שהייתה קטסטרופה מהלכת ופיטרו אותה והיא במקרה הייתה גם בהריון, על פי החוק יש זמנים שאפשר והכל - זה הופך להיות בגלל הריון. אז זה גם, המטוטלת זזה, היום היא באמצע. בהריון היא באמצע. אני חושבת שגם בהטרדה מינית היא כבר באמצע (טלי, 42, עורכת דין לענייני עבודה).

הדפוס הקבוע של תהליכים סביב חקיקת חוקים פמיניסטיים עולה כאן כמה שמתחיל כפתרון לעוול, אך הופך תוך זמן קצר למקור לניצול ומחזיר את המטוטלת לאיזון, כלומר מייצר אצל הדרג השיפוטי את היכולת להבחין בין שימוש נכון וראוי בחוק לבין ניצול לרעה שלו. מהדברים עולה כי אותו תהליך אבולוציוני של חקיקה פמיניסטית נמצא כעת בנקודת האיזון ביחס לחוקים פמיניסטיים כגון פיטורי נשים בהריון ומניעת הטרדה מינית. נראה אם כך כי גם מרואיינות

האוחזות בנרטיב המטוטלת מחפשות בדרכן אחר האיזון הראוי באותה מטוטלת של תהליכים חברתיים ומשפטיים שדרכה הן חוות את התיקונים הפמיניסטיים בחוק. זאת ועוד, נראה כי נרטיב המטוטלת שאפיין מרואיינות שמתייחסות באופן אמביוולנטי למאבק הפמיניסטי, מאפשר להן לתת ביטוי להסתייגותן מהחוק למניעת הטרדה מינית בניסוחו הנוכחי ועוד יותר מכך לתהליכים החברתיים והמשפטיים שהתרחשו בעקבותיו. נראה כי כך הן מרחיקות את עצמן מהמאבק בתצורתו הנוכחית, וזאת מבלי לוותר על מיקומן המקצועי בזירה.

אם כך, נראה כי נרטיב המטוטלת בא לידי ביטוי בשימוש חוזר ונשנה בדימוי המטוטלת כדימוי לציר הזמן עליו צועד המאבק הפמיניסטי למניעת הטרדה מינית. באמצעות דימוי זה, תארו מרואיינות אלה את העבר הבעייתי שבו הטרדות מיניות היו חלק משגרת חייהן ועבודתן של נשים; את ההווה הבעייתי לא פחות, שבו השיח הציבורי והמשפטי המתנגד להטרדה מינית יוצא מפרופורציה ומתנגח בגברים, לעיתים על לא עוול בכפם ומבלי שתינתן להם זכות הוגנת להגן על שמם; ואת העתיד המדומיין כנקודה של איזון מיטבי שבו הטיפול והמניעה בתופעת ההטרדה המינית יעשו באורך רוח, בהליך משפטי מוסדר ומתוך דאגה לשלומם של גברים ונשים גם יחד, מבלי לפגוע בזכויותיהם של גברים. במילים אחרות, מטאפורת המטוטלת נוטה לראות במצב הנוכחי על ציר הזמן נקודה קיצונית ומוגזמת ביחס לטיפול בתופעת ההטרדה המינית וליחל לשינוי אשר, לשיטת המרואיינות, משמעותו תהיה הצלחה של המהלך כולו ותגולם בצורה של 'איזון ראוי'. מכאן שדימוי המטוטלת מאפשר למרואיינות שלא לשלול לחלוטין את המאבק, אך בה בעת לסמן את היותו פוגעני לשיטתן. במובן זה, נראה כי הביקורת של האלי ועמיתותיה על העסקתן של נשים שאינן פמיניסטיות או כאלה שהחלו כפמיניסטיות אך בשל השתלבותן בממסד נאלצות למרכז את עמדותיהן, מוצאת כאן תימוכין (Halley et al., 2018), שכן מרואיינות אלה, הנוקטות בנרטיב המטוטלת, ממשיכות לתאר את העתיד הרצוי להן במונחים של 'איזון' ולא במונחים של שוויון מגדרי, צדק או ביטחון לנשים.

במקביל וכחלק מהשאיפה לאיזון, מתרחשת השוואה לא רק על ציר הזמן בין אז והיום אלא גם השוואה רוחבית בין חוקים שונים בעלי אופי פמיניסטי, ובין עבירות שונות של אלימות מינית. כלל השוואות הללו מאפשרות למרואיינות לבטא את הסכנות של המאבק בעת הזו תוך שהן מייצרות מערך הצדקה שרואה את טובת הנשים הנפגעות – בין אם בהגנה עליהן בחוקי עבודה כך שלא ימאסו עצמן על מעסיקים ושופטים, ובין אם באמצעות שימור וחיזוק היררכיה של פגיעות מיניות. בכך למעשה ממקמות עצמן המרואיינות כמי שבמקביל לביטוי עמדה ביקורתית ביחס אליו, רואות את טובת המאבק וטובתן של נשים בכלל, גם כאשר בפועל מערך ההצדקות והשאיפות שלהן שונה בתכלית השינוי מאלה של עמיתותיהן המתייחסות לפרויקט באמצעות הנרטיב הלינארי.

מהפרספקטיבה של פוקו, אין זה הגיוני לחשוב על שינוי פוליטי, כפי שעשו קונוונציות פמיניסטיות, במונחים של שחרור מדיכוי. אך כן הגיוני לחשוב על יחסים פוליטיים טרנספורמטיביים באמצעות הפקתם של שיחים חדשים ולפיכך באמצעות צורות חדשות של כוח וצורות חדשות של עצמי. המרואיינות הנוקטות בנרטיב המטוטלת מבקשות לדחות את השיחים החדשים שהם תוצר של המהפכה הפמיניסטית של השנים האחרונות, וביתר שאת של תנועת #metoo, ולמנוע מהם להתבסס ולהפעיל כוח מסוג חדש (פוקו 2005ב). זאת, מאחר ולתפיסתן מדובר בכוח לא מוסרי, לא צודק ולא מאוזן ולכן כזה שחוטא למושג הצדק כפי שהן תופסות אותו, בשוויון המבוקש בין נשים לגברים. הן דוחות לכן לא רק את הפעלת הכוח החדשה באמצעות פסקי דין או פעילות חברתית הנובעת מהשיח החדש אלא גם את הצורה החדשה של העצמי הפמיניסטי שאותו הן חוות ככוחנית יתר על המידה, כמגזימה, כלא רציונלית וכפוגעת במטרותיה שלה עצמה. תפיסות אלה מוכרות שכן הן מהדהדות סטראוטיפים ישנים על נשים ועל האופן שבו הן מתנהלות בעולם מתוך היסטריה ובחוסר היגיון (נגבי, 2006; Hersch & Moran, 2014) אם להתייחס למונחיו של הייג'ר (Hajer, 1995), מרואיינות אלה מבצעות ניכוס של השיח האופוזיציוני על הטרדה מינית באמצעות נטרול משמעויותיו הרדיקליות והכפפתו לקודים של השיח ההגמוני הקודם (Lazar, 2007). בכך הן מסייעות לשיקום מעמדו של השיח הדומיננטי שהובס ביחס למהות העבירה הטרדה מינית, אך יותר מכך ביחס לתפיסת נשים ונשיות בהתאם למיתוסים ישנים. נראה כי העובדה, שנרטיב המטוטלת משותף למרואיינות משתי קהילות המעשה, קהילת המעשה המשפטית וזו של עובדות המדינה, מבטאת את היות נרטיב המטוטלת שיח העומד בפני עצמו בתוך הדיון על הטרדה מינית, כאשר שחקניות ממגוון תחומי עיסוק, ארגונים וקהילות מעשה חוברות יחד לקואליציית שיח (Hajer, 2005) לצורך שימור מעמדו של שיח זה בתוך הקונפליקט בשדה השיח על מהות תופעת ההטרדה המינית והאופן בו נכון להיאבק בה, מטרות המאבק והדרכים (פרקטיקות) הראויות ליישומן.

תנועת המטוטלת כ(אי) התמקמות על ציר הזמן ההיסטוריוגרפי של המאבק למניעת הטרדה

מינית

בשונה מעמיתותיהן, המתארות את המאבק באמצעות נרטיב לינארי של התפתחות וקדמה ואזי ממקמות את עצמן ביחס אליו; נראה כי מרואיינות המתארות את המאבק באמצעות נרטיב של מטוטלת היסטורית אינן נוטות למקם עצמן על ציר זמן זה. אם הן עושות כן – זוהי התמקמות קונקרטיית מאוד ביחס לתרומה ספציפית שלהן לארגון בו הן פועלות, ולא דווקא למאבק בכללותו.

במילים אחרות, האמביוולנטיות של מרואיינות אלה כלפי המאבק באה לידי ביטוי גם בהימנעות מהתמקמות על ציר הזמן שלו. אם קיים חיבור הרי שהוא מובא כעניין קונקרטי ונקודתי שליבתו איננה המאבק עצמו אלא התרומה שיש בעצם מילוי התפקיד לארגון בו פועלת המרואיינת. כך למשל עולה מדבריה של רונה, ממונה על מעמד האישה ועל מניעת הטרדה מינית במועצה מקומית. רונה מתארת את האופן שבו תרומה תרומה ייחודית לארגון שכן לדבריה קודמתה בתפקיד כמעט לא עסקה בנושא ועשתה זאת כעניין שולי במסגרת שלל תפקידיה במועצה, ואילו היא התמקדה ופתחה תפקיד זה והקנתה לו משנה חשיבות במערך הכוחות במועצה:

התפקיד שלי זה לא משהו שהיה כאן תמיד.... וכשאני נכנסתי לתפקיד זה היה בעיקר טייטל שמישהי חייבת לקחת על עצמה. כשמינו אותי אמרתי לראש המועצה שבעיני צריך לצקת תוכן והתעקשתי שזה לא יהיה רק אירועים של פעם בשנה ביום האשה. ובאמת היום את לא תכירי את המקום, יש הרבה התייחסות לעניין של נשים ושל מעמד האשה ויש ערך לתפקיד. והראשון להודות בזה, אגב, זה ראש המועצה. הוא 'גילה' שממונה לקידום נשים זה לא מי שעושה יום כיף לבנות של הצוות ביום האשה (רונה, 36, ממונה על הטרדה מינית במועצה מקומית)

באופן דומה גם יערה, פסיכולוגית במגזר הציבורי, אינה מתארת את עצמה כחלק מהמאבק בהטרדה מינית. את ההתמקמות שלה ביחס אליו היא מבטאת במונחים ארגוניים, ניטרליים כביכול:

אני פריקית של מקצועיות, מה שעושים בעיני צריך לעשות עד הסוף והכי טוב. ובאיזשהו מקום היה דיבור בצוות על עוד ועוד מקרים של מטופלים שמדברים על חוויות של טראומה מינית, של אביוז, ואפילו של הטרדה מינית שהמטופל מביא איתו לחדר הטיפולים כחלק מהחוויות היומיומיות שלו, נשים בעיקר. ואז אמרתי למנהלת שלי תשמעי, אנחנו צריכות ללמוד את התחום הזה. עד אז לא היה לנו איזה התמחות בנושא אצלנו במרפאה וברגע שהמנהלת שלי נתנה לי אוקי אני התחלתי ללמוד יותר לעומק. קראתי, הלכתי להשתלמויות, ובעצם נהייתי ראש צוות שאחראית על הנושא של אלימות מינית אצלנו במרפאה. אז היום אם יש מטופל או מטופלת שהאינטייק שלהם מראה פגיעה מינית או אם זה עולה בטיפול הרבה פעמים הצוות מעלה את זה אלי ואנחנו עושים דיונים ומביאים מומחים והרצאות ככה שיהיו לנו יותר כלים להתמודד (יערה, 43, פסיכולוגית).

מהדברים עולה כי התרומה הייחודית מתרגמת למקצועיות ומתייחסת לארגון מחד ולמטופלות מאידך. במילים אחרות, התפיסה המרכזית של מרואיינות אלה את עצמן היא כשל נשות מקצוע מומחיות בתחומן, ומכאן חשיבות ההתמקצעות בנושא שתחת אחריותן. במקביל אין כאן מעורבות

במאבק לשינוי חברתי או לקיחת חלק בו. כל תרומה היא תרומה ייחודית וספציפית מבוססת מומחיות מקצועית. התמקמות מקצועית זו מחזירה לטענתה של האלי הרואה במומחיות לענייני מגדר נשים אשר מבססות שיח מקצועי, במקרה זה – שיח תרפויטי – לצורך שימור מעמדן כמומחיות בעלות ידע ייחודי. בכך הן הופכות בעלות כוח פוליטי בתוך הארגון ויש בכוחן זה להוביל מהלכים, תוך שיבוש רעיונות של צדק חברתי ומגדרי 'לאמת' שקופה, ניטרלית ואבסולוטית (Halley, 2018). התרומה המקצועית והייחודית הזו, היא שממקמת את המומחיות כמי שהובילו תהליכי התמקצעות כלל ארגוניים:

כשלקחתי על עצמי את התפקיד הבהרתי לראש העיר שאני לא עובדת בלי כלים ושאני צריכה שיתנו לי בסיס כדי לדעת לאן אני נכנסת. באתי מהתחום של משאבי אנוש, זה כאילו נושק אבל בפועל יש פה הרבה מאוד עניינים משפטיים שלא היה לי מושג בהם ולא הייתי מוכנה להיות במקום לא בטוח ולא יודע באלף אחוז, כי זה חיים של אנשים שאני מתעסקת אתם. אז עשיתי קורס ממונות ועשיתי כמה השתלמויות והבאתי הרצאות ואני חלק מפורום של יועצות של רשויות מקומיות וזה מאוד חשוב לי שאם אני עושה משהו אז אני מאה אחוז שם ואני יודעת הכל ושום דבר לא נעלם מעיני רק כי אני לא עורך דין (עמליה, 47, ממונה על מעמד האישה ומניעת הטרדה מינית בעירייה).

תהליך הלמידה המורכב והמדוקדק הנדרש לצורך 'היות מומחית' מתואר כאן כחלק מצורך בתחושת שליטה, וההתמקצעות הנדרשת משלימה חוסרים בעיקר בפר המשפטי של התפקיד. תפיסה זו שחוזרת על עצמה, מדגישה את מרכזיות השיח המשפטי גם מחוץ לכתלי בית המשפט בכל מה שקשור בטיפול ומניעה של הטרדה מינית ונחווית לפיכך כ'היעדר' בקרב מי שאינה מגיעה עם ידע בתחום זה. הדוברת בציטוט זה רואה חיבור בין עיסוקה הקודם, בתחום משאבי האנוש, לעיסוקה הנוכחי, ואת הפערים היא בוחרת להשלים על מנת שלא להותיר מקומות עמומים של אי ידיעה. ההתמקצעות הזו היא ביטוי של ההתמקמות שלה לאורך ציר הזמן של עשייה, אלא שזהו ציר זמן אישי אשר כאמור סובב סביב מקצועיות ותחושת שליטה. דבריה מהדהים את הביקורת של הפמיניזם המשילוני על 'מומחיות לענייני מגדר' (האלי, 2018), אשר הופכות מה שהתחיל כמאבק פוליטי פמיניסטי לקידום נשים לקרדום לחפור בו לצורך קידומן המקצועי של נשות המעמד הבינוני הלבן. זאת ועוד, הבחירה להשתלם דווקא בפר המשפטי מבטאת את החשיבות הנתפסת של החוק כבסיס לעשייתה של אחראית הטרדה מינית בארגון מחד ואת תפיסת היותו חסר מאידך. החוק, כבסיס לעיגון המוסדי של פרקטיקות למניעת הטרדה מינית, מושך אליו את המומחיות שכן זהו בסיס ידע רלוונטי אך גם כזה שכבר עשה את ההתמקמות שלו בתוך הממסד והתקבל על ידו.

כשהגעתי למשרד הייתי אחרי התמחות במשפחה שמהר מאוד הבנתי שלא מתאימה לי. למדתי את כל הנושא של דיני עבודה תוך כדי עבודה פה במשרד ואז גם נכנסתי לכל העניין של הטרדה מינית בעבודה. אני חייבת להגיד שמבחינתי, אני ראיתי את עצמי אז כפמיניסטית והייתי מאוד בעד החוק שהיה אז בחיתוליו, אבל עם הזמן הרגשתי דווקא שיש הרבה דברים שהחוק הוא לא פותר אותם, הוא לא הגיוני והוא לא הוגן ביחס למעסיקים בעיקר... אז אני מבחינתי יכולה לומר שהייתה אצלי איזה התפקחות (איריס, 56, עורכת דין לענייני עבודה).

תהליך ההתמקמות מול החוק מתואר כהליך של למידה שסופו התפקחות. מאוהדת ותומכת מתרחש שינוי שמוביל לראיה ביקורתית ביחס לחוק ורואה אותו כפוגעני עבור לקוחות. תהליך למידה זה, שהיה כרוך בהיכרות עם החוק ועם האופן בו הוא מיושם ומשפיע על חיי נשים וגברים יצר עמדה ספקנית ביחס לחוק והוביל להתרחקות לא רק מהחוק עצמו, אלא לספקנות וביקורת רבה יותר לרעיונות פמיניסטיים ולאופן בו הם מיושמים, בעיקר בהתייחס למאבק באלימות מינית, כפי שניתן ללמוד מהמשך דבריה של איריס :

אני חושבת שיש פער בין הכוונות הטובות והרעיונות היפים שכולנו בעד, בכל זאת, אני לא מכירה נשים שלא בעד שוויון לנשים כן? אז הרעיון הוא כמובן טוב והמטרה היא טובה אבל לפעמים יש גליציים בדרך. אני לא יודעת להגיד, אולי זה הטבע של מהפכות ואולי מתחילים בקצה אחד כדי להגיע למקום אחר אבל אני יודעת להגיד על עצמי שאני היום הרבה יותר מטילה ספק כל פעם שיש איזה עליהם של משהו בתקשורת או ברשתות החברתיות כי אני אומרת לעצמי את לא יודעת מה קורה בצד השני, את לא יודעת ואת לא יכולה לדעת. ולא הייתי מבינה את זה אם לא הייתי עוברת את התהליך כעורכת דין ששומעת את הצד של הגברים ואת הצד של המעסיקים ומבינה עד כמה מדובר בתמונה שהיא מורכבת, במציאות שהיא מורכבת (איריס, 56, עורכת דין לענייני עבודה).

תהליך הלמידה של איריס עבר התפקחות ביחס לחוק למניעת הטרדה מינית וביחס למאבק הפמיניסטי בכלל. התפקחות זו מלווה אצלה בתחושת התבגרות והבנת מורכבותו של העולם. המפגש עם מי שרואים עצמם נפגעים מהחוק ויישומיו הוביל אותה לעמדה ביקורתית אותה היא תופסת כמאוזנת ושלמה יותר. נראה כי בשונה מנשים אחרות אשר עושות שימוש בנרטיב המטוטלת ביחס למאבק למניעת הטרדה מינית בישראל, איריס דווקא כן ממקמת את עצמה אל מול המאבק. אלא שבשונה ממי שממקמות עצמן מול ציר זמן לינארי, היא תופסת את עצמה כמי שהשלימה את המהלך של המטוטלת – עמדה קיצונית שהגיע לאיזון – מהלך שהיא מייחלת שנשלים אותו גם כחברה ולא רק כפרטים.

נראה אם כך כי נשים מקהילות המעשה המשפטית והציבורית, אשר תופסות את סיפור המאבק באלימות ובהטרדה מינית באמצעות נרטיב המטוטלת ומבטאות באמצעותו הסתייגות מאופן התנהלות המאבק והיותו מאבק פוגעני לשיטתן, אינן חשות שייכות למאבק אלא פועלות לצידו. בדומה לטענתן של תיאורטיקניות של פמיניזם משילותי, הן פועלות כ'מומחיות לענייני מגדר' באמצעות פרקטיקות של הפרדה בין הבסיס הפוליטי של המאבק לפרשנות הממסדית שלו (האלי, 2018) ובאמצעות השאיפה החוזרת ל'איזון' כמבטא לא רק השוואת זכויות בין נשים לגברים אלא גם, ואולי בעיקר, ביטוי לעמדה הגמונית, מיינסטרימית ו'נוחה לעיכול'.

הביקורת שיש למומחיות אלה על המאבק ולמניעת הטרדה מינית כפרויקט פמיניסטי באה לידי ביטוי בין השאר בכך שהן אינן נוהגות להתמקם על ציר הזמן ולתאר את תרומתן לו, ואם הן עושות כן הן עושות זאת מתוך עמדה ביקורתית ולעומתית של מי שעברו תהליך של התרחקות. במקביל הן מתארות תרומה פרופסיונלית של עמדה מקצועית ואף מקצוענית, רואות חשיבות בפיתוח עצמי, בפיתוח מסגרת התפקיד ובתרומה לארגון באמצעות שני הללו. עמדת הסובייקט של מרואיינות הנוקטות בגישת המטוטלת ביחס למאבק מתגלה ככזו המרחיקה אותן מהפוליטי ומהפמיניסטי תוך כדי שימור מעמדן כמתבוננות מהצד, כיועצות, כמי שיש בידן לתפוס ולהבין את התמונה המלאה. מומחיות אלה מרחיקות עצמן מה'סולידריות האטמוספירית' (Berlant, 2011) במובנה כתחושת שייכות לקהילה הפמיניסטית כחלק מהאמונה ביכולתה של תנועה זו לייצר שינוי, וחושפות את ממד התודעה הכוזבת שפעולות מסוג זה מייצרות במציאות של נשים וגברים לתפיסתן. עמדת סובייקט זו ממקמת אותן כמבקרות של השיח הפמיניסטי ובכך מתאפשרת להן ההתמקמות לצד הארגון בו הן פועלות.

השאיפה לאיזון: נרטיב המטוטלת כהצדקת פרקטיקות של עשייה

נראה כי נרטיבים טמפורליים - היחסים המגולמים בהם בין עבר, הווה ועתיד והקשיים אותם הם חושפים, מתחדדים בבחינה של העשייה הנוכחית של המרואיינות לטובת המאבק בהטרדה מינית. כך, ההתמקמות הפרופסיונלית סביב נרטיב המטוטלת של ה'מומחיות לענייני מגדר' (האלי, 2018) ביחס למרחב הארגוני-מקצועי בו הן פועלות, התבררה כמשמעותית גם בהתייחס לאופנים בהן בוחרות מרואיינות אלה לפרש את האחריות המוטלת עליהן במסגרת תפקידיהן בהקשר למניעת הטרדה מינית, ואת הפרקטיקות הספציפיות בהן הן בוחרות לצורך מימוש אחריות זו. נועה, ממונה על הטרדה מינית, מתחילה את השיחה עמי בתיאור חששותיה מכך שהמאבק בהטרדה מינית נמצא כיום במקום קיצוני מדי:

אני חושבת שאנחנו במקום אחר עם כל מה שקרה בשלוש ארבע שנים האחרונות מבחינה חברתית עם כל התהליך של ה-me too וכל היציאה החוצה, אז זה כבר לא... הבעיה היא שזה לא מתורגם לתלונה רשמית, ואז זה נשאר בעצם אמירה שמי שמתלוננים עליו לא בעצם יכול להתגונן בכלים שאנחנו מכירים ובעצם זה נשאר עם שליטה ברמות החברתיות.. במרחב החברתי. אז אמנם יש כאלה שמתנצלים אבל זה שאתה מתנצל לא בהכרח אומר שאתה מודה שעשית, ההתנצלות היא לפעמים כי פגעתי בך, לא התכוונתי, אבל זה לא ברמה המשפטית אם אתה צריך להוכיח קייס. וזה קצת אחרת. אבל אני חושבת שהיום השיח החברתי הוא אחר, לפעמים עד כדי שאנשים שואלים את עצמם 'רגע, לזה התכוון החוק?' זאת אומרת אני מכירה הרבה נשים ש.. אנחנו כאילו מושכים את המטוטלת לצד השני לגמרי ולא בטוח שזה נכון גם למאבק עצמו (נועה, 58, ממונה על הטרדה מינית בארגון ציבורי).

הביקורת על כך שהמאבק הלך רחוק מדי חוזרת על עצמה לאורך השיחה עם נועה והיא מאפייני מרכזי של מרואיינות שנקטו בנרטיב המטוטלת. הביקורת המגולמת בעמדה זו היא כי כיום פרקטיקות המאבק בהטרדה מינית אינן תואמות את רוח החוק למניעת הטרדה מינית ואת תכניו, ואינן עושות צדק לא עם המתלוננות ולא עם הפוגעים. עמדה זו באה לידי ביטוי גם בהמשך דבריה של נועה, כשהיא מבקשת לתאר לי את פועלה במסגרת התפקיד:

תראי אני באתי ממקום אחר לגמרי. אני במקור עורכת דין, התחלתי כתובעת. אני זה, את יודעת הכל צריך להיות לפי החוקים. אני אומרת את זה כדי שתביני את תפיסת עולמי. והיום בתפקיד שלי כממונה לפעמים קשה לי. לפעמים אני אומרת לעצמי שהדברים הרחיקו לכת, שנעשה פה עוול שאני מקווה שיתאזן בעתיד, ושנשים לא צריכות כל דבר לראות בו הטרדה. אבל אז אני אומרת, בסוף בסוף יש לי מתלוננת מול העיניים. עכשיו כשאתה בוחן בעין משפטית את התיק אז אתה מרגיש שלפעמים אין לך מספיק תשתית ראייתית. ואז יוצא שמתלוננת שכבר העזה פתאום אומרים לה התיק נסגר והיא נשארת עם ההתמודדות, עם התחושה האישית שלה – היא היתה קורבן, כבר הלכה והתלוננה, כבר נחשפה. התהליך הזה כלל חשיפה מול המשפחה, החברים, מקום העבודה, ובסוף בסוף התיק נסגר. ואז הדבר שהכי מקומם אותה זה 'עכשיו אני שקרנית?' זאת התחושה, שעכשיו אם התיק נסגר אז מה, היא שקרנית עכשיו? וזו תחושה עוד יותר קשה להתמודד אתה. ולכן אנחנו... אני מתרכזת במניעה ובהסברה.

הציטוט מתאר את האופן שבו בוחרת המומחית למלא את תפקידה כממונה על הטרדה מינית. זאת היא עושה מתוך הדיאלוג הפנימי שלה ביחס לנקודת הזמן הנוכחית במאבק, לגביו יש לה השגות. היא בוחרת ליישם פרקטיקות של מניעה, הסברה ובהמשך הריאיון מתארת עיסוק נרחב במתן מעטפת רגשית למתלוננות, גם כאשר היא עצמה חווה קושי אישי מול עצם הגשת התלונה. בכך היא פותרת את הקונפליקט שלה בין תפקידה כממונה על הטרדה מינית לבין תפיסתה את התלונות כמוגזמות. קונפליקט זה מדגים הלכה למעשה את החוויה של נועה ומרואיינות נוספות, כחוויה של מטוטלת שנקרעת בין שני צדדים קוטביים ובוחרת להתמקם בתוכם. האיזון אם כן אינו רק נקודה על ציר הזמן המגלמת עתיד נשאר כפי שעולה מדימוי המטוטלת. בנוסף, איזון אף אינו רק נקודה של קונצנזואלית ומרכזית של השיח, כפי שבא לידי בחלק הקודם של פרק זה. בהקשר הנוכחי, נראה כי נקודת האיזון מסמלת רגיעה פסיכולוגית ופתרון של קונפליקט פנימי.

תיאור זה חוזר על עצמו גם בקרב מרואיינות אחרות, אשר חוות מאבק פנימי ובחורות לפתור אותו באמצעות התמקדות בפרקטיקות מסוימות לצורך מילוי תפקידן. הבחירה שלהן להתרכז בפרקטיקות עמן הן חשות בנוח, ואשר אינן מציפות בהן את הקונפליקט הערכי בו הן מצויות ושאותו הן מבטאת באמצעות מטאפורת המטוטלת, ממוסגרת כבחירה בחלק מהמאבק העולה בקנה אחד עם התפקיד מחד ועם היותן סובייקט פוליטי מאידך. כסובייקטים פוליטיים, מרואיינות אלה פועלות ברמה היומיומית לצורך קידום אידאליים בהם הן מאמינות (Häkli & Kallio, 2018), למשל עמדה מוסרית של איזון אשר מגולמת בהתרכזות בפרקטיקות של מניעה. יחד עם זאת, בחירות אלה אינן עולות בקנה אחד עם האופן הרווח, בתפיסת המרואיינות האוחזות בנרטיב המטוטלת, בו מתנהל המאבק בהווה. אדרבא, בחירות אלה נתפסות על ידן כצופות פני עתיד וכעוסקות בערכים ה'נכונים' כעת ואשר יהיו נכונים גם בעתיד, אך יקבלו הכרה והערכה רבים יותר בעתיד. ערכים מסוג חמלה, הקשבה, אכפתיות, לצד מניעה והכוונה חינוכית – הם ערכים שיהיו נכונים ויקבלו יותר ויותר לגיטימציה ככל שהמטוטלת תתאזן. נראה כי בחירה זו מאפשרת למומחיות להימנע משני סוגי עימותים אפשריים שעשויים להיות חלק מתפקידיהן: האחד, אליו מתייחס הפמיניזם המשילותי, הוא המאבק הפנים ארגוני (האלי, 2018). עימות כזה עלול להתרחש אם המומחית תבחר לצאת למאבק מול התוקף. עימות אפשרי נוסף שנמנע בדרך זו הוא עימות עם מתלוננות. עימות כזה עלול להתרחש אם המומחית תתעלם מהתלונה או תתייחס אליה כלא רלוונטית.

נורית, אשת משאבי אנוש בארגון ציבורי אשר כחלק מתפקידה נפגשה לא אחת עם תלונות על הטרדה מינית, מתארת את הבחירה שלה כיצד להיות חלק מהמאבק מתוקף תפקידה בעת הנוכחית. וכך היא מספרת:

תראי אני מבחינתי לא חושבת שהמקום שאנחנו נמצאות בו הוא מקום מספיק טוב. לדעתי יש פה איזו הקצנה שגורת מלחמת מינים שהיא לא במקום ואני מאוד מקווה שזה ילך ויתאזן עם הזמן. אבל אני חייבת להגיד שאני גם מבינה שלא כולן חזקות כמוני, אני מבינה בהחלט. שוב, אני מתחברת לבנאדם כבנאדם. הבנתי כבר מזמן שיש כל מיני אנשים בכל מיני רמות של חוזק. הבנתי גם שהמעמד החזק שאני נמצאת בו, אני לא מנצלת את המעמד החזק שלי כדי להרגיש תחושות של שליטה וכוח, אני ממש לא מעוניינת בזה. אני הרגשתי שהמעמד החזק שאני נמצאת בו, שאני צריכה לתת חוזק לאחרים. בין אם זה האנשים שעבדתי איתם וגם עם האנשים שטיפלתי בהם, תמיד המשרד שלי היה פתוח. תמיד מישהו או מישהי יכול להיכנס ולבקש לדבר איתי... תמיד כשנכנסו אליי עם בעיות אישיות – היו שואלים אותי אם אפשר לדבר, הם הרגישו... הייתי סוגרת את הדלת, מביאה קופסת טישו... ולפעמים לא יכולתי לעשות שום דבר, רק לשבת ולהקשיב. אם יש אדם בעל סמכות שיושב ומקשיב, לפעמים זהו, זה מה שצריך. אני ראיתי את הבנאדם, קודם כל בנאדם. לא משנה מי אני, לא משנה כמה התקדמתי (נורית, 61, אשת משאבי אנוש וממונה על הטרדה מינית בארגון ציבורי).

ההתמקמות על כיסא ה'מטפלת' מובאת כחלק מהאני המאמין המקצועי ומהאופן בו מונכחות יכולותיה והשקפת עולמה של המרואיינת במסגרת מילוי התפקיד כ'מומחית'. את תפיסת הכוח שלה מבטאת נורית בציטוט זה פעמיים, פעם אחת בקשר להיותה 'אשה חזקה', ובפעם השנייה בהקשר למעמדה שלעיתים לא אפשר לה, לדבריה, 'לעשות שום דבר' מלבד לשבת ולהקשיב. תמונת מראה זו מתעצת שכן היא ממקמת את נורית הן כבעלת סוכנות ותחושת שליטה והן כמי שחשה חסרת אוניס בתוך הארגון. אך נדמה כי פנים דואליות אלה מאפשרות לה מחד לתפוס עצמה כמי שעושה למען אחרות ואחרים ומאידך מאפשרת לה לבחור בפרקטיקה הטיפולית דווקא, שעולה בקנה אחד עם תחושת חוסר היכולת לפעול באופנים נוספים אל מול העוול לו היא עדה. במקום, נורית בוחרת לסייע באמצעים רגשיים בלבד תוך שהיא נמנעת מלהתעמת עם סוגיות נוספות שעולות סביב הטרדה מינית בארגון.

רותי, עובדת סוציאלית המטפלת בנשים וגברים שעברו פגיעות מיניות, מתארת גם היא את המקום שלה כאשר מקצוע שנדרשת לקבל החלטות לאורך המפגש עם המטופלות שלה ביחס לאופן ומידת ההתערבות כאשר הן מתארות חוויה של הטרדה מינית בהווה. לאורך הריאיון מדגישה רותי את חשיבות המאבק באלימות מינית ואת המחירים שנשים משלמות בגין אלימות זו כמי שאמונה על בריאות הנפש של מטופלותיה. יחד עם זאת, היא מתארת מטוטלת שבה המלחמה באלימות

מינית כבר הסלימה עד כדי כך שבשלב זה יש להרפות מהמאבק הציבורי ולהתמקד בתהליכי החלמה חברתיים ואישיים :

אני יכולה לחשוב גם על מקרה, זה כבר כיוון אחר, אבל מישהי שבאמת כן מטופלת שלי דרך ה... כאילו, היא כן דרך הצוות של הפגיעה מינית, והיא הגיעה דרך פגיעה מינית מאוד משמעותית. אבל... למשל... כאילו, ויש לה פגיעות מאוד קשות בהיסטוריה שלה. ואז מסתבר שנגיד, היא הולכת לחדר כושר, וגברים מסתכלים עליה או זורקים לה הערות והיא לא חשבה אפילו להגיד משהו, היא לא חשבה אולי ללכת לחדר כושר רק של נשים. זה היה רעיון שהפתיע אותה, העובדה שאולי היא יכולה לעשות משהו עם זה שלא נעים לה, הדרך שבה מתייחסים אליה. היא בכלל לא... זה מוזר להגיד, אבל היא לא העלתה את זה בדעתה. היא סיפרה לי שהיא עבדה באיזה חנות, והיה מוכר בחנות ממול שכנראה נעץ בה מבטים. בסדר, אי אפשר לומר שזו הטרדה שאפשר ללכת אתה, את יודעת, רחוק, את לא תגידי לה ללכת למשטרה. אבל לא היה שם שום... כלומר, יכול להיות שבגלל החוויות הכל כך קשות שהיא עברה, דבר כזה היה נראה לה קטן. היא לא יכלה להגיד לעצמה בכלל: "רגע, זה לא נעים לי, למה הוא מסתכל עליי, למה הם זורקים הערות", כלומר שוב, הנושא של הגבול בינה לבין גברים - כאילו היא שם למטרת הנאתם, ואם הם רוצים להסתכל כשהיא עושה כושר, זה נורא להגיד את זה, אבל יש איזושהי תמימות כזו, בכלל לא להבין את זה, בכלל לא להיות מודעת לזה שאולי זו בעיה. עכשיו, באמת, יש המון המון דברים שאנשים יכולים להעלות בסיטואציה שהיא בעיקר בטיפול, אבל גם בעבודה הקודמת שלי זה היה סביב התערבות סוציאלית כזו. זאת אומרת, אין מה לעשות עם זה. אתה תלך למשטרה, כולנו יודעים שלא הכל אשמת המשטרה, כלומר: יש בעיות ראייתיות או דברים כאלה. אלה דברים שהרבה מהם קשורים לאיזושהי יכולת להתנהל בעולם בלי שיטרידו אותך שלא קיימת. לא כל דבר המשטרה יכולה לפתור לנו, לא בכל דבר אפשר לגשת לסמכות שתגיד שזה לא בסדר. במקרים מסוימים, אתה יכול להפנות מישהו לאחראי להטרדות מיניות נגיד במקום העבודה, אבל זה המיעוט. הרוב זה מעין התנהלות כזו בעולם שנורא חשופה, נורא פגיעה ונורא קשה לזהות ולתת לה שמות. צריך להגיד: "רגע, מה פתאום הוא אומר לי, נוגע ביי" (רותי, 34, עובדת סוציאלית במגזר הציבורי).

רותי מתארת את המקום שלה כאשת טיפול אשר שומעת ממטופלת על חוויה של הטרדה מינית שהיא עוברת במקביל להיותה מטופלת. כחלק מההתבוננות שלה על ההיסטוריה של המטופלת ועל המפגש עמה בהווה, היא בוחרת לשלול פרקטיקות של פניה לרשויות החוק ואף אינה מעלה על דעתה את האפשרות להציע למטופלת לדרוש פתרון מ'רשויות חדר הכושר' למשל לאמצעות פנייה

לאחראים בחדר הכושר. מתוך שיח מומחיות פסיכולוגי המדגיש אירועי עבר כמשפיעים על התנהלות בהווה, היא בוחרת בפרקטיקה של הפניית המטופלת לחדר כושר לנשים בלבד, שהרי ילא הכל באשמת המשטרה'. נראה כי היא עצמה אינה מעלה בדעתה את האפשרות, שמבנים חברתיים שאינם תלויים במטופלת ובהיסטוריה שלה, הם בעלי חשיבות ואחריות למתרחש וכי יש לדרוש ממוסדות המשמשים את הציבור דין וחשבון ביחס לתחושת הביטחון של השוהות בהם. במקרה הזה, חוברים שני צירי זמן - ההיסטוריה של המטופלת עצמה אשר מתוארת כמי שחוותה אלימות מינית קשה ולפיכך חווה הטרדה מינית כעניין של מה בכך; לצד ציר הזמן של המאבק באלימות מינית אשר בא לידי ביטוי בזירה הטיפולית בעיקר באמצעות הנכחת הבעיה למטופלת ושימוש בדרכים עוקפות על מנת להתמודד עמה. זאת, מתוך תפיסתה של המטופלת כי ברמה הציבורית והמוסדית כאחד המאבק נמצא בשיאו וכי יש לתת כעת דגש להחלמה וריפוי, מה ששולל למעשה המשך של עימות ומאבק בזירה הציבורית.

סמדר, אחראית משאבי אנוש בארגון ציבורי, מתארת כיצד הפניה של נשים אליה מובילה אותה להמליץ להן על פנייה לטיפול נפשי:

ממה שאני רואה אחרי שנתיים שאני בתפקיד של אחראית על הנושא של הטרדה מינית אצלנו זה שכשמישהי באה אלי עם סיפור של הטרדה היא קודם כל מאוד נסערת ומאוד מבולבלת ומהמקום הזה אני הרבה פעמים אומרת בואי, קחי, רגע, לכי שבי עם איש מקצוע תעשי סדר ותקבלי תמיכה ותראי אם מה שאת רוצה עכשיו זה להיכנס להליכים משמעותיים כי אני יודעת אחרי שליוויתי בנות שעשו את זה שזה מאוד מאוד לא פשוט לא לה, לא לו ולא לכולם מסביב. אני אומרת להן אני לרשותכן מה שתצטרכו, יכולות להתקשר בכל שעה, לבוא לדבר, הכל. מה שתחליטו אני אתכן. אבל אם יש מצב שבו אני רואה שזה משהו שבעיקר הוא פגיעה שלה ולא משהו שבהכרח הוא הטרדה מינית אלא יותר תחושה שלה שהיא נפגעה אז אני אומרת רגע, בואי נברר את זה, בואי נראה איך ממשיכים מכאן עם כמה שפחות פגיעה (סמדר, 37, אחראית משאבי אנוש, ארגון ציבורי).

סמדר מציעה לנפגעות הפונות אליה תמיכה נפשית של איש או אשת מקצוע לצד תמיכה והקשבה שלה עצמה. מהתיאור שלה עולה כי היא עושה מעל ומעבר, מציעה לנשים הפונות לדבר אתה בכל שעה ולעזור בכל מצב. סוג זה של עזרה, הממוקד בטיפול ומתרחש מתוך הקרבה אישית, מהווה ביצוע מגדרי של נשיות (West & Zimmerman, 1987). בכך היא ממשיכה ומחזקת את מומחיותה ואת ייחודיותה בתוך הארגון. במקביל, במקרים בהם היא אינה בטוחה שהפגיעה המתוארת היא אכן עבירה על החוק למניעת הטרדה מינית אלא חושדת שמדובר בקושי אישי, היא מבקשת שלא לטלטל את הספינה הארגונית לפני שהמתלוננת בטוחה שהיא יכולה לעמוד מאחורי הגשת תלונה.

היא ממשיכה ומתארת כיצד בד בבד היא פועלת 'בשקטי' לצורך בדיקת התלונה מבלי לעורר סערה ארגונית שלא לצורך :

אם שלחתי אותה לעשות חושבים זה לא אומר שאני סיימתי. יש לי את האחריות שלי לטפל בזה ואני גם יש לי את הכלים שלי לבדוק מה הסיפור עם הבחור הזה והרבה פעמים בלי להגיד את השם שלה או לדבר על מקרה ספציפי אני מוצאת את הדרך לדבר עם הגברים האלה. לפעמים אני אזרוק משהו ששמעתי אותם אומרים ושלא ראוי לדבר ככה, או שאנצל את ההזדמנות להביא למחלקה שלהם דווקא איזה הרצאה על טרדה מינית, יש שיטות. אבל לפעמים מניסיוני הכי טוב לכולם שהוא ידע שפוקחים עליו עין בלי לעשות יותר מדי גלים (סמדר, 37, אחראית משאבי אנוש, ארגון ציבורי).

הטיפול במתלוננת באמצעות סיוע נפשי לצד בירור מאחורי הקלעים ו'חינוך מחדש' של מי שנחדש בהטרדה מינית, מהווים פרקטיקות חליפיות לעימות במקרים בהם האחראית עצמה נמצאת בקונפליקט ואיננה בטוחה שהתלונה שלפניה אכן עומדת בקריטריונים של הטרדה מינית. הבחירה בפרקטיקות הללו השאובות משיח הדאגה (Ethics of Care) מאפשרת לנשות המקצוע להימנע מעימות ומקונפליקט וליצר שקט תעשייתי בארגון. טובת המתלוננת וטובת הארגון נשזרים לכאורה זה בזה, כאשר הבחירה לפתוח בהליך משמעותי והגשת תלונה רשמית עשויה לעלות למתלוננת במחירים שהיא אינה בהכרח רוצה או יכולה לשלם ואשר הארגון כולו עלול לשלם בשל הסערה שוודאי תתחולל בעקבות התלונה. יחד עם זאת נראה כי גם הקונפליקט שחווה סמדר עצמה עשוי להרוויח מטיפול עקיף הממוקד בפרקטיקות של חינוך וטיפול תוך הימנעות מעימות רחב מחד, ושימור מעמדה הייחודי בארגון מאידך.

אלי, לממונות שוויון מגדרי בכלל, מגיעות או תלונות ישירות מעובדות ו/או עובדים, שמספרים שהם חוו אירוע כזה וכזה ורוצים בכלל לדעת מה.. הרי לא תמיד אנחנו יודעים לשיים את זה שזה בכלל.. הטרדה מינית אנחנו לפע... איך אמרה לי פעם מישהי? 'אני לא יודעת אם זה יראה לך מספיק חמור'..

יעל: מי המתלוננת או ה.. נילון?

אדווה: ..לפעמים זה.. לפעמים זה אנונימי, זאת אומרת מישהי שלא רוצה להזדהות ורוצה פתרון וגם מצאנו לזה פתרון. זאת אומרת מישהי שספרה לי על סיפור, לא רוצה להזדהות.. יעל: מה זאת אומרת? אז איך פנתה אליך?

אדווה: יש להם טלפון למשרד שלי, ישיר. היא אומרת אני עובדת ככה וככה, לא רוצה להזדהות. ומצאנו פתרון.

יעל: והיא באמת נשארת אנונימית?

אדווה : כן. קודם כל היא מתקשרת מטלפון חסום אני לא הולכת לעשות זה, והיא לא רוצה אז אין לי מה. אני יכולה לנסות לשכנע אותה אבל במקרה הזה מצאנו פתרון מצוין לבעיה ועשינו את זה בלי שחשפנו את זהותה והיה לנו רק שיחות מדהימות, נשיות, שחצו בלי שאנחנו.. תראי, היא לא רצתה להתלונן. הרבה לא רוצות להתלונן. זה עובד נגדן אחר כך במערכת. מצד שני אחרי metoo הרבה אומרות אנחנו לא יכולות לשתוק יותר. צריך להפסיק את ההתנהגויות האלה. ותתפלאי, בדרך כלל זה כל מה שהן רוצות – לא משטרה, לא שיפטרו אותו, לא הליך משמעתי. פשוט שההתנהגות תפסק. אז לפעמים כל מה שצריך זה לחשוב מחוץ לקופסא.

יעל : מדהים.

אדווה : נתתי לה איזשהם רעיונות והיא התקשרה אלי כעבור כמה ימים ואמרה את לא יודעת מה קרה אחרי השיחה! ואז היא ספרה על הפתרון ואני מאוד התרגשתי מה.. היא אמרה לי יום אחד אני אראה אותך, את לא יודעת מי אני ואני אבוא ואני אתן לך חיבוק ואת תדעי שזו אני (אדווה, 47, ממונה על הטרדה מינית במשרד ממשלתי).

אדווה מתארת את התהליך שמאפיין את הרגע בו מתרחשת השיחה, רגע ההתפרצות שמפגיש בין תנועת metoo והחוויה של נשים שיש צורך לחשוף פגיעות ופוגעים ולמגר הטרדה, לבין ההבנה שלהן כי ברגע שתוגש תלונה רשמית הן יהיו חשופות למגוון של פגיעות והטרדות נוספות מצד המערכת, שעלולות לעלות להן במוניטין ובקריירה שלהן. אדווה מצליחה במסגרת תפקידה וההבנה שלה את הרגע ההיסטורי בו הן נמצאות, לייצר פתרונות אשר יתנו מענה לצרכי הנשים מבלי להכריח אותן לשלם מחיר שהן אינן מעוניינות בו. כך היא פותרת את שני הצרכים המנוגדים שמתנקזים בעת הזו ומתעלת אותם באופן שמיטיב עם הנשים בארגון ואשר מאפשר לה להמשיך ולהיות מחויבת למאבק בהטרדה מינית מחד ולשלומן, ביטחון ופרטיותן של הנשים הללו מאידך. בשונה מהתיאור של סמדר, שם היא עצמה חשה לא בטוחה בתוקפה של התלונה, במקרה של אדווה הבקשה להימנע מעימות מגיעה מצד המתלוננת. בהתאם, הפתרון שמציעה אדווה מתיישב עם צריכה של המתלוננת לעומת צרכיהן של המתלוננות המגיעות לסמדר אשר לעיתים מורחקים או מתומרנים לכיוון אחר (נפשי, חינוכי) מתוך הצורך שלה עצמה.

אם כן, נראה כי מרואיינות שתופסות את המאבק כנע על ציר זמן מסוג 'מטוטלת', העדיפו להוציא לפועל את תפקידיהן באמצעות פרקטיקות של תמיכה, הכלה והקשבה מחד; והסברה מאידך. בחלק מן המקרים, כפי שניתן לראות מדבריה של אדווה, פרקטיקות אלה עולות בקנה אחד עם צרכי הנשים הפונות אליהן ומהוות ביטוי כן להקשבה ולהתאמת הסיוע לנשים הספציפיות, מעל ומעבר לכל דוגמתיות ארגונית. מאידך, במקרים אחרים בחירה זו מבטאת בעיקר צורך של

המרואינות עצמן בהימנעות מעימותים, תוך שימור מעמדן כנשות מקצוע המתמחות בניהול רגש מחד וממלאות את תפקידן ברמה המוסדית מאידך. העיסוק בפרקטיקות 'טיפוליות' מהווה אקט פרפורמטיבי של ביצוע נשיות (West & Zimmerman, 1987). כביצוע מגדרי, זהו ביטוי ייחודי של מקצועיות נשית. בכך מתאפשר למומחיות לענייני מגדר לבצר את מעמדן כנשות מקצוע וכמומחיות, הממלאות את תפקידן באופן מיטבי וכך תורמות לארגון.

מתוך ארסנל התפקידים והפרקטיקות המגולמות בתפקידן כמומחיות לענייני מגדר, בוחרות מי שתופסות את המאבק למיגור הטרדה מינית באמצעות דימוי המטוטלת להתמקד בפרקטיקות 'טיפוליות'. בחירה זו מצמצמת את היקף עשייתן ומסייעת להן להימנע מפרקטיקות אחרות העלולות להוביל לעימות. יותר מזה, בחירה זו מבטאת החזרה של המאבק הפמיניסטי בהטרדה מינית מהמרחב הציבורי פנימה, למרחב הפרטי-אינטימי. השימוש ברטוריקה הקוחה משיח ה care לצורך הרגעה ופתרון של מצוקה שיש לה ממדים אישיים ורגשיים ובה בעת ממדים חברתיים, ארגוניים ופוליטיים; מתגלה כאמצעי לחזרה לאיזון לא רק במובנו כחיבור לעתיד טוב יותר אלא גם כמאפשרת התמתנות ו'רגיעה' תוך שימור הסדר החברתי הקיים. במילים אחרות, נראה כי ההתרכזות במתן מענה רגשי לנפגעות מבטאת במובנים רבים השתקה של הרבדים הפוליטיים הנדרשים לצורך ההתמודדות עם תופעת ההטרדה המינית. התמקדות זו מאפשרת למומחיות לענייני מגדר לשמור על מקומן ואף לבסס לעצמן תדמית מקצועית תוך שימוש בעשייה נשית ייחודית שיש לה ערך רב לארגון.

'מומחיות לענייני מגדר' ונרטיב המטוטלת במאבק למניעת הטרדה מינית: דיון

תיאורטיקניות של גישת הפמיניזם המשילותי, מבקרות את תהליך ההתמסדות של הפמיניזם וטוענות כי הוביל ליצירת 'מומחיות למגדר' כפונקציה של ריבוי המשרות והעיסוקים בתחום. ריבוי המשרות והתפקידים הנשענים על אידאולוגיה פמיניסטית שהתמסדה, יצר לדבריהן מצב פרדוקסלי שבו נשים שאינן מגדירות עצמן פמיניסטיות ואינן תומכות בהכרח ברעיונות פמיניסטיים, החלו לאייש משרות אלה והפכו למה שמכונה "פמיניסטיות תשע עד חמש" (Halley et al., 2018). במקביל, טענו מבקרות אלה, הרחבת המשרות בתחום יצרה מצב שבו נשים פמיניסטיות החלו למלא תפקידים בעלי אופי מגדרי ופמיניסטי במוסדות השלטון והשררה, והללו מכונות על-ידי חוקרות הפמיניזם המשילותי פמיניסטיות ממשליות, GFeminists.

בפרק הנוכחי, בחנתי את הנרטיב הטמפורלי שמשמיעות מרואינות אשר חלקן נציגות המדינה וחלקן משפטניות, והראיתי כיצד נשים בעלות אג'נדות פמיניסטיות אשר מבצעות תפקידים

בעלי אוריינטציה פמיניסטית (GFeminists) וכיצד נשים אשר אין להן חיבור ערכי לפמיניזם ("פמיניסטיות תשע עד חמש") מתייחסות להתפתחות המאבק כחלק מהמקום שלהן בארגון וכחלק מתפיסתן המקצועית; כיצד הן בוחרות למלא את תפקידן ומה המשמעויות של הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית לתפיסתן. ממצאי הפרק מאפשרים לדון בביקורת של תיאורטיקניות של פמיניזם משילותי על נושאות משרות אלה ולהתייחס לסוגיית ביצוע המגדר וההתמקדות בטיפוליות כמרכזית לתהליך הריאקציה המתרחש באמצעות המשמעויות שהמרואיניות מייחסות לכינונם וביצועם של תפקידים של 'מומחיות לענייני מגדר'.

נרטיב המטוטלת עלה בניתוח כמארגן את המאבק למיגור הטרדה מינית בתוך סיפור היסטורי שהתחיל בעבר, בשל תופעה שלילית אחת, והגיע בהווה למצב של תופעה חברתית שלילית אחרת, ולפיכך מבקש לשאוף לעתיד טוב יותר מתוך מקום של איזון והרמוניה בין מה שנתפס כעמדות קיצוניות של המאבק הפמיניסטי כיום לבין זכויות היתר של הגברים בעבר. הנרטיב מלמד כיצד המרואיניות מבינות את התפתחות המשילות בתחום מניעת הטרדה המינית, וכיצד הן תופסות את מקומן בתהליך, כחלק מהתפתחות משילות זו. אם כן, מטאפורת המטוטלת עלתה כחלק מנרטיב של מרואיניות שתפסו את הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית ככזה שהלך רחוק מדי. ובמילים אחרות, מי שתפסו את המאבק למיגור הטרדה מינית באמצעות נרטיב זה, טענו שפרויקט שהתחיל מנקודת חולשה משמעותית של נשים בהשוואה לגברים, הגיע כיום לנקודת חוזק וכוח משמעותית של נשים על גברים, שמשמעותה פגיעה בזכויותיהם של גברים ובאיזון הראוי בין זכויות נשים לזכויותיהם של גברים. מרואיניות אלה התייחסו בביקורתיות רבה למקום אליו הגיע המאבק ולפגיעה זו באיזון הראוי, ושללו את אופן ניהול העמדה הפמיניסטית כיום. את הביקורת שלהן בטאו מרואיניות אלה להלכה ולמעשה באמצעות צמצום ההגדרה של 'הטרדה מינית' ובחירת פעולותיהן ביחס אליה לאור עמדות אלה, בדגש על רטוריקה של דאגה שהיוותה לעיתים תחליף לעשייה תוך ארגונית פוליטית.

ממצא זה תומך ברעיון של תיאורטיקניות של פמיניזם משילותי לפיו תהליך המיסוד מאפשר לנשים שאינן מחזיקות בעמדות פמיניסטיות לפעול כמומחיות לנושאים פמיניסטיים בתוך ארגונים, לאו דווקא מתוך הזדהות עם הרעיונות העומדים מאחורי מיסוד תפקידיהן, ומכאן לייצר פעילות ממסדית משמרת ומשתקת בתוך ארגונים, לכאורה בשם הפמיניזם (האלי, 2018). ואכן נראה כי יצירת ה'התמחות' המגדרית פמיניסטית בקרב נשים המכהנות בתפקידים מערכתיים, מאלצת אותן לעיתים מתוקף תפקידן להתמודד עם דילמות אשר גורמות להן להפוך רעיונות רדיקליים של צדק חברתי ל'אמת' שקופה, ניטרלית ואבסולוטית על מנת שניתן יהיה לשלבם בממסד. הידע שהן מביאות עמן יתקבל רק אם ניתן יהיה להציגו כלא-פוליטי, כ'מקצועי' ותו לא

(Halley, 2018). בדומה, גם מילוי תפקידים מגדריים בארגונים בקרב האוחזות באידאולוגיה פמיניסטית עשוי להוביל להתמתנותן של עמדות פוליטיות והעדפת הצורך להישאר ראציונליות בתוך השיח הארגוני הנתפס מקצועי, ראוי ולגיטימי (Hajer, 1995).

כפי שהראיתי, מרואיינות שתפסו את המאבק למניעת הטרדה מינית באמצעות הנרטיב הטמפורלי של המטוטלת, סרבו להתמקם ביחס למאבק כולו ויותר מכך, נמנעו ככל יכולתן מביצוע פרקטיקות של מאבק, הרחבת יכולת תמרון לטובת נפגעת או קונפליקט במסגרת תפקידן.

מרואיינות אלה העדיפו להתמקד בפרקטיקות מסוג דאגה, הכלה, הקשבה ותמיכה רגשית, מניעה והסברה ובכך לנסות להימנע מקונפליקטים במישור האישי והארגוני. באופן זה, מרואיינות אלו חשו שהן מבצעות את תפקידן, תורמות לנשים שפנו אליהן ומסייעות להן, תוך שהן נמנעות מעימות ובכך מגנות על מקומן שלהן במקום העבודה ובקהילת המעשה, וכן מגנות על הארגון בו הן עובדות.

הבחירה ברטוריקה של דאגה על פני כל פרקטיקה אחרת של קידום מניעת הטרדה מינית, משרתת את הנשים העושות בה שימוש שכן היא בבחינת 'עשיית מגדר' (Doing Gender), הווה אומר ביצוע פרקטיקות נשיות של טיפול ודאגה והתמחות בהן כחלק מאני מאמין מקצועי של 'מומחית לרגשות' (West & Zimmerman, 1987). באופן זה, עבודת הרגש מסייעת למומחיות אלה למצב עצמן כמקצועית ורציונליות מחד, ולדאוג בפועל לאינטרסים של הארגון או המוסד אותו הן משרתות, מאידך. כך, לתפיסתן, הן פועלות לצורך יצירת איזון ראוי בין מאבקים שיוביל לעתיד טוב יותר.

אם המרואיינות שתופסות את הפרויקט למיגור הטרדה מינית באמצעות הנרטיב הטמפורלי הלינארי, מבטאות את היותן סובייקטיות פוליטיות פמיניסטיות בהיות העיסוק הפוליטי שלהן כזה שמלווה אותן ברמה היומיומית (Rahimi, 2015), הרי שמרואיינות שמתייחסות לפרויקט זה באמצעות נרטיב המטוטלת מעוניינות להתרחק מ"הפוליטי" במובנו כ"פמיניסטי". בדומה לתפיסה של ברלנט (Berlant, 2011) לפיה תחושת שייכות וזיקה פוליטית המשליכות על ציפיה לעתיד פוליטי טוב יותר מתוך היכולת לחולל שינוי, אותה מגדירה ברלנט כ'סולידריות אוויריתית', היא תודעה כוזבת, מרואיינות אלה אינן מוכנות להתמסר לאשליית הפעולה הפוליטית הפמיניסטית כבסיס ליצירת שינוי. בהתייחסות שלהן ליחסים בין עבר, הווה ועתיד הן מעמידות עצמן כמעין שומרות סף, מתבוננות על השינוי מלמעלה ומבינות כי עוד יש דרך לעבור, אך זאת מבלי שהן מרשות לעצמן, לתפיסתן, להקסם ממקסם השווא של העמדה הפמיניסטית הרווחת. סולידריות אוויריתית כפי שמגולמת במאבקים פמיניסטיים דוגמת #metoo, אינה משפיעה עליהן. אדרבא, הן אוחזות בנקודת מבט שהיא, לשיטתן, מפוכחת וחפה מאשליות, רואות את המחירים לצד ההישגים ואינן מרשות לעצמן לאבד חוש ביקורת ביחס לרצון בשינוי ובמהפכה. הן אינן נכנעות לרגע הנוכחי על ציר הזמן ואינן מוכנות לראות אותו כמסלול חד סטרי הסולל דרך לעתיד חף מפגיעות מיניות. הן אינן

לוקחות חלק במעגלים פמיניסטיים שהולכים עם העדר במובן של קבלה מלאה של אופיו של הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית בעת הנוכחית, וזאת גם כאשר הן עצמן מגדירות עצמן כפמיניסטיות. הביקורת הנוקבת שלהן מציבה אותן, לכאורה, במקום אחר מזה של הפמיניסטיות אשר עדיין מאמינות בעתיד נטול פגיעות כפי שבא לידי ביטוי בנרטיב הטמפורלי הלינארי. אם לדבוק במשנתה של ברלנט, הן מפנות כתף קרה לאמונה ששינוי פוליטי בסדר גודל כזה אכן אפשרי, ואינן מוכנות לאחוז באופטימיות בכל מצב ומחיר. במובן זה נראה כי הן מוותרות על אשליית התקווה הפוליטית של המאבק למיגור הטרדה מינית כפתרון עומק לבעיית האלימות המינית ואי השוויון.

יחד עם זאת, ההתמקמות שלהן לצד הארגון והתפקיד, ובחירה בפרקטיקות המקדמות אג'נדה של עתיד מאוזן, מספרות סיפור נוסף, סיפור הבחירה באידאל פוליטי אחד על פני אחר. נראה כי האכזבה, האמיתית או המצופה, מהמאבק הפוליטי הפמיניסטי בסיטואציה הנוכחית, והאופן בו הוא מגולם דווקא מתוך הקשר של הצלחה מוסדית, גורמת למרואיינות אלה להעדיף את הארגון כאובייקט התקשרות כלפיו הן מפנות את תקוותיהן. ההתמקמות ביחס להתפתחות התפקיד והארגון, והבחירה בפרקטיקות אשר מציבות את המרואיינות כמי שעושות את תפקידן המקצועי באמצעות עבודת רגש מסורה (Hochschild, 2003), מציירות כמיהה אל עתיד נאו ליבראלי במובן של אופק תעסוקתי. בד בבד הן תורמות ליצירת מציאות אפירמטיבית הלוקחת בחשבון את העתיד הראוי לנשים ולגברים גם יחד, מתוך ציפייה **לסולידריות עתידית מדומיינת**. המשגה זו של סולידריות עתידית כפרפרזה על המשגתה של ברלנט ל'סולידריות אווירית' מתייחסת לחיבור הטוב המשותף בעתיד לבוא, מתוך תהליך של איזון בין נשים לגברים, בין פוליטי לאישי, בין עבר ועתיד.

אשליית הכמיהה לסולידריות עתידית זו אשר נשענת לכאורה על עמדה מפוכחת מאמצת עמדה נאו ליברלית הרואה בעבודה קשה והצלחה אישית בסיס לבניית יכולת להתמודד עם אתגרי החיים. יחד עם זאת, נראה כי בהקשר של המאבק למיגור הטרדה מינית עמדה זו והפרקטיקות שהיא מכתיבה הנשענות על רטוריקה של דאגה לפרט ועל שיחים בעלי אופי טיפולי, משרתות הלכה למעשה את הארגון וצרכיו ולא דווקא את הכמיהה לעתיד טוב יותר כאיזון בין צרכים כפי שהוצג לעיל. באופן זה, הן הבחירה בסולידריות אווירית כאשליית העשייה הפוליטית הפמיניסטית כבסיס לשינוי במעמדן של נשים והן הבחירה בסולידריות עתידית כאשליית העשייה האישית ממקום של חמלה והכלה כבסיס לשינוי חברתי עתידי, מגלמות שתיהן ביטויים של אופטימיות אכזרית ומבוססות על תודעה כוזבת. זאת, גם כאשר הן פונות לממדים שונים בתוך הסיפור הטמפורלי ובתוך המסגרת הנאו ליברלית של הסדר החברתי. לורן ברלנט טוענת בספרה

"אופטימיות אכזרית" כי ציפייה של הסובייקט האנושי לעתיד טוב יותר מתבטאת בכמיהה לחיבור עם אובייקט שהחיבור אליו הוא הבסיס לתקווה לשינוי (Berlant, 2011). ציפייה זו, על פי ברלנט, דינה להיכשל. זאת, מאחר והיותנו שבויים בעולם נאו ליברלי אלים וכאוטי איננה מאפשרת לסובייקט האנושי, או לקהילות מתוכו, לפרוץ את המעגל ולהוביל שינוי בר קיימא. במילים אחרות, ברלנט חורצת את גורלה של הפעולה הפוליטית בדיוק כפי שהיא חורצת את גורלו של קשר בין שני סובייקטים או את הרצון האנושי באובייקטים מענגים. זו כמו הללו, דינה להיכשל. כך, גם עבור המומחיות לענייני מגדר הפועלות מתוך אמונה כי עליהן לשאוף לאיזון ולהרמוניה כדי לקדם עולם צודק יותר ולהבטיח את עתידן המקצועי והתעסוקתי; אך גם עבור פמיניסטיות הנלחמות לשינוי סדר חברתי וקידום שוויון לנשים – לדידה של ברלנט, אלה כמו אלה הם רעיונות שההיאחזות בהם משרתת את יכולתה של הסובייקטית האנושית להמשיך ולשרוד בתוך עולמה, אך שניהם נדונו לכישלון ולכן הם מקור לאכזבה.

תיאורטיקניות של פמיניזם משילותי טענו כי 'מומחיות לענייני מגדר' יאלצו מתוקף תפקידן ומיקומן בארגון ובממסד לוותר על ערכים פמיניסטיים ולמלא את תפקידיהן באופנים שיובילו לרידוד והשטחת החזון הפמיניסטי. ממצאי הפרק הנוכחי תומכים בטענה זו של הפמיניזם המשילותי, שכן הם מדגימים כיצד מומחיות אלה מובילות הלכה למעשה להתרחקות מהרעיון הפוליטי של קידום נשים, והחלפתו בפרפורמטיביות מגדרית-טיפולית המבטאת פוליטיקה של איזונים ובלמים, בדגש על הימנעות מעימותים. פוליטיקה זו משרתת את הסדר החברתי הנאו ליברלי והפטריארכלי גם יחד. בה בעת, מהפרספקטיבה של לורן ברלנט, גם תיאורטיקניות של פמיניזם משילותי נאחזות ברעיון של החזון הפמיניסטי הא-ממסדי והבועט לצורך התמודדות עם מציאות נאו ליברלית כאוטית ואלימה. גם הן, אליבא דברלנט, עושות זאת בשל הכמיהה האנושית לאובייקט המושע. אך גם הן, כמו כולנו, נידונות לאכזבה ולכישלון שכן גם רעיון החזון הפמיניסטי הרדיקלי, התוסס והא-ממסדי אין בו כדי לשנות את הסדר הנאו ליברלי העולמי בעת הנוכחית, שכן גם הפמיניזם כרעיון וכשיח כלוא בתוך עולם קפיטליסטי שאין ממנו מוצא. לכן, גם ההיאחזות בעבר הפמיניסטי לצורך התמודדות עם ההווה האלים וההרסני אין בה כדי לייצר עתיד טוב יותר.

עמימות מאפשרת – עמימות המושג הטרדה מינית כאמצעי שבירת השתקה

הקדמה

השיום של המונח 'הטרדה מינית', ההכרה בה כעוול ועיגונה המשפטי כתופעה פסולה וככזו שנשים זכאיות להגנת החוק מפניה (Felstiner et al., 1980), אפשר לנשים לעמוד על זכותן שלא להוות אובייקטים מיניים במרחב הציבורי ובכך לפעול למימוש זכאותן לביטחון ולשוויון. באמצעות פניה לערכאות, העלאת המודעות בשיח הציבורי ופניה לעזרה מקצועית, מממשות נשים זכות זו. מרואיינות מחקר זה לוקחות חלק בתהליך האמור, מתוקף היותן מומחיות בתחום ההטרדה המינית. משום כך הן מסייעות לפונות אליהן, כל מומחית בתחומה; ממפות יחד עם הפונות את אפשרויות הפעולה הפתוחות בפניהן ומלוות אותן בדרכן.

את ה-naming, שלב השיום, שהתאפשר ביתר שאת עם התמסדות המהלך הפוליטי והחקיקה, הגדירו פלסטינר ועמיתיו במאמרם המכונן "The Emergence and Transformation of Disputes: Naming, Blaming, Claiming . . ." כשלב קריטי ואולי אף החשוב ביותר בתהליך (Felstiner et al., 1980). אלא שעל פי הספרות, ריבוי השיחים המתנגדים והשיחים ההופכיים (Foucault, 1984) ביחס למושג הטרדה מינית, היווה מחד פתח לשינוי ההיסטורי בשיח ביחס אליה, אך בד בבד ייצר עמימות מושגית. עמימות זו מהווה מנגנון השתקה אשר חוסם נשים מלעשות שימוש במונח לצורך תיאור הפגיעה שעברו. במילים אחרות, השלב הראשון בדרך לשיום הפגיעה (naming), עלול להוות חסם ביכולתן של נשים נפגעות הטרדה מינית לפנות לעזרה ולסיוע. בהינתן היות המושג הטרדה מינית מושג עמום כפי שעלה מהספרות (מינהל תכנון, מחקר וכלכלה, 2012; Clair, 1998; Lomsky-Feder & Sasson-Levi, 2018) עולה השאלה האם גם כיום, בעידן #metoo, העמימות המאפיינת את המושג היא מרכיב במנגנון ההשתקה של פגיעה בנשים והחלשתן כפי שהציעה Clair (1998), או שמא העמימות מהווה דווקא מרכיב בתהליך הפרת ההשתקה של הפגיעה בהן. אם העמימות תימצא אמפירית כממד של השתקה, ניתן יהיה לחזק את טיעונה של האלי (האלי, 2018), על אובדן הרדיקליות שבתהליך ההתמסדות. אך אם העמימות תימצא 'מאפשרת' הפרת השתקה, ניתן יהיה לערער על טענת ההתמסדות של הפמיניזם המשילותי, ולהצביע על רדיקליות המתקיימת בזכות האפשרות להנגיש סעד לנשים. פרק זה בוחן אמפירית את המתח בין שתי האפשרויות האלה תוך התמקדות בהמשגה הנדרשת לעמימות.

לצורך מענה על שאלות אלה בנוי חלקו הנוכחי של פרק הממצאים על שני נדבכים עיקריים: החלק הראשון בוחן את האופן שבו תופסות המרואיינות את נושא העמימות המושגית, להלכה

ולמעשה; השלכותיו והשפעותיו הנתפסות. החלק השני עוסק באופנים בהן עמימות המושג משרתת את הפונות לעזרתן ודן בתהליך הרחבת הגבולות המושגית של 'הטרדה מינית' ומשמעויותיו עבור נערות ונשים נפגעות אלימות מינית.

תפיסת עמימות המושג הטרדה מינית בציבור הרחב, משמעויותיה והשלכותיה הנתפסות

רובין פטריק קלייר מציעה לראות בעמימות המושג הטרדה מינית גורם מרכזי בהשתקה של תלונות ומתלוננות. בין השאר, טוענת קלייר כי 'הססנות דנוטטיבית' (Denotative Hesitancy) כלומר, הססנות ביחס למשמעות המושג הטרדה מינית, נובעת מהיות המושג עמום ובלתי מובן לרבים, ועל כן כזה שמשרת בעיקר את המומחים בתחום: "המונח המשפטי 'הטרדה מינית' סביר יותר להניח כי ישמש קבוצות שהוסמכו לכך (לדוגמא עורכי דין, ליטגטורים, מומחיות בלימודי מגדר ובעלי תפקידים בארגוני נשים). נשים שאין להן מומחיות משפטית פחות צפוי שיעשו שימוש במונח 'הטרדה מינית' כאשר הן מתארות מפגש בעל אופי של הטרדה מינית" (Clair, 1998, pp. 82–83). ממצאים של מחקר שערך משרד התעשייה והמסחר הישראלי (מינהל תכנון, מחקר וכלכלה, 2012) היוו גושפנקא לתפיסה לפיה עמימות המושג מאתגרת את היכולת לעשות בו שימוש. המחקר הראה כי בעוד כמחצית מהעובדות שרואיינו במחקר זה ענו בשלילה על השאלה הישירה האם הוטרדו מינית, הן ענו "כן" על השאלה שפרטה התנהגויות מסוג הטרדה מינית ובקשה מהן לסמן האם חוו התנהגויות אלה במהלך עבודתן. נראה אם כן כי העובדות לגבי הטרדה מינית – מה היא וכיצד היא מתרחשת – עמומות ונמצאות במחלוקת (Hersch & Moran, 2014):

בהטרדה מינית יש משהו... שהוא תמיד אפרפר, תמיד "אולי עשית משהו" ואז זה באשמתך, תמיד זה נשמע כמו איזושהי גחמה פמיניסטית - "הגזמתן והרסתן לנו הכל". מצד אחד לתופעה יש שם, היא ראויה, צריך למגר אותה זה ברור, אבל עדיין יש שם משהו שהוא לא שחור ולבן כמו גילוי עריות, כמו אונס קלאסי. היא תופעה על המנעד... החוויה שלה זו החוויה שלה, החוויה שלו זו החוויה שלו... אני חושבת שאנחנו נעות במרחב שהוא לא לגמרי ברור (רונית, 43, עורכת דין, ראש תחום בעמותה פמיניסטית).

בשונה מהתיאוריה של קלייר (Clair, 1998), נראה כי העמימות המושגית אינה פוסחת תמיד על מי שנתפסות כ'מומחיות'. מומחיות בשיח המשפטי והפמיניסטי כאחד, מתברר, אינה מציידת את הפעילות בשדה באבחנות מבדלות ברורות ביחס למהות העולה וביחס לאחריות עליה. החוק, כך נדמה מהציטוט שלעיל, לא מאפשר לקבוע אבחנה בין "שחור ולבן", אשם ונפגעת. היותן של הטרדות חלק מרצף במערכת יחסים מורכבת המתקיימת למשל, בין ממונה וכפיפה, מערפלת את

חדות האבחנה ומקשה על שיוס מדויק. את העמימות אותה היא מתארת, מייחסת רונית למבט חיצוני הרואה בטענות על הטרדה מינית "גחמה פמיניסטית". העובדה שלשון החוק מבקשת לאתר את התחושות של האדם או האישה שהוטרדו, מייצרת לפי רונית אי ודאות: אותה התנהגות עלולה להתפרש בדרכים שונות על ידי אנשים שונים, ומשום כך להתאים אם לאו להיות משויימת כ'הטרדה מינית'. יתר על כן, רונית חשה שהתפקיד אותו היא ממלאת בהקשר של הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית הוא תפקיד קשה ליישום, שכן לא ניתן להגדיר את הטרדה המינית באמצעות קריטריונים מדידים שישרטטו גבול ברור ומובהק בין 'הטרדה' ל'אי הטרדה', כפי שבא לידי ביטוי בהשוואה שהיא עושה עם המושגים אונס וגילוי עריות. הפרפורמטיביות של הביטוי הטרדה מינית, תלויה לא רק בהתנהגות המטריד/ה אלא גם בחוויה הסובייקטיבית, ברמת המודעות ובאוצר המילים שעומד לרשות המוטרד/ת. מרואיינות אחרות ספרו על תחושה הפוכה, תחושת ידע אינטואיטיבי שאינו נדרש להמשגה משפטית:

זה משהו שהוא נורא מטריד אותי, שאני לא מכירה את החוק. בעקבות הפגישה איתך אני אלך לקרוא אותו. אבל אני מרגישה כל השנים שהאינטואיציות שלי אומרות לי בדיוק מה זה. אני לא צריכה את החוק בשביל לדעת מה לא צריך להיות (אמה, 34, פעילה פמיניסטית מתנדבת בעמותה).

אמה מספרת על המפגש בינינו בעת הריאיון כקריאת השכמה שחשפה את הפער בין התפקיד שלה בעמותה המקדמת מאבק למען נשים, בין השאר בתחום של הטרדה ותקיפה מינית, לבין חוסר ההיכרות שלה עם לשון החוק, תכניו ומטרותיו. אמה ממסגרת את הפער בין תודעה המבוססת הגיונות פמיניסטיים לבין ידיעת החוק על בוריו. הפער הזה מגולם ב'אינטואיציות', בלוגיקה המכוונת אותה מה נכון ומה לא נכון, ראוי ושאינו ראוי, להיקרא הטרדה מינית. הוודאות שעולה מהתבטאויותיהן של אקטיביסטיות, קשורה גם בהתפתחותו של שיח ציבורי בנושא, כעניין שבמהותו הוא נגזרת של העיסוק התקשורתי בתחום (דיין-גבאי, 2020):

אני נתקלת בזה המון כשאני מרצה, יש פער נורא נורא גדול בין העובדה שכולנו יודעים מה זאת הטרדה מינית, כולנו שמענו, כולנו יודעים לדקלם חיים רמון, הנשיא לשעבר קצב, חנן גולדבלט, כאילו יש לנו רשימה שלמה של .. בצבא ובמשטרה וככה, אבל כשירדדים לרזולוציות של מה זאת הטרדה מינית מעט מאוד אנשים יודעים... כשזה הטרדה מינית כאילו זה יותר זורם. יותר פלקסבילי.
יעל: למה?

ענבל: לא יודעת. לא יודעת להגיד לך. כאילו כי הרושם שכולנו יודעים, אנחנו חשופים נורא נורא בתקשורת לזה. זה נהיה נושא נורא סקסי, נורא מדברים על זה. אנחנו נורא

יודעים להגיד זה הטרדה מינית זה לא הטרדה מינית, ואנחנו נורא טועים לשני הצדדים (ענבל, 42, עורכת דין לענייני עבודה).

חוסר ההיכרות עם לשון החוק היא נחלתם של ציבורים רבים. השיח התקשורתי המרובה ביחס להטרדה מינית בפרט ולאלימות מינית בכלל, מייצר תחושה כוזבת של ידיעה, שכן המונח הטרדה מינית הפך למטבע לשון יומיומי שגור ונגיש לכולם. אלא שבפועל, מדובר בהרחבת גבולות מושגית, תהליך הנשען על אינטואיציה במובנה כיכולת אנושית לחוש בעלי תובנות ביחס לאירוע מסוים גם מבלי שערכנו לגביו תצפית, התבוננות או למידה מכוונת ומבלי להישען באופן הצהרתי על עובדות (Epstein, 2010). תהליך זה, כפי שעולה מדברי המרואיינות, עשוי לכלול אי התאמות למושג המקורי ומכאן לייצר הרחבת גבולות מושגית, כפי שעולה מהמשך דבריה של ענבל:

יש פה אין סוף אוכלוסיות שזה רלוונטי אליהן ושממציאות לעצמן נורמות של התנהגות כי לא טרחו ללמוד את נורמות ההתנהגות שיש בחוק, ותמיד כשאני מרצה אני מתחילה מלהגיד הקו הוא לא כזה אפור, זאת אומרת התחושה שהקו מאוד אפור זה לא בעולם המציאות, זה בעולם שבו אנחנו ניזונים מכותרות בעיתונים שהן שגויות לחלוטין בהמון מקרים. שהן שגויות לחלוטין, וזה מחלחל גם לנשות המקצוע (ענבל, 42, עורכת דין).

אי הוודאות, מתבררת כמעוגנת בפרשנות הלא עקבית שהשיח הציבורי מציע ולא דווקא בלשון החוק. ענבל מתארת את תהליך ההתבססות של הידע על מהות המושג הטרדה מינית דרך הנראות הגבוהה שלו באמצעי התקשורת וברשתות החברתיות. ידע שגוי זה, לתפיסתה, קונה לו אחיזה בקרב כל מי שלא טורח לחזור אל לשון החוק ולוודא מה נכון ומה לא, והבעיה הגדולה שהיא רואה בתהליך זה הוא ההשפעה שלו על מי שאמורות להיות מומחיות בתחום – נשות מקצוע כגון יועצות ארגוניות, נשות משאבי אנוש ואחרות שאינן משפטניות – אשר עוסקות בנושא במסגרת עבודתן. אלא שלענבל חשוב להדגיש דבר נוסף, אשר חזר גם הוא בשיחות עם מומחיות רבות. לטענתה, התפיסה של הציבור הרחב כי הטרדה מינית היא מושג אפור, כלומר עמום ובעל גבולות חזירים ואלסטיים, שגויה. לתחושתה יש טעם לפגם באופן שבו אנו נוטים להקל ראש בהגדרה החוקית למושג ומפנים אצבע מאשימה למחוקק, בעוד שבפועל מדובר בהגדרה בעלת עוגנים ומסרים ברורים וחדים.

מנקודת מבטה של ענבל אם כן עולה דיכוטומיה על פיה אי הוודאות נחלקת: כשמדובר בשיח הציבורי על המקרים הנוגעים לחוק, היא נתמכת ומקודמת; בחוק עצמו היא אינה מתקיימת. עמדה זו כלפי החוק חזרה על עצמה בהצהרות של מרואיינות נוספות. החלק הבא בוחן את הפער בין הצהרות אלה לבין ההתייחסות לחוק למניעת הטרדה מינית כיצרון של וודאות.

בין הטרדה מינית מילולית למעשה מגונה – ה'קצוות החדים' של עבירת ההטרדה המינית כבסיס

לעמימות המושג הטרדה מינית

מיכאלי (2014), טענה כי העובדה שנוסח החוק למניעת הטרדה מינית כולל הן הטרדות מילוליות והן מעשים מגונים היא מקור לבלבול עבור הציבור הרחב, ואף יוצרת היררכיה אשר ממעיטה בחשיבותה של ההטרדה המינית המילולית מחד, ומורידה את המעשה המגונה לדרגת הטרדה מאידך. אלא שהדיון עם המומחיות מעלה כי הן אינן ממקמות את הפערים בתוך החוק בין סעיפיו השונים כבסיס לעמימות המושגית. יותר מזה, נראה כי מומחיות רבות סבורות שהתפיסה הרווחת בציבור ברחב ביחס להיות המושג הטרדה מינית מושג אפור, לא ברור מספיק, ובעל גבולות חדירים ואלסטיים, היא תפיסה שגויה של החוק והמשפט:

כשזה מגיע לבתי המשפט ואחר כך יש פסקי דין אחר כך יותר קל להתוות מהי נורמה של הטרדה מינית ומה לא. מה זה... איפה הגבול האפור עובר, איפה הגבול האפור בעצם הוא לא אפור, הוא שחור. אבל אנשים לא מבינים שהוא לא אפור אלא שחור. ודרך הפסיקה אז אפשר יותר לדעת כי כל השאר זה רק עניינים תיאורטיים. אני אומרת גבר עשה לי ככה, אני קוראת לזה הטרדה מינית אבל... שהפסיקה תקרא לזה, שבית הדין או בית המשפט, תלוי איפה זה התברר, יקרא לזה הטרדה מינית זו כבר גושפנקא, זה כבר משהו שכולנו יודעים שהאקט הזה, הזה והזה הוא אסור (טל, 33, עורכת דין, עומדת בראש עמותה פמיניסטית) ההתבהרות ביחס לחדות האבחנות המוצעות בחוק הישראלי למניעת הטרדה מינית היא תהליך איטי וארוך טווח, הנבחן באופן חוזר ונשנה בפסיקות בדרך של הצבר גושפנקות לאמירות ברורות ביחס למקרים של הטרדה מינית. כלומר, גם אם הציבור ניזון מאי וודאות וגם אם הגבול נתפס כאפור, טל יוצאת כנגד תפיסה זו, וטוענת כי למעשה ממד הזמן הוא חיוני להבנה כי מדובר בגבול קשיח – "שחור". אלא שבד בבד היא מודעת לתהליכיות שתחזק את הוודאות באמצעות פסיקות של בתי המשפט שימשיכו להבהיר את הפרשנות של אותו גבול שכביכול איננו עמום. פסיקת בתי המשפט, לפי טל, היא שמקנה תוקף לגבולות שכבר קיימים בתוך החוק אם כי אינם ברורים דיים לציבור הרחב ולהקהילה המשפטית כשלעצמה. אי הוודאות נוכחת גם אם היא זמנית:

[גבול אפור זה] בעיקר בעיני בהערות מיניות, בהערות סקסיסטיות, בבדיחות מיניות, אולי בהערות שהן לא בהכרח ספציפית כלפי אישה אחת שמישהו אומר למישהי יש לך חזה גדול או חזה שופע או חזה יפה' אלא מתחיל לדבר על נשים באופן כללי שיש להן חזה גדול או חזה שופע ליד נשים אחרות, שזה גם יכול להוות הטרדה מינית וגם בטח מהווה חסר נעימות. אז אני חושבת שבמקומות האלה שזה לא מופנה ספציפית כלפי אישה, אז יש כאן

יותר בלבול וחושבים שזה יותר על הגבול האפור (טל, 33, עומדת בראש עמותה פמיניסטית, עורכת דין).

הגבול האפור מוצג כמתאפשר במצבים שבהם אין יחסי ממונה וכפיפה ברורים וכשמדובר באווירה הנוצרת כחלק מסיטואציה חברתית ואינה מופנית דווקא כלפי אישה יחידה. מה שהופך לדעתה של טל את המושג הטרדה מינית לעמום לכאורה היא תחולת הסעיף הנוגע להטרדה מינית מילולית – מתי אמירה בעלת אופי מיני תיחשב להטרדה מינית ומתי לא. הרכיב המילולי של החוק חזר ועלה אצל מי שראו בהטרדה מינית מילולית את הבסיס המרכזי לעמימות המושגית של הקטגוריה הטרדה מינית:

יש תיקים מאוד גבוליים אבל הם לא הרוב, הרוב הוא ברור. כשאת מקבלת תיק עם עובדות ברור לך אם זה הטרדה מינית או לא.

יעל: ומבחינתך אם את צריכה להגדיר, אז מה זה הטרדה מינית?

לילא: אני לא מגדירה, אני משפטנית. אני פועלת כמו כל משפטן, אני נכנסת לחוק ומסתכלת מה זה הטרדה מינית. החוק מאוד מסביר מה זה הטרדה מינית, אני לא נותנת לזה פרשנות, אני עובדת לפי ספר החוקים. אני פשוט מסתכלת על החוק ואומרת אם העובדות נכנסות לזה, כן או לא. איפה כן יצטרכו לפרשן את זה? הצד השני כשיצטרך להגן על הלקוח שלו. אני לא עוסקת בפרשנות, החוק לא עוסק בפרשנות מבחינתי... יש לך שורה של תתי סעיפים מה זה הטרדה מינית, לא יהיה קשה להוכיח כשאתה נופל על אחד הסעיפים האלה. ברמה התרבותית, אנשים יכולים להתווכח אתך האם מה שנאמר מטריד כן או לא מלכתחילה, אבל ברמה המשפטית אין שום קונפליקט (לילא, 35, עורכת דין מנהלת תחום במשרד ממשלתי, פרקליטה לשעבר).

הוודאות שבהגדרות החוק מייתרת את הצורך לפרש אותו. מי שיצטרך ללמד סגוריה על הנאשם הוא זה שיזדקק להליך פרשני, אך לא התובע שיכול לעבוד עם החוק כנוסחה ברורה ומוגדרת לכל דבר ועניין. מי שעוד עשוי להיתקל במרחב פרשני ביחס לחוק הם אותם אנשים אשר אינם חלק מהקהילייה המשפטית ועיסוקם בהגדרות חברתיות ציבוריות ל'ראוי' ו'לא ראוי'. מתוך כך, האפשרות הלכאורית לפער בין תפיסות שונות ביחס לחוק עולה גם אצל לילא בהקשר של סעיף הטרדה המינית המילולית – לא כפלפול משפטי אמנם אך כן כפער בין תפיסה חברתית תרבותית לבין עולם המשפט ששפתו מהוקצעת וגבולותיה נשמרים. תחושת הוודאות נטענת במשמעות נוספת כאשר גם נשות המקצוע מחברות אותה לאינטואיציה:

יעל: אז יש איזשהם מקרים שאת נגיד תגדירי כהטרדה מינית ומישהו אחר לא או להיפך?

יש מקומות שהם עמומים?

שרון : אני חושבת שהיום לא, לא יותר מעבירות מילוליות אחרות, נקרא לזה ככה. כמו שבהעלבת עובד ציבור יש פרשנויות ויש פסיקה מפה עד הונולולו וכמו שבאיומים... עבירות מילוליות, כשמדברים על הטרדה מינית מילולית, תמיד יש את הנושא של הפרשנות. אתה לוקח ביטוי בין שני אנשים שהייתה ביניהם מערכת יחסים, אתה לא יכול להוציא אותו מהקונטקסט של איזה ביטויים היו קודם, איזה ביטויים היו אחר כך. תמיד תהיה את הפרשנות, תמיד יש את המקום למשחקים. אבל וואלה, When I see it, I know it. אפשר להגיד שאלה לחלוטין הסטנדרטים שלי. בדרך כלל כבר היום זה לא משהו שאפשר להגיד שהוא עמום, לא יותר עמום מ'מה יחשב העלבת עובד ציבורי' (שרון, 42, עורכת דין פלילית). הגדרות ברורות וודאות ולא מקומות של עמימות עולים ביחס לחוק, והטרדה מינית נתפסת על ידי מומחיות כמצב ברור ומוגדר. נדרשת היכרות עם החוק בתוספת היגיון בריא, כדי לדעת מתי מדובר בהטרדה ומתי לא. אפילו כשהיא מציינת מקרים של הטרדה מינית מילולית שלכאורה מייצרים מגוון רחב של פרשנויות ואפשרויות, טוענת שרון שניתן להתחבר לוודאות. נראה כי מתקיים פער או אולי בו זמניות בין האמירה לפיה הגדרת החוק למניעת הטרדה מינית חדה ודורשת רק היגיון בסיסי, לבין ההתייחסות להטרדה מינית מילולית כבסיס לקונפליקט ופרשנויות סותרות של ציבור ואנשי מקצוע. כפועל יוצא, יש המייחסות את הרחבת הגבולות של ההטרדה המילולית לקושי של המטרידים להבין היכן עובר הגבול בין אמירה לגיטימית ללא לגיטימית, ואילו אחרות מייחסות אותה עמדה בדיוק למי שרואות עצמן כנפגעות הטרדה מינית :

צריך להבין שהחוק מתאר בצורה מאוד ברורה מהי הטרדה מינית. לא תמיד התחושות הסובייקטיביות של בנאדם עולות כדי הטרדה מינית. ברור שהיא נפגעה, זה לא אומר שהחוק מכיר בזה כהטרדה. החוק קובע איזשהו איזון, בתוך מקומות עבודה וגם מחוץ למקומות עבודה, שאומר שיש התנהגויות שהן הטרדה מינית ויש כאלה שלא. למשל, ביחסים בין עובד לעובדת אז התייחסות... הצעה חוזרת ונשנית היא הטרדה מינית, כלומר המושא צריך לסרב. מותר לחזר במקום עבודה אבל מציבים לזה איזשהם גבולות... הכל נתון לפרשנות. יש כללים די ברורים, אבל הכל נתון לפרשנות. למשל סעיף שמדבר על התייחסות מבזה. בית הדין יקבע מהי התייחסות מבזה, לאו דווקא תחושה סובייקטיבית של אדם (שרית, 38, נציבה אזורית במשרד ממשלתי).

צורת הדיבור המשפטית מאפשרת לפתוח בהיותו של החוק ברור כחלק מהכרה נורמטיבית בשלטון החוק, ובהמשך להסתייג מבהירות זו כפי שעולה מדבריה של שרית, אשר מתחילה באמירה כי החוק ברור ומסיימת בטענה כי הוא פתוח לפרשנות שיפוטית. בין לבין היא מתארת את החשש שלה מתחושות סובייקטיביות של מי שרואות עצמן נפגעות מהטרדה מינית גם כאשר האמירה או

ההתייחסות שקבלו מעמית או מנהל אינה מבטאת הטרדה מינית על פי חוק. התייחסות זו לעמדה הסובייקטיבית של הנפגעת בהקשר של אמירות מטרידות כבסיס נוסף לעמימות החוק עולה גם היא אצל מרואיינות רבות. נראה כי מחד, יש צורך להגן על היות החוק חוק סובייקטיבי ובמקביל קיים צורך לבטל את תפיסת העמימות המושגית של הטרדה מינית, כפי שאפשר לראות למשל בדבריה של מאיה:

מאיה: היום קיימת אי ודאות גדולה לגבי מה זה הטרדה מינית. האם זו פרשנות

סובייקטיבית? האם זו פרשנות אובייקטיבית?

יעל: את מרגישה את זה כעורכת דין בעבודה שלך?

מאיה: כן. היום אני עושה גם הדרכות על הטרדה מינית, מה יכול להתפרש כהטרדה

מינית.... גם, נכון שיש משהו סובייקטיבי - צריכה להיות פה פרשנות סובייקטיבית, אבל לא

הגיוני בעיני שכל אמירה - גם היא נוגעת לצורה שבה עובדת נראית וגם אם היא לא הכי

מתאימה לה באותו הרגע, תזכה לכל כך הרבה תשומת לב ותקרא הטרדה מינית. זה תחום

שמישהו חייב לשים לו גבולות ברורים (מאיה, 35, עורכת דין לענייני עבודה).

החשש שעולה מדבריה של מאיה הוא מהאפשרות של נשים להשתמש בחוק ובמושג הטרדה מינית

לצורך תיאור של אמירות ש'לא הכי מתאימה לה באותו רגע'. חשש זה מפני זליגה של השימוש

בהטרדה מינית לכדי בריונות והאשמות שווא במקרים קיצוניים יותר, הוא חלק בלתי נפרד

מההתייחסות לעצם קיומה של עבירת הטרדה המינית בחוק (ראייה למשל קרמניצר ולבנון, 2011)

ולאופן שבו נשים מנצלות לכאורה עבירות מין בכלל לטובתן (נגבי, 2006).

החשש מפני שימוש מוגזם ולא הולם בעמימות המושג הטרדה מינית מתחבר גם לסיטואציות

ומערכות יחסים בעלות מאפיינים של קרבה ואינטימיות:

.. בדיוק נזפתי השבוע באיזה מנהל שזרק סתם, מדבר עם עובדת ואומר על מישהי אחרת

'היא חושבת שאם יש לה ציצים גדולים אז הכל יתסדר'... ואללה, לפעמים זה מאוד היררכי

וברור. כאילו, בוא נגיד ככה, ממנהל סניף שמדבר עם העובדות ניקיון שלו או העובדות

הזוטרות, אני מצפה שיהיה סטריקט. ככה. אבל מלא יודעת מה, ממנהל הפקה שעובד עם

המפיקה שלו בצמוד, רצים לילות וימים והוא מספר לה והיא מספרת לו אז אם הוא אומר

משפט כזה אני לא חושבת שזו הטרדה מינית. אני אומרת בואי נגיד שאם היה אומר את זה

עליה אז הרבה הרבה פחות מוצלח, להגיד לך שמאה אחוז בכל סיטואציות זה לעולם היה

הטרדה מינית? לא. זה תלוי גם בקשר. אה.. אבל זאת זה בעיה שהיא מובנית בבית הדין

לעבודה, בהליכים משפטיים, זה לא אשמת.. זה המדיה (יסמין, 42, עורכת דין לענייני

עבודה).

יסמין מתארת איך ההקשר הארגוני מרחבי מייצר משמעויות שונות לאמירות דומות, ופותח פתח פרשני לדיון האם אמירה מסוימת היא הטרדה מינית אם לאו. תיאור זה מחזק את הטענה לפיה למרות ניסיונות חוזרים ונשנים של מומחיות רבות להתנער מהעמימות המושגית המגולמת בהטרדה מינית, הרי שגם הן חוות אותה כבעלת גבולות חדירים עבור הציבור הרחב ולעיתים קרובות מסתייגות מהשימוש בה כדי לתאר סיטואציות שנחו כהטרדה. לתפיסתה של יסמין וכפי שעלה גם ממרואיינות נוספות, בעיקר משפטניות ועובדות ציבור, 'התקשורת אשמה', כלומר סיקור תקשורתי לא מדויק מייצר גבולות חדירים למושג ומאפשר שימוש לא מותאם בו. אלא שנראה כי התפיסה הכוללת היא שהגבולות החדירים של המושג, אלה שהופכים אותו למושג עמום, נמצאים בעיקר בקצה האחד של הסקאלה – בעבירות מסוג הטרדה מינית מילולית. כלומר, החדירות והעמימות הן פונקציה של העובדה שהחוק כולל סעיף האוסר הטרדה מינית מילולית ומכאן שדיפוזיה בין אמירות שאינן עולות לכדי הטרדה מינית לבין אלה שכן – הוא שהופך הטרדה מינית לקטגוריה עמומה ונפוצה.

במקביל המרואיינות כמעט ואינן מתייחסות לעמימות המושגית בהקשר של הערבוב בין עבירות מין חמורות יותר, כגון אונס, לבין הטרדה מינית (מיכאלי, 2014). יתרה מכך, טענה שחזרה על עצמה היא ש'הציבור כלל לא מבין את הקשר המתקיים במציאות בין הטרדה מינית לבין עבירות של אלימות מינית שנמצאות גבוה יותר על הסקאלה של פגיעה מינית:

..אני זוכרת את עצמי בוחרת לשתוק כי הבנתי שאין מה לדבר שם, אונס זה משהו אחד

והטרדה מינית זה משהו אחר, ויש חוסר הבנה של הרצף.

יעל: גם זה נורא משתנה, אני חושבת שזה משתנה. את מסכימה או שאת רואה את זה

אחרת?

גלית: אני לא בטוחה שזה משתנה. אני חורשת את הארץ בהרצאות ולא בטוחה שזה

משתנה. אני לא בטוחה שזה משתנה. רק כשיש לי קהל שעברתי אתו תהליך, אני יכולה

להגיע אתו להרצאה של תרבות של אונס ולמה הכל זה רצף. לאנשים זה נורא קטגוריות

נפרדות (גלית, 55, עורכת דין פלילית).

מדבריה של גלית עולה כי הציבור הרחב אינו קושר בין סוגים שונים של עבירות מין ואינו מוכן להודות בקרבה המעשית והרעיונית שבין הטרדה מינית לבין עבירת האונס. זאת, למרות שהחוק למניעת הטרדה מינית מכיל סעיפים כגון איסור על מעשה מגונה ועל הפצת צילומים אינטימיים בניגוד לרצון המצולמ/ת. במילים אחרות, תחושת העמימות והגבולות האלסטטיים של המושג הטרדה מינית אינה מתקיימת לכאורה במרחב השיחני שבין הטרדה מינית לבין עבירות מין חמורות ממנה, אלא רק בהקשר של הטרדה מינית מילולית. יחד עם זאת יצוין כי מרואיינות בודדות כן

התייחסו לעמימות גם בהקשר של הקצה השני שמחבר את עבירת ההטרדה המינית לעבירות מין
חמורות יותר כאונס :

כי הבעיה היא כזו, הבעיה היא שהחוק למניעת הטרדה מינית הוא חוק שההגדרה של
הטרדה מינית כוללת בתוכה גם מעשים מגונים ועבירות פליליות אחרות. אונס, דרך אגב,
לא נכלל בהטרדה מינית שזה סיפור משפטי שמרתח אותי באופן אישי בפני עצמו. יש על זה
גם היום המון פסיקה של בית הדין לעבודה בעיקר. לכן הרבה פעמים, וזה קורה דווקא
הרבה, בסוף זו שאלה שצריך לשאול את הפרקליטים כי לפרקליטות יש שיקול דעת מה
מעמידים לדין. ברירת המחדל שלהם היא לא להעמיד לדין על החוק למניעת הטרדה מינית
וגם אם נשים יתלוננו על דברים שיכולים להיות הטרדה מינית, בדרך כלל, גם אם יוגש כתב
אישום הוא יהיה על עבירות רגילות מחוק העונשין. למשל, לפי החוק מורה שפוגע בתלמידה
- יכול להיות שהוא גם מטריד אותה מינית. אבל בגלל שזה על אותם מעשים, כתב האישום
שיוגש יוגש על בעילה אסורה בהסכמה או על מעשים מגונים, לא יהיה בעניין של הטרדה
מינית, למרות שבאופן תאורטי הוא יכול להיות מוגש על הטרדה מינית (מיכל, 53, עורכת
דין ומרצה למשפטים).

מיכל מתארת את הקצה השני, בהשוואה לסעיף הטרדה המינית המילולית, של סקאלת העבירות
מהן מורכב החוק למניעת הטרדה מינית – עבירת המעשה המגונה. כיוון שעבירת המעשה המגונה
נכללת הן בחוק למניעת הטרדה מינית והן בספר העונשין, ניתן להתייחס אליה הן כעבירה בפני
עצמה והן כסעיף בחוק למניעת הטרדה מינית. העיסוק בשאלת המעשים המגונים והאופן שבו
בוחרות המשטרה והפרקליטות להימנע משימוש בחוק למניעת הטרדה מינית בהקשר זה, מייצר
לקונה אשר מתורגמת כפי שעלה מהמשך השיחה עם מיכל, לחוסר הבנה של הציבור את החוק
למניעת הטרדה מינית עצמו ואת הקשר בינו לבין עבירות שכוללות מגע מיני בלתי רצוי. במילים
אחרות, העובדה שהחוק למניעת הטרדה מינית כולל הן עבירות מסוג הטרדה מינית מילולית והן
עבירות מסוג מעשים מגונים מייצרת עמימות מושגית. מעבר לכך, מעניין לציין כי העובדה שהחוק
למניעת הטרדה מינית משלב עבירות שונות, החל מהטרדה מינית מילולית וכלה במעשים מגונים,
מייצרת לא רק גבולות שיחניים גמישים אלא גם אפשרויות פוליטיות עבור המדינה לשחק עם מגוון
הסעיפים לצורך העמדה לדין וענישה :

זה מאוד א.. הכתם של הטרדה מינית הוא מאוד מאוד חמור כי הוא באזור של עברייני מין.
עכשיו אני אומרת מי שמגיע לו שידבק לו אז בטח, מה שמגיע מגיע, אבל זה שאותן שתי
מילים משמשות לתאר גבר שאמר משהו לא במקום וגבר ששכב עם המזכירה שלו זה דבר
איום ונורא. אנשים שומעים הטרדה מינית, אגב, גם מצד הלובי הנשי, הפמיניסטיות, ואין

אין לפעמים את הירידה לפרטים. הטרדה מינית היא הטרדה מינית היא הטרדה מינית וזה לא נכון, אוקי? אני לא מק.. זה נכון, זה קצת א... טוב זה דמגוגיה כי יש את המשפט שלא זה לא זה לא ובהקשר הזה זה נכון. אבל לא כל מעשה שמשפטית נכנס לתוך הטרדה מינית הוא אותו ובמובן הזה זה עושה עוול ענקי למי שחלילה נאנסה, אבל גם בפחות מזה, כשהכל עם אותו.. זה לא אותו דבר. זה עוול גם לה וגם ל.. ובעניין הזה אני חושבת שזה גם חלק מהשיח היותר רדוד ומתלהם שיש באופן כללי על הכל מכל וכל. אז אתה שומע הטרדה מינית אז מה יש לך במגירה של הטרדה מינית? את קצב ואת בוכריס, ועכשיו גם את יוסי נניח, והוא עכשיו נכנס אתם לאותה סירה. וככה זה היום הולך הרפלקס. וזה לא ענין פשוט. זה לא ענין פשוט (יסמין, 42, עורכת דין לענייני עבודה).

מגוון העבירות החוסות תחת החוק למניעת הטרדה מינית הן לא רק אלמנט היוצר עמימות בהגדרת החוק, אלא גם כזה שמוביל לתפיסות חברתיות שגויות ולא מוסריות, הן עבור נשים שנפגעו ממעשים חמורים יותר על פי הקודקס המשפטי, והן עבור גברים אשר עבורם התיוג מטרידן מיני משייך אותם לאותה קבוצה יחד עם עברייני מין קשים, גם אם כל חטאם היה באמירה לא ראויה. רשויות החוק והמשפט נתפסות כנהנות העיקריות מהגדרה נרחבת זו ומשתמשות בה לצורך קידום האינטרסים שלהן בהתמודדות אל מול עברייני המין:

בתחושה שלי, אבל זו רק תחושה, שבאמת הפרקליטות והתביעה – יותר נוח להן לעשות שימוש במעשים מגונים או בעבירות שהן מיניות פרופר. הסעיף הזה הוא סוג של מוצא למטרות הסדרים, אני לא יודעת מה הנהלים אצלם ועד כמה מותר להם לעשות את זה וכו', אבל זו בהחלט חלופה נוחה בשביל מי שרוצה להגיע להסדר. יעל: להאשים במעשה מגונה ואז להתפשר על הטרדה?

סיון: כן, מבחינת העונש הוא מצומצם יותר. מבחינת התיוג של הנאשם זה פחות חמור. אני לא יודעת אם על הטרדה מינית יש גם חובה של הערכת מסוכנות – אני לא בטוחה. הוא גם לא צריך להיות במעקב כשהוא משתחרר מהכלה נגיד, הוא לא חייב להיות מפוקח על ידי יחידת הפיקוח של עברייני מין כי הוא לא עבריין מין אם אני לא טועה. ואם זה המוצא אז זה אחלה מוצא בשביל הסנגוריה, השאלה אם לצד השני יש נכונות להתפשר (סיון, 40, סנגורית ציבורית)

אם כך, נראה כי עמימות החוק איננה רק חלק מהפער בין המשפטי והתרבותי אלא מושרשת גם בתוך מערכות ממסדיות אשר משתמשות בחוק למניעת הטרדה מינית לצרכי משא ומתן. נראה כי עבור הגברים המואשמים בהטרדה מינית, הרי שאם בצעו הטרדה מינית מילולית או עבירה אחרת הנחשבת פחות אלימה, השימוש בחוק למניעת הטרדה מינית מהווה ענישה 'מוגזמת' שכן הוא

מכליל אותם יחד עם עברייני מין אלימים, ואילו אם המדובר הוא בעבירת מעשים מגונים הרי שהשימוש בהטרדה מינית דווקא מהווה הקלה בעונש, הן ברמה התדמיתית והן ברמה העונשית. לפיכך, הקצוות החדים של הטרדה מינית – הטרדה מילולית מחד ומעשה מגונה מאידך – הם הבסיס לעמימות המושגית ולאפשרות להגמיש את גבולות המושג. אלא שנראה כי העמימות המיוחסת להטרדה מילולית נתפסת ככזו שנשים עלולות לנצל לרעה, בעוד שהעמימות המשוייכת למעשה המגונה היא כזו שמי שעושה בה שימוש לרעה היא דווקא המדינה ורשויותיה.

חשוב לציין כי ביטוי נוסף לגבולות האלסטיים של המושג הטרדה מינית התגלו במחקר הנוכחי גם באמצעות האופן בו מרואיינות ענו על שאלות שנשאלו במסגרת הראיון. במקרים רבים מאוד שיחה שהחלה בהטרדה מינית עברה מבלי משים לשלל עבירות מין אחרות. ניכר היה גם במרואיינות עצמן כי הטרדה מינית היא חלק מעולם תוכן של עבירות אלימות מינית רבות נוספות, אשר הגבולות ביניהן אינן מתוחמים אלא דווקא משיקים ודיפוזיים.

עוד מעניין לציין כי עמימות הקטגוריה הטרדה מינית אשר תפסה מקום מרכזי בראיונות עם מומחיות בתחום, הופכת לבהירות סמנטית כאשר משווים את המושג לא לעבירות מין אחרות אלא דווקא למושג ההופכי – מיניות בריאה:

לעבוד בחינוך מיני זה לעבוד במניעת אלימות מינית. זה חלק בסיסי מהשיח, אי אפשר בלעדיו. הוא מחובר גם אצל הורים, גם אצל מורים, גם אצל תלמידות ותלמידים. מחובר באופן ישיר. אני אומרת מיניות בריאה הם שומעים מניעת אלימות מינית.

יעל: זה די מדהים, לא? זה לשמוע את ההפך

גלי: הם שומעים את ההפך כי מיניות בריאה זה מילים בעלמא ומניעת אלימות מינית זה דבר שהוא מובן לנו. אנחנו יודעים להגיד מה זה אלימות מינית ולא יודעים להגיד מה זה מיניות בריאה, בטח לא בקרב נוער. זה נראה לנו מוזר ואנחנו לא יודעים לשייך את זה, בטח לא בצורה טובה. העבודות כל הזמן משיקות, אני עושה מאמץ מאוד גדול שהשיח יהיה שיח חיובי ולא שיח של מניעת אלימות מינית כדי שהמניעה של אלימות מינית תבוא מתוך.. אני תמיד אומרת בהרצאות שאני יכולה לומר לנערים בכתה ח' היום נדבר על החוק למניעת הטרדה מינית ואני יכולה לבוא אליהם ולומר היום נדבר על רצון ועל מה זה רצון, איך אתה יכול לדעת שאתה רוצה, וזה בדיוק יהיה אותו מערך, אני אעביר את אותם מסרים, הם יצאו עם אותן תובנות, הם ידעו הרבה יותר טוב מה זה רצון ואני לא אוהבת ללמד את החוק, זה לא מעניין אותי החוק, הם לא הולכים לעבור קורס במשפטים בסוף ואני לא אוהבת את המונח הסכמה ואני לא מלמדת את המונח הסכמה. המתבגרים אומרים הסכמה. אני לא. הסכמה זה לא מעניין אותי. במיניות לא צריכה להיות הסכמה, במיניות

צריך לחפש רצון נלהב. יש רצון נלהב? של שני הצדדים? כל הזמן יש רצון נלהב? יופי, אז רצון נלהב (גלי, 42, פמיניסטית אקטיביסטית ומחנכת למיניות בריאה).

אם כך, העמימות המושגית שקיימת ביחס להטרדה מינית היא כאין וכאפס לעומת הבורות, היעדר הידע וסימני השאלה ביחס לרעיון של מיניות בריאה, אשר מומשג על דרך השלילה כ-לא הטרדה מינית. במילים אחרות, מיניות חיובית שואבת את הגדרותיה מתמונת המראה של אלימות מינית תוך שימוש לשוני במונחים משפטיים כ"הסכמה". הניסיונות להתרחק מהמושגים המשפטיים – החל מהסכמה וכלה בהטרדה מינית, מטרתם להעביר את השיח למקום אחר, לא משפטי ולא שלילי / מאיים. נראה כי יותר מכל, מבהירה השוואה זו כי העמימות המושגית של הטרדה מינית היא חלק מהחשיפה והנראות של הקטגוריה שהופכת אותה למטבע לשון ולפיקד דיפוזיט עם מושגים אחרים בתחומי המין והמיניות, עד כדי שימוש סמנטי במונחים משפטיים המתייחסים אל הלא נורמטיבי ולא ראוי כדי לנסות לבאר את הראוי, הנכון והנשאר.

למרות ההכחשה בדבר היות החוק למניעת הטרדה מינית מושג עמום הנדרש לפרשנות, נראה כי כפי שציננה מיכאלי (2014), הסעיפים המתייחסים להטרדה מינית מילולית מחד ולמעשה מגונה מאידך, מהווים את שני הקודקודים של עבירת הטרדה המינית אשר פתוחים במידה זו או אחרת לפרשנות ולמשחק, ומזמינים עמימות וגבולות אלסטיים. כפי שעולה מדברי המרואיינות, גמישות זו משרתת לעיתים את המדינה לצרכיה. בחלק הבא אדון במשמעויות נוספות של העמימות המושגית עבור המאבק בתופעת הטרדה המינית.

עמימות מושגית כמקל בגלגלי המאבק

חשיבות השיום כבסיס להכרה בקיומו של עוול ובקיומה של פגיעה נדונה במאמרם המכונן של פלסטינר ושותפיו (Felstiner et al., 2010). שבריריות הרגע הזה, רגע השיום; וחשיבותו לצורך יכולתן של נשים לפעול במרחב, עולה מהדברים הבאים:

הרבה פעמים הפער הזה בין הסיפור שאני יכולה לספר לעצמי, או השם שאני יכולה לתת לזה לעצמי.. המבטים של האיני מרגישה שמהו לא בסדר לא בטוחה מה קורה פה' לבין ה'הצמיד אותי לקיר במשרד ונגע באיברי', יש איזשהו רצף של קו שעובר שזה הולך ומסלים ומסלים ומסלים והרגע הזה שנשים מעזות לקום ולעשות משהו הוא לפעמים רגע מאוחר מדי כי הן לא.. לא רק לא מעכלות עד הסוף אלא לא קוראות לזה בשם (ענבל, 42, עורכת דין לענייני עבודה).

חשיבות השיום וההכרה במופעים שונים של הטרדה, גם כאלה שאינם עולים כדי החוק, עולה כאן בבירור כבסיס לשמירה על מוגנות וביטחון של מי שעשויה להיות מותקפת. הרצף המתרחש

במציאות בין מבטים חודרניים ולא מרפים להטרדה מילולית ומשם למעשה מגונה או אונס חייב להיות חלק מהמודעות הציבורית ומחשיבות ההכרה בגבולות האלסטיים של קטגוריית ההטרדה המינית בזמן אמת, ולשם כך על נשים להכיר בהגדרות הפגיעות כמו גם ביחסים ביניהם, ולאפשר לעצמן לשיים את הסיטואציה באמצעות כלים שיחניים אלה. משמעות נוספת המגולמת בעמימות המושגית הנלווית להטרדה מינית, היא תפיסתה בקרב חלק מהמרואיניות כ'מקלות בגלגלי המאבק' כלומר כחסם נגד מימוש הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית וקידום שוויון לנשים במרחב הציבורי:

אני לא מאמינה בתחום האפור. אני חושבת שהתפקיד שלנו הפמיניסטיות שמתעסקות בנושא הזה הוא מצד אחד כמו שאמרתי קודם לתת כלים לחברה, לאנשים ש.. לכל אותם אלו שמרגישים שהם אבדו שליטה וכבר לא יודעים מה כללי המשחק, להעניק להם את הידע שיבינו מה כללי המשחק החדשים. ולכן אני לא מאמינה בתחום האפור כי אני חושבת שמה מותר ומה אסור לעשות זה דברים שצריכים להיות מאוד מאוד ברורים לכל אדם שיודע שהוא חי בחברה. ואם היינו מגיעות למצב שבו אנשים קשובים אחד לשני, רואים אחד את השני כסובייקטים, שמים לב כשלא מעוניינים בתשומת לב מסוג מסוים או כשכן, ויודעים להבין את ההבחנות האלה אז לא היינו.. לא היתה הטרדה מינית. ואנחנו כל הזמן עובדות על להבהיר בדרכים שלנו שהרעיון הוא לא לבטל אינטראקציות בין נשים וגברים או בין גברים וגברים, הרעיון הוא לא למנוע אינטראקציות מסוג מיני או רומנטי, להפך. הרעיון הוא לעזור לעשות את ההבחנה בין משהו מיני ורומנטי לבין משהו אליים/מטריד/מציק/לא רצוי. ולדבר על קונספט הפורץ הדרך של מפגש רצונות בתור הסטנדרט המינימאלי של אינטראקציה מהסוג הזה... אז אני מאוד שמה דגש על מה זה לא הטרדה מינית. גם אולי כחלק מהניסיון להרגיע ולהטמיע את הנורמות בצורה שהיא מאוד ברורה, ולא עמומה ולא כאילו להתחיל להשתמש בזה בכל דבר אפשרי. זה לא משהו הסתכל עלי ברוב וזו הייתה הטרדה, המטרה שלנו – זה מלכלך את המטרה שלנו, זה מפריע בדרך להשגת היעדים (אילה, 32, מנהלת עמותה).

אילה נותנת ביטוי לתפיסה לפיה העמימות המושגית שמיוחסת למונח הטרדה מינית היא מוקש שעשוי למנוע את הצלחתו של הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית או במילותיה שלה "זה מלכלך את המטרה שלנו, זה מפריע בדרך להשגת היעדים". השאיפה להטמעת רעיונות של שוויון ורצון נלהב של האחד שפוגש רצון נלהב של האחרת, היא שעומדת בליבת פעולתה של אילה והיא שמגלמת את ההישגים אליהם היא שואפת להגיע, שכן 'אז לא תהיה הטרדה מינית'. נדמה שמומחיות לנושא, בין אם בעלות השכלה משפטית ובין אם לאו, עושות מאמצים לנסות לייצר

הגדרה פשוטה וקלה לעיכול, מעיין 'כללי אצבע', בעיקר לטובת גברים שחשים לא בטוחים כיצד עליהם לנהוג.

..כשפונים אלי בשאלה זה מגברים, היתה לי הרצאה בנושא הטרדה מינית באיזה ארגון ואחד העובדים שאל אותי איך אני אמור לדעת? הוא אמר באמת, לפעמים אני לא יודע. התשובה שלי הייתה מה שלא היית אומר לגבר אל תגייד לאישה, זה הכלל. עכשיו זה לא דווקא הטרדה מינית אלא יחס מגדרי שונה אבל זה ככה.. כלל נורא ברור לגברים ששואלים, זה עושה להם סדר (גילי, 40, נציבה אזורית במשרד ממשלתי).

*

גברים אומרים לי "מה הקווים המנחים?" ואני עונה להם – אם בחורה לא חייכה אליך, לא החזירה לך מבט, אז תעזוב אותה. אבל הרבה נשים לא מסכימות אתי.

יעל: מה הן אומרות?

אמה: הן אומרות משהו שהוא נכון, שאם יש מרחבים שבהם לגיטימי להתחיל עם מישהי כמו בר למשל אז צריך יותר מרחב פלירטוט, אבל אני אומרת יש סימנים שאתה צריך לדעת לקרוא. אם אתה לא יודע לקרוא שפת גוף, אל תתחיל עם נשים בבר (אמה, 34, פעילה פמיניסטית מתנדבת בעמותה).

גילי כנציגת המדינה ועורכת דין בהשכלתה ואמה, פעילה פמיניסטית חסרת כל השכלה משפטית, נפגשות במסגרת פעילותן עם גברים שחווים עמימות מושגית מול הגדרת המושג הטרדה מינית ומנסות לייצר עבורם קודים התנהגותיים ברורים שיבחינו בין התנהגות מטרידה לכזו שאיננה מטרידה. כל אחת משתיהן בדרכה, מנסה לייצר כללי עשה ואל תעשה התוחמים גבולות התנהגותיים ברורים ומקנים משמעות אחודה למושג העמום, בין אם על ידי יצירת קוד דיבור ובין אם על ידי הוראות לקריאה נכונה של שפת גוף.

הניסיון לייצר הגדרות ברורות וחד משמעיות עבור גברים, מתקיים גם במסגרת השיח המשפטי: בסופו של דבר זה נמצא בידיים של מי? של השופט. יש אקטיביזם שיפוטי מאוד מאוד... באופן כללי, יש אקטיביזם שיפוטי, ששופטים לוקחים את החוק ועושים ממנו מה שהם רוצים, קל וחומר בתחום שהוא כל כך אפור. התחלנו בזה שההגדרה בחוק היא כל כך מפגרת, כאילו... ואף אחד לא לוקח על זה אחריות. ומשפחות נהרסות, ובינתיים נשים מוצאות את עצמן מוטרדות וגברים, ואף אחד לא בא ואומר... זה גם מאוד קשה, לכי תגדירי באמת, זה השלב הבא- מישהו צריך לעשות רשימת כללי אצבע לפחות, משהו יותר מקיף, יותר עמוק מאשר איך שהחוק בנוי כרגע. זה לקחת אחריות אמיתית על מה שקורה במישור הזה. אני יודעת את זה מבעלי, כי בעלי כשהוא בלחץ... וזה נכון לגבי כל כך הרבה

גברים, כי גברים, נו מה, יש להם מנעד רגשות מאוד דיכוטומי. מה לעשות, הם לא מורכבים. צריך להגיד להם מה לא לעשות, זה הכל. לא לתת להם ללכת באפילה, "אל תטרידו". וואלה. (מאיה, 35, עורכת דין לענייני עבודה).

מאיה אומרת במידה לא מבוטלת של סרקזם שהאיסור על הטרדה מינית אין לו ערך עבור גברים, כאשר הוא אינו מגובה בכללי התנהגות ודיבור ברורים וחדים. הסיבה לכך היא היעדר המורכבות הרגשית של גברים שצרכים 'מדריך' התנהגותי ברור וסדור, מבלי שיישארו קצוות פתוחים שעלולים להוות מכשול בפני עיוור. נראה אם כך כי הצורך במושג ברור ומובהק נתפס כעולה בקנה אחד עם הצרכים של נשים וגברים גם יחד, וכי השאיפה להעמידו ככזה משותפת לשלוש קהילות המעשה, גם אם ממניעים שונים. ולמרות זאת, נדמה כי הדיאלוג עם המרואיינות משקף כי לצד ההתנגדות לרעיון של הטרדה מינית כמושג אפור, הן עצמן מתארות קצוות פתוחים ומקומות הניתנים לפרשנות, הן עבורן כנשות מקצוע והן עבור הציבור הרחב.

אלא שבניגוד לתפיסה הרואה בעמימות המושג בעיה ואשר גורסת כי מרבית הקושי מונח סביב הקצה ה'קלי' של סקאלת העבירות הנכללות בחוק למניעת הטרדה מינית, נראה כי עבור נשים, במציאות שבה הטרדה מינית לסוגיה היא חלק בלתי נפרד מחייהן, יש ערך לעמימות המושגית הנלווית להטרדה מינית, וזאת בעיקר כאשר האלימות המינית שהופנתה כלפיהן היא פוגענית ואלימה ביותר. החלק הבא של פרק זה בוחן את האופן בו נשים שונות עושות שימוש בקטגוריה הטרדה מינית כקטגוריה עמומה ובאפשרויות שעמימות זו מייצרת עבורן.

הטרדה מינית כ"מושג מטריה": על משמעות העמימות המושגית בחייהן של נשים

חלקו זה של הפרק מתמקד במגוון הרחב של המשמעויות שמקנות נשים הפונות לעזרתן של המומחיות שרואיינו במחקר זה, למונח הטרדה מינית. כפי שעולה מתיאוריהן של המרואיינות – משפטניות, אקטיביסטיות-פמיניסטיות ונציגות המדינה אשר פועלות במסגרת תפקידן למניעת הטרדה מינית - נשים ישראליות הפונות אליהן עושות שימוש נרחב במונח הטרדה מינית, גם כאשר שימוש זה אינו עולה בקנה אחד עם ההגדרה המשפטית של המושג, ולמעשה קוראות תיגר באופן השימוש שלהן בקטגוריה הטרדה מינית על ליבת המושג כמו גם על כל סוג של היררכיה בין פגיעות מיניות.

הרחבת גבולות המושג הטרדה מינית לכיוון של עבירת האונס וגילוי העריות

גבולותיו הגמישים של המושג הטרדה מינית באים לידי ביטוי הלכה למעשה באופן שבו נשים הפונות לקבלת עזרה משתמשות במושג זה בכדי לתת שם למגוון רחב של פגיעות מיניות ומגדריות. המפגשים עם מומחיות בנושאי הטרדה ואלימות מינית מקהילות המעשה השונות, כללו תיאור גדוש של סיפורים על הפניות שעושות נשים שנפגעו למומחיות אלה, במטרה לתת קול או לבקש עזרה וסיוע במקרים בהן חוו הטרדה מינית. אלא שסיפורים רבים כאלה מתארים שימוש במונח הטרדה מינית שלו מוצמד תיאור סיטואציה המלמד על התרחשות שאיננה עונה כלל ועיקר על "הטרדה מינית" כהגדרתה בחוק.

יש בעיה שכשמתקשרת אליי נפגעת ומבקשת לקבוע פגישה, וכשאני שואלת אותה באיזה עניין היא אומרת "הטרדה מינית". ואז כשהיא מגיעה ומתחילה לספר את הסיפור, מסתבר שבכלל לא מדובר בהטרדה מינית אלא מדובר באונס או במעשים מגונים (מיכל, 53, עורכת דין ומרצה למשפטים).

מיכל מתארת סיטואציה חוזרת שבה נשים מתארות את הפגיעה שעברו כהטרדה מינית, כאשר בפועל מדובר בעבירת אלימות קשה בהרבה. תיאורים דומים עלו אצל משפטניות רבות, כאשר לעיתים קרובות כללו תיאורים אלה גם סיבות אפשריות לשימוש בהטרדה מינית כמושג מטריה. נגה: זה ה... [הטרדה מינית] זה מין בון טון כזה. את יודעת, עשו חוק, מדברים עליו המון, עושים עליו כל היום ימי עיון וכנסים.

יעל: מי עושה?

נגה: את יודעת, כל הזמן. תסתכלי... לא עושים יום עיון על אונס... תראי, אני חושבת שיש מחיר פסיכולוגי מאוד מאוד גדול בדבר הזה. כי למישהי לבוא לפה ולהגיד לי נאנסתי זה הרבה יותר קשה מלהגיד לי עברתי הטרדה מינית. אז נשים לא רוצות להגיד לעצמן, לא רוצות להגיד לעצמן שהן נאנסו. כל המונח של מעשה מגונה הוא משהו שאנשים לא מכירים כי זה ביטוי ש את יודעת הוא נורא משפטי ואז הן אומרות תקיפה מינית, הטרדה מינית, זה כזה מתערבב להן ונהיה להן הטרדה מינית" (נגה, 41, עורכת דין לענייני נזיקים)

נראה כי הדיון הציבורי הער בהטרדה מינית הפך את המושג לנגיש, וזאת בניגוד למושגים משפטיים אחרים. כך הפכה הקטגוריה הטרדה מינית למי שמושמת בנקל גם ביחס לקטגוריות אחרות של אלימות מינית כגון אונס ומעשה מגונה, שכן הללו עדיין מושתקות על ידי מנגנוני בוש והאשמה עצמית. מנגנון זה מאפשר לנשים להימנע מהשימוש בשמות של עבירות מין אלימות וחמורות בהרבה מהטרדה מינית, ועדין להתייחס אליהן ולתת להן ביטוי מילולי הצהרתי באמצעות מושג הגג הטרדה מינית.

נגישות זו של המושג הטרדה מינית מאפשרת מידה של גמישות בשיחה הפנימית (inner conversation) שנשים מקיימות בין לבין עצמן. כלומר, לדיאלוג העצמי הפנימי המייצג את המחשבות (Archer, 2003) שיש לנשים ביחס לפגיעות שחוו. תהליך שיוס זה מאפשר להן לפנות לעזרה ולבצע האשמה ועמידה על זכות (Felstiner et al., 1980). על כן נראה כי מתקיים פה תהליך המורכב מכמה שלבים. ראשית, הדיון הציבורי הער המנגיש את המושג לציבורים רחבים. שנית, הרחבת המושג אותו מבצעות נשים הכוללות בו מגוון רחב של פגיעות מיניות אשר שיומן פחות נגיש עבורן – על פי נגה ממניעים פסיכולוגיים של הגנה על העצמי. בהמשך מאפשרת הרחבה זו את הפנייה לאשת המקצוע על מנת לקבל ממנה סעד שיקדם את האישה בעמידה על זכותה לצדק, ולבסוף מהלך פרשני של אשת המקצוע המסייע לה להתאים את העזרה המתבקשת לפונה הספציפית. אם, כך, נראה כי נגישות המונח, גם כאשר אינה מדויקת ברמת ההמשגה המשפטית מהווה אמצעי המאפשר שבירת השתקה ביחס לפגיעות מיניות שנשים חוות.

נשים היום משתמשות בכל מיני מונחים. יש כאלה שממש אומרות 'אונס'. הרבה אומרות הטרדה באופן כללי.

יעל: מה זאת אומרת באופן כללי?

הילה: לא רק כשפונות אלינו, בכל מקום. המילה 'הטרדה' היא כרגע... הכל נכנס תחתיה. כשמישהי לא רוצה להגיד 'נאנסתי', היא אומרת 'הוטרדתי'. אני חושבת שזה קל יותר, שזה מאפשר להן לבוא לבקש עזרה עוד לפני שהן עצמן מעכלות מה עבר עליהן ומה המשמעויות של זה על העתיד שלהן (הילה, 51, אקטיביסטית פמיניסטית, פעילה בעמותה).

המנגנון ש'מחליש' תודעתית ורגשית את עוצמת הפגיעה באמצעות השימוש בהטרדה מינית, מבטא אם כך נקודת זמן בתהליך ההתמודדות, ההכרה וההבנה של משמעויות הפגיעה בטווח הקצר והארוך. במובן זה, נראה כי התיאור של פלסטינר ושותפיו את הפניה למומחה כמשפיעה על תהליך השיום-האשמה-תביעה (Felstiner et al., 1980), היא רק חלק מהתמונה המורכבת של תהליכים פנימיים שעוברות נפגעות אלימות מינית בדרך לאפשרות של הכרה בפגיעה שעברו במלואה:

הטרדה מינית זה שם כולל להרבה דברים היום. זה לא יוצא דופן שמתקשרת אלי אמא בערב ואומרת הבת שלי הוטרדה מינית ולמחרת בפגישה אצלי במשרד מתברר שמדובר באונס. פסיכולוגית זה יותר קל לה להגיד לעצמה היתה פה הטרדה כי להגיד הבת שלי נאנסה זה משהו שאי אפשר להתמודד אתו בכלל (שרון, 42, עורכת דין פלילית).

שרון מתייחסת בעקיפין לשינוי שעבר המושג הטרדה מינית במהלך השנים האחרונות ("כיום"), תהליך שהוביל להרחבת גבולותיו. עבורה כאשת מקצוע משמש הסימון 'הטרדה מינית' כמושג עמום פרגמטית. עמימות פרגמטית (pragmatic ambiguity) הוא מושג הלקוח מתחום האנתרופולוגיה

הסמיוטית, ומוגדר כ"סימנים המצביעים על קשת רחבה של אובייקטים פוטנציאליים עבור מי שאמור לפרש אותם"²⁶ (Wilf, 2016, p. 2), כלומר, השימוש של נשים במושג הטרדה מינית לתיאור פגיעה שעברו, הוא סימן ואיתות עבור המומחיות שהפונה נפגעה מינית, אך גם כי מאחורי אמירה זו עלולות לעמוד מגוון רחב של פגיעות מיניות, לאו דווקא הטרדה מינית לכשעצמה. כך, עמימות המושג הטרדה מינית מתגלה כפרגמטית בהינתן שמדובר בפרקטיקת שיום עמומה בתוכנה, שיש ביכולתן של המומחיות לרדת לשורשיה, ולהבין מתוך תיאורי הנשים הפונות את מהות הפגיעה שנפגעו ובהינתן שכך את הטיפול המתאים ביותר עבורן.

בדומה לנגה, גם שרון תופסת את המושג הטרדה מינית ככזה שלמרות הדיון הער בו נותר מעורפל, ואשר בזכות עמימותו הופך מושג מטריה ומהווה כלי המאפשר לנשים להתמודד בצורה הדרגתית עם האלימות שהופנתה כלפיהן וכלפי נשים אחרות. הטרנספורמציה שמבצעות נשים בשם הפגיעה כאשר הן מכנות אותה "הטרדה מינית" מאפשרת מהלך כפול: מחד, האם שיכולה לשמוע על החוויה הקשה שעברה בתה, ומאידך יש לה היכולת לתקשר פגיעה זו עם אנשי מקצוע, שפרשנותם להרחבה שהיא עושה למושג חורגת מתיקון השימוש השגוי בכדי לסייע לה במצוקתה. היכולת של האם לצמצם לכאורה את הסיטואציה הבלתי אפשרית שעברה בתה, מאפשר לה להיות חלק מתהליך של שבירת ההשתקה שמערב הקשבה מצד אחד וביטוי מילולי ובקשת עזרה מצד שני, באופן שמתאים ליכולתה של האם להכיל את המשמעות של הפגיעה עמה מתמודדת בתה. לפיכך, נראה כי הרחבת המונח הטרדה מינית והיותו מושג עמום פרגמטית חיונית להפיכתו לכלי עזר נגיש לנשים.

רונית, ראש תחום בארגון פמיניסטי, העירה בציניות על התופעה: "אני הכי אוהבת כשמישהי אומרת לי 'אבא שלי הטריד אותי מינית'. סומרות לי השערות באוזניים כשאני שומעת כאלה אמירות, וזה קרה לא פעם ולא פעמיים". אמירה זו ממחישה גם היא את הפער העצום בין השימוש התדיר שעושות נשים במונח הטרדה מינית, לבין אופי וחומרת העבירה אליה הן מתייחסות הלכה למעשה. אמנם נראה כי המרואיינת מדווחת על קושי רגשי להתמודד עם האשליה שפער מסוג זה מייצר, אך בה בעת הרי שהשימוש במונח הטרדה מינית כבסמל מאפשר לתהליכים פנימיים שעוברות הפונות אליה להבשיל כלפי חוץ, ומקדם את היכולת להכיר בסוגים שונים של פגיעות ולפעול למיגורן.

²⁶ ובמקור:

"Signs that point to a wide spectrum of potential objects for those who are supposed to interpret them" (Wilf, 2016, p.2).

גלי: הציבור היום קורא להכל הטרדה.

יעל: למה זה?

גלי: לדעתי בגלל החוק למניעת הטרדה מינית.

יעל: אבל יש גם חוק נגד אונס?

גלי: אבל החוק למניעת אונס הוא לא בא לידי ביטוי, זאת אומרת אין מספיק הרשעות באונס. ואין שיח עליו, ועל החוק למניעת הטרדה מינית יש כל הזמן שיח. והסיבה שיש שיח זה כי אונס זה ידוע שזה אסור, אבל לצבוט למישהי בתחת – 'מה קרה? כבר אי אפשר לחזור?'. זאת אומרת כיוון שהחוק למניעת הטרדה מינית הוא מדבר על התחומים שבהם רוב הציבור הולך, אוקי? למרות שגם רוב הציבור אנס, אבל שימי את זה בצד.. אוקי? אני לא עסוקה בשיום של הדברים ואני לא צריכה שזה יהיה מדויק למציאות של מישהו אחר. אישה מספרת את סיפורה כמו שהיא רוצה לספר את סיפורה, וזהו... נערות אומרות לי הוטרדתי מינית כשהן עברו תקיפה מינית מורכבת וקשה במשך שנים והן קוראות לזה הטרדה מינית, אבל עוד פעם, בעיני זה לא מתפקידי להגיד למישהי 'זו לא הטרדה מינית זה אונס'. בחיים אני לא אגיד למישהי מה היא עברה. אני משתמשת במילים שהן משתמשות... **אני לא משיימת לאחרות את הפגיעה שלהן, גם כי אני יודעת שמבחינה פסיכולוגית זה טעות וגם כי אני לא יודעת מה כן. אני לא מתעניינת בשם (גלי, פמיניסטית אקטיביסטית, פעילה בעמותה).**

הסיבה לדיבור השכיח על הטרדה מינית בשיח הציבורי נוגעת בהיות המושג הטרדה מינית מושג עמום, בניגוד לכאורה לאונס. כך, הרעיון שמעשים שפעם היו מקובלה חברתית אסורים על פי חוק הוא שמהווה בסיס לעמימות מושגית זו. מהדברים עולה כי המונח הטרדה מינית הפך למושג גג לעבירות מין דווקא מאחר והוא מונח מעורפל ועמום. הערפול והעמימות שיוצרים שיח נרחב ודיאלוגים של אי הסכמות מבססים את ההיכרות של הציבור עם המונח ומכאן מייצרים שימוש נרחב בהמשגה. במקביל עולה כי עבירת מין אחרת, חמורה בהרבה ולדבריה של גלי שכיחה לא פחות, איננה זוכה לדיון ציבורי ער רק מאחר והגדרת הגבולות שהיא מייצרת היא לכאורה ברורה וחדה, בינארית יותר ועל כן מביאה אתה הרבה פחות שיח.

גלי מצדה אינה רואה צורך בשיום מדויק משפטית או אחר לשיח בנושא פגיעות מיניות.

עבורה, המטרה היא לעודד נשים ונערות לספר את סיפור המציאות שלהן כמו שהן חוות אותו, כאשר השפה היא רק אמצעי להעברת המסר החשוב של חשיפת הפגיעה וקריאה לעזרה. יותר מזה, גלי היא רואה באי השיום של הפגיעה באופן אחר מצדה מהלך שלא רק נותן תוקף לפגיעה ומאפשר

לה להתקיים במרחב השיח בינה לבין הנפגעת, היא גם מודה בפה מלא כי היא עצמה לא מכירה ההגדרות החוקיות ולפיכך אינה חשה שיש לה יתרון על הפונה ביחס להידוק ההגדרה השמית. במילים אחרות, גלי מכירה בהיעדר הידע המשפטי שלה, אך היא אינה רואה בו חסך. כמו הנערות הפונות אליה, גם היא איננה יודעת לומר מהי ההגדרה הנכונה וה'ראויה', על פי קריטריונים משפטיים, של הפגיעה שעברו. גם היא כמותן חשה כי הרחבת המונח הטרדה מינית היא אמצעי, כלי לשבירת השתקה. ומאחר והיא אינה רואה בעצמה סמכות משפטית כמו גם בשל תפיסתה כי לשיים עבור אחרות את הפגיעה שעברו היא פגיעה בפני עצמה, גלי אינה עסוקה בשיום ובהגדרות. נערות, שרבות מהן כבולות לחוקים המשתיקים את התנסויות גופן, חוות את שפת ההטרדה כנגישה ומאפשרת, שפה שבאמצעותה הן מצליחות לספר מה קרה להן, לבקש עזרה ולחזק תחושת מוגנות. הן משתמשות במעמדו המוכר של המונח 'הטרדה מינית' כמנוף להרמת המסך מעל עולמן הפרטי כך שהעוולות המתרחשות בו יכולות להיחשף. ניכר כי הפרת ההשתקה המתאפשרת כאן הופכת להיות מהלך פוליטי חשוב מעין כמותו.

וגלי מוסיפה :

המטרה שלי לאפשר לנשים לספר את מה שקרה להן, לספר איך האירוע השפיע או לא השפיע על החיים שלהן או מה שהן רוצות, בשפה שלהן. אין לי כאן מדרג, זה לא מעניין אותי, אם כאילו.. אין לזה שום.. אין לי שום ערך שתהיה לי סקאלה. את מבינה? למה שתהיה לי סקאלה? מה זה משרת אותי? איך זה תורם לי שתהיה לי סקאלה? וגם לנשים אין סקאלה כי בסופו של דבר אנחנו יכולות למצוא שתי נשים שעברו בדיוק את אותו אירוע ואצל אחת זה היה issue וואצל השנייה זה היה אירוע טראומטי לכל החיים. למה? ככה. ככה זה בני אדם. אישיות שונה. אבל זה בכלל לא משנה לי, לי זה לא משנה. זה לא משנה לי. אני מתעדת אירועים של תקיפות ופגיעות מיניות מכל הסוגים והמינים, וכל אחת יכולה להחליט מה היא מספרת, מה היא לא מספרת, איך היא מספרת, איזה מילים היא משתמשת, איך היא מתארת את זה. בשפתה שלה.

הקריאה לביטול ההיררכיה של פגיעות מיניות ומגדריות נשענת הן על הקושי הסובייקטיבי של כל נפגעת עם הפגיעה שחוותה, קושי שאינו מצייט לסולם ההיררכי שמגדיר עבירות מין קשות יותר ופחות; והן על פעילות במרחב שאינו נדרש לציית לכללי החוק והמשפט שכן אינו עוסק בהגשת תלונות.

ניתן לראות אם כך, כי המונח הטרדה מינית הפך למונח מטריה לכל סוגי עבירות המין. אם כך נראה כי הרחבת השימושים במושג הטרדה מינית פועלת במקרים רבים לטובת נשים, שכן היא מאפשרת להן לשיים מגוון של פגיעות, בעיקר קשות ומורכבות, באמצעות מונח שהפך מיינסטרימי

וכוללני בשפה המדוברת. נראה כי נשים משתמשות בקבלה הציבורית היחסית של המושג כאמצעי לשבירת השתקה בעולמן הפרטי. תהליך השיום, מדויק אם לאו, הוא תחילתו של מפגש בין אישה שנפגעה למומחית שיכולה לסייע לה מכאן ואילך.

הרחבת גבולות המושג הטרדה מינית בהיבטים נוספים

תהליך השיום באמצעות הקטגוריה הטרדה מינית מאפשר לנשים לא רק לפנות לעזרה, אלא גם לייצר גבולות מידיים בתוך סיטואציות בהן הן חשות מותקפות, גם כאשר הסיטואציה אותה הן מתארות אינה עולה לכדי עבירה מכל סוג:

אני רואה המון.. אני לא, אבל אני רואה המון ערפול בקהילה הפמיניסטית, אני רואה שזה נהיה מאוד אופנתי לומר 'הרגשתי מוטרדת אז הוטרדתי'... אז הגענו לאיזשהם מחוזות שהם אבסורד. ולכן אני אומרת שגם הקטעים האלה של הטרדה מינית נשים כבר מזמן.. זה לא מעניין אותן החוק, מה שמעניין אותן זו התחושה האישית והתופעה החברתית... 'אתה נוגע לי באודם. זה לא נעים לי זו פלישה למרחב האישי. אני מצלמת אותך נוגע לי באיפור. האיפור הוא אקסטנשן שלי. מרגישה שאתה נוגע לי בגוף'. זה קורה, אנחנו.. אנחנו רואות את זה" (קרין, 35, פעילה פמיניסטית, פעילה בעמותה).

קרין עושה שימוש בהגזמה על מנת לסמן את עודפות הכוח שמאפשרת הקטגוריה הטרדה מינית – עודפות ממנה היא נרתעת. אך לענייננו כאן חשוב לראות כי בדבריה מסתתר דיווח על פיו נשים עושות שימוש במונח הטרדה מינית כדי לתאר טווח רחב של חוויות הנוגעות לגבולות הגוף שלהן במפגשים עם גברים. אין להן עניין בשאלה המשפטית, אך מנקודת מבטן הקטגוריה הטרדה מינית הופכת אבן שואבת למשא ומתן ולסימון גבולות גופן. יותר מזה, אם במקרים קודמים ראינו כיצד נשים עושות שימוש במושג הטרדה מינית על מנת לתאר אלימות מינית שהופנתה כלפיהן אשר על פי הגדרת החוק היא חמורה יותר, כגון אונס וגילוי עריות, הרי שהתיאור של קרין חושף גם את צדו השני של המתרחש. נראה כי נשים עושות שימוש במונח הטרדה מינית גם במקרים אשר על פי החוק אינם זכאים להיות מוגדרים כעבירה כלל.

במילים אחרות, נשים מרחיבות את ההגדרה של הטרדה מינית מעבר לגבולות המין והמיניות. הן עושות בה שימוש כדי לשיים הטרדה מגדרית שאינה בעלת אופי מיני ולתת ביטוי לסיטואציות שעניינן פלישה לפרטיות על ידי זר שלא הוזמן לכך, הפרת אינטימיות ומרחב אישי או פגיעה בתחושת המוגנות שלהן. החיבור לקהילה הפמיניסטית נתפס כבסיס ידע שמייצר את המודעות שמאפשרת הרחבה מושגית זו:

זו גם מודעות. אני חושבת שנשים פמיניסטיות גם ירגישו יותר מוטרדות מנשים שהן לא פמיניסטיות כי המנגנון הזה של ההתעלמות וההכחשה פחות קיים אצל פמיניסטיות, ואז את שומעת את זה פשוט. מה שנשים אחרות אולי פחות שומעות את זה אני חושבת שנשים פמיניסטיות יותר שומעות. יותר שומעות ויותר א.. גם נשים פמיניסטיות אולי ירגישו יותר נוח או יותר בטוח ויותר מהר להגדיר את זה גם כחוויה של הטרדה מינית לא נעימה, שקרה הרגע משהו כאן (טל, 33, אקטיביסטית פמיניסטית, עומדת בראש עמותה)

רותי, מטפלת ועובדת סוציאלית, מתארת אף היא את השימוש הנרחב שעושות נשים במונח הטרדה מינית לתיאור חוויות של ניצול שאינו בהכרח בעל גוון מיני:

מגיעה אלי מטופלת ומספרת לי על בחור שחזר אחריה והטריד אותה מינית. כשניסיתי להבין מה בדיוק היה שם היא הסבירה לי שהוא לא תקף אותה פיזית אבל הוא כן הטריד אותה כי הוא הוציא ממנה דבר במרמה, כלומר הוליד אותה שולל ביחס לכוונות שלו וביחס לקשרים שהיו לו באותו זמן עם נשים אחרות. עכשיו היא קוראת לזה הטרדה מינית, ואני באותו רגע באמת שאלתי את עצמי האם זו הטרדה מינית או פשוט אכזבה רומנטית. מאוד התלבטתי כי אני בעצמי לא יודעת בדיוק מה ההגדרה הנכונה (רותי, 34, עובדת סוציאלית מגזר ציבורי).

רותי מתארת כיצד היא כמומחית לבריאות הנפש פוגשת אישה שמכנה "הטרדה מינית" אירוע שלילי שחוותה ביחסים עם גבר. בדומה לתיאור של קרין, גם כאן השימוש שעושה המטופלת במונח הטרדה מינית אינו עומד בהלימה עם הגדרות החוק, ויתרה מכך הוא מרחיב את חולת המונח הטרדה מינית לתיאור מצבים אנושיים אשר אינם חוסים תחת הגדרת החוק הפלילי. במקביל נראה כי המונח הטרדה מינית מאפשר למטופלת לתת שם וקול לחוויה שלילית שחוותה ביחסים עם גבר שכללה תחושות של ניצול מיני ושל הפיכתה לאובייקט. זוהי עדות נוספת לכך שנשים משתמשות במונח הטרדה מינית מעל ומעבר להגדרות המשפטיות או להיררכיה המקובלת של פגיעות מיניות. לפיכך, נראה כי השימוש המרובה של נשים במונח הטרדה מינית לתיאור עולות שבהן ביטחונן האישי, תחושת המוגנות שלהן והמרחב האינטימי שלהן, של גופן ושל רכושן, נפרץ; אינה מסתכמת בהישענות על לשון החוק, אינה מגבילה עצמה לעולות על בסיס מין ומיניות ואינה מכפיפה עצמה לקודים המבנים היררכיה של פגיעות מיניות.

העמימות המושגית מחד, וריבוי הדיונים שעמימות זו מייצרת מאידך, מובילים למאבק על הגדרת המונח. בה בעת, הם מייצרים מנעד פרשני שמהווה פלטפורמה נוחה לנשים שחוו עוול לעשות בו שימוש במשא ומתן על גבולות החוזה המגדרי הנוכחי, בתוך מערכת המשפט אך כפי שראינו לאחרונה בעוצמה בתנועת #metoo - גם מחוצה לה. גבולות השפה מתכוננים מחדש, בדרך להתהוותה

של שפה חדשה המתגרת גבולות של גאווה ובושה, זמן ומרחב, גופניות ומיניות; ואשר מעמידה במרכז את חשיפת מנגנוני הכוח וביטול מנגנוני ההשתקה – ביחס לאלימות מינית אך לא רק.

מעמימות פרגמטית לעמימות מאפשרת: דיון

פעילותן הפמיניסטית של קתרין מקינון ועמיתותיה אי שם בשנות השבעים והשמונים של המאה הקודמת, הובילה לכך שתופעה שעד אז טרם ניתן לה שם וכשהתרחשה נחשבה כ'שובבות מינית' ותו לא, הוכרה על ידי הציבור הרחב ועל ידי הממסד ומערכת המשפט כתופעה חברתית ופוליטית, כעוול וכפגיעה בנשים (Clair, 1998). שיום התופעה ועיגונה החוקי (Felstiner et al., 1980), נתקלו בהתנגדויות מרובות. למעשה, מאז ועד היום נאבקים ביניהם שיחים הגמוניים ואלטרנטיביים ביחס למהות התופעה ומשמעויותיה: מה כולל המושג ומה לא, מה מגדיר אותו ומה לא רלוונטי או שגוי ומוטעה. כך קורה שהשדה השיחני הנרקם ללא הרף ביחס למהות הקטגוריה הטרדה מינית הנו תוצר של שיחים הגמוניים שמרניים לצד שיחים אלטרנטיביים, והללו כוללים הנחות יסוד, קטגוריות, פרקטיקות ומיונים של תחומי הידע הרלוונטיים (פוקו, 2005). בכלל זה נמצאים השיח המשפטי, השיח התקשורתי והציבורי והשיח הפמיניסטי.

ממצאי המחקר מראים כי המאבק השיחני בין ובתוך קהילות המעשה על מהות המושג הטרדה מינית מתרחש תוך כדי דיון מטה-שיחני בשאלת עמימות המושג – האם קיימת אם לאו. בתוך כך, מתנהל מאבק על האופנים בהם ניתן להגדיר הטרדה מינית ועל הדיסציפלינות אשר אוחזות ב'אמת' המושגית לגביו. כך, השיח המשפטי מבקש לאשרר את מקומו כמייצר בהירות דיסקורסיבית וטוען לעמימות שהיא נגזרת של השיח הציבורי תקשורתי; ולעומת זאת השיח הפמיניסטי טוען כי הידע ביחס למהות המושג קיים ואינטואיטיבי ואילו השיח המשפטי מייצר סייגים ומגבלות שמדירים פגיעה ועוול גם כאשר הם מתרחשים; וכיוצא באלה תחרויות בין שיחים מתוך ריבוי דיסקורסיבי זה, הסובייקטים הדיסקורסיביים – הווה אומר, המומחיות בתחום ההטרדה המינית ממגוון קהילות המעשה - מרחיבות כל העת את גבולות המושג (פוקו, 2005) וכפי שניתן ללמוד מדברי המרואיינות, ממשיכות ומשאירות אותו בעמימותו. בתוך כך, מגוון שחקנים נוספים הם חלק מקואליציות השיח המבנות את המושג (Hajer, 1995) ביניהן המשטרה ומערכת המשפט, התקשורת והרשתות החברתיות וכן נשים נפגעות הטרדה מינית. כך קרה שהמושג הטרדה מינית נותר מושג עמום, כזה אשר תהליכים חברתיים, משפטיים, טכנולוגיים ואחרים יצרו בו הרחבה מושגית והפכו אותו 'מושג מטריה' לעבירות מין ולפגיעות נוספות על רקע מיני ומגדרי.

כפי שמעלה המחקר הנוכחי, מומחיות המטפלות בנושא ההטרדה המינית, ביניהן עורכות דין ומשפטניות, עובדות ציבור ופמיניסטיות-אקטיביסטיות, עושות שימוש בהרחבה מושגית זו המאפשרת להן לבחור הן את הפרשנות שהן נותנות למקרים המובאים לטיפולן והן את דרכי הטיפול ההולמות את תפיסותיהן ביחס לחוק ולמקרה הספציפי. בכך מתקיימת הקטגוריה הטרדה מינית כמה שהספרות מכנה מושג עמום פרגמטית (pragmatic ambiguity) (Giroux, 2006; Wilf, 2016).

בד בבד, הרי שממצאי הפרק הנוכחי מלמדים כי הרחבת הקטגוריה הטרדה מינית מייצרת לא רק עמימות פרגמטית בקרב מומחיות אלא גם ובעיקר **עמימות מאפשרת** (facilitating ambiguity), מושג אותו אני מבקשת להציע לצורך הצבעה על המונח הטרדה מינית במתכונתו העמומה ככלי עבור נשים שחוו מגוון רחב מאוד של פגיעות, החל מפלישה למרחב הפרטי ופגיעה בפרטיות, דרך הטרדה מינית ועד לאלימות מינית קשה וממושכת, לצורך שבירת השתקה וקבלת עזרה. הפרת השתקה (unsilencing) מהווה תהליך המאפשר לשיים ולבטא חוויות שהושתקו בעקבות חוסר נכונות להכיר בהן כלגיטימיות בשיח (Benjamin, 2003). השימוש של הנשים במונח הטרדה מינית לצורך בקשת עזרה ממומחיות ולצורך התמודדות מול מי שהן חוות כתוקפן או פולשן, מאפשר אם כן לשבור מנגנוני השתקה ביחס לאלימות המופנית כלפי נשים בכלל וביחס להטרדה מינית בפרט. ממצאים אלה מהווים חידוש אמפירי שכן הם עומדים בניגוד לטענה כי מונח ההטרדה המינית בהיותו מונח עמום מייצר השתקה של מרבית הציבור, בעוד שרק מומחיות בתחום ירגישו בנוח להשתמש בו לצורך תיאור פגיעה שעברו (Clair, 1998). לעומתן, נשים שחוו פגיעה מינית או מגדרית ואשר חסרות בקיאות משפטית, יתקשו לתאר את חוויותיהן באמצעות המונח הטרדה מינית בשל עמימותו, שכן זו מקשה עליהן לבטוח בפרשנותן האם החוויה שחוו עונה כדי ההגדרה של הטרדה מינית אם לאו, תגובה שקלייר מכנה היסוס דנוטטיבי (ibid, p.82-83). ממצאים אלו תוקפו בעשור האחרון בהקשר הישראלי הן בקרב צעירות המשרתות בצה"ל (Lomsky-Feder & Sasson-Levi, 2018) והן בקרב נשים העובדות במגזר הציבורי (מינהל תכנון, מחקר וכלכלה, 2012). ממצאי המחקר הנוכחי מעלים אם כן, כי תהליכים חברתיים, משפטיים ותקשורתיים, ביניהם תנועת #metoo והאופן שבה הרחיבה את המודעות להטרדה ופגיעה מינית והפכה את השיח לקונפליקטואלי יותר מתמיד, היו חלק בלתי נפרד מהפיכת העמימות המושגית לעמימות מאפשרת. יכולתן של נשים לעשות שימוש במושג הטרדה מינית לצורך תיאור מגוון רחב של פגיעות מיניות ומגדריות, בין אם עונות על ההגדרה המשפטית ובין אם לאו, בין אם עניינן יכול להתברר במערכת המשפטית ובין אם כלל לא, מהווה פריצת דרך ביחס לחייהן של נשים והופכת את מה שעד כה היווה חסם לדיווח ושיתוף כללי פוליטי ראשון במעלה לשם הפרת ההשתקה ובקשת עזרה. במקביל וכפי

שתואר בחלקים קודמים של פרק הממצאים, עמימות זו בתורה מאפשרת למומחיות לתרגם ולהגיב לפנייות במגוון רחב של אופנים המשמרים במידה רבה את כוחו של הארגון וכוחה של המדינה לשמר את המצב הקיים ולעצור תהליכים של קידום שוויון לנשים במרחב הציבורי והפרטי. תהליכים בו-זמניים אלה מיצרים מערכת מורכבת של מסרים אשר מחד מאפשרת לנשים יותר מקום להגיש תלונה, לדבר על הטרדה מינית בציבור הרחב ולחוש פחות אשמות, ומאידך מגבילים את כוחו של הפרויקט הפמיניסטי ושומרים את ההתקדמות בגבולות הסדר החברתי הקיים.

העמימות המאפשרת התגלטה ככלי פוליטי עבור נשים, אשר מסייע להן לחבר בין מה שהספרות מכנה תודעה משפטית (legal consciousness), הווה אומר שימוש בחוק למניעת הטרדה מינית באופן מרומז ולא מונחה בכדי לתת משמעות לאירוע; לבין הפניה למומחיות שעשויה להוליד מסגור משפטי (legal framing), כלומר שימוש בחוק למניעת הטרדה מינית ובחוקים נוספים אשר רלוונטיים למקרה הנדון, באופן מפורש ומודע לעצמו לצורך הענקת משמעות לאירוע (Lehoucq & Taylor, 2020). במילים אחרות, העמימות המאפשרת מגשרת בין המסגור המשפטי שיעשה על ידי נציגות אחראיות ובעלות סמכות לקבוע מהי הגדרה משפטית מתאימה ו'ראויה', לתודעה המשפטית שהיא העוגן עמו מגיעות נשים שמתלוננות על פגיעה.

כפי שעולה מהפרק הנוכחי, כמו גם מהפרקים הקודמים שעסקו במשמעויות הטמפורליות של הפרויקט למניעת הטרדה מינית, הרי שלמעשה, הן המומחיות והן נשים שנפגעו, נעות בתוך מנעד פרשני רחב אשר מתקיים עבור כל אחד מהקהלים בשל אופי החוק, ניסוחו, מטרותיו, החיבור שלו לאג'נדות חברתיות פמיניסטיות, תהליכי ההתמסדות שעבר ועוד ועוד. לפיכך אני מבקשת לטעון כי אותה עמימות מאפשרת מייצרת בסיס לתהליך אותו אני מציעה לכנות **מסגור מרובה** (Multiple framing) - מסגור המתייחס להיסטוריוגרפיה של החוק למניעת הטרדה מינית בפרט ושל המאבק הפמיניסטי בתופעה בכלל, כולל מה שנתפס על ידי המומחית כשורש הבעיה, מסלול התקדמות הטיפול בה ועתידה, השפעתה על נשים ועל גברים וכיוצא באלה משתנים אשר מבנים הן את תפיסת עולמה של המומחית בעלת הידע והן את זו של נשים אשר חוו פגיעה. מתוך המסגור המרובה הזה שעושות המומחיות למקרים שלפניהן, נוצרת פרשנות ייחודית שמחברת בין תפיסת החוק לבין המקרה הספציפי והאופנים בהם ניתן וראוי לפעול ביחס אליו.

לסיכום, בהינתן הביקורת של גישת הפמיניזם המשילותי על התרחקותם של תהליכים פמיניסטיים המתרחשים בתוך המנגנון המדינתי מערכים של שחרור נשים מכבלי הפטריארכיה (האלי, 2018; סודאי, 2018), עלה הצורך לבחון את משמעויותיה האמפיריות והאנאליטיות של העמימות המיוחסת לחוק למניעת הטרדה מינית (Clair, 1998; Lomsky-Feder & Sasson-Levi, 2018). במוקד בחינתן של משמעויות העמימות עמדה שאלת התרומה למיסוד ואובדן הרדיקליות

שהעמימות מגלמת לעומת תרומתה של העמימות לשימור הרדיקליות והמשך הרחבת ההשפעה של החקיקה על נשים באמצעות יישום מורחב של הנגשת תהליך השיום (Felstiner et al., 1980). נוכח הצורך להכריע בין שתי אפשרויות אלה, באמצעות בחינה אמפירית, עלה מושג העמימות ה'מאפשרת' כמושג הפותח אפשרויות תיאורטיות חדשות בחקר עמימות.

משמעותה של העמימות המאפשרת עלתה בניתוח שהוצג כמרחיבה את טווח היישומים של החוק ולפיכך מאפשרת את חיזוק הנגשתם של תהליכי שיום והפרת השתקה. תהליכי ההתמסדות טומנים בחובם גם ממדים של שחרור כפי שאלו באו לידי ביטוי בהפרת ההשתקה המגולמת בהרחבת הגבולות המושגיים של הטרדה מינית לצורך קבלת מענה על מגוון מצבים של פגיעות בקרב נשים. למעשה נראה כי הממד הרדיקלי של הפעולה הפמיניסטית ממשיך להתקיים הן באופן שבו נערות ונשים מרשות לעצמן להרחיב את הגבולות המושגיים לצורך הפרת השתקה, קריאה לעזרה ומשא ומתן על גבולותיהן; והן באופן שבו המומחיות עצמן מתרגמות את ההרחבה המושגית לפרקטיקות של הפרת השתקה, שכן הן פועלות מתוכה לצורך מתן סיוע לנשים הפונות. בדרך זו מתברר שהפרת השתקה המתאפשרת בתוך תהליך המיסוד והעמימות שיצר לגבי המושג, עולה כקריטריון קריטי להערכת תהליך המיסוד ובחינת המידה שבה מתאפשרת יצירתן של הרחבה ודיפוזיית מושגים לאורך כל גבולות המושג בכדי שיהפוך לכלי לקידום שינוי חברתי. כהמשגה, עמימות 'מאפשרת' כפי שעלתה מתוך הניתוח, פותחת את גבולות הדיון במושג העמימות ומחייבת המשך בחינת האפשרות, בהקשרים תוך ארגוניים שונים במיוחד בשל הפוטנציאל שהתגלה לגביה, כמאפשרת ערעור על הירארכיות חברתיות בכלל וההירארכיה המגדרית בפרט.

דיון מסכם

אי-שפה בקטגוריה 'הטרדה מינית'

תיאוריית הפמיניזם המשילתי (Governance Feminism), טוענת כי התנועה הפמיניסטית ורעיונות פמיניסטיים עברו תהליכי התמסדות. עקב כך, טוענות תיאורטיקניות של פמיניזם משילתי (Halley, Kotiswaran, Rebouche, & Shamir, 2018; 2019) הפמיניזם הפך מתנועת נגד חברתית הפועלת לשינוי פוליטי ממניעים אידאולוגיים לתנועת שימור אשר נכנסה למוקדי כוח, צברה משאבים ולפיכך הפכה לחלק מממסדים בצפון הגלובלי. בתהליך התמסדות זה נזנחו לכאורה מטרות וערכים פמיניסטיים הרואים לעצמם למטרה קידום שוויון לנשים ואת מקומם תפסו עמדות הגמוניות ואף שמרניות שמטרתן שימור הסדר החברתי באצטלה של רעיונות פמיניסטיים (האלי, 2018; סודאי, 2016; 2018). (Halley, 2016; 2018).

עד לאחרונה, לא נבחנה התמסדות החקיקה בתחום מניעת הטרדה מינית כתהליך כניסה למוקדי כוח והצבר משאבים באופן שיאפשר בחינת משמעויותיה של הפיכת הפרקטיקה למניעת הטרדה מינית לחלק בלתי נפרד מארגונים וממסדים בישראל. על מנת לאפשר בחינה כזו, המטרה ששם לעצמו מחקר זה היתה לבחון את התמסדות החוק למניעת הטרדה מינית בישראל, כפרויקט פמיניסטי שהחל דרכו כרעיון רדיקלי וזכה לתמיכת הממסד מאז חקיקתו. שאלת המחקר עמה יצאתי לדרך מתייחסת לבירור התהליכים שעבר פרויקט פמיניסטי זה בעקבות ההתמסדות המדינתית-חקיקתית, לצד מגמות נוספות של עבודה עם ואל מול הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית, בדגש על פעילות ציבורית מתנגדת ועל השיח המרובה ברשתות החברתיות, ובכלל זה תנועת #me too. על מנת לברר תהליכים אלה כפי שהתרחשו על פני זמן ובמרחבים שונים, העמדתי, בעקבות Massey (2001), פרספקטיבה טמפורלית-מרחבית וניתחתי ראיונות עם נציגות של שלוש קהילות מעשה – קהילת המעשה הפמיניסטית אקטיביסטית, קהילת המעשה המשפטית וקהילת המעשה המורכבת מנציגות המדינה.

מבט-על על ממצאי המחקר מנכיח קיומה של תופעת ה'אי-שפה' ביחס לקטגוריה הטרדה מינית. התבוננות על הנרטיב הטמפורלי הלינארי מעלה, כי בעוד שעל מהות המונח הטרדה מינית יש לעיתים קרובות הסכמה בקרב האוחזות בנרטיב, הרי שהשימוש שלהן במונח זה מבטא לא רק את המאבק בתופעה הספציפית של הטרדה מינית אלא יש לו מגוון משמעויות נוספות, רחבות יותר. בעיקר נראה כי צורות הדיבור על טרדה מינית ועל המאבק למיגורה מבטאות התייחסות למאבק הפמיניסטי בכללותו, ליחסים בין הדורות ולכיוונים אליהם הולכת התנועה הפמיניסטית. מכאן

שעמימות המושג הטרדה מינית מתרחבת בדיון המאפיין את האוחזות בנרטיב הלינארי לשיח בנוגע למיקומן בתוך התנועה הפמיניסטית, תחושת השייכות שלהן אליה והביקורת כלפיה. עבור האוחזות בנרטיב המטוטלת, נראה כי אי-שפה מתקיימת כשהקטגוריה הטרדה מינית מתרחבת כך שהיא מהווה שם קוד למכלול חששות וביקורת על תהליכים של קדמה והתחדשות והסתייגות מהשאיפה לשינוי חברתי ממסדי כמו גם מהשינוי ביחסי הכוחות בין נשים לגברים. תופעת אי-השפה מתגלה כאן כהתייחסות ריאקציונית לתהליכים שהוביל המאבק הפמיניסטי אשר מגולמים במאבק למניעת הטרדה מינית אך הם רבים ורחבים יותר. בנוסף, נתגלה אלמנט אי השפה ביחס לקטגוריה הטרדה מינית מתוך התבוננות על הטרדה מינית כמושג מטריה המאפשר לנשים לבטא מגוון רחב של פגיעות מיניות ומגדריות שחוו, החל בחדירה למרחב האישי וכלה בגילוי עריות ארוך שנים. במובן זה, השימוש בקטגוריה שיחנית עמומה זו מאפשר לתת קול למגוון רחב של פגיעות הן בפניה לעזרה והן במשא ומתן על גבולות מול גברים במרחב הציבורי. הרחבת הגבולות הדיסקורסיבית שיש לה מגוון רחב של משמעויות, החל ממשחק מוסדי המשרת את צרכי המדינה כגוף ממשטר ואוכף, וכלה ביכולתן של נערות ונשים לתת ביטוי למגוון רחב של פגיעות מיניות ומגדריות, בין אם בתוך מרחבים של משא ומתן מול גברים ובין אם בפניה למומחיות לצורך בקשת עזרה וסיוע, מהווה לפיכך גם היא ביטוי של אי-שפה ביחס לקטגוריה הטרדה מינית. כך מתקיים מרחב של היעדר שפה משותפת, אי-שפה המתרחש בין נשים וקבוצות השותפות כולן לזירת הפעולה של המאבק למיגור הטרדה מינית בישראל.

מודל אנליטי לבחינת תוצרי התמסדות הפרויקט למיגור הטרדה מינית בישראל

ניתוח הממצאים העלה תמונת מצב מורכבת בנוגע לשאלת הצבר הכוח של הפרויקט הפמיניסטי. התברר כי בעוד חלק מהמרואיינות חוות את הצבר הכוח כהתממשות מטרות המאבקים שהיו חלק מהן, אחרות מבינות את הצבר הכוח כההליך קיצוני שיש למתנו. כלל המרואיינות מבינות את הצבר הכוח, כבא לידי ביטוי גם בעמימות הקטגוריה, המאפשרת לנשים שיום ומנגישה עבורן את מנגנוני הצדק חברתי ולעיתים גם את המשפט. ממצאים אלו מאתגרים את גישת הפמיניזם המשילותי ומלמדים כי הצבר הכוח של הפרויקט הפמיניסטי הוא לא ריאקציוני בהכרח ובמצבים רבים הוא מאפשר את הפעולה למניעת הטרדה מינית ואף למניעה וטיפול בצורות אחרות של תוקפנות מינית ומגדרית.

ממצאים אלו מחייבים העמדתו של מודל אנליטי אשר יאפשר להעריך את התהליך החברתי שבו ההתמסדות אינה הופכת לשמרנות אלא נשאר בעלת ערך בקידום מטרות פמיניסטיות גם אם הרדיקליות אכן נשמטת מהן. פרקי הממצאים מאפשרים לי להעמיד מודל כזה הממוקד בבין-דוריות, במטאפורת המטוטלת ובתהליך של הרחבה מושגית כבסיס להפרת השתקה. בדיוני זה אציג כל אחד מהשלשה ואראה כיצד כל אחד מהם תורם לאפשרות להעריך את תהליכי ההתמסדות כך שניתן יהיה להבחין בתמונה המורכבת שההתמסדות יצרה בהקשר הישראלי.

בין דוריות

ממד הבין-דוריות חשף את היחסים המורכבים בתוך דורות של פמיניסטיות הפועלות כחלק מהמאבק למניעת הטרדה מינית, תוך שהוא מבליט את התפיסה לפיה מי שהיו ה'אימהות' של המהלך עשו מהפכה בעלת משמעות שהייתה נכונה לזמנן. לעומת, הצעירות יותר ומי שמתייחסות אליהן כאל 'דור הבנות', רצות קדימה לכיוונים מהפכניים ולא צפויים עד כדי כך שהדור הנוכחי של הפעילות, דור הביניים, מתייחסות אליהן בהערצה וביראת כבוד אך גם מתוך חשש ביחס להשלכות פעולותיהן על המאבק. מיפוי זה עלה מתוך הנרטיב שהתייחס לפרויקט הפמיניסטי של החקיקה למיגור הטרדה מינית כפרויקט שנחל הצלחות ועל כן ממקם אותו על ציר זמנים לינארי. המרואיינות שחוות את המאבק באמצעות הנרטיב הלינארי, הצליחו לראות שיפור ניכר בהתמודדות עם תופעת הטרדה המינית בזכות המאבק הכולל ובזכות עשייתן שלהן. לצד סימני השאלה שהביעו והספקות שהעלו ביחס להתפתחויות נוספות בעתיד, בעיקר בשל התחושה כי העולם משתנה באופן כה עמוק ומהיר שקשה לדעת לאן ילכו פמיניסטיות בדורות הבאים ועם אילו

סוגי הטרדות יאלצו להתמודד, ראיונות אלו לימדו על קריטריון מרכזי להערכת אפקט המיסוד, הרי הוא קריטריון חופש הפעולה המיוחד לקבוצה חברתית: הפמיניסטיות הצעירות. אם כך, נראה כי גם כאשר מתרחש תהליך של מיסוד והתמסדות, הרי שהוא מתרחש לצד ולא במקום מהלכים רדיקליים, שוברי מוסכמות וחדשניים בתוך תנועת הנשים. מקומן של נשים צעירות כמובילות התארגנויות ופעילויות אישיות וקבוצתיות באופן א-מדינתי ומתוך איתגור הן של הפמיניזם המשילותי והן של הסדר הפטריארכלי במובן הרחב של התייחסות המדינה, שופך אור על תהליכי עומק בחברה הישראלית אשר בשונה ממצאים בארצות אחרות שעברו תהליכים של פמיניזם משילותי (וראיה לדוגמה Conley & Page, 2014), העשייה הממסדית הפמיניסטית לא יתרה או בטלה עשייה פמיניסטית אנטי ממסדית ולחוץ מדינתית במובהק.

המשמעות המגולמת בממצא זה ביחס לשאלת המחקר היא הטענה לפיה על מנת לבחון את שאלת הרדיקליות של תנועה חברתית נדרשת התייחסות לשאלה האם לצד הפעילות הממסדית, מתקיימת קבוצה חברתית בתוך תנועת הנשים אשר ממשיכה ומקיימת עשייה רדיקלית, מעבירה מסרים חדשניים ופועלת מתוך חירות מחשבתית ולגיטימציה של התנועה הפמיניסטית או לפחות חלקים ממנה, כחלק מריבוי הקולות המאפיין תנועה זו המושתת על מחשבה ביקורתית, ובכך מאפשרת לשדה הדיסקורסיבי ליצר מגוון מחשבות ופעולות עבור יחידים וקהילות (Wesley & Buysse, 2001). האפשרות של קבוצות שונות בתוך התנועה הפמיניסטית לפעול מחוץ למבנים הממוסדים של הפעולה הפמיניסטית המדינתית ולאתגר אותה, מאפשרת לחדד את תיאוריית הפמיניזם המשילותי על-ידי התרחקות מטיעון בינארי של רדיקליות לטובת בחינה מעמיקה של ריבוי הקולות בתוך התנועה והאפשרות של שיחים ביקורתיים ומתנגדים בתוך התנועה עצמה להשמיע קול ולהציע פרקטיקות שיחניות חדשות לצורך אתגור הקול הפמיניסטי ה'הגמוני' (Hajer, 1995).

אם כך, לצד המחיר הגבוה אשר משלמות פמיניסטיות על הקושי להיות חלק מיחסים בין דוריים מתמשכים המאפשרים תחושות של שייכות ולמידה מתוך ההיסטוריה (Ahmed, 2006) ייתכן שממצא זה מעמיד באור חדש את הקושי כהכרחי להמשך קיומה של תנועת הנשים כקול רדיקלי החותר לשינוי וממפה מחדש את האתגרים הפמיניסטיים בהתאם לרוח התקופה ולשינויים החברתיים המבניים והמשפטיים שחלו לאורך הזמן.

מטאפורת המטוטלת

מטאפורת המטוטלת עלתה כחלק מנרטיב של מרואיינות שתפסו את הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית ככזה שהלך רחוק מדי. ובמילים אחרות, מי שתפסו את המאבק למיגור הטרדה

מינית באמצעות נרטיב זה, טענו שפרויקט שהתחיל מנקודת חולשה משמעותית של נשים בהשוואה לגברים, הגיע כיום לנקודת חוזק וכוח משמעותית של נשים על גברים, שמשמעותה פגיעה בזכויותיהם של גברים ובאיזון הראוי בין זכויות נשים לזכויותיהם של גברים. מרואיינות אלה התייחסו בביקורתיות רבה למקום אליו הגיע המאבק ולפגיעה זו באיזון הראוי, ושללו את אופן ניהול העמדה הפמיניסטית כיום. את הביקורת שלהן בטאו מרואיינות אלה להלכה ולמעשה באמצעות צמצום ההגדרה של 'הטרדה מינית' ובחירת פעולותיהן ביחס אליה לאור עמדות אלה, בדגש על רטוריקה של דאגה שהיוותה לעיתים תחליף לעשייה תוך ארגונית פוליטית.

ממצא זה תומך ברעיון של תיאורטיקניות של פמיניזם משילותי לפיו תהליך המיסוד מאפשר לנשים שאינן מחזיקות בעמדות פמיניסטיות לפעול כמומחיות לנושאים פמיניסטיים בתוך ארגונים לאו דווקא מתוך הזדהות עם הרעיונות העומדים מאחורי מיסוד תפקידיהן, ומכאן לייצר פעילות ממסדית משמרת ומשתקת בתוך ארגונים לכאורה בשם הפמיניזם (האלי, 2018). ואכן נראה כי יצירת ה'התמחות' המגדרית פמיניסטית בקרב נשים המכהנות בתפקידים מערכתיים, מאלצת אותם לעיתים מתוקף תפקידן להתמודד עם דילמות אשר גורמות להן להפוך רעיונות רדיקליים של צדק חברתי ל'אמת' שקופה, ניטרלית ואבסולוטית על מנת שניתן יהיה לשלבם בממסד. הידע שהן מביאות אתן יתקבל רק אם ניתן יהיה להציגו כלא-פוליטי, כ'מקצועי' ותו לא (Halley, 2018).

יחד עם זאת, בכך מלמד נרטיב המטוטלת על ממד קריטי להערכת משמעויותיו של המיסוד ולאיתגור הטיעון המרכזי של גישת הפמיניזם המשילותי: את הטענה שהרדיקליות אבדה בתהליך המיסוד, יש להחליף בהערכה אמפירית, הערכה הממוקדת בשאלת תהליכי הריאקציה המתרחשים ביחס למיסוד ודווקא על-ידי נושאות תפקידים שהן חלק ממנו. הערכת הפעולה הריאקציונית קריטית להבנת משמעויות המיסוד ויותר מכך: להבנת דחיפות קידומה של חשיבה המתמודדת עם הריאקציה ובוחנת כיצד נכון להתמודד עם המחזיקות במטאפורת המטוטלת באופן שימנע את הסגת ההישג הפמיניסטי לאחור.

הפרת השתקה באמצעות הרחבה מושגית

מתוך הניתוח עלה כי הקטגוריה הטרדה מינית מאופיינת בעמימות מושגית. ממצא זה עולה בקנה אחד עם הספרות מהארץ ומהעולם הרואה בקטגוריה הטרדה מינית מושג עמום (Clair, 1998; Hersch & Moran, 2014; Judd & Easteal, 2014; Lomsky-Feder & Sasson-Levi, 2018). אלא שבשונה מהספרות שהוצגה לעיל, מחקר זה מראה כי עמימות הקטגוריה הטרדה מינית אינה מהווה מנגנון השתקה אלא מקדמת את האפשרות של נשים לשבור השתקה ושתיקה ביחס להטרדה מינית

בפרט ולאלימות מינית ומגדרית בכלל. בשדה הישראלי, נראה כי עמימות הקטגוריה מהווה חלק מתהליך ההתמסדות שלה, אשר יצר חלחול של המושג הטרדה מינית לתוך השיח הציבורי ואפשר לפרשנויות שונות, לשוניות ומעשיות, להתפתח בקרב המומחיות. הסתבר כי המומחיות עצמן, לצד התנגדותן לתפיסת החוק למניעת הטרדה מינית כעמום ומייצר סתירות, מדגימות הלכה למעשה את האופנים בהן ניתן לראות בו חוק פתוח לפרשנות, ומסבירות את הגורמים השונים המובילים לכך. בעוד רבות מהן תופסות עמימות מושגית זו כמבטאת בעיקר תהליכים שקשורים להטרדה מינית מילולית וכחסם בהתקדמות הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית, מתיאוריהן של מומחיות אלה עולה קריטריון נוסף להערכת משמעויותיו של המיסוד: קריטריון הפרת ההשתקה. קריטריון זה עלה משהתברר שהנשים המגיעות אל המומחיות להיוועצות, הגשת תלונה או בקשה להושטת יד, מייצרות הפרה של השתקה באמצעות השימוש במושג הטרדה מינית לצורך מתן ביטוי למגוון רחב מאוד של פגיעות מיניות ומגדריות, שהטרדה מינית היא רק אחת מהן. מעבר לה, הרי שהמושג "הטרדה מינית" התברר כמשמש נשים ונערות לדיווח על פרקטיקות שונות של אלימות מינית קשה שהופעלה עליהן, כולל אונס וגילוי עריות. במקביל התברר כי מושג זה משמש אותן בבואן להציב גבולות ולהתנהל בתוך משא ומתן מול גברים שפוגעים בפרטיותן ומנכסים את המרחב האישי שלהן לעצמם.

מכאן שבפועל הרי שהממד הרדיקלי של הפעולה הפמיניסטית ממשיך להתקיים הן באופן שבו נערות ונשים מרשות לעצמן להרחיב את הגבולות המושגיים לצורך הפרת השתקה, קריאה לעזרה ומשא ומתן על גבולותיהן; והן באופן שבו המומחיות עצמן מתרגמות את ההרחבה המושגית לפרקטיקות של הפרת השתקה, שכן הן פועלות מתוכה לצורך מתן סיוע לנשים הפונות. בדרך זו מתברר שהפרת השתקה המתאפשרת בתוך תהליך המיסוד והעמימות שיצר לגבי המושג, עולה כקריטריון קריטי להערכת תהליך המיסוד ובחינת המידה שבה מתאפשרת יצירתן של הרחבה ודיפוזיית מושגים לאורך כל גבולות המושג בכדי שיהפוך לכלי לקידום שינוי חברתי.

אם כך, נראה כי תהליך ההתמסדות של הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית וחקיקת החוק למניעת הטרדה מינית בישראל, ייצרו, שלא במתכוון, מהלך רדיקלי מאין כמותו: המושג הטרדה מינית הפך מוכר ושגור בשפה, גם אם לא בהכרח מובן על פי הקודים המשפטיים שלו. הטמעת המושג ללא חיבור הדוק לידע משפטי הובילה לעמימות מושגית שיצרה הרחבה ושימוש יתר במושג, וכך הכניסה תחת הקטגוריה הטרדה מינית מגוון רחב של פגיעות מיניות ומגדריות בנשים ואפשרה לנשים קול הן במשא ומתן שלהן מול העולם והן בפניה לקבלת סיוע. הסיוע המתקבל הוא לעיתים תלוי עבודה ממסדית ולא בהכרח מתנהל באופן התואם את רוח הפרויקט הפמיניסטי, אך בזכות הפעולות המתמשכות במקביל גם מחוץ לממסד המדינתי, בדגש על

השיח ברשתות החברתיות ופעולות חתרניות של פמיניסטיות צעירות, הרי שהמושג הטרדה מינית ממשיך ולובש צורות חדשות, מרחיב גבולות ומאתגר את השיח הממסדי ללא הרף.

מתוך הצגת הממדים עולה כי אובדן רדיקליות במיסוד, במשמעותה כניתוק מרעיונות פמיניסטיים של צדק חברתי וכפעולה לטובת שחרורן של נשים מכבלי הפטריארכיה (Halley, 2016; Halley et al., 2018), מתרחש כאשר ההערכה האמפירית מלמדת על כך שמתקיימים שלושה תנאים: כשקריטריון הבין-דוריות מלמד על העדר קבוצה חברתית שלוקחת על עצמה להמשיך ולהאיץ את הפרויקט לצד ובתוך צורותיו המוסדיות; כשקריטריון המוטטלת מלמד על הצלחה של פרקטיקות ריאקציוניות והצלחת פעולות המיתון של הפרויקט; וכשקריטריון הפרת ההשתקה מלמד על היעדר חריגה ממבנים לשוניים קבועים והעדר יכולת להרחיב את המשמעויות של מושגים, הנחות יסוד, ופרקטיקות לטובת שימושים מגוונים בידי נשים לחיזוק מוגנותן. לעומת זאת, שימור ואף התחזקות פוטנציאלית של הרדיקליות במיסוד מתרחשים כאשר מתקיימים שלושת תנאי המראה: כשקריטריון הבין-דוריות מלמד על קיומה של קבוצה חברתית שלוקחת על עצמה להמשיך ולהאיץ את הפרויקט לצד ובתוך צורותיו המוסדיות, למשל פמיניסטיות צעירות ואסרטיביות; כשקריטריון המוטטלת מלמד על פעולות שניתן לבצע לריסון הריאקציה ועיכוב פעולות המיתון ואלו אף מוצאות לפועל; וכשקריטריון הפרת ההשתקה מלמד על מגוון שימושים החותרים תחת מבנים לשוניים ושיחניים באופן המאפשר לחזק מוגנות של נשים ושמירה הולמת על גבולות גופן.

תרשים מס. 1 מלמד על האופן שבו יש ליישם את ההערכה האמפירית של תוצרי תהליך המיסוד:

מתוך מודל משולש זה נראה כי המקרה הישראלי של התמסדות הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית הוא מקרה מורכב של שימור רדיקליות לצד איתגורה. מחד, בעלות תפקידים

אשר תארו את פעולותיהן במסגרת נרטיב המטוטלת כמצמצמות את המשמעויות הפוליטיות של תפקידיהן, וכפועלות בניגוד לעמדות פמיניסטיות או בשונה מהן, מלמדות על מאפיינים של התמסדות המשרתת את הצד השמרני של המפה הפוליטית ואשר אינה עולה בקנה אחד עם השאיפה לשחרור נשים מכבלי הפטריארכיה. יחד עם זאת וכפי שעולה מניתוח הממצאים שהוצג להלן, הרי שבתוך השיח הפמיניסטי מרובה הקולות קיימות קבוצות הממשיכות לאתגר את השיח ההגמוני ויותר מכך, נראה כי באופן אינהרנטי למאבק הפמיניסטי, קבוצות של צעירות 'בועטות' בקבוצות של הדור שקדם להן לאורך שנות פעילותן בתחום מיגור הטרדה מינית. כך, אם דור הביניים מרגיש כי המהפכה שעשה דור האימהות היא חשובה אך כיום עמדותיהן כבר לא רלוונטיות והמאבק נלקח למקום אחר, הרי שדור הבנות פועל בדיוק כך ביחס לדור הביניים וחוזר חלילה. מכאן שקריטריון הבין דוריות משקף היבטים רדיקליים שהולכים ומתעצמים בעקבות שינויים טכנולוגיים ואחרים ומאפשרים לקולות פמיניסטים אנטי ממסדיים להמשיך ולהישמע, לאתגר את השיח הפמיניסטי ולייצר שינוי חברתי. לבסוף, הרחבת הגבולות המושגיים שעבר המושג "הטרדה מינית" כחלק מתהליך התמסדותו, והיותו מושג עמום באופן שמאפשר לנשים לשבור השתקה ולפנות לעזרה וסיוע ביחס לכל סוגי האלימות המינית המופעלת עליהן, מלמדת כי דווקא תהליכי המיסוד אשר הובילו לכך שהמונח הטרדה מינית הפך למטבע לשון בשפה והוא מוכר בכל בית (הקר, 2014 ; Zippel, 2016), מחזק את הפן הרדיקלי המקדם שחרור נשים בתוך הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית בישראל.

יחסי הגומלין המאפיינים את תהליך המיסוד של הפרויקט למיגור הטרדה מינית

בישראל

המודל המשולש שהצגתי להערכת המיסוד הוא מודל שמעוגן בניתוח טמפורלי ומרחבי ומאפשר להעמיק את הבנת יחסי הגומלין שתהליך המיסוד מאפשר משלוש פרספקטיבות: יחסי הכוח בין המומחיות שרואיינו במחקר זה לבין קהילות המעשה שלהן; יחסי הכוח בין מומחיות אלה לבין הנפגעות הפונות אליהן; ויחסי הכוח בין המומחיות לבין התנועה הפמיניסטית.

יחסי הכוח בין המומחיות לקהילות המעשה מגלות עמדות דואליות ומורכבות, כאשר בקרב הפמיניסטיות האקטיביסטיות מתקיימים יחסים מורכבים בעיקר במישור הבין דורי, הן עם דור האימהות והן עם דור הבנות של הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית, ושאלות על מהות המאבק, אופיו ותכניו עולות תדיר. במקרים אלה, נראה כי תפיסת הכוח נעה קדימה, ומי שנתפסות כבעלות הכוח ומובילות המאבק הן הדור הצעיר ודור העתיד של הפמיניסטיות בישראל. לעומתן, נציגות קהילת המעשה המשפטית בטאו עמדה המשלבת את מיקומן כמשפטניות ועורכות דין ואת מקומן או אי מקומן כמי שתופסות עצמן אם לאו כחלק מהקהילה הפמיניסטית אקטיביסטית. במקרים אלה נראה כי עמדת הכוח היא דיפוזית, וכי נציגות אלה כאשר הן גם חלק מהקהילה הפמיניסטית עושות הרבה לצורך מעבר של רעיונות מקהילה לקהילה ומשדה לשדה, והכוונה לעשייה התוספת עצמה פמיניסטית גם אם מתוך עמדה ביקורתית על המאבק בהטרדה מינית בגלגולו הנוכחי. לעומת זאת, עמיתותיהן לקהילה – משפטניות העוסקות בהטרדה מינית במסגרת עבודתן ואינן מזדהות עם רעיונות פמיניסטיים, מבטאות גם הן אידאולוגיה סדורה המשלבת בין תפיסתן המקצועית לבין עמדתן כלפי השיח הפמיניסטי בכלל והמאבק הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית בפרט. מרואיינות אלה מצביעות על הכשלים בחוק ובפסיקה לתפיסתן, ופועלות במסגרת תפקידן המקצועי ליצר שיח לעומתי המחדד עמדות מול השיח המשפטי הפמיניסטי. במילים אחרות, עבור משפטניות אלה יחסי הכוח מגולמים במאבק שלהן אל מול השיח המשפטי הפמיניסטי, אל מול עמיתותיהן שנושאות אותו ואל מול שופטים ושופטות אשר לתפיסתן מפרשים את החוק באופן לא ראוי החורג מסמכותם. בכך הן מחדדות את המאבק השיחני בתוך הקהילה המשפטית לבין עצמה. בדומה לכך, גם נציגות המדינה נחלקו בין מי מהן שתופסות עצמן חלק מהקהילה הפמיניסטית ומזדהות עם ערכיה לבין מי שמזדהות בראש ובראשונה עם ערכי הארגון ושיחים שמרניים יותר. מרואיינות אלה בטאו עמדה המשלבת את מיקומן כנשות מקצוע יחד עם מיקומן הארגוני, מקצוען

ותפקידן בארגון ומכאן את יחסן כלפי הפרויקט וכלפי מי שהן מגדירות כקהילות המעשה המרובות שלהן, כאשר פעמים רבות הכוח נשאר בארגון והמומחית פועלת על פיו.

יחסי הכוח בין המומחיות לבין הפונות אליהן מבוססים, כך נראה, בעיקר על תפקידן של המרואיינות בתוך המערכת המורכבת של העיסוק במיגור הטרדה מינית. כך, מי שתפקידה בעיקר לאפשר לנשים לתת קול ומקום לפגיעה בהן, בין אם לצרכי טיפול והתמודדות נפשית ובין אם לצרכים פוליטיים כגון השמעת קולן של נפגעות במדיה וברשתות החברתיות, יצרה יחסים של הכלה וקבלה שלא הושתנו על יחסי כוח ומבלי שהמומחיות יעסקו בהכוונה של הנפגעות ברמת החוק, המשפט והגשת התלונה. לעומת זאת, מי שתפקידה משפטי תפסה את הפונות כמבולבלות וחסרות ידע וחשה צורך לייצר תהליכים של תרגום לסיפורן של הנפגעות בין השיום שעשו הן לפגיעתן לבין השיום המשפטי הנכון והראוי ומכאן להמלצה כיצד עליהן לפעול במישור זה. מומחיות אשר תפקידן מתבצע בתוך מערך ארגוני מסוים כעיסוק ספציפי בתוך ארגון שמטרותיו אינן קשורות בהטרדה מינית, ובעיקר הכוונה לנציגות המדינה המועסקות כנשות משאבי אנוש, נציבות לענייני הטרדה מינית וכדומה, התייחסו לנפגעות גם כן כמי שמגיעות הרבה פעמים מבולבלות וחסרות ידע וראו את תפקידן בעיקר כעוסק בדאגה, הרגעה וריפוי. כך, גם משפטניות וגם עובדות ארגוניים, השאירו את הכוח לצידין ועסקו בסידור מחדש של הכלים על הלוח במסגרת התלונה שנפתחה בפניהן.

יחסי הכוח בין המומחיות לבין התנועה הפמיניסטית נשענים ראשית על שאלת ההגדרה העצמית של המרואיינת כמזדהה עם הרעיונות הפמיניסטיים אם לאו. נשים שהזדהו עם הרעיונות הפמיניסטיים הביעו לעיתים קרובות עמדה מורכבת, אשר מקבלת חלק מהרעיונות והתפיסות הפמיניסטיות אך בה בעת מבקרת רעיונות ועמדות אחרות. כך למשל הדיון בנושא עתיד הפרויקט הפמיניסטי ברשתות החברתיות ושאלת היחס הראוי בין טיפול משפטי לטיפול חברתי ולכלים כגון שיימינג. מעמדה זו, נראה כי יחסי הכוח חושפים דינמיקה מורכבת וכי הם משתנים תדיר. לעומתן, נשים אשר לא ראו עצמן חלק מהתנועה הפמיניסטית והתנגדו לרבים ממסריה ביחס לאלימות מינית ובנושאים נוספים, עסקו ב'כיפופי ידיים' עם רעיונות פמיניסטיים וניכר כי הן מנהלות דיאלוג פנימי ביחס לעמדותיהן מול הרעיונות הללו תוך ספירה חוזרת ונשנית של כשלים, אי התאמות ופגיעות שהתנועה והרעיונות הפמיניסטיים יצרו, לשיטתן, והתמודדות מקצועית אשר במקרים רבים שמה לה למטרה לייצר נקודת איזון ובה בעת ליצר שינוי חברתי עבור נשים כפי שנשים אלה תופסות את השינוי הראוי. במקרים רבים, נראה כי הכוונה לקבלה של ערכים ליברליים כגון זכויות שוות בשוק העבודה ובקריירה וכפירה בזכויות נוספות אשר לשיטת מומחיות אלה מהווה חרב פיפיות ותוצאותיה שליליות הן עבור נשים והן עבור גברים. בהינתן שכך, אזי יחסי הכוחות הללו

מגלמים קונפליקט בלתי פתור בין המומחית העוסקת בנושאים בעלי היבטים פמיניסטיים לבין עמדותיה ומשא ומתן אורך טווח המתנהל בינה לבין עצמה ולעיתים בינה לבין עמיתיה ועמיתותיה. המציאות שנחשפה אם כן במחקר זה, מגלה כי קיימת מידה רבה של עמימות ביחס לכוחו של הפרויקט הפמיניסטי. בתוך עמימות זו, ריבוי המשמעויות להלכה ולמעשה של המושג הטרדה מינית ושל החוק העומד מאחוריו, מאתגרים ללא הרף את התרומה של מיסוד הפרקטיקות הפמיניסטיות. העמימות המושגית מוזנת תמידית על ידי שני הנרטיבים הטמפורליים של סיפור הפרויקט למיגור הטרדה מינית בישראל, ובכך מקנה לא משמעויות כמעט הופכיות. זאת ועוד, מתוך הניתוח ובאמצעות שלושת הקריטריונים להערכה שהצגתי במודל שלעיל, עולה כי התמסדות הטיפול בהטרדה מינית החלה כהישג וכהצלחה של התנועה הפמיניסטית וכאשר ליכולתה של תנועת הנשים להשפיע על המציאות החברתית פוליטית בישראל ולקדם שוויון חברתי לנשים. אלא שבעקבות הישג זה והאופקים אותם פתח בפני נשים להתקדם בשוק העבודה תוך עמידה על זכויותיהן ושמירת ביטחונן והגנתן, התפתחו מגוון של מסרים שונים ביחס לשאלה מהי הטרדה מינית וכיצד היא מומשגת הן לציבור הרחב והן בתוך קהילות המעשה. מכאן שתהליך ההתמסדות הפך את המושג הטרדה מינית למושג עמום, עניין שבפני עצמו יש לו יתרונות וחסרונות כאשר מחד נראה כי הוא נתפס כמקל בגלגלי התקדמות הפרויקט למיגור הטרדה מינית ומאידך מאפשר לנשים במציאות בה הן חיות אשר עדיין כוללת מגוון רחב של פגיעות מיניות ומגדריות, לשבור השתקה, לבקש עזרה ולספר את סיפורי הפגיעה שלהן. אם כך, הרי שהתשובה לשאלת המשמעויות של התמסדות הפרויקט למיגור הטרדה מינית מעלה כי הפמיניזם המשילותי בהקשר זה נמצא בתחילת דרכו, וכי הכוח שצברה התנועה הפמיניסטית באמצעותו הוא כוח מוגבל. נראה כי מחד, התנועה הפמיניסטית מצליחה לשמור על מעמדה כמובילת הפרויקט למיגור הטרדה ואלימות מינית, אך מאידך הממסד ותהליכים נאו ליברליים נושפים בעורפה ואינם מאפשרים לתהליכי עומק לחלחל במלואם.

מפרספקטיבה טמפורלית המבררת משמעויות של זמן של מי שקבלו עמדות כוח בתהליך התמסדות הטיפול בהטרדה מינית, התברר במחקר זה הבסיס האמביוולנטי והמעורר של עמדת הכוח של התנועה הפמיניסטית שכן למדנו כי בעלות מקצוע אשר נהנות מעמדת הכוח שתהליך המיסוד פתח בפניהן, הן לעיתים קרובות מי שמחויבות בעיקר לשמור על עמדת הכוח האישית שלהן ופחות מכך על הפרויקט הפמיניסטי כולו. מכאן עולה כי תיאוריית הפמיניזם המשילותי נזקקת לציר ניתוח נוסף, הציר הטמפורלי. נראה כי שימוש בציר זה, יסייע למי שעושות שימוש בתיאוריה כבכלי אנליטי למפות את צברי הכוח הפמיניסטיים בתוך מציאות משתנה באופן תדיר ולראות את המורכבויות המשוקעות במיפוי זה.

בפרספקטיבה צופת פני עתיד, ניתן לחשוב על הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית ואולי על רעיונות פמיניסטיים נוספים, ככאלה שיתבססו על פעולה משולבת של האישי והפוליטי שכן ממצאי המחקר הנוכחי מעלים כי לא ניתן להפריד בין השניים בתוך המציאות הנאו ליברלית בה אנו חיים, וכי הפעולה הנרחבת שמרחבים הרדיקליים ביותר של הפרויקט ביניהם המרחב הדיגיטלי, כורכת בד בבד את אישי והפוליטי באופן שמחייב התייחסות משולבת. יתרה מזאת, האופן שבו מי שאמונות על הטיפול בהטרדה מינית בארגונים עושות זאת לעיתים מתוך דגש על רטוריקה של דאגה, מחייבת אף היא תשומת לב לצורך להבחין בין אתיקה של דאגה שמשמעותה מחויבות שמיוחסת לנשים שתובעת לעצמה אימוץ על ידי המדיניות הציבורית כתגובה לפגיעות נשית, לבין רטוריקה שעושה שימוש באתיקה של דאגה ומייצרת נשיות באמצעותה.

מגבלות המחקר ומחקרי המשך

המחקר הנוכחי בחן באמצעות הפרספקטיבה הטמפורלית את משמעויותיו של תהליך ההתמסדות של המאבק בהטרדה מינית בישראל. מתוך בחינה זו נחשפה חשיבות ציר הזמן כפי שחוות אותו נשים המוציאות מהכוח אל הפועל נדבכים שונים במאבק זה. ביטוי נוסף לחשיבות שמגלם ציר הזמן צפה ועלתה תוך כדי ביצוע עבודת השדה. זאת, מאחר ושינויים מרובים ותכופים התרחשו בשדה בעת עריכת המחקר, ובכלל זה ריבוי חשיפות תקשורתיות של פרשיות הטרדה ואליםות מינית שבוצעו בכירים במערכת הצבאית, הפוליטית, התקשורתית והדתית ובשדה האומנות בישראל; וכן את תנועת #me too החלה את דרכה תוך כדי שעבודת השדה של מחקר היתה בשיאה. למרות חשיבות זו של ציר הזמן – הזמן כ'זמן חי', כנרטיב טמפורלי בחוויית המרואיינות, והזמן כזמן כרונולוגי וההתרחשויות שהתפתחות זו מזמנת – המחקר הנוכחי בחן את התפיסות הטמפורליות של המרואיינות בנקודת זמן אחת בלבד, באמצעות ביצוע ראיון עומק מובנה למחצה. מחקר עתידי יוכל לתת מענה להיעדר זה באמצעות קיומו של מחקר אורך הכולל מספר מפגשים לאורך ציר הזמן בין החוקרת לנחקרותיה ודיון במשמעויות במאבק תוך בחינת השתנות העמדות לאורך נקודות המפגש השונות.

לקונה נוספת במחקר הנוכחי נובעת מכך שהדגש היה ונשאר על קהילות מעשה ומכאן הדיר התייחסות להקשר הארגוני הספציפי ממנו מגיעה כל מרואיינת ולאופנים בהם מאפייני הארגון, מטרותיו, התרבות הארגונית ויחסי הכוח בתוכו משפיעים על אופני פעולתה ביחס לתפקידה סביב המאבק למיגור הטרדה מינית. מחקר עתידי יוכל לבחון את מאפייני הארגון כחלק ממיפוי תהליך ההתמסדות והיכולת של נשים הפועלות בתוך ארגונים להוביל שינויים פמיניסטיים. באופן דומה, הבחירה להתבונן על קהילות מעשה הייתה גם בחירה שלא לעסוק בצירים מצטלבים של זהות כגון אתניות, מעמד ולאום. מחקר עתידי שיתמקד בלאומיות, מעמד, מוצא אתני וחיבור לדת אשר זוכים לדיון רחב במסגרת השיח הפמיניסטי העכשווי, יוכל לזהות את המשמעויות של צירים זהותיים אלה בשדה של המאבק למיגור הטרדה מינית בישראל.

השלכות יישומיות למחקר זה

ממצא מרכזי של מחקר זה מנכיח את האופנים בהן נשים האוחזות בתפקידים בעלי מאפיינים פמיניסטיים ופוליטיים, שטומנים בחובם אחריות על קידום רעיונות פמיניסטיים לטובת שוויון לנשים במרחב הציבורי ובשוק העבודה, נמצאות לעיתים בהתנגדות לרעיונות שתפקידן המקצועי

מושחת עליהם ונובע מתוכם. ממצא זה תומך בגישת הפמיניזם המשילותי ומתאר כיצד פמיניסטיות ממשליות עשויות להיות בעלות אוריינטציה ממסדית אשר משמעותה דחיקת רעיונות פמיניסטיים לשוליים ואף התנגדות להם הלכה למעשה במסגרת ביצוע התפקיד. בכך מתרחשת פעולה משולשת: המאבק הפמיניסטי נשחק, שיחים שמרניים ונאו ליברליים מתחזקים ונשים זוכות להגנה חלקית אם בכלל.

לפיכך נראה כי על מנת לאפשר לנשים אלה לעשות את מלאכתן יש לפעול בשני מישורים. ראשית, להקנות חינוך וכלים פמיניסטיים לפועלות בשדה, בזיקה לזירה הארגונית בה הן פועלות ולאפשרויות שלהן לקדם את המאבק תוך שימור תפקידן ומעמדן המקצועי כשחקניות רציונליות. במקביל ועל מנת שלא להשאיר את האחריות על גבן של נשים אלה תוך שהן מתמודדות התמודדות כפולה עם הארגון מחד ועם הצורך לפעול לטובת נפגעות מאידך, נראה כי יש חשיבות להקניית ערכים פמיניסטיים של חשיבות קידום שוויון ומוגנות לנשים בשוק העבודה ובמרחב הציבורי לאורך כל השדרה המקצועית של הארגון. באופן שכזה יוכלו תהליכים אלה להשתלב ליצירת משמעות חדשה ושיח חדש שיתרום לקידום המאבק למיגור הטרדה מינית בישראל.

רשימת מקורות

- אברמוביץ, ד' (2008). ארגונים פמיניסטיים יהודים ויהודים-פלסטינים בישראל: מאפיינים ומגמות. קרן היינריך בל.
- אלמוג, ש' ויפת, ק' כ' (2015). מיניות, מגדר ומשפט – חלק א: מ"קלקלת מיין" ל"כלכלת מיין". משפטים, מ"ה, 2, 385-437.
- אלמוג, ש' ויפת, ק' כ' (2016). מיניות, מגדר ומשפט – חלק ב: לקראת המשגה חדשה של מיניות נשית במשפט הישראלי. משפטים, מ"ה, 3, 653-707.
- בוגוש, ר' ודון-יחיא, ר' (1999). מגדר ומשפט: אפליית נשים בבתי המשפט בישראל. מכון ירושלים לחקר ישראל.
- באטלר, ג' (2001). צרות של מיגדר. מכאן, ב', 202-219.
- ביטון, י' (2006). "כאבים באזור הכבוד" – פיצוי בגין פגיעה בזכויות חוקתיות. משפט וממשל, ט', 137-187.
- ביטון, י' (2011). תולדות הניתוח הפמיניסטי של דיני הנזיקין: חשיפתם, שינויים, הרחבתם. המשפט, טז, 53-95.
- בילסקי, ל' (2001). יבוא תרבותי: המקרה של הפמיניזם בישראל. עיוני משפט, כה(2), 523-575.
- בנימין, א' (2006). במורדות שוק העבודה מסחור כוח עבודה נשי בישראל. תרבות דמוקרטית, 10, 135-163.
- בנימין, א' (2014). רוח הפעולה הנשית המשותפת כדיון באתיקה במחקר ראיונות פמיניסטי ישראלי. בתוך מ' קרומר-נבו, מ' לביא-אגיא וד' הקר (עורכות), מתודולוגיות מחקר פמיניסטיות (עמ' 134-151). הקיבוץ המאוחד.
- בנימין, א' (2015). רכש שירותים חברתיים בישראל כממגדר תנאי העסקה: המשא ומתן בין המדינה למעסיקים זוכי מכרזים. ביטחון סוציאלי, 98, 39-62.
- גיוסלסון, ר' (2015). כיצד לראיין למחקר איכותני: גישה התייחסותית. מכון מופ"ת.
- גיליג, ק' (2016). להצטרף להתנגדות. הקיבוץ המאוחד.
- דיין-גבאי, א' (2020). איזה מין נשיא: פרשת משה קצב כנקודת מפנה בשיח התקשורת על עבירות מין בישראל. מסגרות מדיה, 19, 43-70.
- דנציג-רוזנברג, ה' ופלג, ע' (2020א). #גם_אני משפיעה על המשפט: נקודת המבט של נפגעות עבירות מין בשאלת השפעת התקשורת הממוסדת והרשתות החברתיות על המשפט. משפטים על אתר, 7, 60-88.
- דנציג-רוזנברג, ה' ופלג, ע' (2020ב). Post ופוסט טראומה: עיבוד רגשות של נפגעות תקיפה מינית בהליך הפלילי ובפייסבוק. משפט, חברה ותרבות, 343-385.
- דנציג-רוזנברג, ה' ופלג, ע' (2020ג). Naming, Blaming, Shaming: עמדותיהן של נפגעות עבירות מין כלפי ביוש תוקפיהן ברשתות החברתיות. משפט וממשל, כא, 69-116.

האלי, ג' (2018). פרקים מתוך הספר: מבוא לפמיניזם משילותי. מעשי משפט: כתב עת למשפט ולתיקון חברתי, ט(2), 54-11.

הקר, ד' (2014). על האומץ לשנות את המשפט ועל הקושי לאמוד את משמעות השינוי. "המשפט" ברשת: זכויות אדם, ב, 99-110.

הקר, ד', לביא-אגיא, מ' וקרומר-נבו, מ' (2014). הזמנה לדיון במתודולוגיות מחקר פמיניסטיות. בתוך מ' קרומר-נבו, מ' לביא-אגיא וד' הקר (עורכות), מתודולוגיות מחקר פמיניסטיות (עמ' 7-31). הקיבוץ המאוחד.

הרצוג, ח' (2000). "כל שנה יכולה להיחשב כשנה הראשונה": הסדרי זמן וזהות בוויכוח על שנות החמישים. תיאוריה וביקורת, 17, 216-209.

הרצוג, ח' (2009). במבחן הזמן: מבט ביקורתי על גלגולו של השיח על מגדר. עיונים בשפה וחברה 10-30, (1)2.

הרצוג, ח' (2014). דרכים לדעת – דמיון של התנגדות: מבט פמיניסטי על ראיון העומק בחברה מרואיינת. בתוך מ' קרומר-נבו, מ' לביא-אגיא וד' הקר (עורכות), מתודולוגיות מחקר פמיניסטיות (עמ' 53-32). הקיבוץ המאוחד.

טריגר, צ' (2013). הפרדה בין נשים לגברים כהטרדה מינית. עיוני משפט, לה (3), 703-736.

יסעור-בורוכוביץ', ד' (2011). "רק אם יש לה ציצים גדולים": אוטו-אתנוגרפיה על יחסי חוקרת אשה ונחקרים גברים. המשפט, טז (1-2), 257-239.

לבנקרון, נ' (2014). חשופות בניידת: הטרדות מיניות במשטרת ישראל. "המשפט" ברשת: זכויות אדם, ב, 140-123.

להב, ה' (2008). "מקרה מזעזע": סיקור תקשורתי של תקיפות מיניות בישראל. מכון חיים הרצוג לתקשורת חברה ופוליטיקה; אוניברסיטת תל-אביב: בית ספר רוטשילד קיסריה לתקשורת.

לוי הרץ, ר' (2020). "שלא תהיי שרמוטה – אבל גם אל תהיי יותר מדי חסודה": שיפוט מיניותן של נערות ונשים צעירות במרחבים של "תקיפה". מגדר: כתב עת למגדר ופמיניזם, 7, 34-1.

למיש, ד' (2007). הפוליטיקה של הדרת מיעוט בתקשורת: דימויי נשים וסיקור האלימות נגדן. בתוך ד' כספי (עורך), תקשורת ודמוקרטיה בישראל (עמ' 185-207). מכון ון ליר; הוצאת הקיבוץ המאוחד.

מור, א' (2011). הטרדה מינית במקום העבודה: שיעוריה, מאפייניה ותפישות מגדריות ביחס אליה. סוגיות חברתיות בישראל, 11, 184-159.

מיכאלי, מ' (2014). לקחת את החוק לידיים: לשנות את מערכת החוק והמשפט. "המשפט" ברשת: זכויות אדם, ב, 169-161.

מינהל תכנון, מחקר וכלכלה (2012). הטרדה מינית בעבודה: ממצאים מסקרים באמצעות הטלפון והאינטרנט. משרד התמ"ת. www.moital.gov.il/NR/rdonlyres/F2F81FEB-D6BC-4F7E-86E8-0442929FF12E/0/X11458.pdf

נגבי, ע' (2006). סיפורי אונס בבית המשפט: ניתוח טקסטואלי של פסקי דין. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". האוניברסיטה העברית, ירושלים.

נגבי, ע' (2013). המרשתת, מיזוגיניה וחופש הביטוי. משפט וממשל, טו, 541-499.

נגבי, ע' וברנבלום, ב' (2011). מבט פמיניסטי ביקורתי על הישגי הרפורמות החקיקתיות בדיני האונס. המשפט, טז, 237-209.

- סודאי, מי (2018). פמיניזם משילותי בישראל: פונדקאות כמקרה מבחן. מעשי משפט, ט (2), 55-79.
- ספרן, חי (2006). לא רוצות להיות נחמדות: המאבק על זכות הבחירה לנשים וראשיתו של הפמיניזם החדש בישראל. פרדס הוצאה לאור.
- פוג'י, ד' ופלג, עי (2020). "לצאת מהפיקסלים" – הוויתור על פרטיותן של נפגעות עבירות מין בראי המשפט והתקשורת. משפטים על אתר, יד, 1116-150.
- פוקו, מי (1996). תולדות המיניות. (תרגום מצרפתית: גבריאלי, א'). הקיבוץ המאוחד.
- פוקו, מי (2005). הארכיאולוגיה של הידע. (תרגום מצרפתית: להב, א'). רסלינג.
- פוקו, מי (2005). סדר השיח. (תרגום מצרפתית: ברוך, ני). בבל.
- קאבר, ר' (2012). נומוס ונראטיב. הוצאת שלם.
- קזין, א' (2011). מותק רוצי לאבא. בתוך ל' לבנון (עורכת), מילים מטרידות: סוגיות בהטרדה מינית מילולית (עמ' 365-371). המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- קמיר, א' (1998). איזו מין הטרדה: האם הטרדה מינית היא פגיעה בשוויון או בכבוד האדם? משפטים, כט, 317-388.
- קמיר, א' (2007). כבוד אדם וחווה: פמיניזם ישראלי, משפטי וחברתי. כרמל.
- קמיר, א' (2008). החוק הישראלי למניעת הטרדה מינית: איפה אנחנו במלאת לו עשור? משפט ועסקים, ט, 9-73.
- קמיר, א' (2009). זה מטריד אותי: לחיות עם החוק למניעת הטרדה מינית. כרמל ירושלים; הוצאת הקיבוץ המאוחד.
- קמיר, א' (2019). ביוש (Shaming): פגיעה בכבוד, סוגים וטיפוסים, שיקולי מדיניות ודיון בהטרדה מינית. משפט ועסקים, כ"ג, 1-57.
- קמיר, א' (2019). #Me Too מפיח בפמיניזם הישראלי ובמאבק בהטרדה מינית רוח גבית אבל גם רוח צדדית. משפטים על אתר, יד, 27-59.
- קמיר, א' (2019). הטרדה מינית בין אבולוציה לרבולוציה: מהפכת "הפמיניזם החדש" אל מול עשרים שנות שינוי עומק נורמטיבי ותרבותי. אלפיים ועוד, 2, 242-264.
- קרמניצר, מי ולבנון, ל' (2011). האיסור הפלילי על הטרדה מינית – קידוש האמצעי ומחירו. בתוך ל' לבנון (עורכת), מילים מטרידות: סוגיות בהטרדה מינית מילולית (עמ' 315-345). המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- רוטנברג, ק' (2018). עלייתו של הפמיניזם הניאו-ליברלי. תיאוריה וביקורת, 50, 437-456.
- רימלט, ני (2005). על מין, מיניות וכבוד: החוק למניעת הטרדה מינית במבחן התיאוריה הפמיניסטית והמציאות המשפטית. משפטים, לה, 601-654.
- רימלט, ני (2007). על משפט, פמיניזם ושינוי חברתי: החוק למניעת הטרדה מינית כמקרה לדוגמא. בתוך ד' ברק-ארז, ש' יניסקי-רביד, י' ביטון וד' פוג'י (עורכות), עיונים במשפט, מגדר ופמיניזם (עמ' 985-1011). הקריה האקדמית אונו; נבו הוצאה לאור.
- רימלט, ני (2010). הפמיניזם המשפטי מתיאוריה למעשה: המאבק לשוויון בין המינים בישראל ובאמצעות הברית. הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה; פרדס הוצאה לאור.

- רימלט, נ' (2013). בן פרשת ארן לפרשת חמו: סיפורו של אי השוויון המגדרי בישראל. משפט וממשל, טו, 11-26.
- שטינברג, ד', בונפיל, ה', וציבלין, מ' (2014). מניעה וטיפול במקרי הטרדות מיניות בשירות המדינה – סקירה מיוחדת: דו"ח הקליניקה לזכויות נשים בעבודה של המרכז לחינוך משפטי קליני (בהנחיית עו"ד תמי קצביאן ופרופ' גיא דוידוב). הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- שלסקי, ש' ואלפרט, ב' (2007). דרכים בכתיבת מחקר איכותני: מפירוק המציאות להבנייתה כטקסט. מכון מופ"ת.
- שקדי, א' (2003). מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תיאוריה ויישום. הוצאת רמות.
- ששון לוי, א' ומשגב, ח' (2017). חקר מגדר בישראל בתחילת המאה ה-21: בין נאו-ליברליזם לבין נאו-קולוניאליזם. מגמות, נא(2), 165-206.
- תובל-משיח, ר' (2000). זהות, מגדר וסטטוס בסיפורי חיים של נשים וגברים בישראל. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן.
- Abu-odeh, L. (2019). Janet Halley and the Art of Status Quo Maintenance Janet Halley and the Art of Status Quo Maintenance. *Social Justice And Equity Law Journal*, 2(1), 5–46.
- Antony, L. M. (2002). Quine as Feminist: The Radical Import of Naturalized Epistemology. In L. M. Antony & C. Witt (Eds.), *A mind of one's own: feminist essays on reason and objectivity* (2nd ed., pp. 185–225). Westview Press.
- Archer, M. S. (2003). *Structure, agency and the internal conversation*. Cambridge University Press.
- Arksey, H., & Knight, P. T. (1999). *Interviewing for Social Scientists: An Introductory Resource with Examples*. Sage Publications.
- Askanius, T., & Møller Hartley, J. (2019). Framing Gender Justice: A Comparative Analysis of #metoo in Denmark and Sweden. *Nordicom Review*, 40(2), 19–36.
- Battaglia, J. E., Edley, P. P., & Ann Newsom, V. (2019). Intersectional Feminisms and Sexual Violence in the Era of Me Too, Trump, and Kavanaugh. *Forum Provocation: Intersectional Feminist & Sexual Violence*, 42(1), 159–171.
- Bay-cheng, L. Y. (2015). The Agency Line: A Neoliberal Metric for Appraising Young Women's Sexuality. *Sex Roles*, 73, 279–291
- Benjamin, O. (2003). The power of unsilencing: Between silence and negotiation in heterosexual relationships. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 33(1), 1–19.
- Benjamin, O. (2015). Time Is Money: Deskillling Caring Work Through Time Allocation in Services Procurement. *Wagadu: A Journal of Transnational Women's & Gender Studies*, 14(1), 85–110.
- Berg, B. L. (2007). Conducting an interview. In *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (pp. 57–90). Viacom.
- Berlant, L. (2011). *Cruel Optimism*. Duke University Press.
- Bernstein, E. (2007). The sexual politics of the "new abolitionism." *Differences*, 18(3), 128–151.
- Bernstein, E. (2012). Carceral politics as gender justice? The "traffic in women" and

- neoliberal circuits of crime, sex, and rights. *Theory and Society*, 41(3), 233–259.
- Boyle, K., & Rathnayake, C. (2019). #HimToo and the networking of misogyny in the age of #MeToo. *Feminist Media Studies*, 00(00), 1–19.
- Brodsky, C. M. (1976). *The harassed worker*. D. C. Heath & Co.
- Browne, V. (2014). *Feminism, Time, and Nonlinear History*. Palgrave Macmillan.
- Brownmiller, S. (1975). *Against Our Will: Men, Women and Rape*. Fawcett Colombine.
- Bucholtz, M. (1999). “Why be normal?”: Language and identity practices in a community of nerd girls. *Language in Society*, 28(2), 203–223.
- Bumiller, K. (2008). *In an Abusive Statw: How Neoliberalism Appropriated the Feminist Movement against Sexual Violence*. Duke University Press.
- Cameron, D. (1992). “Not Gender Difference But The Difference Gender Makes” — Explanation. *Research on Sex and Language*, 94(1), 13-26.
- Charmaz, K. (2014). *Constructing Grounded Theory* (2nd Editio). SAGE Publications.
- Cipriani, R. (2013). The many faces of social time: A sociological approach. *Time & Society*, 22(1), 5–30.
- Clair, R. P. (1998). *Organizing Silence: A World of Possibilities*. State University of New York Press.
- Clark-Parsons, R. (2019). “I See You, I Believe You, I Stand With You”: #MeToo and the Performance of Networked Feminist Visibility. *Feminist Media Studies*, 00(00), 1–19.
- Coffey, A., & Atkinson, P. (1996). *Making Sense of Qualitative Data: Complementary Research Strategies*. Sage Publications.
- Collins, P. H. (1990). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness and the Politics of Empowerment*. Routledge.
- Collins, P. H. (2004). *Black Sexual Politics: African Americans, Gender, and the New Racism*. Routledge.
- Conley, H., & Page, M. (2014). *Gender Equality in Public Services: Chasing the Dream*. Taylor & Francis.
- De Benedictis, S., Orgad, S., & Rottenberg, C. (2019). #MeToo, popular feminism and the news : A content analysis of UK newspaper coverage. *European Journal of Cultural Studies*, 22(5–6), 718–738.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2008). Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Landscape of Qualitative Research* (3rd ed.). Sage Publications.
- DeVault, M. L. (1999). *Liberating Method: Feminism and Social Research*. Temple University Press.
- Dworkin, A. (1981). *Pornography: men possessing women*. Women's Press.
- Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. (1992). Think Practically and Look Locally: Language and Gender as Community-Based Practice. *Annual Review of Anthropology*, 21(1), 461–490.
- Ehrlich, S. (1999). Communities of practice, gender, and the representation of sexual assault. *Language in Society*, 28(2), 239–256.

- Eisenstein, H. (1989). Femocrats, Official Feminism, and the Uses of Power : A Case Study of EEO Implementation in New South Wales, Australia. *Yale Journal of Law and Feminism*, 2(51), 51–73.
- Epstein, S. (2010). Demystifying intuition: What it is, what it does, and how it does it. *Psychological Inquiry*, 21(4), 295–312.
- Felstiner, W. L. F., Abel, R. L., & Sarat, A. (1980). The Emergence and Transformation of Disputes: Naming, Blaming, Claiming . . . *Law & Society Review*, 15(3/4), 631–654.
- Field, A., Bhat, G., & Tsvetkov, Y. (2019). Contextual affective analysis: A case study of people portrayals in online #metoo stories. *Proceedings of the 13th International Conference on Web and Social Media, ICWSM 2019, Icwsm*, 158–169.
- Fogiel-Bijaoui, S. (1997). Women in Israel: the social construction of citizenship as a non-issue. *Israel Social Science Research*, 12(1), 1-30.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977* (C. Gordon (Ed.)). Pantheon Books.
- Foucault, M. (1984). *The Foucault Reader* (P. Rabinow (Ed.)). Penguin.
- Foucault, M. (2008). *The Birth of Bio-Politics. Lectures at the College de France 1978-79*. Palgrave Macmillan.
- Franke, K. M. (1997). What’s Wrong With Sexual Harassment? *Stanford Law Review*, 49(691), 691–772.
- Fuchs, E. (2009). The Evolution of Critical Paradigms in Israeli Feminist Scholarship: A Theoretical Model. *Israel Studies*, 14(2), 189-221.
- Gal, T., & Dancig-Rosenberg, H. (2020). “i Am Starting to Believe in the Word ‘Justice’”: Lessons from an Ethnographic Study on Community Courts. *American Journal of Comparative Law*, 68(2), 376–411.
- Giroux, H. (2006). ‘It was such a handy term’: Management fashions and pragmatic ambiguity. *Journal of Management Studies*, 43(6), 1227-1260.
- Grosz, E. (2000). Histories of a Feminist Future. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 25(4), 1017–1021.
- Hajer, M. A. (1995). *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process*. Oxford University Press.
- Häkli, J., & Kallio, K. P. (2018). On becoming political: The political in subjectivity. *Subjectivity*, 11(1), 57–73.
- Halberstam, J. (2005). *In a queer time and place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*. NYU Press.
- Halberstam, J. (2017). Trigger Happy: From Content Warning to Censorship. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 42(2), 535–542.
- Halley, J. (2016). The Move to Affirmative Consent. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 42(1), 257–279.
- Halley, J., Kotiswaran, P., Rebouche, R., & Shamir, H. (2018). *Governance Feminism: An Introduction*. University of Minnesota Press.
- Halley, J., Kotiswaran, P., Rebouche, R., & Shamir, H. (Eds.). (2019). *Governance*

- Feminism: Notes From the Field*. University of Minnesota Press.
- Harding, S. (1993). Rethinking Standpoint Epistemology: What is “Strong Objectivity”? In L. Alcoff & E. Pottre (Eds.), *Feminist Epistemologies* (pp. 49–82). Routledge.
- Harré, R., & Davies, B. (1999). Positioning and personhood. In R. Harré & L. Van Langenhove (Eds.), *Positioning Theory: Moral Context of Intentional action* (pp. 32–52). Blackwell.
- Hersch, J., & Moran, B. (2014). *He Said, She Said, Let’s Hear What the Data Say: Sexual Harassment in the Media, Courts, EEOC, and Social Science*. Vanderbilt University Law School, Law and Economics, Working Paper (No. 13–13).
- Herzog, H. (2005). From Gender to Genders: Feminists Read Women’s Locations in Israeli Society. *Israel Studies Forum: An Interdisciplinary Journal* 20 (2), 69–94.
- Hesse-Biber, S. N., & Johnson, R. B. (Eds.). (2015). *The Oxford Handbook of Multimethod and Mixed Methods Research Inquiry*. Oxford University Press.
- Hochschild, A. R. (2003). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling* (2nd Editio). University of California Press.
- Holmes, J., & Meyerhoff, M. (1992). The community of practice: Theories and methodologies in language and gender research. *Language in Society*, 2, 173–183.
- Houdek, M., & Phillips, K. R. (2020). Rhetoric and the Temporal Turn: Race, Gender, Temporalities. *Women’s Studies in Communication*, 43(4), 369–383.
- Hoy, D. C. (2009). *The Time of Our Lives: A Critical History of Temporality*. MIT Press.
- Jaggar, A. M. (1983). *Feminist Politics and Human Nature*. Rowman & Allanheld.
- Jay, N. (1981). Gender and Dichotomy. *Feminist Studies*, 7(1), 38–56.
- Johanson, J. M. (2001). In Depth Interviewing. In J. F. Gubrium & J. A. Holstein (Eds.), *Handbook of Interview Research: Context and Method* (pp. 103–119). Sage Publications.
- Judd, K., & Easteal, P. (2014). Media Reportage of Sexual Harassment: The (In)Credible Complainant. In P. Easteal (Ed.), *Justice Connections* (pp. 90–107). Cambridge Scholars Publishing.
- King, B. W. (2019). *Communities of Practice in Language Research: A Critical Introduction*. Taylor & Francis.
- Kittay, E. F. (1999). *Love’s Labor: Essays on Women, Equality, and Dependency*. Routledge.
- Koliba, C., & Gajda, R. (2009). “Communities of practice” as an analytical construct: Implications for theory and practice. *International Journal of Public Administration*, 32(2), 97–135.
- Kristeva, J. (1986). Women’s Time. In T. Moi (Ed.), *The Kristeva Reader*. Basil Blackwell.
- Kunst, J. R., Bailey, A., Prendergast, C., & Gundersen, A. (2019). Sexism, rape myths and feminist identification explain gender differences in attitudes toward the #metoo social media campaign in two countries. *Media Psychology*, 22(5), 818–843.

- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated Learning Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press.
- Lazar, M. M. (1993). Equalizing Gender Relations: A Case of Double-talk. *Discourse & Society*, 4(4), 443–465.
- Lazar, M. M. (2000). Gender, Discourse and Semiotics: the Politics of Parenthood Representations. *Discourse & Society*, 11(3), 373–400.
- Lazar, M. M. (2007). Feminist Critical Discourse Analysis: Articulating a Feminist Discourse Praxis. *Critical Discourse Studies*, 4(2), 141–164.
- Legard, R., Keegan, J., & Ward, K. (2003). In-depth Interviews. In J. Ritchie & J. Lewis (Eds.), *Qualitative Research Practice: A Guide for Social Science Students and Researchers* (pp. 138–169). SAGE Publications.
- Lehoucq, E., & Taylor, W. K. (2020). Conceptualizing Legal Mobilization: How Should We Understand the Deployment of Legal Strategies? *Law and Social Inquiry*, 45(1), 166–193.
- Lomsky-Feder, E., & Sasson-Levi, O. (2018). *Women Soldiers and Citizenship in Israel: Gendered Encounters with the State*. Routledge.
- MacKinnon, C. A. (1979). *Sexual Harassment of Working Women: A Case of Sex Discrimination*. Yale University Press.
- MacKinnon, C. A. (1987). *Feminism unmodified*. Harvard University Press.
- MacKinnon, C. A. (1989). *Toward a Feminist Theory of the State*. Harvard University Press.
- Massey, D. (2001). *Space, Place & Gender*. University of Minnesota Press.
- Meyerhoff, M., & Strycharz, A. (2013). Communities of Practice. In J. K. Chambers & N. Schilling (Eds.), *The Handbook of Language Variation and Change* (Second Edi, pp. 428–447). Jhon Wiley & Sons, Inc.
- Millet, K. (1970). *Sexual Politics*. Doubleday.
- Mills, S. (2003). Caught between sexism, anti-sexism and “political correctness”: Feminist women’s negotiations with naming practices. *Discourse and Society*, 14(1), 87–110.
- Motzafi-Haller, P. (2001). Research on Women in Rural Israel: The Gender Gap. *Journal of Rural Cooperation*, 29(1), 3-25.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. Sage Publications.
- Nelson, L. H. (2015). Who Knows? What Can They Know? And When? In A. Garry & M. Pearsall (Eds.), *Women, Knowledge, and Reality: Explorations in Feminist Philosophy* (2nd ed., pp. 286–297). Routledge.
- Nussbaum, M. (2011). Creating capabilities: The Human Development Approach. *Hypatia*, 24(3), 211-215.
- Rahimi, S. (2015). *Meaning, madness and political subjectivity: A study of schizophrenia and culture in Turkey*. Routledge.
- Ramazanoglu, C. (Ed.). (2002). *Up Against Foucault: Explorations of Some Tensions Between Foucault and Feminism*. Routledge.
- Reinharz, S. (1992). *Feminist Methods in Social Research*. Oxford University Press.
- Rhode, D. L. (2019). #Metoo : Why Now ? What Next? *Duke Law Journal*, 69, 377–

- Rosario-lebrón, A. (2019). Evidence 's # MeToo Moment. *Howard University School of Law*, 74(1), 1–108.
- Rottenberg, C. (2019). #Metoo and the Prospects of Political Change. *Soundings*, 71, 40–49.
- Sandoval, C. (2000). *Methodology of the Oppressed*. University of Minnesota Press.
- Sasson-Levy, O. (2011). Research on Gender and the Military in Israel: From a Gendered Organization to Inequality Regimes. *Israel Studies Review*, 26(2), 73–98.
- Schultz, V. (1998). Reconceptualizing Sexual Harassment. *The Yale Law Journal*, 107(6), 1683–1805.
- Snyder, W. M., Wenger, E., & De Sousa Briggs, X. (2003). Communities of Practice in Government: Leveraging Knowledge for Performance. *The Public Manager*, 32(4), 17–21.
- Starkey, J. C., Koerber, A., Sternadori, M., & Pitchford, B. (2019). #MeToo Goes Global: Media Framing of Silence Breakers in Four National Settings. *Journal of Communication Inquiry*, 43(4), 437–461.
- Strauss, A., & Corbin, J. M. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (2nd ed.). Sage Publications.
- Tong, R. (2014). *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction* (2nd ed.). Westview Press.
- Tronto, J. C. (1993). *Moral Boundaries: a Political Argument for an Ethic of Care*. Routledge.
- Uerkheimer, D. (2019). Beyond #Metoo. *New York University Law Review*, 94(1146), 1146–1208.
- Verloo, M., & Paternotte, D. (2018). The feminist project under threat in Europe. *Politics and Governance*, 6(3), 1–5.
- Walby, S. (2005). Gender mainstreaming: Productive tensions in theory and practice. *Social Politics*, 12(3), 321–343.
- Weber, M. (2004). Politics as a Vocation. In D. Owen & T. B. Strong (Eds.), *The Vocation Lecturers* (pp. 32–94). Hackett Publishing Company.
- Wenger, E. (1998). *Communities of Practice Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge University Press.
- Wenger, E., Dermott, R. M., McDermott, R. A., Snyder, W. (2002). *Cultivating Communities of Practice: A Guide to Managing Knowledge*. Harvard Business School Press.
- Wesley, P. W., & Buysse, V. (2001). Communities of Practice: Expanding Professional Roles to Promote Reflection and Shared Inquiry. *Topics in Early Childhood Special Education*, 21(2), 114–123.
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society*, 1(2), 125–151.
- West, R. (2011). *Normative Jurisprudence: An Introduction*. Cambridge University Press.

- Wilf, E. (2016). The post-it note economy: Understanding post-fordist business innovation through one of its key semiotic technologies. *Current Anthropology*, 57(6), 732–760.
- Williams, J. C. (2010). *Reshaping The Work-Family Debate*. Harvard University Press.
- Yanisky-Ravid, S. (2020). “Making Physical and Virtual Sexual Harassment Illegitimate: The US #MeToo Movement and the Israeli Prevention Act.” *SSRN Electronic Journal*, 34, 1–27.
- Young, I. M. (2001). Equality of Whom? Social Groups and Judgments of Injustice. *Journal of Political Philosophy*, 9(1), 1–18.
- Zippel, K. (2006). *The Politics of Sexual Harassment: A Comparative Study of the United States, the European Union, and Germany*. Cambridge University Press.
- ZIV, A. (2018). Questioning safe space in the classroom: reflections on pedagogy, vulnerability, and sexual explicitness. *Borderlands*, 17(1), 1–17.

נספחים

נספח מס' 1: טבלת פרטי המרואיינות מקהילת המעשה המשפטית

שם בדוי	תפקיד / מקצוע	גיל	השכלה	מקום מפגש	תאריך ואורך ראיון
חמוטל	עורכת דין לענייני עבודה, שותפה במשרד עורכי דין	43	תואר ראשון	בית קפה	01:50, 16.6.17
שרון	עורכת דין פלילית, מייצגת נפגעי עבירה, עצמאית	42	תואר שני	חצר ביתה	01:15, 4.3.18
ענבל	עורכת דין לענייני עבודה, בעלת משרד עצמאי	42	תואר ראשון	משרדה	02:10, 24.7.17
רונית	ראש תחום בעמותה פמיניסטית	43	תואר שלישי	משרדה	01:20, 4.3.18
ורד	אחראית תחום, עמותה פמיניסטית	38	תואר שני	בית קפה	01:15, 17.7.17
ענת	משפטנית, אשת אקדמיה	47	פרופ' למשפטים	משרדה	01:00, 3.1.18
מיכל	עורכת דין פלילית, מרצה למשפטים	53	תואר שלישי	משרדה	01:00, 28.2.18
נגה	עורכת דין לענייני נזיקין, שותפה במשרד עורכי דין	41	תואר שני	משרדה	11.5.17, 01:30
עידית	עורכת דין לענייני עבודה, שותפה במשרד עורכי דין	41	תואר ראשון	משרדה	01:20, 10.12.17
מאיה	עורכת דין לענייני עבודה, שכירה	35	תואר ראשון	בית קפה	01:30, 2.1.18
גלית	עורכת דין פלילית, בעלת משרד עורכי דין	55	תואר ראשון	משרדה	01:15, 15.4.18
טלי	עורכת דין לענייני עבודה, עצמאית	42	תואר שני	ביתה	01:05, 1.11.17
יסמין	עורכת דין לענייני עבודה, עצמאית	42	תואר ראשון	משרדה	01:30, 23.5.17
גליה	עורכת דין, עוסקת בדין הפלילי והאזרחי, בעלת משרד עורכי דין	46	שני תארים ראשונים + תואר שני	משרדה	01:10, 7.11.17
איריס	עורכת דין לענייני עבודה, שותפה במשרד עורכי דין	56	תואר שני	משרדה	01:00, 2.7.17
דפנה	עורכת דין לענייני עבודה, שכירה	39	תואר ראשון	משרדה	01:05, 2.4.18
הדר	עורכת דין לענייני עבודה, שותפה במשרד עורכי דין	44	תואר ראשון + מנהל עסקים	משרדה	00:55, 19.5.17

נספח מס' 2: טבלת פרטי המרואיינות מקהילת המעשה הפמיניסטית-

אקטיביסטית

שם בדוי	תפקיד / מקצוע	גיל	השכלה	מקום מפגש	תאריך ואורך ראיון
גלי	מחנכת למיניות בריאה, פעילה בעמותה	42	תואר ראשון	ביתה	01:30, 11.1.18
אילה	מנהלת ארגון פמיניסטי	32	תואר שני	בית קפה	12.5.17, 02:45
נועם	דוברת ארגון פמיניסטי, פעילה בעמותה פמיניסטית נוספת	28	סטודנטית לתואר ראשון	בית קפה	26.2.18, 00:55
אמה	עובדת בתחום ההי טק, פעילה בעמותה	34	תואר שני	בית קפה	10.5.18, 01:25
טל	אקטיביסטית, עומדת בראש עמותה	33	שני תארים ראשונים + תואר שני	משרדה	01:45, 20.11.17
הילה	מנחת קבוצות, מאמנת, מחנכת למיניות בריאה ואקטיביסטית	51	תואר שני	בית קפה	01:20, 7.5.18
קרין	אשת תקשורת, אקטיביסטית	35	תואר ראשון	בית קפה	02:30, 23.11.17
אסנת	מנהלת פרויקטים בעמותה, אקטיביסטית	31	תואר ראשון	בית קפה	02:25, 7.1.17
לימור	מתרגלת באוניברסיטה, אקטיביסטית	29	סטודנטית לתואר שני	בית קפה	03:05, 13.7.17
חגית	מנהלת עמותה	30	תואר ראשון	משרדה	01:35, 3.3.18
לילך	פעילה פמיניסטית בעמותה	40	תואר שני	בית קפה	01:20, 15.3.17
טליה	פעילה פמיניסטית בעמותה	29	תואר ראשון	בית קפה	01:35, 14.4.17
אורית	פעילה פמיניסטית בעמותה	33	סטודנטית לתואר שני	ביתה	17.2.18, 01:45
עומר	פעילה פמיניסטית בעמותה	30	סטודנטית לתואר ראשון	ביתה	01:10, 11.10.18
ימית	מנהלת עמותה	28	תואר ראשון	ביתה	01:05, 2.12.18
דלית	מנהלת עמותה פמיניסטית	57	תואר שני	משרדה	01:00, 19.8.17
ליאורה	פעילה פמיניסטית	31	תואר ראשון	בית קפה	01:10, 23.9.17
רודינה	פעילה פמיניסטית	35	תואר ראשון	ביתה	01:40, 5.1.18

נספח מס' 3: טבלת פרטי המרואיינות מקהילת המעשה של עובדות המדינה

שם בדוי	תפקיד / מקצוע	גיל	השכלה	מקום מפגש	תאריך ואורך ראיון
נועה	ממונה על הטרדה מינית בגוף ציבורי	58	תואר שני	בית קפה	01:05, 25.2.18
אדוה	ממונה על הטרדה מינית במשרד ממשלתי	47	שני תארים ראשונים	משרדה	,19.2.18 02:05
סיון	סגורית ציבורית	40	תואר שני	משרדה	01:10, 13.3.18
נורית	מנהלת משאבי אנוש וממונה על הטרדה מינית בארגון ציבורי	61	תואר שני,	ביתה	,15.10.18 50:00
נעמי	מרצה ואשת תקשורת	61	תואר ראשון	בית קפה	,28.5.18 01:00
רותי	מטפלת בפסיכותרפיה, מגזר ציבורי	34	תואר שני	ביתה	01:05, 28.2.18
לילא	עורכת דין, מנהלת תחום במשרד ציבורי. עד 4 חודשים לפני מועד הריאיון עבדה כפרקליטה	35	תואר שני	בית קפה	45:00, 15.1.18
גילי	נציבה אזורית, משרד ממשלתי	40	תואר שני	משרדה	1.5.17 01:35
שרית	נציבה אזורית, משרד ממשלתי	38	תואר ראשון	משרדה	,23.5.17 01:20
ליאת	מטפלת בפסיכותרפיה, מגזר ציבורי	41	תואר שני	בית קפה	02:15, 30.1.17
אביגיל	סגורית ציבורית	38	תואר ראשון	בית קפה	01:55, 19.6.17
סמדר	אחראית משאבי אנוש וממונה על הטרדה מינית, ארגון ציבורי	37	תואר שני	משרדה	01:30, 22.1.18
רונה	ממונה על מעמד האשה והטרדה מינית, מועצה מקומית	36	תואר ראשון	ביתה	01:30, 17.11.18
רווית	ממונה על מניעת הטרדה מינית מוסד ציבורי	59	תואר שני	משרדה	01:20, 25.12.18
עמליה	ממונה על מניעת הטרדה מינית, עירייה	47	תואר שני	משרדה	01:15, 17.10.18
הגר	פרקליטות, עורכת דין פלילית	41	תואר ראשון	בית קפה	01:15, 3.1.18
יערה	פסיכולוגית, מגזר ציבורי	43	תואר שני	ביתה	01:30, 22.2.17

נספח מס' 4: קו מנחה לראיון עם מרואיינות מקהילת המעשה המשפטית

1. ספרי לי קצת על עצמך, על הרקע המקצועי שלך ועל מהלך התפתחות הקריירה שלך
2. ספרי לי קצת על העבודה שלך בתחום ההטרדה המינית
3. אילו סיפורים שלווית נחרטו בזיכרוןך? אלה היו חשובים לך? מה יכולה לספר עליהם? מה הפך אותם למשמעותיים עבורך?
4. האם ישנם או היו מקרים אחרים של הטרדה מינית שהיו בעלי חשיבות עבורך, שלא במסגרת העבודה? האם היה לך מפגש אישי – שלך או של קרובות אליך, שנגע לך?
5. מה לגבי סיפורים שהתפרסמו בתקשורת? ברשתות חברתיות? האם היו כאלה שנגעו לך? שחשבת עליהם? במה? מדוע?
6. כשאת חושבת על התהליך שעברה תופעת ההטרדה המינית מאז ועד היום, מה עולה בדעתך? מה בעיקר מעניין או חשוב בתהליך הזה? מדוע?
7. האם את יכולה לחשוב על שינויים בהתייחסות שלך עצמך לתופעה? במשמעויות שאת מייחסת לה? בעבודה אתה ומולה? מה הוביל לשינויים הללו?
8. האם יכולה לחשוב על שינויים בהתייחסויות של הקהילה המשפטית לתופעה? באופן בו מתנהלים מולה ואתה? מה הוביל לשינויים הללו?
9. האם יכולה לחשוב על מקומות גבוליים? מקרים שאת ראית כהטרדה מינית ואחרים לא? ספרי עליהם. מה הפך אותם למעוררי מחלוקת / גבוליים?
10. האם יכולה לחשוב על מקומות הפוכים, מקרים שאחרים ראו כהטרדה מינית ואת לא? כנ"ל.
11. האם היו מקרים בהם סביבך השתמשו במושג הטרדה מינית באופן שלא נראה לך מדויק?
12. מה המשמעות של קיום משמעויות שונות ופרשנויות שונות לאותו חוק ולאותה תופעה?
13. האם היו מקרים שחשת כי הפרשנות המשפטית של התופעה שונה מזו שנותן לה הציבור הרחב? המדיה? הרשתות החברתיות? במה? מדוע?
14. מה את קוראת בתחום?
15. עם מי את מתייעצת?
16. את דעתה של מי בתחום את מחשיבה?
17. עכשיו, לקראת סוף שיחתנו, אם הייתי מבקשת ממך להגדיר מה זו "הטרדה מינית" כיצד היית מגדירה זאת? האם משהו השתנה? מדוע?

18. לקראת סיום, האם יש עוד דברים שלא שאלתי לגביהם ולא עלו בשיחה שתרצי להוסיף?

נספח מס' 5: קו מנחה לראיון עם מרואיינות מקהילת הפמיניסטית-אקטיביסטית

1. ספרי לי קצת על עצמך, על הרקע האקטיביסטי שלך ועל התפתחות התודעה הפמיניסטית שלך
2. ספרי לי קצת על הפעילות שלך בתחום ההטרדה המינית
3. האם לאורך תקופת פעילותך נחרטו בזיכרוןך סיפורים מסוימים של מקרים ספציפיים? מה את יכולה לספר עליהם? מה הפך אותם למשמעותיים עבורך?
4. האם ישנם או היו מקרים אחרים של הטרדה מינית שהיו בעלי חשיבות עבורך, שלא במסגרת העשייה הפמיניסטית שלך? האם היה לך מפגש אישי – שלך או של קרובות אליך, שנגע לך?
5. מה לגבי סיפורים שהתפרסמו בתקשורת? ברשתות חברתיות? האם היו כאלה שנגעו לך? שחשבת עליהם? במה? מדוע?
6. כשאת חושבת על התהליך שעברה תופעת ההטרדה המינית מאז ועד היום, מה עולה בדעתך? מה בעיקר מעניין או חשוב בתהליך הזה? מדוע?
7. האם את יכולה לחשוב על שינויים בהתייחסות שלך עצמך לתופעה? במשמעויות שאת מייחסת לה? בעבודה אתה ומולה? מה הוביל לשינויים הללו?
8. האם יכולה לחשוב על שינויים בהתייחסויות של הקהילה הפמיניסטית לתופעה? באופן בו מתנהלות מולה ואתה? מה הוביל לשינויים הללו?
9. האם יכולה לחשוב על מקומות גבוליים? מקרים שאת ראתה כהטרדה מינית ואחרים לא? ספרי עליהם. מה הפך אותם למעוררי מחלוקת / גבוליים?
10. האם יכולה לחשוב על מקומות הפוכים, מקרים שאחרים ראו כהטרדה מינית ואת לא? כנ"ל.
11. האם היו מקרים בהם סביבך השתמשו במושג הטרדה מינית באופן שלא נראה לך מדויק?
12. מה המשמעות של קיום משמעויות שונות ופרשנויות שונות לאותו חוק ולאותה תופעה?
13. האם היו מקרים שחשבת כי הפרשנות הפמיניסטית של התופעה שונה מזו שנותן לה הציבור הרחב? המדיה? הרשתות החברתיות? במה? מדוע?
14. מהיכן את שואבת את הידע שלך בתחום?
15. עם מי את מתייעצת?
16. את דעתה של מי בתחום את מחשיבה?
17. עכשיו, לקראת סוף שיחתנו, אם הייתי מבקשת ממך להגדיר מה זו "הטרדה מינית" כיצד היית מגדירה זאת? האם משהו השתנה? מדוע?

18. לקראת סיום, האם יש עוד דברים שלא שאלתי לגביהם ולא עלו בשיחה שתוצי להוסיף?

נספח מס' 6: קו מנחה לראיון עם מרואיינות מקהילת המעשה של עובדות המדינה

1. ספרי לי קצת על עצמך, על הרקע המקצועי שלך ועל מהלך התפתחות הקריירה שלך
2. ספרי לי קצת על העבודה שלך בתחומים שקשורים להטרדה מינית
3. אילו סיפורים שלווית או שעסקת בהם נחרטו בזיכרוןך? אלה היו חשובים לך? מה יכולה לספר עליהם? מה הפך אותם למשמעותיים עבורך?
4. האם ישנם או היו מקרים אחרים של הטרדה מינית שהיו בעלי חשיבות עבורך, שלא במסגרת העבודה? האם היה לך מפגש אישי – שלך או של קרובות אליך, שנגע לך?
5. מה לגבי סיפורים שהתפרסמו בתקשורת? ברשתות חברתיות? האם היו כאלה שנגעו לך? שחשבת עליהם? במה? מדוע?
6. כשאת חושבת על התהליך שעברה תופעת הטרדה מינית מאז ועד היום, מה עולה בדעתך? מה בעיקר מעניין או חשוב בתהליך הזה? מדוע?
7. האם את יכולה לחשוב על שינויים בהתייחסות שלך עצמך לתופעה? במשמעויות שאת מייחסת לה? בעבודה אתה ומולה? מה הוביל לשינויים הללו?
8. האם יכולה לחשוב על שינויים בהתייחסויות של המדינה ומוסדותיה לתופעה? באופן בו מתנהלים מולה ואתה? מה הוביל לשינויים הללו?
9. האם יכולה לחשוב על מקומות גבוליים? מקרים שאת ראתה כהטרדה מינית ואחרים לא? ספרי עליהם. מה הפך אותם למעוררי מחלוקת / גבוליים?
10. האם יכולה לחשוב על מקומות הפוכים, מקרים שאחרים ראו כהטרדה מינית ואת לא? כנ"ל.
11. האם היו מקרים בהם סביבך השתמשו במושג הטרדה מינית באופן שלא נראה לך מדויק?
12. מה המשמעות של קיום משמעויות שונות ופרשנויות שונות לאותו חוק ולאותה תופעה?
13. האם היו מקרים שחשתי כי הפרשנות שלך ושל עמיתותיך לתופעה שונה מזו שנותן לה הציבור הרחב? המדיה? הרשתות החברתיות? במה? מדוע?
14. מה את קוראת בתחום?
15. עם מי את מתייעצת?
16. את דעתה של מי בתחום את מחשיבה?
17. עכשיו, לקראת סוף שיחתנו, אם הייתי מבקשת ממך להגדיר מה זו "הטרדה מינית" כיצד היית מגדירה זאת? האם משהו השתנה? מדוע?
18. לקראת סיום, האם יש עוד דברים שלא שאלתי לגביהם ולא עלו בשיחה שתוצי להוסיף?

נספח מס' 7: טופס הסכמה מדעת

שאלון פרטים אישיים

כל הפרטים האישיים שלהלן לא יפורסמו במחקר הדוקטורט או בכל פרסום אחר באופן שחושף את זהות המרואיינת. הנתונים נאספים לצורך חיתוכי רקע כלליים של מאגר המרואיינות.

שם מלא: _____

כתובת: _____

טל: _____

כתובת מייל: _____

גיל: _____

מקצוע: _____

עיסוק נוכחי: _____

השכלה: _____

טופס הסכמה לראיון

אני מסכימה בזאת להתראיין לצורך מחקר אקדמי העוסק בשאלת המשמעויות המיוחסות לתופעת ההטרדה המינית ולחוק למניעתה. המחקר נערך על-ידי החוקרת יעל בר-צדק במסגרת התוכנית ללימודי מגדר באוניברסיטת בר-אילן.

אני מבינה כי חלקים מדבריי עשויים להיכלל במחקר הדוקטורט וייתכן שגם בפרסומים אקדמיים אחרים, ונותנת בכך את הסכמתי לחוקרת לפרסם את דבריי – בחלקם או בשלמותם. עם זאת, הובהר והובטח לי שכל הפרטים האישיים שלי יישמרו חסויים.

אני מבינה שיש לי אפשרות לבקש לראות את תמלול שיחתי עם החוקרת. באם לא אבקש לנצל זכות זו, לא ישלח אלי תמלול השיחה.

אני מבינה כי אני יכולה בכל עת לבקש להפסיק את הראיון או להשמיט דברים מסוימים שאמרתי מן הפרוטוקול הרשמי (קרי: לומר דברים שאינם מיועדים לפרסום). באם לא ביקשתי זאת מפורשות, הרי שניתן לראות בכך הסכמה לפרסם את כלל הדברים שאמרתי בשעת הראיון ובכל התקשרות אחרת ביני ובין החוקרת.

תאריך _____

חתימה _____

Abstract

The struggle to eliminate sexual harassment began as a feminist project aimed at preventing sexual harassment in the workplace and in the public sphere in order to advance equality and women's safety. The struggle has undergone a process of institutionalization and recognition by many countries led by the United States. In Israel, the institutionalization process began in the form of enactment of the Prevention of Sexual Harassment Law.²⁷ This law inspired legal and social change, and served as a turning point in the way Israeli public perceived sexual harassment. In the face of such change, and the political process inherent in inclusion of the feminist idea into Israel's official statute book, and after more than two decades of institutionalization processes toward the elimination of sexual harassment, the law can be seen as a test case to explore the case of governance feminism theory in relation to the institutionalization process of the women's movement in Israel. By the theory of governance feminism, integration of feminist practices in government institutions is liable to conservatize feminist action by bowing to more accepted discourse practices, or to more general strategic demands, which glorify victimization and even obscure that structuring, leaving no room for debate on it.

To explore the possibility that due to its institutionalization the struggle for prevention of sexual harassment has gone from radical to conservative, as it may appear from governance feminism theory, this study explores the institutionalization processes of the feminist project of eliminating sexual harassment and their significance at present. These are examined in view of the claim that sees in the institutionalization of feminist processes, while exploiting the state's coercive abilities, a potential for reinforcement of the conservative position counter to the central values of liberating women from the shackles of patriarchy led by the feminist movement from its outset. This critique of the governance feminism approach examines the institutionalization process of the feminist project from a position that is critical of the need for GFeminists – women with roles that derive from feminist ideas who operate within the establishment – to conform their

²⁷ Law for the Prevention of Sexual Harassment, 5758-1998, SH 166.

standpoint to that of the establishment in order to develop expertise and rationality so that they could maintain their standing within the organization. Until recently, no systematic, analytical model had been put into place to explore this position of institutionalizing the handling of sexual harassment as a conservative process, one which is antithetical to the values on which it was founded. To address this lacuna and to promote a model which could allow empirical evaluation of the claim, this study has raised the question – how can institutionalization of the handling of sexual harassment be interpreted and how do the dimensions of power that amassed ideas and feminist positions on sexual harassment and violence act at present, alongside the radicalism of the ideas from which they are drawn. In order to advance a well-founded empirical assessment of the meaning of institutionalization of the feminist project to eliminate sexual harassment, and the possibility of accumulation of power alongside concealment of radical aspects of feminist ideas that served as the basis of that project, I performed a temporal analysis as part of my study, to elucidate the meaning of the time element in institutionalization of addressing sexual harassment in Israel. Conceptualization of temporality as ‘live time’ has been presented by philosophers as an expression of political and dynamic dimensions, and thus is apt for tracing the accumulation of power as proposed in this study. The temporal perspective fills a theoretical void in the current feminist discourse on governance feminism, and thus allowed the analysis of the findings to answer two distinct questions – the first relates to the way the women interviewees understand development of governance in the realm of sexual harassment prevention, and the second relates to the way the women interviewees view their own place in this process, as part of development of that governance.

To answer the research questions, I based my work on the qualitative feminist research paradigm, in which I conducted 52 in-depth semi-structured interviews among women actively engaged in putting the sexual harassment prevention law into action, and who belong to the main communities of practice (CoP) that engage in this project – the legal CoP, the feminist-activist CoP and the public service CoP (government representatives). The interviews were recorded, transcribed and analyzed thematically.

Analysis of the findings from a temporal perspective showed the presence of two narratives through which the interviewees told the political story of institutionalization of the project for sexual harassment prevention as they perceive it and as they position themselves relative to it. From the first narrative a temporal linear axis of advancement and change can be identified. Those who associate with this narrative perceive the current point on the timeline as expressing a very positive development and testifying to the successful outcome of the feminist struggle, as indicated by the comparison between past and present, both in relation to the position of women in the past and in relation to the status of the sexual harassment category itself. The second narrative that came to light in the current study is the 'pendulum narrative'. This narrative views the feminist project for sexual harassment prevention as one that has gone too far. This narrative describes a project that began at a considerable point of weakness of women compared to men, reached a point of considerable strength and power today of women over men, whose ramifications are damage to men's rights and to the proper balance between the rights of women and men. These interviewees were critical and denounced the manner in which the feminist position is being managed today. They expressed their criticism in theory and in practice by narrowing the definition of sexual harassment and selecting their activity in relation to it in view of these positions, with an emphasis on rhetoric of concern that at times served as a stand-in to political action. Thus the narrative illustrates a critical dimension of assessing the consequences of institutionalization while at the same time challenges the central arguments of the governance feminism approach – the argument that radicalism has gotten lost in the institutionalization process should be replaced by empirical assessment focused on the question of reactionary processes taking place in relation to institutionalization and especially by holders of leadership positions who are a part of it. Assessment of the reactionary action is critical for understanding the ramifications of institutionalization, and even more so – for understanding the urgency of promoting thinking that grapples with the reaction and examines how best to address those who associate with the pendulum metaphor so as to avoid regression of feminist achievements. The qualitative analysis also uncovered a social process illustrating that women make use of the sexual harassment category to give a name and to seek help for a

broad range of sexual and gender abuse. The discussion of the process allowed me to conceptualize it as “facilitating ambiguity”, whose objective is to breach the silencing through erroneous naming.

Through these two temporal narratives and conceptualization of facilitating ambiguity, I suggest in my conclusions a theoretical analytical model, which contributes to governance feminism theory by extricating it from the strong critical claim of loss of radicalism. This extrication is possible through empirical focus on three criteria that operate in different directions, for examining the ramifications of the institutionalization process of the feminist project – the intergenerational criterion, the pendulum metaphorical criterion and the criterion of the erroneous naming process as expression and enabling of breaching the silencing. In this way the study broadens the theoretical and empirical view on the meaning of institutionalization of feminist processes for social change, through examination of temporal and linguistic understandings in the process of institutionalization of the struggle for the prevention of sexual harassment.

Table of Contents

Hebrew abstract	ix
Preface	1
Introduction	3
Theoretical background	6
Development of the feminist movement	6
Development of the concept of sexual harassment	11
Communities of practice	15
Temporality	22
Governance feminism	31
Discourse theory	40
Research questions	58
Methodology	60
Objective	60
The interpretative phenomenological approach	60
The qualitative feminist paradigm	61
Research population	63
Research tools: semi structured in-depth interviews	65
Locating research interviewees and conducting the interviews – Data collection	67
Data analysis	70
Ethics	72
Reflective view of the research process: Space-time relations	74
Empirical findings	78
Introduction	78
The linear timeline of the struggle	80
The "pendulum" as a timeline for the struggle	124
Facilitating ambiguity: 'Sexual harassment' as a means for breaking the silence	150
Concluding discussion	178
Dis-course: 'Sexual harassment's' ambiguous meanings	178
An analytical model for examining the products of the establishment of the struggle for preventing sexual harassment in Israel	180
Characterization of the institutionalization process	186
Limitations and future research	190
Applied implications of this research	190
References	192
Appendices	202
English abstract	I

This work was carried out under the supervision of Prof. Orly Benjamin,
Department of Sociology and Anthropology and The Gender Studies
Program, Bar-Ilan University.

**Dis-Course:
The Work of Activists, Jurists, and State
Representatives with the Varying Meanings of the
Israeli Law for Prevention of Sexual Harassment**

Yael Bar-Tzedek

Interdisciplinary Studies Unit
The Gender Studies Program

Ph.D Thesis

Submitted to the Senate of Bar-Ilan University

Ramat-Gan, Israel

August 2021